

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Klavdija Kustec

**»KAKO PLESATI ŽIVLJENJE IN KAKO ŽIVETI PLES ŽIVLJENJA?«
Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

**Klavdija Kustec
Mentorica: doc. dr. Lea Šugman Bohinc**

**»KAKO PLESATI ŽIVLJENJE IN KAKO ŽIVETI PLES ŽIVLJENJA?«
Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2007

ZAHVALA

»Bojevnik ne rabi nikogar, da bi ga opomnil, da so mu drugi pomagali; tega se spomni sam in z njimi deli plačilo.«

(Coelho 2000: 25)

Hvala mentorici, doc. dr. Lei Šugman Bohinc, za koristne usmeritve pri delu, ki so mi pri drsenju v preveliko širino pomagale ohranjati rdečo nit. S svojim znanjem in izkušnjami me je vodila skozi kreativen proces nastajanja pričujoče naloge.

Hvala dr. Liljani Rihter za pomoč pri učenju kvalitativne in kvantitativne metodologije.

Hvala uni. dipl. soc. delavki Stanki Končič za pomoč pri prevajanju.

Hvala lektorici Nadji Leban za pomoč pri lektoriranju.

Hvala vsem ustanovam in anketirancem, ki so se odzvali na raziskavo.

Hvala mojim najbližjim, ki so mi stali ob strani in me spodbujali, še posebej Robiju za vsakodnevno osebno in strokovno podporo in Neli za strpnost.

Nenazadnje se zahvaljujem vsem sodelavkam in sodelavcem, ter obiskovalkam in obiskovalcem Dnevnega centra aktivnosti za starejše.

IZJAVA O AVTORSTVU

KAZALO

UVOD	6
1. TEORETIČNI DEL	9
1.1. EPISTEMOLOŠKA ANALIZA	9
1.1.1. Definicije umetnostne terapije	9
1.1.2. Umetnost – terapija	11
1.1.3. Zgodovina umetnostne terapije	11
1.1.4. Medicinski in socialni model	13
1.1.5. Socialno delo na prelomu dveh paradigem	14
1.2. UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA	17
1.2.1. Gib-ples	17
1.2.2. Zvok-glasba	23
1.2.3. Gledališče-drama	28
1.2.4. Likovnost	34
1.2.5. Fotografija	38
1.2.6. Video	43
1.2.7. Kreativno pisanje	48
1.3. SOCIALNO KULTURNO DELO IN KOMPETENCE	55
1.3.1. Socialno kulturno delo	55
1.3.2. Definicija kompetenc	56
1.3.3. Gibalno-plesna dejavnost in kompetence	58
1.3.4. Dramska dejavnost in kompetence	59
1.3.5. Likovna dejavnost in kompetence	59
1.3.6. Socialna delavka, delavec in kompetence	61
1.4. ZAKLJUČKI IN PREDLOGI	67
2. EMPIRIČNI DEL	74
2.1. PROBLEM	74
2.2. NAMEN	76
2.3. DELOVNA OZIROMA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA	77
2.4. METODE RAZISKOVANJA	78
2.4.1. Vrsta raziskave	78
2.4.2. Merski instrument	79
2.4.3. Populacija	80
2.4.4. Zbiranje podatkov	80
2.4.5. Kombinirana (kvalitativno-kvantitativna) obdelava podatkov	81
2.5. REZULTATI IN RAZPRAVA	83
2.5.1. Prvi del anketnega vprašalnika	83
2.5.2. Prvi del drugega dela anketnega vprašalnika	85
2.5.3. Drugi del drugega dela anketnega vprašalnika	102
2.6. ZAKLJUČKI IN PREDLOGI	106
3. SKLEP	117
4. SEZNAM LITERATURE	119
5. SEZNAM TABEL IN SLIK	124
6. PRILOGE	125

UVOD

Med osnovne potrebe človeka spada tudi sposobnost in potreba po komuniciranju. Komunikacija se lahko dogaja le v odnosu z drugimi ljudmi in v najmanjšem delu (10%) poteka verbalno, s pomočjo govora. Jezik je komunikacijski sistem, s katerim se med seboj informiramo ter sporazumevamo o obstoječem stanju, o dogajanjih in predmetih okrog nas, ter o našem osebnem doživljanju, čustvih in občutkih. Besedno izražanje pa vedno spremlja tudi naša telesna govorica, oziroma neverbalna komunikacija, ki v večji meri poteka nezavedno in spontano. V procesu medsebojne interakcije si oblikujemo mnenje o drugih ljudeh na podlagi velikega števila heterogenih informacij: verbalnega sporočila, odnosnega konteksta in raznovrstnih neverbalnih znakov. Čeprav neverbalni jezik (kretnje telesa, mimika obraza, ritem dihanja idr.) velikokrat zanemarjamo in njegovim tenkočutnim in konkretnim sporočilom ne posvečamo dovolj pozornosti, nam je v pomoč, da bolje razumemo sogovornika, ki nam želi nekaj sporočiti.

»V vsakem sporočilu, mnenju neizogibno zvenita dva vidika, ki se izmenično ponavljata – vsebina in odnos. Vsaka komunikacija, verbalna ali neverbalna, vsebuje informacijo, ki jo lahko štejemo za poved vsebine. Izhajajoč iz vsebinske ravni ima (sporočilo) meta-komunikacijski značaj, saj neka komunikacija sledi tudi iz tega, kako jo razume sprejemnik. Meta-komunikacija pri tem definira hkrati odnos oddajnika do sprejemnika, to je, vidik odnosa do neke izjave.« (Kroflič 1999: 46)

Umetnostna izrazna sredstva vidim kot medije, ki jih lahko socialni delavec, delavka uporabi pri svojem delu, saj sama narava socialnega dela poleg interdisciplinarnega znanja zahteva veliko mero kreativnosti, iznajdljivosti, fleksibilnosti in arbitrarnosti. Umetnostna izrazna sredstva so kot medij, ki lahko odpre marsikatera vrata, ki bi sicer ostala zaprta.

Za socialne delavce je razumevanje posameznikove verbalne in neverbalne komunikacije zelo pomembno. V svojem delu težimo k vzpostavljanju takšnega delovnega odnosa, ki bo omogočal varen in odprt prostor za razvijanje učinkovite komunikacije med vsemi udeleženci v problemu. Za osebni, pristen in iskren delovni odnos je pomembna usklajenost med tem, kar povemo z besedami, in tistim, kar izražamo s telesom, saj nekongruentnost, oziroma neusklajenost komunikacije lahko v sogovorniku povzroči dvom in zmedo glede nas in našega sporočila. Da bi drugega čim bolje razumeli, ali se vsaj približali njegovemu razumevanju problema in z njim vzpostavili neposreden stik, socialni delavci uporabljamo posebne tehnike zrcaljenja, ko komuniciramo z drugimi s pomočjo njihovega lastnega verbalnega izražanja ter neverbalnega načina obnašanja. Nanašajo se na njihovo lastno verbalno izražanje ter na neverbalne načine obnašanja. Kadar zrcalimo, smo pozorni na posameznikove telesne gibe (npr. način premikanja rok, drža, hoja), izraz obraza, glas, dihanje (globina, ritem in obseg dihanja) in značilne kretnje posameznika. Zakaj ne bi uporabljali tudi umetnostnih izraznih sredstev?

V raziskovalni nalogi bom predstavila uporabo le-teh kot možnost razvijanja rešitev in ustvarjanja potrebnega prostora in časa za konstruktivno komunikacijo med udeleženci v rešitvi problema.

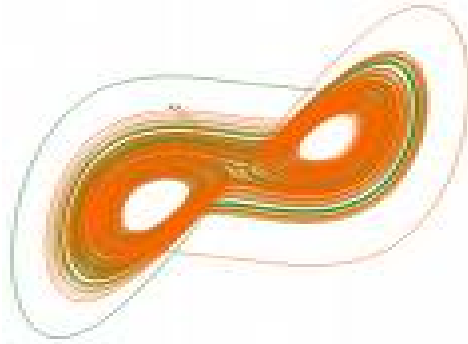
Ker se v strokovni literaturi za omenjene pristope uporabljajo različni izrazi, npr. umetnostna terapija, kreativna (ustvarjalna) umetnostna terapija, pomoč z ustvarjalnostjo, pomoč z umetnostjo, ustvarjalne kulturne dejavnosti, umetnostna izrazna sredstva idr., bom v prvem delu, poleg pregleda uporabljenih terminov, naredila tudi epistemološko analizo teh pojmov. V nalogi bom uporabljala izraz »umetnostna izrazna sredstva«, ki ga navaja Breda Kroflič (1992), ker menim, da je dovolj širok pojem glede na področje, ki ga bom obravnavala.

Zanimala me bosta tudi stališče in etika udeležnosti pri delu z ljudmi. Stališče, predvsem pa iz njega izpeljana etika udeležnosti, ki zadeva »neogibno soodvisnost vseh udeležencev interakcije – zahteva etični kontekst, v katerem ima vsak sogovornik svoj prepoznaven glas, ko v sodelovanju z drugimi *soustvarja novosti* v smeri zelenih sprememb in se *uči prevzemati odgovornost* za svoj prispevek v delovnem projektu podpore in pomoči. Tako pojmovana etika udeležnosti se *od moraliziranja* (in teoretiziranja) o tem, kako bi se drugi moral, ali ne smel vesti v določeni situaciji, premesti *k etični drži*, da lahko le sebi zapovem, kako se moram, ali ne smem vesti v danem kontekstu, in v skladu s tem prevzamem odgovornost za lastno vedenje.» (Šugman Bohinc 2005: 175)

V nadaljevanju bom, glede na to, kar bom ugotovila z epistemološko analizo in orisom uporabe nekaterih osnovnih umetnostnih izraznih sredstev (gib-ples, zvok-glasba, gledališče-drama, likovnost, fotografija, video, kreativno pisanje), oblikovala predlog potrebnih kompetenc učinkovitega socialnega delavca, delavke, ki uporablja pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva. Ker so ta tudi ena od osrednjih sestavin socialno kulturnega dela, skušam v empiričnem delu prikazati pregled ponudbe izvajalcev, ki pri svojem delu na področju socialnega varstva, oziroma socialnega dela uporabljajo umetnostna izrazna sredstva na območju Upravne enote Kranj.

V raziskovalni nalogi se prepletata tako ženski kot moški spol. Včasih sem uporabila oba spola, včasih samo ženskega, ali samo moškega. Obenem izmenično uporabljam izraz uporabnik, klient, s katerim mislim na udeležene/sogovornike v skupnem socialno delovnem projektu pomoči. Veliko znanja sem črpala iz razpoložljive literature o umetnostni terapiji.

Zavedam se, da moja magistrska naloga morda res ne bo spremenila sveta, oziroma povzročila pretresa v znanstvenih krogih, bo pa zato marsikomu pomagala pri razvijanju novih poti za uspešnejše premagovanje življenjskih kriz in ustvarjalnejše delo z ljudmi. Nalogo vidim kot enega izmed, kot pravi Lea Šugman Bohinc, v svojem navajanju Andersona (2005: 168), »ključev za preživetje v sosedstvu z raznolikimi, od meni znanega različnimi opisi sveta«. Drugič pa zato, ker si moramo socialni delavci, delavke ter ostali strokovnjaki v pomagajočih poklicih prizadevati, da čimbolj raznoliko odgovorimo na raznolikost zgodb udeleženi v problemu. Tako naši odzivi na udeležene v rešitvi problema ne bodo rutinirani, togi in vselej enaki.

(Internet 1)

»Strune, ki so ves čas napete, se razglasijo.

Bojevniki, ki se kar naprej urijo, izgubijo spontanost pri boju. Konji, ki vedno preskakujejo ovire, si nazadnje zlomijo nogo. Loki, ki so vse dni upognjeni, puščice ne izstrelijo več z enako močjo kot prej.

Zato se bojevnik luči, tudi če ni razpoložen, skuša razvedriti z drobnimi vsakdanjimi stvarmi.«

(Coelho 2000: 133)

1. TEORETIČNI DEL

1.1. EPISTEMOLOŠKA ANALIZA

V tem poglavju naredim kratko analizo različnih pojmov, ki so se uveljavili skozi čas (umetnostna terapija, kreativna umetnostna terapija, pomoč z ustvarjalnostjo, pomoč z umetnostjo, ustvarjalne kulturne dejavnosti, umetnostna izrazna sredstva) in njihovih opredelitev, ki se pojavljajo v kontekstu socialnega dela in socialnega varstva. Tako analiziram definicije posameznih pojmov, odnos med umetnostjo in terapijo, zgodovinski razvoj umetnostne terapije, epistemološko analizo obravnavane teme pa naredim glede na medicinski oziroma socialni model/pristop pomoči in glede na moderno (objektivistično) oziroma postmoderno (konstruktivistično) paradigmo v socialnem delu.

1.1.1. Definicije umetnostne terapije

Umetnostna terapija je vrsta terapije, kjer poteka zdravljenje skozi proces doživljanja, izražanja in ustvarjanja z umetnostnimi izraznimi sredstvi. To so izrazna sredstva za posredovanje klientovih osebnih občutkov, čustev in misli drugim ljudem. Ustvarjalna uporaba umetnostnih izraznih sredstev je primerna tako za ljudi z resnimi osebnimi problemi, kot za take, ki raziskujejo svoj notranji svet z umetnostjo. Cilj ni dovršena umetniška stvaritev, temveč osebna integracija in samopotrjevanje. Umetnostna terapija temelji na kreativni procesni terapiji, po kateri je nosilec terapevtskega procesa ustvarjalni proces v klientu. Obsega: dramo, glasbo, likovno umetnost in ples (Kroflič 1992).

»Umetnostna terapija, oziroma terapija s kreativnimi mediji je teoretična podlaga učinka na človeka kot celoto, v njegovi telesno-duševno-duhovni realnosti, njegovih zavednih in nezavednih težnjah ter njegovih socialnih in ekoloških vpetostih. Je vnaprej načrtovan vpliv na držo in obnašanje, z uporabo kreativnih medijev in umetnostno nanašajočih se metod v okviru 'terapevtskega odnosa'. Cilj je zdravljenje in lajšanje bolezni, obenem pa razvoj in obogatitev osebnosti.« (Petzold 1990: 588)

»Zavedati se moramo, da je umetnost zrcalo družbe in vedno korak pred njo. Jo bogati, saj umetnostne dejavnosti ne pomagajo le pri izboljšanju konkretnih težav posameznika, ampak izboljšujejo kvaliteto njegovega življenja nasploh. Zato je umetnostna terapija namenjena vsakomur, ki gre v smeri samoaktualizacije in želi v svojem življenju celovito uresničiti občečloveške in osebne potenciale.« (Warren 1993: 112)

»V kreativni umetnostni terapiji zdravljenje poteka skozi proces doživljanja, izražanja in ustvarjanja z umetniškimi izraznimi sredstvi. Umetnost nam tukaj pomaga raziskovati notranji svet, zdraviti in preprečevati osebne motnje, pa tudi pri osebnosti rasti in razvoju.« (Kroflič 2003: 8) Namen kreativne umetnostne terapije je razčistiti načine psihosocialne obravnave in jih preko dejstva ustvarjalnega izražanja še bolj humanizirati. Je predvsem izkustvena, praktična dejavnost, ki učinkuje skozi različne umetniške medije (Kroflič 2003).

Ustvarjalna umetnostna terapija se je doslej najbolj razvila v psihiatričnih ustanovah. Uporabljajo jo tudi na drugih področjih, kjer pomagajo ljudem razreševati osebne probleme. Pomoč z ustvarjalnostjo črpa iz osnovnega principa; ta je, da izkušnja ustvarjalnega procesa lahko pomaga ljudem pri njihovem razvoju. Pomembno je, za katero umetnostno panogo gre, ali so vizualne umetnosti, glasba, gledališče, karikatura ... (Houben et al. 1989).

»Pomoč z umetnostjo je novejša disciplina, ki se v sodobnem svetu hitro razvija. Združuje prvine konceptov in idej s področij umetnosti in estetike, psihologije in psihiatrije, vzgoje in sociologije. Njene korenine so v različnih načinih zdravlilne in siceršnje praktične uporabe umetnostnih elementov v človekovi zgodovini (npr. magični slikarji v prazgodovinskih jamah, ki vključujejo ples; glasbena terapija pri starih Grkih; šamanski ekstatični ples itd.). Umetnost, ki ni bila namenjena poklicnemu ocenjevanju in estetskemu uživanju, je od nekdanj spodbujala radost, lahkotnost, dobro počutje, medsebojno povezovanje ljudi (ljudske pesmi in plesi, pastirska in druga preprosta, ročno narejena glasbila ter njihova uporaba, igra s svetlobo in z barvami, poročne in druge nereligiozne svečanosti praznovanja itd.).« (Vogelnic 2003b: 5)

Socialno kulturno delo pomeni »uporabo ustvarjalnih tehnik v procesu svetovalnega dela.« (Poštrak 1996: 407) Ustvarjalne kulturne dejavnosti so mediji za ustvarjanje, kjer se posamezniki lahko spoznavajo, izražajo in sporazumevajo. Med ustvarjalne kulturne dejavnosti Lea Šugman Bohinc (1994: 317-318) prišteva: ustvarjalni gib, ples, igro, gledališče, glasbo, oblikovanje in risanje, video, fotografijo itd.

Zaključek

Ugotavljam, da obstajajo različna poimenovanja (npr. umetnostna terapija; kreativna umetnostna terapija; pomoč z ustvarjalnostjo; pomoč z umetnostjo; socialno kulturno delo), ki pa v bistvu pomenijo eno dejavnost (ustvarjalno dejavnost z umetnostnimi izraznimi sredstvi, kot so npr. ples, glasba ipd.). Ta je različno poimenovana zaradi različnih vsebinskih kontekstov (npr. uporaba *umetnosti* v terapevtske ali pa doživljajsko izkustvene namene) in zaradi posebnosti znotraj posameznih profesionalnih področij (npr. v zdravstvu govorijo o terapiji; v socialnem delu o socialnih problemih in pomoči; v vzgoji in izobraževanju o učnih in vzgojnih težavah; v skladu s tem v zdravstvu uporabljajo termin umetnostna terapija, v socialnem delu socialno kulturno delo, v vzgoji in izobraževanju pa socialne igre, delavnice itd.).

Enako je ugotovila Vogelnicova (2003b: 6), ki je to spoznanje še bolj jasno definirala: »Strokovnjaki na različnih področjih mogoče izvajajo enake ali podobne dejavnosti – to je neko vrsto nepoklicne, umetnostne dejavnosti v skupini – pa jih različno imenujejo, npr. 'umetnostna terapija', 'socialne igre', 'interesne dejavnosti' ipd. Vodja take dejavnosti je lahko terapevt, socialni delavec, učitelj, vzgojitelj, pedagoški svetovalec ipd.; problemi, s katerimi se spopadajo, so lahko 'socialni problemi', 'vedenjske', 'učne', 'vzgojne težave' ipd. V vsaki skupini sodelujoče obravnavajo z različnih zornih kotov. Dejavnost pa ostaja ustvarjalno umetnostna, na različnih umetnostnih področjih (npr. dramska, gibno-plesna, glasbena, likovna, pripovedna, igralna, lutkovna). Delo poteka pretežno v skupinski obliki, možna so tudi individualna srečanja.«

1.1.2. Umetnost – terapija

Umetnost – terapija

Umetnost razumemo kot pomemben sestavni del neke kulture, po drugi strani pa kot delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi. V kombinaciji umetnost – terapija lahko gledamo na umetnost kot na sredstvo ali cilj terapije. *Terapija* je beseda, ki so jo uporabljali že Grki v antični Grčiji za zdravitelne procese in je v zahodnih kulturah že dolgo sestavni del običajnega pogovora. Terapija kot dejavnost je po eni strani razumljena kot obveza in po drugi strani kot možnost zdravljenja, oziroma obravnave za bolnike.

Umetnost kot sredstvo

V kolikor govorimo o umetnosti kot sredstvu, ne moremo mimo številnih metod: glasbe (poslušanje, izvajanje), plesa (gibanje, izražanje), likovnosti (risanje, slikanje, modeliranje), gledališča (maske, lutke, pantomima, drama), poezije (pisanje, branje, predstavitve). Večinoma so bile te metode integrirane (vključene) v klasične metode psihološke in psihiatrične obravnave (npr. gestalt terapija, psihoanaliza). Odvisno od uporabe so bile poimenovane v glasbena terapija, plesno-gibalna terapija, likovna terapija, dramska terapija itd.

Umetnost kot cilj

Če gledamo na umetnost kot cilj določene terapije, so na razpolago številne metode, ki naredijo ustvarjalno početje (dejanje) šele možno. Tukaj gre predvsem za cilj osvoboditi (psihične idr.) blokade z uporabo umetnostnih izraznih sredstev.

Uporaba umetnosti – terapije

Umetnost kot terapijo uporabljajo na področju mentalnega in fizičnega zdravja (v psihiatričnih bolnicah in dnevnih centrih – tu se je umetnostna terapija najprej razvila). Obenem pa umetnost (terapijo) uporabljajo za dvig kakovosti življenja, osebnostno rast in razvoj, za širše in bogatejše izražanje in doživljanje, sproščanje, umirjanje in raziskovanje svojega notranjega sveta ter čustev, za spreminjanje miselnih, čustvenih in vedenjskih navad ter vzorcev, za izboljševanje učenja, lajšanje komunikacije in razumevanja itd.

Zaključek

Obstajajo različne oblike povezanosti med umetnostjo in terapijo. Pri tem je pomembno, kako gledamo na umetnost – ali razumemo umetnost kot sredstvo ali kot cilj določene dejavnosti.

1.1.3. Zgodovina umetnostne terapije

Antična Grčija

Umetnost ali umetnostna terapija kot jo poznamo danes, ima dolgo tradicijo. Obravnavo duševnih ali psihosomatskih, »bolnih« oseb z glasbo, s plesom, z gledališčem, s pomočjo drugih ustvarjalnih možnosti in domišljjskih, fantazijskih metod lahko najdemo že od prvih začetkov zdravilstva – kot recimo v neolitskem šamanizmu, v starih orientalskih tradicijah, seveda tudi v medicini antične Grčije (Hipokrat). Tako so imele t.i. bolnišnice v templjih večinoma eno gledališče za dramsko igro, en odeon (stavbo), namenjen zlasti za glasbene nastope, prireditve, in

en stadion – prostor za športne aktivnosti. Zdravljenje in umetnost sta bila povezana z zdravilstvom; tudi vera in zaupanje v bogove – v njihovo moč zdravljenja, sta igrala pomembno vlogo. Umetnost, izobrazba in medicina naj bi v ta namen skupaj součinkovali. Podobne aspekte lahko zasledimo v taoizmu. Od takrat naprej, ko je zgodovina zdravljenja odvisna od medicinskega okvira, predvsem od pisnih potrdil (spričeval), težko sklepamo, če in kako se je celostna (antična) metoda zdravljenja zaradi številnih selitev narodov, ohranila skozi čas.

Medicina

Nato se je medicina preusmerila izključno na naravoslovje in se ločila od zdravilstva. Raziskovanje je bilo usmerjeno na majhne mikrostrukture in tako zanemarilo celoto/celostnost. Tako so se skozi čas izgubile prejšnje povezave umetnosti in zdravilstva. Konec 18. in v začetku 19. stoletja so je oblikovalo močno gibanje, tudi s porajanjem psihologije. Človek si je spet želel celostni pogled na zdravljenje.

Psihoterapija

Pionirji psihoterapije so že postavili temeljne kamne za moderne umetnostne terapije, s tem ko so predpisovali na primer »likovno ustvarjanje«, »gledališke predstave«. V številnih ustanovah so začeli uvajati komedijo, opero in dramo, da bi tako omogočili pacientom aktivno udeležbo v igri in pri ustvarjanju nove zaznave svoje problemske situacije. Kmalu so začeli uvajati še poezijo, branje, kot tudi glasbo in likovnost. Stimulacije s slikanjem, risanjem, simboli, pisanjem, z različnimi vonjavami, itd. naj bi pomagale zmanjšati pacientovo bolezensko sliko.

Nove pobude

Nove pobude so v 20. stoletju prinesli predvsem umetniki in umetnice, ki so se bolj po slučaju kot načrtno srečali s terapevtskimi dejavnostmi in tako ustvarili osnovo za številne moderne terapevtske oblike. Te so dopolnile že obstoječe psihoterapevtske oblike.

Zadnja leta

Razmeroma nove terapevtske dejavnosti v zadnji tretjini 20. stoletja so se postopoma razvile iz občasne uporabe umetnosti v psihoterapiji. Najdaljšo tradicijo ima likovna terapija, najkrajšo pa plesna; dramska kreativna terapija se je ločila od psihodrame, v njenem okviru se je razvila igralna terapija (play therapy); glasbena je prešla od poslušanja v aktivno glasbeno ustvarjanje itd. Umetnostna terapija, oziroma pomoč z umetnostjo se je začela iz polja psihiatrije in psihoterapije vse bolj širiti na druga profesionalna področja dela z ljudmi, in to ne samo za namene terapevtskega zdravljenja (terapije), ampak tudi za doživljajsko izkustvene namene. Razvil se je niz novih terapevtskih oblik in izobraževalnih možnosti. Že samo v ZDA jih je okrog dvesto, ki ponujajo izobraževanje v: »Art Therapy«, »Creative Arts Therapy«, »Expressive Arts Therapy«, »Related Arts Therapy«, »Dance Therapy«, »Creative Movement Therapy«, »Drama Therapy«, »Music Therapy«, »Poetry Therapy«, »Video Therapy«, »Photo Therapy« itd.

Zaključek

Kolikor lahko sklepamo na podlagi različnih virov, je v začetku zgodovine zdravljenja prevladoval celostni pogled na človeka. Z razvojem in uveljavitvijo medicine in predvsem naravoslovnih znanosti pa se je umetnost v evropski ali zahodni kulturi postopno ločila od znanosti. Znanost se je umestila v polje racionalnega,

razumskega, umetnost pa v prostor emocionalnega, čustvenega. V 20. stoletju pa se je začel spreminjati pogled na človekovo ustvarjalnost in umetnost, ter z njo povezane dejavnosti, oziroma, kakor pravita Tancigova in Vogelnikova (1998: 8): »Danes pojmujeemo ustvarjalnost kot človekovo splošno, prirojeno in neločljivo lastnost in potrebo; ni le značilnost nekaterih ljudi, družbenih razredov ali zgodovinskih obdobj.«

1.1.4. Medicinski in socialni model

V letih, odkar se je začela uveljavljati umetnostna terapija, oziroma pomoč z umetnostjo, so se v svetu razvile različne smeri, pristopi, ki si bolj ali manj uspešno utirajo pot v teorijo in prakso. Tako smo lahko priča postopnemu prehodu od doslej prevladujočega t.i. medicinskega modela/pristopa k socialnemu modelu/pristopu, oziroma, kakor pravi Vogelnikova (1996: 16): »Namen in poudarek se je prenesel s pojma 'zdravljenje' na pojem 'rast', 'razvoj' in 'kvaliteta življenja'; iz 'terapije' na 'pomoč'.« Lahko pa opazamo tudi premik od patogeneze k salutogenezi.

Medicinski model

Po tem modelu prevladuje prepričanje, da je medicinska diagnoza uporaben pripomoček na različnih človekovih področjih. Tako se je začelo razvrščanje in preštevanje prebivalstva glede na vrsto diagnoze. Tak način obravnave pa posledično potisne ljudi v situacijo, ko so odvisni od sodb in strokovnih ocen zdravnikov, psihologov itd., ki odredajo posege in ukrepe v njihova življenja. Za medicinski pristop je značilno tudi to, da se osredotoči na pomanjkljivosti posameznika in težavo izključenosti iz družbe pripisuje njemu samemu. Da bi posameznik lahko živel kakovostno življenje v skupnosti, se mora le-tej prilagoditi, npr. s pomočjo rehabilitacije. Medicinski pristop raziskuje, kaj je s človekom narobe oziroma v čem odstopa od norme. Duševne motnje npr. obravnava tako, da jih poskuša znanstveno utemeljiti, diagnosticirati in zdraviti. Ta pristop avtomatično prezre talente, spretnosti in sposobnosti ljudi, ter njihov prispevek k skupnosti. Značilen je odnos pacient-terapevt, oziroma bolnik-zdravnik, kjer je bodisi zdravnik, terapevt tisti, ki vse ve, ima moč (vse do karizme guruja), zato določi vrsto in potek terapije. Pri tem je zelo sistematičen in tog ter vezan na teorijo.

Socialni model

Opozarja na družbene dejavnike in socialno konstrukcijo realnosti. Težave, vzroke za družbeno izključenost umešča v način organiziranosti družbe. Opozarja na ovire, s katerimi se spoprijemajo pri uveljavljanju temeljnih človekovih, državljskih in socialnih pravic tisti posamezniki in skupine ljudi, ki odstopajo od družbenih idealov. Osredotoča se na prepoznavanje, širjenje možnosti, da posameznik dejavno predela svojo bolečino in jo spreminja z novo, drugačno izkušnjo, na krepitev sposobnosti, spretnosti, talentov skupaj z uporabnikom (poudarja partnerski delovni odnos). Zdravnik, terapevt, socialni delavec itd. se skupaj s pacientom, klientom, uporabnikom itd. dogovori o vrsti in poteku terapije. Vzpostavljata se enakovreden odnos in odgovornost. Pristopi dela so manj sistematični, a bolj fleksibilni. Prisoten je empatičen, razumevajoč in spodbuden odnos do človeka, ki rabi, ali pa se obrne po pomoč, spoštovanje njegove individualnosti in upoštevanje njegovega posebnega življenjskega konteksta, ki skupaj z drugimi dejavniki vpliva na njegovo zdravje in bolezen. Terapevt, pedagog je občutljiv za socialna dogajanja in človekovo odvisnost

od vrednot, sociokulturnih zapovedi in pričakovanj, ter za pomen posameznikovega mesta v paru, družini, skupini in skupnosti.

1.1.5. Socialno delo na prelomu dveh paradigem

Socialno delo se vse bolj vzpostavlja znotraj paradigmatiskih sprememb, ki jih v terapiji vidi O'Hanlon (v Čačinovič Vogrinčič et al. 2005: 4). Njegove misli lahko veljajo za razvoj konceptov pomoči v socialnem delu: »Prvi val v psihoterapiji je temeljil na patologiji. Drugi je bil usmerjen v problem in njegovo reševanje. Tretji val se je usmeril v rešitve in v iskanje rešitev. Četrti val prihaja, vendar nihče še nima imena zanj.« Večina postmodernih strokovnjakov na področju pomoči kljub temu uporablja oznake, kot so: perspektiva moči, etika udeležnosti, epistemologija kibernetike II. reda, soustvarjanje, soavtorstvo, partnerstvo idr.

Moderna (objektivistična) paradigma

V socialnem delu še vedno prevladujejo vzročno-posledični načini mišljenja, katerih značilnost je statična, eksaktna, trda logika mišljenja. Pri proučevanju življenjskega razvoja uporabnika se uporablja analitični postopek, oziroma razčlenitev življenjske situacije posameznika. Osnovna naloga »socialne anamneze« je prikazati podatke, do katerih smo prišli na osnovi analize, in jih razložili v logičnem redu. Da bi razumeli uporabnikov problem, moramo poznati vrsto psiholoških, ekonomskih in socialnih dejstev o njem. Temeljno izhodišče tega postopka je logična celota, logično zaporedje, miselna pot in vzročnost (Stritih 1996: 386).

Gre za moderni, znanstveno-razumski pogled na svet, po katerem lahko socialni delavec, delavka odkrijeta resnico s sistematičnim, discipliniranim, objektivnim preučevanjem uporabnikovih npr. problemov, težav, vedenja, rešitev. Socialni delavec je tisti, ki ima moč, je lastnik znanja, ekspert za rešitev uporabnikovih težav. Pri tem uporablja svojo teorijo pomoči in v skladu z njo določi postopke za reševanje uporabnikovih težav, stisk.

Prehod od moderne (objektivistične) k postmoderni (konstruktivistični) paradigmi

Vse bolj so socialni delavci začeli dvomiti, da je njihov pogled na svet edini pravi in objektivni. Zgodil se je premik od objektivističnega pogleda na svet h konstruktivističnemu. Trampuž in Breclj-Kobe (2004: 78) zelo dobro pravita: »Miselnost znanstvenega pozitivizma je slonela na prepričanju, da obstaja objektivna realnost, ki jo je mogoče opazovati in z opazovanjem dognati resnico, ki ni omadeževana z iracionalnim subjektivizmom opazovalca. Postmodernizem vnaša dvom v prepričanje, da je mogoče racionalno in objektivno spoznati vesplošno veljavne resnice.« V socialnem delu se dogaja premik od reševanja problemov k (so)ustvarjanju rešitev, od govora o problemu k dialogu z uporabnikom, od objektivističnega opazovanja k pridruževanju in podpori idr.

Postmoderna (konstruktivistična) paradigma

Postmoderna (konstruktivistična) paradigma govori o udeležnem/participatornem opisovanju sveta. Tako vključuje opazovalca (npr. socialnega delavca) v sistem, ki ga opazuje (npr. v uporabniški sistem). Socialni delavec ni več tam nekje zunaj, od koder bi nepristransko, oziroma objektivno opazoval. Govorimo o etiki udeležnosti. Postmoderno stališče in etika udeležnosti poudarjata vzajemno povezanost in vplivanje vseh akterjev v interakciji, tako socialnih delavcev kot uporabnikov.

»Postmoderno stališče in etika udeležnosti torej ukinjata klasično (moderno) delitev moči v razmerju med terapevtom, ali socialnim delavcem in klientskim, oz. uporabniškim sistemom, torej razmerje, v katerem je oseba, ki pomaga, lastnik znanja, ekspert za rešitev klientskih težav, tisti, ki skozi očala svoje teorije pomoči najprej opredeli (diagnosticira) njihove probleme (njihovo objektivno obstoječo psihopatologijo, socialne probleme) in v skladu z isto teorijo nato določi postopke njihovega zdravljenja, ali blaženja in odpravljanja; odgovornost za sprejete odločitve pa pravzaprav ni toliko stvar strokovnjaka, kot teorije, na podlagi katere je sprejel svoje odločitve.« (Šugman Bohinc 2005: 174)

Predmet socialnega dela je reševanje kompleksnih socialnih problemov. Ključna pojma sta pomoč in iskanje novih rešitev v socialno delovnem odnosu, s katerim se lahko mobilizira moč, ki jo ima družina ali posameznik. V temelju gre vedno za projekt sodelovanja, ki se ustvari na sporazumevanju, dogovarjanju in skupnem iskanju rešitev, »da bi udeleženci v problemu postali udeleženci pri rešitvi.« (Čačinovič Vogrinčič 2002: 91) Besednjak postmodernega socialnega delavca ni več besednjak najrazličnejših teoretskih metafor za prevajanje uporabnikovih zgodb v zgodbo določene psihološke teorije. Slovar postmodernega socialnega delavca je slovar uporabnikovih metafor, izrečenih in upodobljenih v konkretnih uporabnikovih zgodbah in dopoljenih z metaforami, ki so jih socialni delavci in uporabniki soustvarili v svojem druženju, v dialogu (Čačinovič Vogrinčič: 1998).

Socialni delavec je obenem pozoren na uporabnikove specifične, konkretne izkušnje (tudi tiste, ki jih je imel že s posameznimi izraznimi sredstvi), spretnosti, sposobnosti, prepričanja, poglede na svet, motivacijo, socialne mreže itd., kajti vse to je potencialni vir, ki ga lahko uporabi za uresničevanje željenih razpletov rešitve. Socialni delavec se pridružuje uporabnikovemu osebemu jeziku (ne/verbalnemu), oziroma njegovemu besednjaku posameznih pomenov (njegovi resničnosti); pri tem so mu umetnostna izrazna sredstva lahko v pomoč, oziroma, kakor pravi Lea Šugman Bohinc (2000: 195): »Ne raziskujemo le klientovih virov (po)moči, ki si jih prizadevamo podpreti in okrepiti, ter aktivirati za učinkovitejšo izrabo. Proučujemo tudi njegove neučinkovite, paradoksalne vzorce reševanja problema, da bi jih konstruktivno preusmerili s postopki preokvirjanja (Watzlawick, Weakland, Fisch 1974), kot je uporaba paradoksa, prestrukturiranje problema in rešitve v prostoru in času, pripovedovanje zgodb, pravljic, metafor, analogij, šal, raziskovanje izjem itn.«

Zaključek

V postmodernih pristopih pomoči je pogled v socialnem delu pomembno dopolnila in celostno zaokročila vključitev opazovalca – socialnega delavca v opazovani in obravnavani sistem pomoči, ki obenem vzpodbuja njegovo kritičnost do lastnih prepričanj, kot tudi do strokovnih in sociokulturnih dogem, ki omejujejo njegovo radovednost in odprtost do novih mnenj ter idej. Gre za premik od položaja vednosti (ekspertnosti) in pomoči socialnega delavca, njegovega enostranskega, linearnega določanja definicije uporabnikovega problema, rešitve in poti do njene uresničitve k položaju, v katerem socialni delavec in uporabnik postaneta človeško enakovredna udeleženca v socialno delovnem odnosu in izvirnem projektu pomoči (tudi z uporabo umetnostnih izraznih sredstev).

(Internet 2)

»Včasih se bojevniku luči zazdi, da živi dve življenja hkrati.

V enem je prisiljen delati vse, česar noče, se boriti za ideje, v katere ne verjame. Obstaja pa še drugo življenje, ki ga odkrije v sanjah, branju, srečanjih z ljudmi, ki razmišljajo, kot razmišlja sam. Bojevnik dopušča, da se njegovi življenji približujeta.

'Obstaja most, ki povezuje tisto, kar naj naredim, z onim, kar bi rad storil,' pomisli. Kmalu se njegove sanje ovedejo njegovega vsakdanjika, dokler se ne zave, da je pripravljen na tisto, kar si je vedno želel. Tedaj je dovolj le malo drznosti in dvoje življenj se zlije v eno samo.«

(Coelho 2000: 114)

1.2. UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

V tem poglavju podam kratek opis umetnostnih izraznih sredstev, njihovega razvoja, ciljev in načinov njihovega delovanja, kot tudi njihovega vpliva in učinka na uporabnika, in prikaz posameznih raziskav. »Klasična« umetnostna izrazna sredstva razširjam s fotografijo, z videom in s kreativnim pisanjem. Nova orodja in materiali bodo od socialnih delavk zagotovo terjali natančne razmisleke o njihovi vlogi in mestu v sistemu vizualnega. Pri nekaterih umetnostnih izraznih sredstvih izhajam iz spoznanj in izkušenj Tine Rataj (2007), ki se je udeležila trimesečnega študija »kreativno umetnostni pristop v socialnem delu« (Creative arts approach towards social care) na Nizozemskem. Ratajeva se je poleg teoretičnih izhodišč in sodobnih pristopov v socialnem delu na Nizozemskem seznanila s sistemskimi in organizacijsko institucionalnimi vidiki, ki jih taki pristopi zahtevajo. Te zahteve segajo od primerno izobraženega in usposobljenega kadra, do spremenjenih šolskih načrtov in primerno opremljenih prostorov za izvajanje kreativnih dejavnosti.

1.2.1. Gib-ples

Definicija plesa

»Ples je povezano, na osveščen način izvajano gibanje telesa po opredeljenem prostoru in v skladu z opredeljenim časovnim ritmom.« Tako sta leta 1934 postavila definicijo plesa najbolj ugleden francoski baletni kritik André Levinson in znani angleški baletni pisec Cyril Beaumont. (v Vogelnik 1975: 1) Velika nemška plesalka Mary Wigmanova je to rekla še bolj enostavno: »Ples je v svojem izvoru živo življenje in zrcali prisposodbo tega življenja.« (v Možina 2004: 126)

Kratka zgodovina plesa

Antropološke študije kažejo, da so ljudje poznali ples kot sestavni del človekove kulture že v davnih praskupnostih. Poznali so plese v pozdrav soncu, ples v čast noči in lune, plese, s katerimi so častili božanstva in razne naravne pojave. Znani so plesi ob rojstvu, poroki, smrti. S plesom so izražali tudi veselje po končani žetvi, ob bogatem ulovu, pred začetkom raznih del. V plemenskih skupnostih je bil ples del obredov, v katerih so častili božanstva. Ko pa so se v njih stopnjevale bolezni, nesreče ali konflikti, so se večkrat odločili, da bodo prekinili običajni ritem življenja (Vogelnik 1975). Vsa vas je v skupnih plesih, ki so pod vodstvom šamanov lahko trajali nepretrgoma tudi več dni in noči, ponovno vzpostavila zdravo ravnotežje skupnosti. Ples je pomagal samozdravljenju skupnosti. Ljudje so v plesu krepili svojo telesno odpornost in medčloveške vezi, hkrati pa se povezovali v širši ekološki sistem. Šele v zadnjih stoletjih se je razvil umetniški ples, še posebej po Evropi in na knežjih dvorih, medtem ko je ples pri preprostih ljudstvih prav do današnjih dni ohranil svoj religiozni in zdraviteljski pomen ter smisel (Možina 2004).

Tisočletja nespremenjena, zapisana in od generacije do generacije predajana plesna govorica indijskih plesalcev je vplivala na ples vzhoda in ga oplajala. Nasprotno pa je indijski ples simbolov, v katerem ima vsaka sprememba drža prstov na roki, glave, pogleda, nešteto kombinacij, evropskemu gledalcu tuj in ga sprejema samo kot estetsko vrednost ter očarljivo poezijo plesa. Vsebina, pripoved in njena dramatika pa mu niso razumljive, oziroma blizu. Evropa je šla po stopinjah posnemovalnega plesa

in senzualnosti, Indija in Azija pa sta razvijali svojo plesnost na fantazijski abstrakciji (Vogelnik 1975).

Definicija ustvarjalnega giba

V današnjem času se poleg izraza »ples« uveljavlja izraz »ustvarjalni gib«. Ta pojem zanemarja estetsko komponento, ki jo običajno vsebuje pojem »ples«. »Ustvarjalni gib je aktivno, telesno izrazno in povezovalno sredstvo. Z njim lahko sproščamo napetosti. Napadalnost, togost in apatija se lahko sprostijo na človeško sprejemljiv način. Ustvarjalno gibanje pomaga k integraciji uma, telesa, čustev in duha. Pomembne sestavine ustvarjalnega giba so poleg plesa tudi glasba, pantomima, joga in igra z vlogami. Povezava vseh teh sestavin je enkratni recept za sproščenost, dostopnost in ustvarjalnost.« (Vogelnik 1994: 6)

Kratka zgodovina plesno-gibalne terapije

Povezava med umom, telesom in dušo ter zdravnimi učinki plesa je že dolgo časa splošno sprejeta. Carl G. Jung je s svojimi pacienti razvil tehniko »aktivna domišljija« (active imagination), ki je dala pacientom možnost izražanja podzavestnih misli. To razumevanje čustev je tlakovalo pot razvoju plesno-gibalne terapije. Jung je uporabil ples na dva načina: njegovi pacienti so s plesom izražali tako osebna čustva kot sanje – poskušali so odplesati svoje sanje. Zgodovina plesno-gibalne terapije bi bila nepopolna brez omembe prve generacije modernih plesalcev. Med njimi je obstajala želja po oblikovanju čustvene skupnosti. Plesalci, kot: Isadora Duncan, Ruth St. Dennis, Dorothy Humphrey, Ted Shawn so skupaj z drugo generacijo modernih plesalcev verjeli, da gibanje in ritem lahko izrazita globoko zasidrana čustva. To zaupanje v moč čustev je skupaj s psihiatrijo imelo pomemben vpliv na rojstvo plesno-gibalne terapije. Tudi druga generacija modernih plesalcev, katere članica je bila Marian Chace, je začela z uporabo elementov modernega plesa in uvedla pionirsko delo na področju plesa in gibanja s pacienti, ter s skupinami ljudi s posebnimi potrebami. To je bil pravzaprav ključen moment, ko je prišlo do nastanka plesno-gibalne terapije. Leta 1966 je bilo ustanovljeno Ameriško združenje za plesno-gibalno terapijo (American Dance Therapy Association – ADTA); (Morris v Rataj 2007).

Namen plesno-gibalne terapije

Namen plesno-gibalne terapije, v smislu Westove (1984) in Payna (1992), lahko opredelim z naslednjimi značilnostmi: 1. prispeva k samozavedanju, kar omogoča oblikovanje ustrezne telesne slike, daje občutek notranje strukture, reducira impulzivnost, omogoča odkrivanje sebe, vzbuja zadovoljstvo s samim seboj, samozaupanje, občutljivost za neverbalne znake; 2. razvija socialne sposobnosti, to je socialno zavedanje, ker spodbuja stike z drugimi, zaupanje, občutljivost, prilagodljivo strukturo, sodelovanje, skupinsko reševanje problemov, upoštevanje pravil, delitev pozornosti, empatijo, vodenje in podrejanje, vzdrževanje pozornosti, sprejemanje stikov prek dotika, iniciativnost in sodelovanje v aktivnosti; 3. daje možnosti za izražanje čustev in domišljije skozi oblikovanje telesa; 4. omogoča občutje uspeha in zadovoljstva; 5. omogoča integracijo notranjih in zunanjih dražljajev; 6. dovoljuje fleksibilne odgovore na emocionalna in fizična vprašanja iz življenja, ki jih je mogoče posplošiti na veliko situacij; 7. izboljšuje funkcionalne in dinamične elemente nevro-muskularnih spretnosti, kot so koordinacija v hoji, ravnotežje in prostorska orientacija; 8. prispeva k smiselnemu in ustreznemu organiziranju, interpretiranju in manipuliranju v subjektivnem svetu; 9. privzga

vzorke emocionalnih in fizičnih odgovorov na pozitiven in sprejemljiv način, usposablja otroka za kreativno vključevanje v družbo in ga ne potiska v konformizem.

Vloga plesno-gibalnega terapevta

Vloga plesno-gibalnega terapevta po Paynu (1992) je, da vpliva na gibanje v smeri terapevtskih ciljev: predlaga različne načine gibanja; z gibanjem omogoča nebesedno, oziroma predbesedno komunikacijo; posamezniku pokaže prijetnost gibanja, ter mu ga s tem »neagresivno« približa. Plesno-gibalni terapevti povezujejo svoje poglobljeno poznavanje telesa, gibanja in plesnega izražanja z veščinami psihoterapije, svetovanja in rehabilitacije, da bi pomagali posameznikom z zelo raznovrstnimi težavami (Internet 3).

Izobraževanje za plesno-gibalnega terapevta na Nizozemskem

Ratajeva v svoji diplomski nalogi (2007) navaja, da je na Nizozemskem v zadnjih letih prišlo do številnih sprememb na področju umetnostne terapije in v kriterijih za pridobitev naziva plesno-gibalnega terapevta. Tako morajo vsi študenti zaključiti samostojni program socialnega dela, ki vsebuje enega od posebnih strokovnih modulov, kot so umetnostna, dramska in glasbena terapija. Študij je možno opravljati tako redno kot izredno. Redni študij socialnega dela zajema štiriletno izobraževanje in vključuje praktično delo v tretjem in četrtem letniku. Pogoji za izredni študij, ki prav tako traja štiri leta, je starost najmanj enaindvajset let in služba v socialnem sektorju. Število ur pri izrednem študiju je dosti manjše (za polovico). Vsako študijsko leto vsebuje štiri ocenjevalna obdobja, v katerih študent opravlja izpite in pridobiva ocene. Ponujene so mu tudi možnosti za pripravništvo, oziroma prakso skozi vsa leta. Mnogo pozornosti je namenjeno svetovanju študentom, poklicnemu usmerjanju in nadzoru nad njihovim strokovnim razvojem. Na koncu študija študent zbere in predstavi mapo (portfolijo) s svojimi izkušnjami iz prakse in prostovoljnega dela, in s primeri dobrih praks, ki jih je pridobil v toku svojega šolanja. Portfolija vsebujejo tako pridobljeno teoretično znanje, kot tudi praktičen prikaz umetnostnih terapevtskih veščin. Študij zaključijo z diplomom. Umetnostne terapije (ena izmed njih je tudi plesno-gibalna) so se na Nizozemskem izkazale za uspešne na različnih področjih zdravstvene oskrbe, socialnega varstva in izobraževanja. Študentje se tako ne učijo samo umetnostnih terapij v svojih skupinah (drame, glasbe ter likovne umetnosti), ampak delujejo tudi v multidisciplinarnih skupinah s študenti drugih smeri socialnega dela, kot so npr. socialno kulturno delo, socialna politika, delo socialnih služb itd. Na ta način spoznajo širok spekter dejavnikov in razmer na področju socialnega dela in se naučijo delati s študenti drugih smeri, kar je zelo koristno za njihovo nadaljnjo poklicno kariero. To jim omogoča, da predstavijo sebe različnim organizacijam in institucijam na področju socialnega dela, ter službam, ki načrtujejo delo in zastavljajo cilje nizozemskega zdravstvenega in socialnega sistema.

Šole

Ples kot pomembno obliko (psiho)terapije je razvil Nemeč Rudolf Laban med obema svetovnimi vojnami. Z njim se je začela invazija različnih šol, ki so poleg estetske in športne dimenzije vključevale tudi terapevtsko funkcijo. V današnjih časih obstaja veliko vrst različnih plesnih šol in gibalnih delavnic, ki v svojo prakso vključujejo tudi doživetje transa in imajo terapevtski program.

Raziskave

Frazer je raziskoval vlogo obrednega plesa v »primitivnih« kulturah in spodbujal moderne plesalce, da so črpali navdih iz tega obredja. Ples je razumel kot izraz magije, religije. Brazilski psihiater Akstein je opazoval brazilske rituale umbande in candomble ter dobil idejo o uporabi plesa kot instrumenta zdravljenja nekaterih vrst nevroze. Felicitas Goodman je ugotovila, da je telesni položaj, ki ga zavzamemo bodisi v ritualu bodisi v vsakdanjem življenju, bistvenega pomena za vstop v določeno psihološko stanje. Levy je podobno kot Goodmanova ugotovil, da se ples in trans ne lotevata samo notranjih čustev, temveč univerzalnih tem. V plesu šamana vidi najstarejšo obliko medicine in psihoterapije: »Ples zdravilca, svečenika ali šamana pripada najstarejši obliki medicine in psihoterapije, kateri sta skupna vznurjenost in sprostitvev napetosti lahko spremenili fizično in mentalno trpljenje v nov pogled na zdravje.« (Levy 1988: 25)

Največ raziskav je bilo narejenih na podlagi praktičnega dela Marian Chace. Bila je plesalka modernih plesov v Washingtonu in je začela s poučevanjem plesa po koncu svoje plesne kariere, leta 1930. Opazila je, da so nekateri njeni študentje mnogo bolj zainteresirani za izražanje emocij v plesu, kot pa za same mehanične gibe in plesne tehnike. Zato je tudi sama začela spodbujati to obliko samoizražanja. Kmalu zatem so se začele širiti govornice študentov o sproščenosti in dobrem počutju po tistem, ko so se skozi ples znebili mentalnih bremen. Takšno spoznanje je zelo zainteresiralo zdravnike. Začeli so pošiljati svoje paciente v plesno šolo Marian Chace, mnogi izmed njih so bili psihiatrični bolniki. Kasneje je Marian Chace postala uslužbenka bolnišnice in nadaljevala študij na Washingtonski fakulteti za psihiatrijo. V času njenega praktičnega delovanja in študija so njene metode pritegnile mnoge strokovnjake in v petdesetih letih prejšnjega stoletja je plesno-gibalna terapija postala predmet resnih raziskav (Internet 3).

V slovenskem prostoru je s številnim publikacijami na področju giba in plesa najbolj prisotna Breda Kroflič s sodelavci. Tu so še avtorice: Caf (1994, 1997), Likovnik (1995), Žnidarčič (1996), Turk (1996), More (1997), Günter (1997), Žvokelj-Kostanjevec (1998), Guček (2000), Špes (2004), ki kažejo v svojih diplomskih delih na pomembnost vključevanja ustvarjalnega giba, zlasti pri delu z osebami s posebnimi potrebami, ker so opazile viden napredek na psihomotoričnem, socialno-čustvenem in intelektualnem področju.

Grubešičeva (2001: 40-41) je v svoji specialistični nalogi raziskovala učinke metode ustvarjalnega giba in plesa kot oblike pomoči z umetnostjo v vzgoji in izobraževanju oseb z zmerno motnjo v duševnem razvoju. Ugotovila je velik napredek oseb v njihovem ustvarjanju, razvoju njihovih psihofizičnih sposobnosti in socialnih spretnosti. Ker se je izkazalo, da je metoda ustvarjalnega giba in plesa zelo učinkovita v procesu vzgoje in izobraževanja oseb z zmerno motnjo v duševnem razvoju, jo je Grubešičeva prijavila na Urad Republike Slovenije za invalide, kot inovacijo pri delu z osebami z zmerno motnjo v duševnem razvoju, kjer so jo leta 2002 tudi potrdili.

Zaključek

Iz povedanega sklepam, da postaja človekov notranji svet otipljiv in viden preko gibanja in plesa. Ples in gib sta naravni poti neverbalne komunikacije. Pogosto lahko skozi ples izrazimo misli in čustva, za katere nimamo besed. To je kanal za sproščanje neizraženih idej in čustev. Ples sproži in aktivira v plešočem nešteto skritih, še neizrabljenih sil. Njegov zaklad je prav v neštetnih možnostih, ki nam jih nudi. Lahko nam je v zabavo, lahko nam služi za umetnostno ustvarjanje, lahko nam je oblika preživljanja prostega časa, ali vir preživljanja. Je ena od možnosti uporabe plesa pri delu z ljudmi, za kar so v svetu uveljavljeni termini kot »plesno-gibalna terapija«. Plesno-gibalna umetnostna izrazna sredstva so lahko močno orožje v boju pri obvladovanju stresa kot tudi na področju preventive fizičnih in mentalnih zdravstvenih težav. Lahko se uporabljajo tako pri socialnih, čustvenih, kognitivnih in/ali gibalnih problemih. V preteklosti so bile zlasti izvedene številne antropološke in medicinske študije o učinku plesa na ljudi. Zelo malo pa je sodobnih znanstvenih raziskav o učinku plesa izven medicinskega in psihiatričnega prostora.

(Internet 4)

»Bojevniki luči trdo vadi za notranjo rast: pozoren je na stvari, ki jih dela samodejno, na dihanje, mežikanje z očmi ali opažanje predmetov okoli sebe.

Ko se počuti zmedenega, vadi. Tako se osvobodi napetosti in pusti intuicijo, da dela bolj svobodno, ne da bi se križala s strahovi in željami. Težave, ki so se zdele nerešljive, se rešijo, nekatere bolečine, ki jih je imel z nepremagljive, se brez truda razblinijo.

To tehniko uporabi, ko se mora soočiti s težkim položajem.«

(Coelho 2000: 121)

1.2.2. Zvok-glasba

Definicija zvoka

Glasba je ena izmed najstarejših človekovih dejavnosti, kar je posledica dejstva, da živimo v svetu zvokov. »Že v najzgodnejših obdobjih so ljudje uporabljali zvok za izmenjavo informacij o svetu okrog njih in medsebojno sporazumevanje.« (Dewhurst-Maddock 1999: 19). Zvok je namreč mehansko valovanje, ki se širi v dani snovi; v ožjem pomenu besede je zvok zvočno valovanje s frekvencami v slišnem območju človeškega ušesa, to je med 20 Hz in 20.000 Hz (Internet 5).

Definicija glasbe

V grobem so v veljavi tri definicije glasbe: prva označuje glasbo kot od okolja neodvisno, na primer »urejeno in oblikovano zaporedje tonov, zvenov, šumov«, druga kot pojem, odvisen od družbenega dožemanja nje same, tretja pa kot platonični ideal, ki ne izvira iz specifičnih dejavnikov, ampak iz višje resnice. Glasba se po nekaterih definicijah od nekega naključnega zaporedja not loči po svoji preišljenosti in je praviloma všečna človeškemu ušesu (Internet 5).

Glasbena terapija

Glasba ne omogoča le umetniškega doživljanja in ni namenjena zgolj poslušanju, ali ustvarjanju glasbe. Njene širine in možnosti segajo tudi na druga področja človekovega doživljanja in delovanja. Tako je že Carl Maria von Weber (Internet 5) dejal: »Z glasbo je mogoče povedati več kot z besedami.« Johan Wolfgang von Göthe pa: »V glasbi delujejo skrite sile v najvišjem smislu, sega namreč tako visoko, da je razum ne more obseči in iz nje prihaja učinek, ki vse obvladuje, a ga nihče ne zna razložiti.« (Internet 5) Ideja o uporabi glasbe v terapevtske namene izvira iz daljne zgodovine in nekateri najzgodnejši zapisi iz zahodne zgodovine, ki govorijo o zdravnih učinkih glasbe, segajo v antično Grčijo in dela grških antičnih filozofov. Robert Burton je v 16. stoletju v svojem klasičnem delu Anatomija melanholije (The Anatomy of Melancholy) napisal, da glasba in ples bistveno vplivata na zdravljenje duševnih bolezni, še posebej melanholije (Internet 6).

V 19. stoletju so v Ameriki glasbo sistematično začeli uvajati v namene zdravljenja, kar je sprožilo tudi nove poglede na muzikoterapijo in potrebe po izobraževanju glasbenih terapevtov. Preventivna vloga glasbene terapije se je uveljavila predvsem na področju preprečevanja in odpravljanja stresa, za relaksacijo in v meditativne namene. Glasbena terapija se v današnjem času vse bolj uveljavlja širom sveta. Korenine te stroke so najmočnejše v severno-zahodni Evropi (Velika Britanija, Nizozemska, Nemčija, Skandinavija), Severni Ameriki in Avstraliji. Vendar se njena razpoznavnost hitro širi na vse celine.

Namen glasbene terapije

»Glasba v funkciji terapije deluje na celostno osebnost. Osebo motivira za dejavnost in gib, omogoča ji občutek zadovoljstva in pozitivnih čustev. Osebe, ki se zapirajo v svoj lastni svet, se preko glasbe osvobajajo negativnih emocij. Osebe, ki so nemotivirane za kakršnokoli dejavnost, se ob ritmičnem napevu zainteresirajo tudi za to; uporaba instrumentov pa deluje na motoriko, pa tudi na celovito osebnost.« (Nikolić in Begovac 2000: 77)

Leslie Bunt (1994) pravi, da poskušamo s pomočjo glasbe najti vez z drugim človekom. Bruscia (v Vogelnik 1994) pa meni, da glasba služi tudi kot pomoč pri samoaktualizaciji, za spodbujanje razvojne rasti, za pospeševanje in izboljšanje učenja, za lajšanje in zmanjševanje stresa, za sproščanje, za obvladovanje bolečin, pomoč pri porodu, za spremljanje telesnih vaj (giba), za obravnavanje glasbenih problemov in supervizijo terapevtskih študentov ter strokovnjakov. Preko glasbe, tako Bruscia, lahko pritegnemo osebo glede na njene specifične potrebe v različne glasbene izkušnje, kot so: improvizacija, poustvarjanje, skladanje, poslušanje glasbe. Vsaka od teh izkušenj pa lahko vsebuje tudi: govorjenje, risanje, izražanje z gibom ali plesom, igranje, pesnikovanje, pripovedovanje zgodb in dramsko izražanje. Glasba se tako srečuje in povezuje z drugimi umetnostnimi izraznimi sredstvi.

Warren (1993) opisuje glasbeno terapijo kot socialno dejavnost, katere rezultati so odvisni od vzpostavitve varnega okvira, ki omogoča udeležencem komunikacijo, poslušanje in sodelovanje, ter se odražajo v različnih oblikah: čustveni in telesni razbremenitvi, sproščenosti in nevtralizaciji stresa; izboljšanju samopodobe, samospoštovanja in samozavesti; izboljšanju komunikacijskih spretnosti; sposobnosti, ustvarjalno usmerjati lastno energijo; zmanjševanju stereotipnih, prisilnih, samodestruktivnih, agresivnih, razdiralnih in impulzivnih vedenj; izboljšanju ustvarjalnosti in širjenju domišljije; večjem zaupanju v lastno sposobnost vzpostavljanja odnosov z drugimi in iskanja pozitivnih načinov zadovoljevanja lastnih potreb; lažjem usmerjanju na telo; bolj izurjenem spominu in lažji koncentraciji; boljšem zavedanju sebe, doživljanju drugih in okolja.

Dr. Helen Odell-Miller (2007), svetovalka pri Združenju glasbenih terapevtov v Veliki Britaniji in pri Ministrstvu za zdravje, Oddelek za glasbeno terapijo, je v intervjuju za Radio Ognjišče dejala, da je glasba v veliko pomoč, še posebej tam, kjer je bolečino težko ubesediti. Ugotavlja, da je glasbena terapija uspešna tudi pri zdravljenju anoreksije in tesnobe. Pri tej terapiji uporabljajo veliko literature.

Vloga glasbenega terapevta

Na začetku razvoja glasbene terapije so glasbeni terapevti delali predvsem z odraslimi z različnimi motnjami v duševnem razvoju. V današnjem času delajo glasbeni terapevti z: otroki, ki imajo težave pri učenju, govoru, druge kognitivne in čustvene težave; otroki in odraslimi z motnjami vida, sluha, travmami, poškodbami, zasvojenostmi, komunikacijskimi težavami, motnjami v odnosih; s starejšimi osebami z nevrološkimi in psihiatričnimi problemi; prestopniki. Glasbena terapija dobiva vlogo tudi pri hospitalizaciji oseb zaradi različnih bolezni, kot so rak, aids in posledice spolnih zlorab (Bunt 1994: 8-9).

Glasbeni terapevti uporabljajo glasbo, da se lažje približajo tistemu, ki takšno terapijo potrebuje. Če se npr. ukvarjajo z avtističnim otrokom, bodo uporabili glasbo za orodje komunikacije. Petje, ritem, melodijo bo terapevt uporabil, da vzpostavi povezavo z otrokom, ki je sicer govorno in po zunanem obnašanju odrezan od sveta in ni pripravljen komunicirati z nikomer; vemo, da je komunikacija za življenje nujno potrebna in glasba ima potencial ter kvalitete, da mu pri tem lahko pomaga. To je torej bistvo dela glasbenega terapevta. Glasbeni terapevt uporablja svojo glasbo, zato mora igrati vsaj en, ali še bolje, več inštrumentov. Ni toliko pomembno, katerega igra, temveč to, da ga zares obvlada, in z njegovo pomočjo izkoristi vse potenciale, ki

jih glasba nudi. Ura glasbene terapije vsebuje torej veliko glasbe in terapevt mora zahtevnost prilagoditi uporabnikovim zahtevam in sposobnostim (Odell-Miller 2007).

»Vloga terapevta je v tem, da razume težave človeka in delovanje glasbe, ter da vzpostavi povezavo med duševnostjo in glasbo, ki se v glasbenem izražanju zlijeta skupaj.« (Knoll v Mohorič 2006: 28-29) Špela Loti Knoll iz Kranja, diplomirana akademska glasbena oboistka in diplomirana glasbena terapevtka (v Mohorič 2006) obenem meni, da morajo glasbeni terapevti zelo dobro razločiti mejo, kjer prestopijo, kar so sami, kar oni sami čutijo, in kjer se srečajo z drugim človekom ter njegovim čustvenim svetom. Tako sklepam, da je najtežji del glasbene terapije, distancirati se od tistega, kar čuti nekdo drug.

Izobraževanje za glasbenega terapevta na Nizozemskem

Študij glasbene terapije traja štiri leta in ima eno, dve ali tri izobraževalne stopnje: osnovno, specialistično in strokovno. Od tega je eno ali dve leti, odvisno od programa, namenjeno za pridobivanje praktičnih izkušenj. Glasbenim terapevtom je tako omogočeno šolanje na osnovni in specialistični izobraževalni stopnji kot ostalim umetnostnim terapevtom. Nadaljevanje študija na akademski stopnji pa je rezervirano za študente umetnostne terapije. Na nivoju celotne države obstaja tudi register vseh glasbenih terapevtov (Rataj 2007).

Raziskave

Glasbo že dolgo uporabljajo za zbujanje čustev, o njeni zdravilni moči poročata Sveto pismo (kralj David naj bi igral harfo, ko je nad njega prišel hudobni duh) in Homerjeva Odiseja. Da ima glasba zdravilno moč, so vedeli že stari Grki, ameriški Indijanci in drugi stari narodi, ki so jo uporabljali ob posebnih trenutkih kot zdravilno sredstvo. Sodobno uporabo glasbe za zdravilne namene so utemeljili v Združenih državah Amerike ob koncu druge svetovne vojne, ko so jo uporabili pri duševno razrvanih, vojnih veteranih. Z raziskavami, ki so jih opravili v Združenih državah Amerike, Evropi in Avstraliji v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, so dokazali, da glasbena terapija koristi ljudem s telesnimi in duševnimi motnjami (Odell-Miller 2007). Zadnje študije so pokazale, da je terapija s pomočjo glasbe koristna pri ljudeh, ki so imeli presaditev kostnega mozga. Vodilni strokovni organizaciji na področju raziskav in zdravljenja raka, v okviru komplementarne in alternativne medicine pri zdravljenju raka (KAM), Evropska šola za onkologijo (ESO) in Evropska organizacija za zdravljenje in raziskave raka (EORTC), ter Nacionalni center za raka (ameriška vladna organizacija, ki se v Združenih državah Amerike ukvarja z zdravljenjem raka) uvrščajo med psihofizične posege, ki povečujejo sposobnost duševnosti, da vpliva na telesne funkcije in simptome, tudi glasbeno terapijo kot ustvarjalno izražanje (Rozman 2007).

V reviji Glasba v šoli sem zasledila zanimiv članek dr. Katarine Habe (2006), strokovnjakinje na interdisciplinarnem področju psihologije glasbe. Osrednji področji njenega raziskovanja sta izvajalska anksioznost (patološka oblika treme) pri glasbenikih in uspešnost glasbenega nastopanja, kot tudi vpliv glasbe na kognitivno funkcioniranje posameznika, s poudarkom na Mozartovem učinku. Iz članka izhaja, da je bilo na kliničnem področju največ raziskav opravljenih pri epileptikih in pri bolnikih z Alzheimerjevo boleznijo, saj so pri teh prostorske sposobnosti najbolj prizadete. Hughes s sodelavci (v Habe: 2006) je leta 1998 izvedel EEG raziskavo pri devetindvajsetih epileptikih. Ugotovljeno je bilo, da se je pri triindvajsetih poskusnih

osebah pomembno zmanjšala epileptiformna aktivnost med poslušanjem prvega stavka Mozartove sonate K448. Znanstveniki tako trdijo, da klasična glasba (predvsem Mozartova), lahko zmanjša epileptične napade.

Seveda pa niso vsi poznavalci glasbene terapije o zdravilni moči glasbe enakega mnenja. Odell-Millerjeva pravi (2007): »Za zahod velja, da se je njen zdravilen učinek na človeka v zgodovini nekje izgubil. Glasbeni terapevti skušamo to popraviti, toda govoriti o tem, da glasba lahko ozdravi raka ali Alzheimerjevo bolezen, bi bilo, milo rečeno, pretirano. Lahko pa vam zagotovim, da sem bila priča, kako glasba lahko omili ali izniči bolečino in nekatere druge simptome. Osebno verjamem v to, da obstaja povezava med duhom in telesom in glasba je posrednica med njima. V ameriških raziskavah so ugotovili, da lahko glasba zamenja anestetik pri zobozdravniku in to menda zelo učinkovito. Nekatere druge študije so pokazale, da lahko glasba zelo pomaga pri odpravljanju bolečine.«

Iz tega je razvidno, da je narejenih največ znanstvenih, medicinskih raziskav o glasbi v terapevtske namene. Obstajajo sicer številne študije posameznikov, objavljene v različnih revijah, diplomskih in magistrskih nalogah in doktorskih disertacijah. Ena izmed njih je študija primera avtorice Mire Kuzme (2004). Cilj je bil izboljšati nekatere kognitivne in socialne sposobnosti ter spretnosti devetletnega dečka s posebnimi potrebami, z uporabo različnih metod in tehnik pomoči z glasbo. Po devetmesečnem obdobju intervencije individualnih in skupinskih, specialnih glasbenih dejavnosti, so se začeli izražati učinki – uspešnost reševanja problemov koncentracije, učnih navad, splošnega učnega uspeha, čustvene in socialne zrelosti. Rezultati raziskovanja so potrdili vse predhodno postavljene delovne hipoteze, da bo uporaba različnih metod in tehnik pomoči z glasbo ugodno vplivala na dečkovo koncentracijo, njegove učne navade in splošni učni uspeh, ter na dečkovo čustveno in socialno zrelost.

Zaključek

Iz povedanega sklepam, da ima glasba vlogo dopolnilnega medija, prek katerega se ljudje sporazumevamo, saj prihaja pri običajni komunikaciji pogosto do konfliktov. Improvizirana in kreativna glasbena terapija tako ponujata alternativo, oziroma dopolnilo pogovoru. Pri tem je pomembno, da človek, ki se z improvizirano glasbo izraža, vidi, da je ustvarjalen, nekaj pomeni, in spet najde iskro v sebi ter nekaj naredi, čeprav igra povsem v nasprotju z deli skladateljev. S tem se mu življenje spreminja. Ustvarjalnost je najboljša moč, ki jo imamo v sebi. Ko imaš pred sabo boben ali kak drug instrument, si ustvarjalen že, ko razmišljaš, kaj boš z bobnom, kako boš udarjal itd. V Sloveniji uradno še ne delujejo glasbeni terapevti, se pa pri nas razvija zvočna terapija v zavodih za otroke s posebnimi potrebami, ter v zdraviliščih in »wellness« centrih. V tujini je to priznana metoda tako v psihiatričnih ustanovah, kot tudi v bolnišnicah in rehabilitacijskih centrih. Knollova pravi (v Mohorič 2006: 28-29): »Želim si, da bi bilo ustanovljeno Slovensko združenje glasbenih terapevtov, ki bi bilo uradno registrirano, in bi se počasi razvedelo za poklic glasbenega terapevta. Tako pa nam ostaja mednarodno – Evropsko združenje glasbenih terapevtov (European Association of Music Therapy Students – EAMTS).«

(Internet 7)

»Bojevnik luči opazuje stebra ob vratih, ki jih namerava odpreti. Eden od njiju se imenuje Strah, drugi pa Želja. Bojevnik pogleda steber Strahu in tam je zapisano: 'Vstopil boš v neznan svet, poln nevarnosti, kjer ti vse, kar si se naučil doslej, ne bo prav nič koristilo.'

Bojevnik pogleda steber Želja in tam piše: 'Odšel boš iz znanega sveta, kjer se skriva tisto, kar si vedno želel in za kar si se toliko boril.'

Bojevnik se nasmehne, saj ni ničesar, kar bi ga moglo prestrašiti ali kar bi ga vezalo. Z gotovostjo človeka, ki ve, kaj hoče, odpre vrata.«

(Coelho 2000: 120)

1.2.3. Gledališče-drama

Gledališče

Gledališče je področje igralskih umetnosti, ki se ukvarja z igranjem zgodb pred občinstvom s pomočjo govora, giba, glasbe, plesa, zvoka in z razkošno predstavo, oziroma z enim ali več elementi drugih igralskih umetnosti. Poleg običajnega pogovornega sloga se lahko gledališče izvaja tudi v drugačnih oblikah, kot so opera, balet, mimika, kabuki, kitajska opera, lutkovno gledališče, glumaška igra, improvizacijsko gledališče, kabaret ali pantomima (Internet 8).

Gledališče, kakor večina umetnosti, najverjetneje izvira iz rituala. Pred njim se pogosto dogaja spontana aktivnost, ki je nadvse pomembna za dobro počutje skupine, saj se pri nastajanju rituala preobraža v simbolično aktivnost. Tu postaja pomemben red, zaporedje. Podoben proces se dogaja z ustvarjalnostjo. Gledališče se tako redko dogaja v samotji; zato, da se sploh lahko zgodi, mora biti prisotna več kot ena sama oseba. Gledališče je primer človeške interakcije – komunikacije na besedni, fizični in čustveni ravni. Gledališka interakcija je del našega vsakodnevnega življenja; to so »vloge«, ki jih igramo v življenju. Nanje seveda vplivajo kontekst in funkcija, ter okoliščine, ki delujejo neodvisno od nas. Najpomembnejši zunanji vplivi na vloge so osebe, s katerimi se srečujemo (Moreno 2000).

Posamezniki si začnejo predstavljati, kako je biti nekdo drug. Torej skozi dramatični proces, z igranjem različnih vlog in vključevanjem čustev ter domišljije v igro, izboljšujejo svojo sposobnost menjave vlog, razvijajo boljšo zmožnost komunikacije in se učijo sprejemljive interakcije z družbo, v kateri živijo (Landy 1993).

Gledališče zatiranih

Gledališče zatiranih (teatro dell'oppresso; Theatre of the Oppressed) brazilskega avtorja Augusta Boala, omenjam, ker se mi zdi, da je v današnjem času, ko evropske direktive priporočajo delo v smeri zmanjševanja oziroma preprečevanja socialne izključenosti, lahko zelo dober zgled kreativnega dela z ljudmi. Gledališče zatiranih vključuje izrazna sredstva dramske umetnosti, z govorom in doživetimi realističnimi (običajno konfliktnimi) vsebinami, v katere pritegne tudi gledalce kot sodelavce v razvijanju dramskega dogajanja ob reševanju problema.

Cilj gledališča zatiranih je »telesno, duševno, socialno in politično osvobajanje in ozaveščanje«. Z medsebojnim učinkovanjem povezuje telo, čustva in razum v novo celoto. Izhaja iz socialnega gibanja in teorije »pedagogike zatiranih« (Pedagogy of the Oppressed), katere utemeljitelj je brazilski pedagog Paulo Freire (1978), ki »kulturo molčanja« večine spreminja v kulturo kreativnega delovanja na vseh ravneh (Kroflič 1999).

Drama

Izviri drame izhajajo iz pripovedništva in ritualnosti, kjer sta spontanost in improviziranje domišljjskega sveta ter čustvenih reakcij skozi igranje vlog osrednjega pomena. V najširšem pomenu obsega drama vsa sredstva kreativnega izražanja in ni le formalno uprizorjanje predstave v smislu gledališča. Le-to je del celotnega področja dramskega izražanja. Drama je v kreativni umetniški dejavnosti pojmovana kot način delovanja, fleksibilen okvir za dogajanje. Le-to pa lahko izhaja iz preteklih izkušenj, sedanjosti ali predvidevanj prihodnjih doživetij. (Kroflič 1992) Warren (1993: 112) definira dramo: »... kot proces, kjer misli postanejo 'akcija' – v besedi ali dejanju, in kot način, kako ta 'dramska akcija' določa odzive drugih ljudi, bodisi v gledališču, ali v vsakdanjem življenju.«

Drama je torej povezana s komunikacijo med ljudmi. Posamezniki, s katerimi se srečujemo pri našem delu, imajo večkrat težave v komunikaciji, zaradi »revnejšega« besednega zaklada, čustvenih blokad, negativne samopodobe, pomanjkanja samozavesti, zaradi telesnih disfunkcij, nerazvitih socialnih veščin ipd. Skozi dramsko ustvarjanje (igre vlog, improvizacijo ...) lahko z uporabo domišljije dobijo izkušnjo »biti nekdo drug«. Preko diskusij imajo možnost učiti se o socialnih vlogah v družini, šoli, službi, vrstniški skupini in o vedenjih.

Kratka zgodovina dramske terapije

Dramska terapija ima zelo dolgo tradicijo, vse od antičnih, šamanskih, zdravnih obredov, pa do danes. Tisočletja so jo uporabljali pri zdravnih obredih. V 20. stoletju je mnogo strokovnjakov, ki so delovali na kreativnih in inovativnih področjih, znova odkrilo terapevtsko vrednost drame in razvilo z njo povezani metodi dramske terapije in psihodrame. Principi današnje dramske terapije temeljijo na več kot štiridesetletnih izkušnjah Združenih držav Amerike, Velike Britanije in Nizozemske. Pomembni pionirji so bili Sue Jennings, Alida Gersie, Mooli Lahad in Robert Landy. V teh državah je danes dramska terapija priznana in sprejeta kot terapevtska oblika dela tudi s strani državnega zdravstvenega sistema (Internet 9).

Obstaja mnogo definicij dramske terapije, sama sem se odločila za najbolj splošno: »Dramska terapija je edinstvena oblika psihoterapije, v kateri ustvarjalnost, igranje, gibanje, glas, pripovedovanje, dramatizacija in izvedbene veščine igrajo osrednjo vlogo v celotnem terapevtskem procesu«. (Internet 9) Svojo definicijo dramske terapije je podala tudi Sue Jennings (1987: 26), ena izmed pionirk na tem področju: »Dramska terapija je poseben način uporabe gledališke strukture in dramskih procesov s terapevtskim namenom«.

Namen dramske terapije

»Dramska terapija ne deluje v smislu neposrednega posnemanja socialne situacije določenega posameznika, ampak ljudem daje priložnost, da so bolj pozorni na odnos do sebe in drugih ljudi. Udeleženci dramske terapije nimajo vloge pacienta ali – še huje – eksperimentalne osebe. Vsebine in programi dramskih dejavnosti so namenjeni spodbujanju ljudi k asertivnosti, samozavesti in samozaupanju do drugih ljudi.« (Andersen-Warren in Grainger 2000: 30)

Vlado Šav pravi (2003: 11-13), da dramska terapija omogoča tri pozitivne učinke:

➤ Razvijanje osebne ustvarjalnosti

»Človeku občutje, da lahko na nekem področju ustvarja, dviguje samozaupanje in samozavest. Ustvarjanje praviloma vključuje tudi druge, otroka ali odraslega uči socialnih zakonitosti in ga integrira v skupnost. Udeleženec pridobi občutek pripadnosti skupini in sprejetosti. Ustvarjalni proces človeka osrečuje, saj ta udejanja do tedaj zgolj latentni osebni potencial premalo živetega, ali celo dotlej neznanega samega sebe.«

➤ Doživetje osebne katarze

»Drama nas po aktivni poti vodi v konfrontacijo s svojimi notranjimi blokadami, psihičnimi vozli in temnimi lisami, pa tudi z zatajevanimi in zavrtimi temeljnimi potrebami in radostmi. Katarzo ali očiščenje doživimo v trenutku globinskega samodoživetja, v izkustvu nekega svojega ključnega problema, ali dotlej neznanе radosti.«

➤ Osebnostno rast

»Razvijanje človekove celovitosti in samouresničevanja. Vključuje psihološki, ustvarjalni, socialni in izkustveni odnos do narave in resničnosti nasploh, torej tudi človekovo duhovno razsežnost. Vse to širjenje polja izkustev – in s tem lastne osebnosti – se dogaja na docela konkreten, dejaven in razložljiv način, brez kakršnih koli za to področje značilnih mistifikacij.«

Vloga dramskega terapevta

Dramski terapevti morajo ustvariti varen način dela, ki ustreza uporabnikom. To lahko velikokrat vključuje tudi druge aktivnosti, kot so npr. glasba, risanje, uporaba predmetov za ponazoritev dogodkov, gibanje ipd. Vsem uporabnikom mora biti dana možnost, da sami izberejo način dela in tehniko, oziroma, da lahko kadarkoli ta proces prekinejo. Ti načini terapije naj bi pomagali uporabniku izraziti njegove potrebe in želje ter najti v sebi moč za spremembe in spopadanje z vsakodnevnimi izzivi. Ne glede na to, ali se pri dramski terapiji dramski terapevt ukvarja s preteklostjo, sedanostjo ali prihodnostjo, z domišljijo ali realnostjo, nam dramski terapevt s pomočjo dramske terapije omogoča ponovno oblikovanje naših osebnosti, odkritje naše kreativnosti in nam daje možnost, da začutimo lastno moč, ki jo nosimo v sebi in s katero lahko spremenimo sebe ter naše življenje (Casson 2007).

Izobraževanje za dramskega terapevta na Nizozemskem

Posameznik, ki se želi vpisati v program dramskega terapevta, lahko izbira med več univerzami na Nizozemskem. Sam študijski program se imenuje Kreativna terapija (Creative therapy), traja štiri leta in vključuje pridobivanje izkušenj v kliničnih ustanovah, ter pridobivanje praktičnih izkušenj na področju dramskega dela. V času študija študentje pridobijo veliko znanja in teoretičnih osnov tudi s področij drugih kreativnih terapij, kot so na primer likovna, glasbena, plesno-gibalna, saj so ponavadi v delu kreativnih terapevtov te veščine povezane in se največkrat prepletajo med seboj. Obstaja tudi podiplomski študij na tem področju, oziroma specializacija in kasnejša registracija v Združenju kreativnih terapevtov Nizozemske (Rataj 2007).

Šole

Vlado Šav (2003: 11-13) omenjene učinke dramske terapije z veliko mero posploševanja, ilustrira s tremi poglavitnimi svetovnimi šolami te discipline: nizozemsko, angleško in ameriško.

Nizozemska šola je pretežno usmerjena v spodbujanje kreativnosti in prek nje k izboljševanju samopodobe, h krepitvi življenjske radosti, občutka pripadnosti skupini in samoozaveščanja. Temeljno delovno občutje te šole so: igrivost, smeh, veselje, tolerantnost do drugačnosti, fantazija in ustvarjalna svoboda. Osrednja nizozemska šola kreativne terapije je Visoka šola za kreativno terapijo v Nijmegenu.

Angleška šola temelji bolj na psihološki, »resnejši« usmeritvi. Teorija in praksa tipata za psihološkimi in socialnimi koreninami posameznikovih problemov. V delu in predstavitev ne manjka solza tako protagonistov kot drugih članov skupine. Udeleženec je priča velikim intimnim globinam in energijam, učinek je res za vse očiščujoč in rojeva tesno povezanost skupine. Osrednja angleška šola in tudi ena najbolj cenjenih na svetu je Oddelek za kreativno terapijo v Hartfieldu.

Ameriška šola je zelo eklektična. Poleg usmeritev in tehnik omenjenih šol Američani v svoj učni proces uvajajo tudi seznanjanja z najrazličnejšimi tradicionalnimi, kreativnimi in terapevtskimi pristopi drugih kultur: z različnimi oblikami aktivne meditacije, budistične psihologije, šamanskih obrednih tehnik in podobno. Njihov pristop je torej zelo celovit in multikulturn. Ta šola ponuja neobremenjen in celovit pristop k terapiji, ki jo potem prihodnji terapevt pogloblja glede na svoja nagnjenja. Njihove temeljne šole kreativne terapije so na newyorški univerzi in v Kaliforniji, zlasti na Antioch University.

Raziskave

Prve raziskave o ugodnih učinkih drame so izvedli psihologi na področju vzgoje in izobraževanja. Tako so izšla dela Vigotskega in Piageta. Opravili so zlasti znanstvene raziskave dramske in simbolne igre zgodnjega otroštva in umetniškega dramskega ustvarjanja.

Med aprilom 2002 in septembrom 2004 so na visoki strokovni šoli v Dortmundu (Fachhochschule Dortmund, University of Applied Sciences) Lilli Neumann, Brigitte Frielinghaus in Erika Römer v sodelovanju z nemškim združenjem za gledališko terapijo (Deutsche Gesellschaft für Theatertherapie – DGfT), izvedle raziskovalni projekt s posebnim poudarkom na dramski terapiji in terapevtskem gledališču, in sicer na področju zdravstvenega varstva, preventive in rehabilitacije. Raziskave so se lotile zato, ker so ugotovile, da je uporaba različnih umetnostnih izraznih sredstev (predvsem dramske terapije) v nemškem prostoru zelo razširjena, zlasti na področjih psihosocialnega, socialno-terapevtskega in kliničnega dela. Vendar je vse zelo malo znano, raziskano in objavljano. Svoje ugotovitve so leta 2006 objavile v raziskovalnem poročilu o raziskovanju umetnostnih terapij – s posebnim poudarkom na dramski in gledališki terapiji. Ena izmed ugotovitev je bila, da dramo v terapevtske namene uporabljajo v zdravstvenem sistemu, kulturnem in socialnem delu, pa tudi v izobraževalnem sistemu. Obenem so ugotovile, da se uporaba kreativnih metod dela (predvsem drame) nahaja v razvoju. Trenutno uporaba kreativnih metod narašča, tako v institucionalnem okviru, kot na svobodnem terapevtskem trgu, ki pa je seveda veliko manj strukturiran (Neumann et al. 2006).

Zaključek

Ob vsem povedanem ne preseneča, da je bila umetnost igranja ena od začetnih in zato tudi najstarejših form umetnosti, skozi katero je človek poskušal izražati svoje konflikte, domišljijo, vizijo, strahove in upanja. Z umetnostjo je človek skušal osmisliti svoje bivanje, svoje lastno življenje. Z dramsko umetnostjo pa je poskušal in še vedno poskuša osvoboditi nasprotujoča si čustva in zaznave, ter vprašanja več notranjih jazov, kadar napolnjujejo njegov zunanji, ali notranji svet. Drama je, s svojim zunaj in znotraj psihičnim, sredstvo, ki nam prek doživetja pomaga razumeti izkušnjo bivanja v drugem – drugačnem. Pomen drame je v raziskovanju in doživljanju novih čustev ter idej, kot tudi v izražanju znanega, bližnjega in varnega. Čeprav so v današnjem času psihofizične vrednosti drame dobro znane, se je natančna znanstvena analiza teh procesov, kadar govorimo o terapiji, šele začela.

(Internet 10)

»Bojevnik luči gleda na življenje z milino in odločnostjo.

Stoji pred skrivnostjo, ki jo bo nekega dne razvozlal. Na vsakem koraku reče sam pri sebi: 'Ampak to življenje je norost.'

Prav ima. Predan čudežu vsakdana opazi, da ni vedno zmožen predvideti posledic svojih dejanj. Včasih ukrepa, ne da bi se zavedal, da ukrepa, reši, ne da bi se zavedal, da rešuje, trpi, ne da bi se zavedal, zakaj žaluje.

Da, to življenje je norost. Vendar pa je velika modrost bojevnika luči v tem, da svojo norost dobro izbere.«

(Coelho 2000: 119)

1.2.4. Likovnost

Definicija likovnosti

»Likovnost je ustvarjalno delo z likovnimi materiali: s svinčnikom, papirjem, črnilom, z barvami, s kredo, z ogljem, s kolažnim papirjem, z lesom, s kovino, z glino itd. – z vsem, s čimer se lahko ploskovno ali plastično izražamo. Možnosti likovnega izražanja je nešteto: s pikami in črtami, z barvami, oblikami, ritmičnimi sestavljanjkami, s ploskvami, prostorskimi liki in figurami, z materiali, ki spodbujajo likovno oblikovanje, z usklajenim gibanjem po prostoru, v najrazličnejših tehnikah, skladno z nagnjenji, željami in počutjem.« (Vogelnik 2003a: 9)

Kratka zgodovina likovne terapije

Ljudje so se skozi celotno zgodovino izražali s simboli. Maske, ritualne lončene posode, kostumi, drugi objekti, ki so jih uporabljali pri raznih ritualih, jamske risbe, egipčanski hieroglifi, keltski simboli, vse to so vizualna pričevanja samoizražanja človeka in komunikacije skozi umetnost. Le-to so povezovali tudi z duhovno in telesno močjo. Umetniške oblike, kot npr. hindujska in budistična mandala, ter staroselske ameriške peščene slike so postale videne kot zelo močna zdravilna orodja. Likovna terapija tako temelji na verovanju, da so vizualni simboli in podobe najbolj dostopne in naravne oblike komunikacije v človeški naravi.

V poznem 19. stoletju sta francoska psihiatra Ambrose Tardieu in Paul-Max Simon objavila študijo o simbolizmu v likovnih stvaritvah in o tem, kako je ta viden v umetniških delih duševnih bolnikov. Tardieu in Simon sta v likovni terapiji videla učinkovito diagnostično orodje za identifikacijo določenih tipov duševnih bolezni ali travmatičnih izkušenj. Kasneje so psihologi začeli uporabljati te diagnostične vidike za razvoj psiholoških risalnih in osebnih testov, ki so vključevali prepoznavanje vizualnih simbolov. Profesorica in terapevtka Margaret Naumburg je sledila tako Freudovemu in Jungovemu delu in je vključila likovnost v psihoterapijo z namenom, da bi lahko njeni pacienti vizualizirali in prepoznali nezavedno. Leta 1915 je ustanovila šolo Walden, kjer je uporabila likovna dela študentov pri psihološkem svetovalnem delu. Izdala je veliko knjig in publikacij na to temo in v petdesetih letih prejšnjega stoletja predavala na številnih seminarjih po različnih univerzah. Danes jo štejejo za ustanoviteljico likovne terapije. V tridesetih letih prejšnjega stoletja so Karl, William in Charles Menninger v svoji psihiatrični bolnišnici predstavili svoj terapevtski program, ki se je imenovala klinika Menninger. Zaposlovala je veliko število umetnikov in so jo smatrali za vodilno ustanovo na področju likovno-umetniške terapije v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Iz tega obdobja izhajajo še drugi pomembni strokovnjaki na področju likovne terapije, kot so npr. Edith Kramer, Hanna Yaxa Kwiatkowska in Janie Rhyne (Ford 2006).

Namen likovnega izražanja/likovne terapije

»Likovno izražanje je način razmišljanja. Je pretanjeno odkrivanje resnice in razmerij, spoznanje o svetu in sebi v njem, ter mnogokrat edina možna oblika komunikacije. Likovni jezik je oseben, a čitljiv. Likovno sporočilo se oblikuje v skladu z notranjim videnjem vsakega posameznika.« (Gorjup 1999: 11) Iz tega izhaja, da vsak posameznik zase na novo izumi svoj jezik. Likovno govorico formulira v skladu s svojim osebnim in notranjim videnjem, ter z željami in s potrebami.

Likovno izražanje in ustvarjanje omogoča ljudem, da razvijejo občutek za družbeno sprejemljivo obliko izražanja mnogih spoznanj, čustev in občutkov. Mees-Christeller (1992) pravi, da likovnost celostno vpliva na človeka, tako na njegovo mišljenje (zgornji del telesa), na čutenje (osrednji del telesa), kot na voljo (spodnji del telesa).

Likovna terapija je namenjena vsakomur in vsem starostnim skupinam. Pri tem ni potrebno imeti posebnega predznanja. Izkazala se je za najbolj učinkovito pri pomoči ljudem, ki so pod stresom zaradi različnih dejavnikov (služba, družina itd.) in je ogroženo njihovo duševno stanje, ljudem, ki imajo občutek manjvrednosti, ljudem z Alzheimerjevo boleznijo, ljudem s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, avtističnim otrokom, ter otrokom in mladostnikom, ki imajo težave doma in v šoli. Seveda je tu naštetih le nekaj primerov, likovna terapija pa je zelo širok pojem in obsega širok spekter različnih dejavnosti ter tehnik, zato se lahko prilagodi širokemu krogu uporabnikov z različnimi težavami. Pomemben vidik likovne terapije je, da uporabniki dobijo občutek, da lahko sami vplivajo na proces ustvarjanja, npr. katero barvo uporabiti, ali kako oblikovati glino, s tem pa pridobijo občutek sposobnosti, da lahko sami nekaj naredijo, ter prevzamejo odgovornost za svoj izbor terapevtske tehnike in izdelka samega. Z uporabo likovne terapije se tako lahko pri uporabniku poveča samozavest in izboljša lastna podoba. Izboljševala naj bi tudi koncentracijo, ročne spretnosti, motorične sposobnosti, vzpodbujala odkrivanje samega sebe in čustvene rasti. Celotna terapija je v bistvu dvosmeren proces, ki vključuje tako izdelovanje določenega izdelka, kot tudi odkrivanje pomena, ki ga ta ima (Fausek 1997).

Vloga likovnega terapevta

Likovni terapevt mora najprej zagotovi primerne materiale, prostor, ter časovni okvir za srečanje. Četudi uporabnik le raziskuje področja likovne umetnosti in to brez strokovnega vodenja likovnega terapevta, morajo biti zagotovljeni materialni, časovni in drugi logistični pogoji, če želimo, da doživi uspešno ustvarjalno izkušnjo. Obenem pa mora biti likovni terapevt vedno na voljo za vprašanja glede materiala in/ali kreativnega procesa, tako pri terapiji s posameznikom, kot pri skupinski terapiji. Zelo mora biti previden, da ne vpliva niti na izdelek niti na uporabnikovo interpretacijo le-tega (Fausek 1997). Čeprav terapevt usmerja vse terapevtske aktivnosti je pri likovni terapiji ključnega pomena to, da uporabnik, ne terapevt, vodi interpretacijo svojega lastnega izdelka. Analiza lastnega izdelka omogoča uporabniku vpogled v svoja lastna čustva in mu pušča odprto pot, da lahko razmišlja o svojih težavah in se ukvarja z njimi na konstruktiven način. Likovni terapevti ponavadi izvajajo delo s posamezniki, skupinami in z družinami.

Izobraževanje za likovnega terapevta na Nizozemskem

Izobraževalne programe za likovnega terapevta, ki so zelo zahtevni, tako na poklicni, kot na izobraževalni ravni, odobri nizozemsko ministrstvo za šolstvo. Študentje na Nizozemskem imajo možnost študirati likovno terapijo samostojno, ter pridobiti naziv magistra in doktorja znanosti. Samostojni študij na visoki strokovni šoli (University) traja tri leta, medtem ko samostojni študijski program univerzitetne smeri (University of professional education) traja štiri leta. Odvisno od smeri, magistrski program na visoki strokovni šoli, univerzi in inštitutih za mednarodno izobraževanje, traja od enega do pet let. Doktorat traja najmanj štiri leta, pod pogojem, da ima študent že opravljen magistrski študij. Združenje za registracijo likovnih terapevtov registrira le-te po zaključku samostojnega študija in po pridobljenih dodatnih izkušnjah na

področju klinične dejavnosti, supervizije ter podiplomskega izobraževanja (Rataj 2007).

Raziskave

V zgodnjem 20. stoletju so postali psihiatri pozorni na likovna dela, ki so jih ustvarili njihovi pacienti (takrat diagnosticirani kot ljudje z duševnimi boleznimi). Približno ob istem času so vzgojitelji spoznali, da likovnost ugodno vpliva na otrokovo razvojno, čustveno in kognitivno rast. V sredini 20. stoletja so začele bolnišnice, klinike in rehabilitacijski centri povečano uvajati likovno terapijo v svoje delo, kot dopolnilo takratnim tradicionalnim načinom dela t.i. »talk therapies«. Izvedenih je bilo nekaj medicinskih raziskav, medtem ko posebnih znanstvenih raziskav o uspešnosti uporabe likovnosti v terapevtske namene nisem zasledila. Obstaja sicer veliko člankov, knjig, diplomskih in magistrskih nalog ter doktorskih disertacij.

Zaključek

Likovno izražanje je za nekatere ljudi dostopnejše od drugih umetnostnih izraznih sredstev, ker je komunikacija prek likovnosti največkrat posredna: med ustvarjanjem (risanjem, barvanjem, oblikovanjem) je človek sam; ko pa si njegovo stvaritev ogleduje drug človek in s tem sprejema sporočilo, »ustvarjalca« bodisi ni zraven, ali pa je postal gledalec. Zato je zlasti za ljudi, ki imajo težave z neposrednim komuniciranjem, likovna oblika izražanja lažja. Likovno izražanje pogosto privede do besedne komunikacije, ko se »ustvarjalci« pogovarjajo o svojih stvaritvah. Pri tem je pomembnejša njihova lastna razlaga stvaritve, kot pa terapevtova. Likovno izražanje omogoča izražanje misli in čustev, ki osebo vznemirjajo in motijo, čeprav se tega niti ne zaveda. Včasih to izrazi v posebnih barvah in oblikah, kar je za gledalce očitno, sam pa posebnosti sploh ne opazi, ko razlaga svojo stvaritev (Gorjup 1999).

(Internet 11)

»Bojevnik luči posluša Lao Zija, ko pravi, da se moramo odlepiti od pojmovanja dnevov in ur, da smo lahko bolj pozorni na minuto.

Le tako se mu prepreči rešiti težave, preden do njih pride; pozoren je na drobne stvari in tako se zmore izogniti velikim nesrečam.

Če misli na drobne stvari, to ne pomeni, da malo misli. Pretirana skrb iz našega življenja izbriše vsako sled veselja.

Bojevnik se zaveda, da so velike sanje stkane iz veliko različnih stvari, kot je sončna svetloba splet milijona žarkov.«

(Coelho 2000: 134)

1.2.5. Fotografija

Definicija fotografije

Fotografija je tehnika trajnega zapisovanja slike na različne načine: kemično, mehansko ali digitalno. Beseda izhaja iz grških besed: photos – svetloba in graphis – pisalo, ali graphê – risanje s svetlobo (Internet 12).

Izraz fotografija je tako grškega izvora in pomeni »pisanje s svetlobo«, najpreprosteje lahko torej rečemo, da gre pri fotografiji za zapis na svetlobno občutljiv material, s pomočjo različnih tehničnih naprav. Te niso nujno mišljene kot fotoaparati. Oliver Wendell Holmes (v Weiser 1988b: 339) je za fotografijo dejal, da je »ogledalo s spomini«. Slobodan Simić-Simeton (2004: 12-16), slovenski fotograf in publicist, pa dodaja: »Zato naj poudarjeno izpostavim svoje prepričanje, da bistvo fotografije ni v tem, da riše s svetlobo, to je le njena tehnična značilnost, ampak da upodablja 'stvarnost', na kateri je poudarek, kakorkoli jo potem 'izmaličimo' zaradi avtorske drugačnosti. Če avtor za svojo likovno izraznost ne potrebuje nič stvarnega, potem naj raje uporabi čopič, tuš, 'ameriško retušo', ali karkoli podobnega. Fotografija, v kateri ni razpoznavne stvarnosti, ni fotografija. Je lahko na svetlobi temelječa umetnina, slika, zapis, ni pa fotografija. Le-to torej ustvari stvarnost pred objektivom, ne pa svetloba. Več kot je kasnejših posegov, bolj se oddaljujemo od fotografije. Tako kot je 'fine' konec filma, je 'klik' konec in ne začetek fotografije. Bolj ko 'popravljamo', dodeljujemo, 'umetninimo', bolj se oddaljujemo od fotografije.«

Kratek zgodovinski pregled fotografije

O nastanku fotografije kroži veliko zgodbic, vendar je najbolj zanimiva tista, ki jo je objavil človek po imenu de la Roche, v svojem delu *Giphantie*, leta 1741. Že takrat si je zamislil material, ki bi zajemal barve iz narave na trdo ploščo, pokrito z neznano snovjo; to bi morali razvijati le v temi, da bi postala vidna tudi podnevi. Tako je praktično napovedal nastanek fotografije, kot jo poznamo še danes (Internet 12).

Besedo »fotografija« so prvič uporabili leta 1839, ustvaril pa jo je sir John Frederick William Herschel. Seveda objava imena fotografije nima nič skupnega z njenim začetkom, oziroma izumom, saj je ta nastala dolgo nazaj, v optični fazi že v letu 1519, ko so izumili camera obscura, fotografija, kot jo poznamo danes, pa leta 1827, ko je Nicéphore Niepce izumil material, ki se je strdil pri stiku s svetlobo. Potreben čas osvetlitve je bil osem ur (Internet 12).

Fotografija, tako Jeseničnik (2007), je začrtala razvoj sodobnih medijev. Komuniciranje s podobami (slike, fotografije) je eden prvih načinov komuniciranja in se je verjetno pojavilo sočasno z govorom. Današnji način vse bolj temelji na podobi, kar je po stoletjih govorne in pisne komunikacije velik preobrat. Preobrat se je začel s fotografijo, nadaljeval s kinom, telefonom, z radijem, s televizijo in se zaključuje z internetom. Fotografija je relativizirala ostale tehnike reprezentiranja podob. Slikarstvu je dala nov zagon in mu hkrati odvzela primat najboljšega posnemovalca realnosti. Današnje računalniške tehnologije ponujajo fotografiji nove možnosti razmaha.

Fotografija je medij, ki nam omogoča, da je v modernem svetu podob in neštetihih izzivov stvarnost mogoče videti drugače, skozi svoj temperament, oziroma, kot pravi Susan Sontag (2003: 53): »Zbirati fotografije, pomeni zbirati, sprevračati spomine v

miselni predmet; je ujeto doživetje in glavni vir vedenja o preteklosti, dokazno gradivo nekega časa in prostora.«

Foto terapija

Prvi objavljeni članki o uporabi čustvenega konteksta fotografije pri delu z osebami z duševnimi motnjami, in s tem najverjetneje prve zgodnje formalne uporabe fotografije v terapevtske namene, segajo v 19. stoletje – Hugh Diamond, 1856 in Thomas Barnardo, 1870 (Weiser 1988b: 140).

Novejša zgodovina foto terapije se je začela s kratko novičko v časopisu Psihologija danes, leta 1977. Avtor (Zakem) je prosil, naj se mu javijo tisti, ki fotografijo uporabljajo v terapiji in svetovanju. Odgovorilo je čez dvesto ljudi in tako se je razvil časopis »Phototherapy Quarterly Newsletter«. Prvi internacionalni simpozij foto terapije je bil v Illinoisu, leta 1979, in je pritegnil udeležence iz petih držav. Ti sedaj veljajo za izumitelje foto terapije. Pet let kasneje je začela izhajati bolj formalna revija foto terapije. Čeprav je imela že več kot tri tisoč naročnikov, je leta 1987 prenehala izhajati, saj so članki o foto terapiji začeli izhajati v drugih revijah. Kontinuirano navdušenje splošne javnosti je bilo vse bolj razvidno iz medijev, ki v zadnjih letih to temo redno pokrivajo (Weiser 1988b). Menim, da se bo zgodovina foto terapije nadaljevala, sploh z razvojem digitalne tehnologije.

Tehnike foto terapije

Tehnike foto terapije ljudje uporabljajo že več kot trideset let, ne da bi jih bili tako poimenovali. Sedaj, ko je prisoten internet, se lahko zgodovinski podatki hitreje osvežujejo. Ljudje vse bolj uporabljajo fotografije za izboljšanje svetovanja, izobraževanja, komunikacije, raziskave, ali procese osebnih odkritij, čeprav še niso slišali za foto terapijo. In glede na to, da interakcije med ljudmi temeljijo predvsem na neverbalni komunikaciji, je logična posledica, da se bo vizualni jezik uporabljal za dostop in aktivizacijo na čustvih temelječih informacij v terapijah.

Danes poznajo v foto terapiji pet tehnik dela s fotografijo (Weiser 2007): 1. fotografije, ki jih je posnel ali zbral klient (lahko jih je posnel sam, jih poiskal, zbral fotografije drugih, izrezoval iz revij, kartic itd.); 2. fotografije, ki so jih posneli drugi o klientu (namerno poziranje ali spontano; pomembno je, da so drugi odločali o času in vsebini); 3. avtoportreti (sami so imeli popolno kontrolo nad vsem); 4. družinski albumi; 5. foto projekcije (pomen fotografije je primarno kreativen s strani gledalca med procesom gledanja).

Teh pet tehnik je medsebojno povezanih in odvisnih. Kot prsti na roki te tehnike najbolje delujejo, ko so sinergično kombinirane. Vsak terapevt jih uporablja malce drugače, odvisno od njegove strokovne usposobljenosti in teoretičnih preferenc, kot tudi od klientove situacije in ciljev. Tako danes ni enega samega načina uporabe. Foto terapija ni interpretiranje klientovih slik namesto njih, pač pa mora delo opraviti klient sam, spodbujan s terapevtovimi vprašanji. Vsako dožemanje in čustvo, ki ga fotografija sproži v klientu, je unikatno.

Namen foto terapije

Sam pomen fotografij ni toliko v njihovih vizualnih učinkih, kot v tem, kaj ti detajli zbudijo v gledalcu (v mislih, čustvih). Ko ljudje gledajo fotografijo, spontano kreirajo pomen, ki ji po njihovem pripada. Pomen je odvisen od tega, kdo gleda fotografijo; opazovalec lahko veliko odkrije o samem sebi, če si le postavi prava vprašanja. Vsaka fotografija je na nek način avtoportret njenega avtorja. Vizualna vsebina metaforično predstavlja, kaj je bilo za fotografa (v tem primeru klienta) dovolj pomembno, da je to ovekovečil za vedno. Veliko o fotografu/klientu pove to, kakšen motiv je izbral, kdaj je fotografiral, kje, zakaj, kdo je na fotografiji. To so momenti, ki so bili fotografu/klientu zaradi nekega razloga pomembni. Vsi ti vizualni podatki dajo veliko terapevtsko pomembnih informacij o tem, kaj se je fotografa/klienta dotaknilo. Skozi njih se vidi, kako fotograf/klient dojema in ocenjuje življenje okoli sebe (Weiser 2007).

Pod vodstvom terapevta klient odkriva, kaj mu fotografije čustveno pomenijo. Med terapijo fotografij ne gleda pasivno, pač pa je klient aktivno kreativen, poslušal in se pogovarja, rekonstruira, popravlja in na novo oblikuje. Včasih, ko si klient vzame čas in ugotovi, kaj je fotografiral v zadnjih letih in kaj te podobe povedo o njem, bolje razume, oziroma vidi korenine in kontekst sedanjih težav. Ker foto terapija uporablja fotografijo kot komunikacijo in ne kot umetnost, znanje rokovanja s fotoaparatom ni zahtevano. Foto terapija je zelo uspešna za ljudi, za katere je verbalna komunikacija fizično ali mentalno omejena, in ki so socialno kulturno marginalizirani. Na ta način tej populaciji krepi moči (Weiser 2007).

Delo s fotografijo uporabljajo tudi nekateri, ki izvajajo plesno-gibalno terapijo v družini. Fotografirajo vsako diado matere in otroka na začetku in koncu dejavnosti. Te fotografije jim nato služijo kot refleksije napredka. Način, kako se človek giblje, je refleksija njega samega v vsej celoti, torej njegove osebnosti v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

Vloga foto terapevta

Vloga foto terapevta v foto terapevtskem procesu na začetku deluje kot proces razlaganja fotografije, vendar debatiranje, reflektiranje in drugačno raziskovanje fotografije ponavadi prinese na dan druge povezane občutke, misli, spomine, težave idr. Foto terapevti so tako izurjeni, da vidijo vzorce odzivanja, ponavljajoče se teme in predstave, doslednosti skozi čas, nenavadne ali simbolične vsebine in, najbolj od vsega, da prepoznajo čustvene reakcije, ki nakazujejo notranje občutke, naj se klient teh zaveda ali ne. Ko klienti govorijo o pomenu fotografije, veliko razkrivajo o sebi (notranjem vrednostnem sistemu, prepričanjih, obnašanjih, pričakovanjih). Terapevt lahko naroči klientu, da prinese fotografije, ali jih posname. Dá mu lahko različne naloge, oziroma tematike (to je zadnji film na svetu, posnemi fotografije, ki bodo zapuščina, kraji, ljudje, stvari, ki me zanimajo, kaj najraje počnem). Weiserjeva (2001: 12) pa ves čas opozarja, da vloga foto terapevta ni v tem, da interpretira klientovo fotografijo namesto njega, ampak ta, da ustvari z vprašanji varen prostor za klientovo raziskovanje, saj ta s pomočjo fotografije ali drugega umetnostnega sredstva doseže svoj zastavljen cilj. Dojemanje in čustvene asociacije, ki jih v klientu zbudijo slike, so unikatne in zaradi tega ni napačnih interpretacij pomenov.

Izobraževanje v ameriškem prostoru

Foto terapija se sedaj poučuje kreditno (točkovno) ovrednotena na univerzitetni, dodiplomski ravni in številnih podiplomskih programih klinične psihologije ter umetnostne terapije, kot tudi v sklopu certificiranih študijskih programov umetnostne terapije in študijev na daljavo, za strokovnjake duševnega zdravja, ki potrebujejo kreditno ovrednotenje za pridobitev delovnih dovoljenj. Izkustvene delavnice in druga strokovna usposabljanja, izvajana »v živo«, so v Ameriki prisotna od sredine sedemdesetih let prejšnjega stoletja in se trenutno izvajajo tudi v drugih državah (vključujoč Finsko), enako pa tudi poučevanje foto terapije v »Photo Therapy Center« v kanadskem Vancouvru, ki so ga odprli leta 1982, da bi izvajali storitve podpornega središča za področje foto terapije (Weiser 2007).

Raziskave

»Neprožne raziskave na tem področju so bile na žalost redke in ponavadi fenomenološko ali hermenevitično usmerjene; zlasti težko je oblikovati prave evalvacije, ki bi temeljile na zanesljivosti in veljavnosti, če je delo na neverbalnem področju selektivno (subjektivno) in vezano na sedanjost.« (Weiser 1988b: 349) Zaenkrat na tem področju ni pravih raziskav, le nekaj antropoloških študij, čeprav je ogromno publikacij, ki so dostopne na spletni strani Kanadčanke Jud Weiserjeve, ki je trenutno direktorica zgoraj omenjenega centra za foto terapijo.

Zaključek

Menim, da bi lahko v kontekstu socialnega dela uporabljali fotografijo kot poseben način »razmišljanja« s podobami, kjer se posamezniki učijo izražati s pomočjo fotografije in postati opazovalci, ki znajo čutno občevati s svetom in videti z dušo. Tako lahko izostrimo svoje čute in se naučimo »voajerskega« pogleda na svet, ter se nato spopademo s tehničnimi in oblikovnimi posebnostmi fotografije. Fotografiranje namreč omogoča, da človek išče dogodek, ki ga želi ujeti kot delček stvarnosti, take kot jo vidi sam, in si jo shrani za prihodnost. Tako so si začeli veliki fotografi prizadevati, da bi ujeli pravi trenutek, ko že znane stvari uzremo na nov način, kajti fotografija je izostritev gledišča skozi posameznikov temperament. Ni samo posameznikov »momento mori«, ampak njegovo razmišljujoče videnje, ko nekaj pove na nov način, ne zavoljo drugačnosti same po sebi, temveč zato, ker je sam drugačen. Fotografija je tako posameznikova notranja krajina, a tudi nadgrajuje njegov čut za opazovanje, ter tako izzove psihično preobrazbo njegovega vida. Da bi uporabnik postal to »razmišljujoče oko«, se mora socialna delavka potruditi, da izbrska ter podpre njegove skrite potencialne ustvarjalnosti in razgibanja čutov.

(Internet 13)

»Znova napiši, kar sem ti že povedala:

'Bojevniki luči rabi čas zase.' In ta čas uporabi za počitek, premišljevanje, stik z dušo. Tudi sredi boja se mu posreči meditirati.

Včasih bojevniki sede, se sprosti in pusti, da se vse, kar se dogaja okoli njega, dogaja naprej. Svet gleda, kot bi bil gledalec, ne skuša se dvigniti niti spustiti; ne da bi se upiral, se predaja toku življenja.

Kmalu postane vse, kar se je zdelo zapleteno, preprosto. In bojevniki se razveseli.«

(Coelho 2000: 115)

1.2.6. Video

Definicija videa

Christine Buce-Glücksman (v Gržinić 1996: 55) pravi: »Latinska beseda 'video' pomeni 'vidim' in tukaj nastane zanimiva igra besed in pomenov: vidim video in sem 'viden', oziroma gledan.« In trdi, da je video v poziciji, ko »oči lahko gledajo, kako oči gledajo.« Video in video tehnika sta skupni pojem za niz tehničnih postopkov, s katerimi se ustvarja posnetek, zapis, prenos in predvajanje gibljivih slik, ki jih lahko gledamo preko televizijskega ali računalniškega zaslona. Pojem »video« je prisoten še v besedah, kot so video kamera, video signal, video rekorder, video kasete itd. V vsakodnevnem pogovoru označuje katerikoli video zapis ali napravo za njegovo reprodukcijo (Internet 14).

Sodobni video ima nekakšen poseben režim delovanja. Dela video umetnosti, ki so vzela marsikaj od vizualne agresivnosti filma, imajo sugestivno moč, kakršne sodobna umetnost prej ni poznala: sprejemanje velikopoteznih video projekcij v prostorsko omejenem in zatemnjenem prostoru je močno čustveno doživetje. Tisto, kar je značilno za ta dela, a je tuje tradicionalnim razstavam, pa tudi filmu, ki je po definiciji množična umetnost, je intimnost stika z umetniškim delom (Misiano 2004: 70).

Začetki uporabe videa v terapevtske namene

Eden najbolj kreativnih začetnikov te nove metode je bil v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja psihoanalitik Milton M. Berger, ki je uporabljal kombinacijo analitičnih in video tehnik pri delu s posameznikom, s pari ali z družinami (Internet 15).

Nekatere video tehnike, oziroma metode

– Video Home Training – VHT

V poročilu o svoji nizozemski izkušnji Mojca Šolar in Mateja Rozman (1999) predstavljata video tehniko »Video Home Training – VHT«. Ta metoda se je razvila okoli leta 1980, na Nizozemskem. Usmerjena je na družino; ne osredotoča se na problem, ampak poskuša dati družini perspektivo in ji pomagati razviti manjkajoče starševske spretnosti. Delo poteka tako, da se interakcija v družini sistematično posname na video kaseto. Nato se pri analizi skupaj z družino osredotoči na pozitiven »feedback«. Tako je pomoč osredotočena na aktiviranje družinske moči in ne na to, česa ta ne zmore. Video kamero pa se uporablja tako, da mora le-ta pri snemanju družinskih situacij stati ves čas na stativu, brez premikanja. Tisti, ki analizira, mora analizanta postopoma usmerjati k lastnemu razumevanju komunikacije.

VHT temelji na več teorijah: humanistični etnologiji, psihiatriji, razvojni psihologiji, pedagogiki itn., ki je vsaka na svoj način dala prispevek k razvoju VHT. Ugotovili so, da je video kamera zelo dober pripomoček pri proučevanju socialnega vedenja staršev in otrok, komunikacije med družinskimi člani, spontanega kontakta med staršem in otrokom, saj je medij, ki omogoča družini boljši vpogled v njeno delovanje (Rozman in Šolar 1999: 195).

– *Video interaction guidance – VIG*

Iz metode VHT, ki je namenjena družinam, se je razvila nova metoda »Video interaction guidance – VIG«, kar pomeni snemanje interakcije tudi drugih situacij povsod tam, kjer video kamera omogoči boljši pogled na komunikacijo in njeno izboljšanje (Rozman in Šolar 1999).

Teoretična predpostavka VIG-a temelji na delih Daniela Sterna (1993, 1995), Colwny Trevarthena (1978, 1998), Jeroma Brunnerja (1983, 1996), Martina Richardsa (1974) in ostalih strokovnjakov, ki so raziskovali vplive in učenje v zgodnji komunikaciji med materjo in otrokom. Ta dela so poskušala operacionalizirati in demonstrirati mehanizme povezanosti in uglašenosti, ki sta jih predpostavila ob koncu petdesetih let prejšnjega stoletja Bowlby in Winnicot (Simpson 2007).

V začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja je to metodo razvil nizozemski psiholog Harrie Biemans. Ideja se mu je porodila ob gledanju filma, v katerem so raziskovali odnose, oziroma komunikacijo med otrokom in materjo. Ugotovitve iz te raziskave je prenesel na svoje področje delovanja, in sicer v domove za skrb in rehabilitacijo mladostnikov. Nadaljnje predelave in izboljšave je vključil in uporabil v analizi komunikacij ter spreminjanja vedenjskih vzorcev na podlagi video zapisov. Svoje raziskave je prenesel iz sfere posameznikov v družine. Metoda vključuje pet do desetminutni film, ki je posnet s soglasjem družine, na njihovem lastnem domu in se osredotoča predvsem na trenutke uspešne in učinkovite komunikacije. Ta film potem skrbno analizirajo strokovnjaki in družinski člani, ki identificirajo družinske vzorce interakcije, njihove dobre strani in težave. Kratke izseke potem pripravijo za »feedback«, ki je temelj analize filma (Rataj 2007).

– *Video konferenca*

Ker se terapija z videom večinoma odvija v pisarni terapevta, ljudje iz oddaljenih krajev nimajo dostopa do nje. Svetovalne pisarne so pogosto v večjih krajih, da ne bi bili strokovnjaki profesionalno izolirani in bi imeli dostop do izobraževanja. Zaradi tega se terapevti poslužujejo terapije z videom prek video konferenc. Rezultati so vzpodbudni, čeprav bi tretjina, če bi imela možnost izbire, raje izbrala osebno srečanje s terapevtom. Empatija in toplina sta lahko posredovani tudi preko video konference, s tem da klient občuti svoj večji nadzor pri video konferenci, saj se lahko video kameri izmakne, zapusti sobo, ali izklopi aparature. Terapija z videom je tudi bolj naravnana k nalogam, strukturirana, boljše pripravljena, zato obstaja manj možnosti za motnje (Simpson 2003).

Simpsonova (2003) navaja številna priporočila za uporabo video konference: 1. za terapevta ni pomembno, da se nauči ravnati z aparaturami, ampak to, da zna narediti jasno sliko, in da svoj govor prilagodi, ker lahko prihaja do zamikov v sinhronizaciji; 2. naučiti se mora pokazati empatijo na druge načine (ne more klientu recimo ponuditi papirnatih robčkov); 3. pomembno je, da predvidi potreben čas za administracijo in indirektno klinično delo (v študiji primera je bilo klientom v veliko pomoč, da so dobili povzetke dela med srečanji); 4. težave nastanejo pri ljudeh z diagnozo paranoidne osebnosti, saj težko zaupajo in so vedno v strahu, da bo kdo videl te posnetke.

Namen video terapije

Gertraud Reitz (v Možina 2004: 127-129) uporablja za podkrepitev učenja in sam terapevtski procesa video kamero. Vsi plesi se posnamejo na video in si jih člani skupine skupaj ogledajo. Tako lahko vsak plesalec še enkrat podoživi sebe kot tudi obdajajočo skupino in prepozna razliko med lastnimi občutki plesa in doživetjem med gledanjem sebe na video posnetku. Plesoči samega sebe vidi na posnetku in lahko primerja svoje vtise z opažanji drugih članov skupine. Pogosto se npr. zgodi, da je bilo plesalčevo doživetje med plesom intenzivno, polno in dramatično, pa potem med ogledom video posnetka presenečen ugotovi, da se mu ples od zunaj zdi relativno monoton, včasih celo dolgočasen in razvlečen. Lahko pa je tudi obratno – med plesom se je plesalki zdelo, da ni dala skoraj ničesar od sebe, pa je med ogledom video posnetka pozitivno presenečena nad izraznostjo svojega plesa. Taka nasprotujoča si doživetja so potem dobra osnova za pogovor v skupini.

Kanadska psihologinja in umetnostna terapevtka Judy Weiser (2007) pri svojem delu uporablja tako fotografije kot video. Integralne intervencije, ki ji pomagajo pri terapevtskem delu s klienti, so: predstavljanje sebe s pomočjo fotografij (instantni avtoportreti) in takojšnji »feedback« s pomočjo videa. Proces »video feedbacka« se začne, ko udeležence snemajo pri govorjenju o svojem problemu in ti že čez nekaj časa ta posnetek gledajo skupaj s terapevtom. Terapevt in klient delujeta kot reflektivni tim in kot sodelujoča raziskovalca predstavljene situacije. V nadaljevanju je klient naprošen, da dá navodila osebi, ki jo je gledal na posnetku (sebi). Klienta se ponovno posname takrat, ko govori kot režiser. Ta posnetek si ogleda skupaj s terapevtom. Vsi koraki vključujejo aktivno diskusijo o procesu, skupaj s pripravo in kratko razlago za vsako fazo.

Socialni delavki Mateja Rozman in Mojca Šolar (1999) menita, da je video izreden pripomoček, saj ga uporabljamo v najrazličnejših situacijah v socialnem delu. Z njim lahko na drugačen način ozaveščamo določene teme. Dobimo boljši vpogled v lastno komunikacijo, saj ko si znotraj situacije, le-te ne moreš videti kot celoto lastne in tuje verbalne ter neverbalne komunikacije. K temu te navede šele ogled konkretnega video posnetka. »Za učenje in ozaveščanje se mi zdi video idealen pripomoček, saj je kot oko, s katerim vidiš stvari, ki jih z lastnimi očmi ne opaziš. Učenje na podlagi lastne izkušnje se mi zdi veliko bolj učinkovito kot učenje iz tujih izkušenj in njihovih teoretskih konceptov.« (Rozman in Šolar 1999: 200).

Mnogi strokovnjaki menijo, da je video čudovito orodje, krasno za supervizijo, ki prej in potem nudi dobro dokumentacijo; pokaže razliko – posamezniki sedaj in na začetku. Dejstvo je, da je video lahko primerno orodje za epistemološko analizo.

Raziskave o VIG metodi

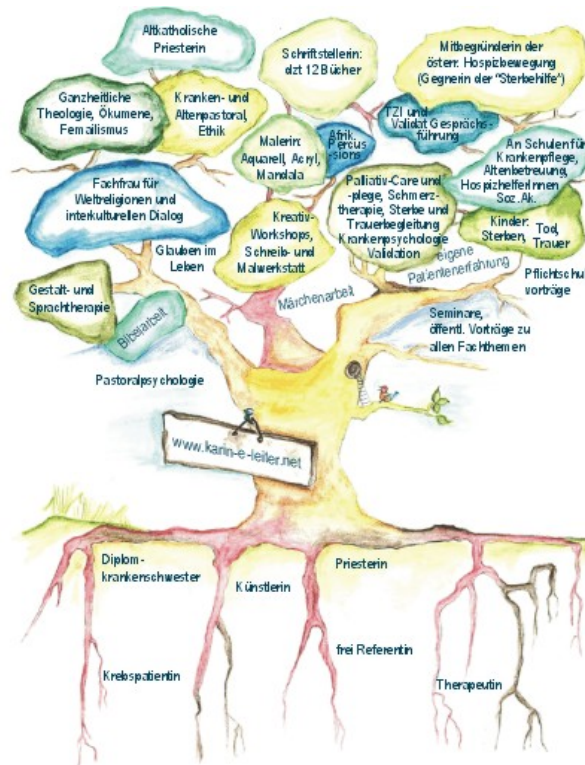
Čeprav se je VIG hitro razširil po Evropi ter Severni Ameriki in velja njegov vpliv, zlasti pri delu z družinami in starši, za zelo pomembnega, pa je le malo znanstvenih študij o njegovi učinkovitosti in še te temeljijo na relativno majhnih, pogosto nekontroliranih raziskavah. Naslednja velika težava takšnega pristopa je povezana z neprimerno teoretično zasnovo, saj ni jasno opredeljeno, kateri učinki so pričakovani in kakšen je način njihovega merjenja. Celoten pristop temelji na vzpodbujanju in aktiviranju družinskih potencialov in opolnomočenju le-teh, ter na učenju in izgradnji komunikacijskih veščin, ki temeljijo na modelih družinske pomanjkljivosti.

V zadnjih enajstih letih je bilo več kot dvajset večjih poskusov, ki naj bi zaobjeli celotno delovanje VIG pristopa in podali celovito strokovno oceno (npr. The Nijmegen Child Rearing Situation Questionnaire, Wells 1996). Nekatere raziskave so šle tako daleč, da so raziskovalci z različnimi elektrotehničnimi pripomočki primerjali celo barve in ton glasu sodelujočih ter na temelju analize s spektrometrom potem ugotavljali, v kakšnem psihičnem stanju se opazovanci nahajajo. Čeprav so bili rezultati teh raziskav v mnogih primerih zelo ugodni in privlačni, jih ne moremo uvrščati ob bok znanstvenim, saj so se mnenja, ocene in rezultati preveč opirali na predpostavke zagovornikov te metode. Kljub vsem raziskavam in izboljšavam vseh instrumentov, uporabljenih za merjenje učinkov, še vedno čakamo na veliko strokovno in nadzorovano študijo, ki jo bodo morali izvesti neodvisni strokovnjaki, oziroma akademske institucije, ki zadostujejo tako tehničnim kot znanstvenim zahtevam (Rataj 2007).

Zaključek

Delo z videom je lahko umetnost – narediti lepe posnetke, predvajati s posebnimi efekti itd. Pri tem umetnostnem izraznem sredstvu ni toliko pomembna kreativnost snemanja posameznikove situacije, ampak to postane v trenutku, ko urejamo video posnetke posebnih vrst komunikacij med posamezniki. V izbiri komunikacije lahko odkrijemo oziroma interpretiramo posebne učinke vedenja (ne/verbalnega). Naslednji moment uporabe je, ko gledamo video posnetke skupaj s posnetim posameznikom. Pomembna je kreativnost pri naslednjih vidikih dela: kako podati informacije?; kako se prebiti čez meje?; kako vzpodbuditi dobro komunikacijo?.

Pomanjkanje empiričnih raziskav sploh ni vplivalo na razširjenost VIG pristopa, ki so ga zaradi učinkovitosti pri zmanjševanju števila otrok v institucijah socialnega skrbstva predvsem na Nizozemskem (Rataj 2007), sprejele skoraj vse razvite države v zadnjih dvajsetih letih. VIG je doživel mednarodno uveljavitev in se razširil tudi v ZDA in Izrael, najbolj pa je razširjen na Nizozemskem in v Skandinaviji, se pravi v državah, ki imajo močne sisteme socialne varnosti, in v kulturah, kjer socialnih ter duševnih težav ne marginalizirajo, temveč se sistematično ukvarjata z njimi tako lokalna, kot širša družbena skupnost. Tudi ti dejavniki so vplivali na razvoj in priljubljenost metode, ki je v svojem bistvu kooperativna (pri njej sodelujejo vsi udeleženi v rešitvi problema in strokovnjak), demokratična (vsak izmed udeleženi v rešitvi problema ima pravico izraziti svoje mnenje) in transparentna (preglednost metode omogočajo video posnetki, na katerih se vidi celoten potek srečanj).

(Internet 16)

»Ko se vam bo posrečilo premagati velike težave v odnosih do drugih, se ne ustavljajte pri spominu na težavne trenutke, ampak pri veselju, da ste v življenju prebredli to preizkušnjo. Ko boste odšli z dolgotrajnega zdravljenja, ne mislite na trpljenje, s katerim sta se soočali, ampak na blagoslov, ki vam je naklonil ozdravljenje.

V spominu do konca svojih dni nosite dobre stvari, ki so se porodile v težavah. Te bodo dokaz vaše zmožnosti in vam bodo vlivale zaupanje pred vsako oviro.«

(Coelho 2000: 143)

1.2.7. Kreativno pisanje¹

Definicija kreativnega pisanja

Kreativno pisanje je v nemškem prostoru razumljeno kot »pisanje za vsakogar« (Schreiben für jedermann)². Kreativni besedilni, oziroma tekstovni izdelki so sestavljeni iz spontanega, improviziranega pisanja, obenem pa tudi iz ciljnega dela z besedilom. Kreativno pisanje³ sodi v interdisciplinaren začetek pisanja in učenja pisanja, ki ga v Nemčiji že dvajset let prakticirajo in raziskujejo. Temelji na spoznanju številnih znanstvenih ved (znanosti o literaturi, znanstvenih raziskovanjih kreativnosti, oziroma ustvarjalnosti, pedagogike, sociologije, psihologije itd). Kreativno pisanje ne temelji toliko na učenju pisanja v klasičnem pomenu (pravopis, slovnica ipd.), ampak bazira na subjektu pisanja; na posameznikovi (subjektovi) potrebi po izraznosti in njegovih izkušnjah.

V središču kreativnega pisanja je ustvarjanje besedila. Izhodišče takega načina pisanja je subjektivna, vsakodnevna izkušnja vsakega posameznika. Pisanje v skupini je prav tako pomemben del kreativnega pisanja, ki ga v zadnjem času prakticirajo v obliki delavnic, seminarjev, vikend delavnic idr. Po mnenju Werderja (1992: 23) »...je kreativno pisanje ena od oblik pisanja, ki za odpiranje (razgrinjanje) posameznika omogoča drugačen način samoizražanja«.

Kreativno pisanje razumem kot eno izmed oblik samoizražanja, ki posamezniku pri njegovem odpiranju novih zmožnosti izražanja in komunikacijskih oblik odpira poti k samospoznavanju.

Začetki uporabe kreativnega pisanja

Pojem »kreativno pisanje« (Creative Writing; Kreatives Schreiben) kot znanstvena označba se je izoblikoval v Združenih državah Amerike. Tam imajo metode kreativnega pisanja dolgo tradicijo. Lutz von Werder (1996) šteje za začetek kreativnega pisanja dvajseta leta prejšnjega stoletja. V tistem času so začeli pionirji te metode organizirati prve tečaje pisanja na Univerzi v Iowi. Profesorji, profesorice so opazili, da imajo študentje, ki že razpolagajo z nekaj znanja, težave pri pisnem preverjanju, podajanju, oziroma povzemanju znanja znanstvenih del. To, kar danes poznamo kot »pisalna blokada«, so poskušali študentje premagati z miselnim vzorci, s kratkimi pesmicami, epigrami, aforizmi, ki se še danes uporabljajo pri kreativnem pisanju.

V Nemčijo je »Creative Writing« prispelo v začetku šestdesetih let prejšnjega stoletja. Najprej so ga preizkusili pisatelji. Kmalu se je iz tega razvilo t.i. gibanje za »Creative Writing«, ki je nastalo v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Le-to je zastopalo kreativno pisanje kot samoizrazujočo pot do najdenja samega sebe. Je torej pravo nasprotje komercialnim, izkoriščajočim interesom. Nove impulze je to gibanje dobilo konec osemdesetih in kasneje v devetdesetih letih prejšnjega stoletja s t.i. postmodernim gibanjem, ko so spoznali, da pomeni interpretacija enega besedila že tudi ustvarjanje novega besedila, oziroma, da z vsakim tekstom, ki se navezuje na drugega, le-tega že interpretiramo.

¹ Poleg kreativnega pisanja mislim še na kreativno branje, pripovedovanje, pogovarjanje in poslušanje.

² »Schreiben« - pisanje je tukaj pisano z veliko začetnico.

³ Slika pred tem poglavjem prikazuje možnost, kako kreativno napisati življenjepis.

Metode kreativnega pisanja

Predstavljamo le nekaj metod kreativnega pisanja, ki jih včasih uporabljamo tudi sami, pa se jih niti ne zavedamo, oziroma jih poimenujemo drugače: izpisovanje; aktualizacija; aforizmi (zgoščeno izražena duhovita, globoka misel, izrek); asociacije; transformacije; »brainstorming«; »brainwriting«; pisanje pisem, kartic; grozdenje; kolaž; pisanje nadaljevanja zgodbe; vodenje dnevnika; prosto pisanje; intervju; kaligrafija; metoda 415; mindmap (miselni vzorci), diagrami; sheme; scrabble; sociogram; jezik kretanja; imitacija besedil; vprašanja »kaj bi bilo, če ...«; rime itd.

Zapisovanje, dokumentiranje zgodb in poročanje o njih

Zavirškova (et al. 2002: 235-236) govori o kreativni tehniki »zbiranja življenjskih zgodovin« (*life history approach*), ki temelji na tem, da se za nekaj časa odpravimo v okolje, kjer človek živi; zapišemo si vse podrobnosti, fotografiramo, vzamemo s seboj dodatne informacije, ki so že same po sebi pripovedovalec zgodbe (letak, stare fotografije, stara pisma, dokument). Zbiranje življenjskih zgodovin ni terapevtska metoda, ima pa lahko terapevtski učinek. Raziskovalec je priča dogodkom, ki jih je nekdo preživel in jih pripoveduje, je prisoten z nedeljeno pozornostjo in sprejema osebno življenjsko zgodovino brez vrednostnih sodb in pretiranih čustvenih izbruhov. »Zgodba, ki jo pripoveduje okolje uporabnika, je prav tako pomembna, kot osebna zgodovina uporabnika.« (Zaviršek et al. 2002: 235)

Pripovedovanje zgodbe, tako Anderson in Goolishian, je v dobesebnem pomenu reprezentacija izkustva in pomeni konstrukcijo zgodovine v sedanosti. Ponovna predstavitev vsebuje ponoven opis in razlago izkustva strokovnjaku. Njegova vprašanja in klientovi odgovori vplivajo drug na drugega. »Človekov spomin je imaginativen. Pripoved o preteklih dogodkih odkriva neštete nove možnosti in tako ustvari novo zgodbo in zgodovino. Domišljijo oplaja inventivna moč jezika, ki jo udejanja razgovor in iskanje 'še neizrečenega'.« (Anderson in Goolishian v Čačinovič Vogrinčič 2002: 95) Čačinovič Vogrinčič (2002: 95) pa dodaja: »V dialogu sodelujeta klient, ki je kompetenten, da osmisli svojo zgodbo in opiše svojo resnico, na eni strani – in socialni delavec, ki išče poti, da bi razumel, na drugi strani. Nova, 'so-avtorizirana' zgodba, ki smo jo so-ustvarili, da bi se razumeli, že vsebuje rešitev.«

Namen kreativnega pisanja

Namen kreativnega pisanja je aktiviranje imaginacije (predstav), da nastane nekaj novega. Prineslo naj bi nov pogled na znano (preokvirjanje). Staro je tako na novo redefinirano, oziroma pretehtano. Pri kreativnem pisanju so vključeni vsi čuti: vid, sluh, okus, dotik. Vzbujanje čutov je pri tem bistveni sprožilec za odprtje naših notranjih izraznih sposobnosti. V tem pogledu lahko razumem kreativno pisanje kot kontekst kontinuiranega samospoznavanja, ki spremlja posamezne pisce pri njihovi aktivnosti.

Že Freud je spoznal, da nas lahko ponavljajoče pisanje (npr. dnevnika) privede do podzavestnih želja, nagnjenj itd. Saj skozi proces pisanja pridemo do podobnih tem, ključnih besed in miselnih procesov. Le-to pa nas vodi v nova spoznanja. In ta fenomen so začeli uporabljati v terapevtske namene. Pisanje je v tem primeru razumljeno kot ena izmed oblik samoizražanja, pri katerem pisec ne le da ukrepa, ampak takoj vidi rezultat svojega ravnanja, oziroma ukrepanja.

S pomočjo avtobiografskega pisanja se lahko v kontekstu socialnega dela ciljno usmerjamo v iskanje individualnih resursov (notranjih virov moči). Pisanje ima psihosocialno komponento, ki posamezniku pomaga, da dobi podporo, oziroma spoštovanje tudi od drugega. V tem komunikacijskem procesu obstaja za avtorje možnost, da se preko svojih besedil in drugih, udeleženih v skupinski dinamiki, podajo v individualno raziskovanje svoje osebnosti.

Prav tako vidi Leitnerjeva (2004: 152) kreativno pisanje kot pozitivno možnost samoizražanja za nekatere posameznike. Takole pravi: »Za nekatere je zelo dobrodejno, če izlijejo svoje skrbi, strahove, dvome, stiske, misli idr. preprosto na papir. Kdor lahko formulira svoje misli v stavke, se prične spet zavedati in čutiti. Nihče ga ne kritizira, papir ali računalniški monitor preneseta vse. Necenzurirano se lahko vse pove. To pa pomaga! Nekaterim je celo lažje, če te svoje misli 'preoblečejo' v zgodbe ali pesmi. To jim pomaga, da se lahko distancirajo od bolečih občutkov. Kdor je že poskusil, je bil presenečen, koliko kreativnih možnosti se skriva tudi v negativnih življenjskih izkušnjah. S pomočjo pisanja se posameznik osvobodi spon, ki jih od njega zahteva vsakdan, in najde notranje vire, da uspešnejše premaguje vsakdanje težave in stiske. Pisanje omogoča posamezniku, da zavzame jasnejšo distanco in obenem bližino do svojih misli in čustev.«

Branje, pisanje in pogovor o prebranem omogočajo posamezniku, da lažje sprejema, predeluje svoje stiske in težave, ter išče notranje vire moči. S pomočjo pisanja lahko posameznik – dobesečno – »izlije svojo dušo na papir« (sich etwas von der Seele schreiben). Nekateri poznavalci kreativnega pisanja (npr. Lutz von Werder, Otto Kruse, Sol Stein) pripisujejo še zlasti veliko moč pravljicam. V njih je namreč nek znani red (dobro na koncu vedno zmaga). Tudi besedilom, še zlasti antičnim dramam, pripisujejo, še posebej v tem zadnjem času, veliko očiščevalno funkcijo. Tu so še poezija, proza, pisanje dnevnika in avtobiografije, prosto pisanje po asociacijah, avtomatizirano pisanje kot razmišljanje brez zavor in predstav. To so nekakšne možnosti, kako vzpostaviti spet svoj notranji red, ko nam grozi, da se nam bo podrlo duševno ravnotežje. V današnjem času se je vse bolj razširil pojem »biblioterapija«, ki po Londato Vilsonovi (2004: 32) pomeni »uporabo knjig kot vrsto terapije«.

Izobraževanje

Na visokih šolah v Združenih državah Amerike ponujajo tečaje pisanja v »Composition« ali »Creative Writing«. V Nemčiji ponuja to že več fakultet in institutov, med njimi tudi Alice Salamon – Visoka šola za socialno pedagogiko in socialno delo v Berlinu (Fachhochschule für Sozialpädagogik und Sozialarbeit in Berlin), na kateri je kot profesor zaposlen Lutz von Werder.

Raziskave

Na znanstvenem simpoziju v Münstru v Nemčiji so leta 1997 na temo »Pisanje in branje v duševnih krizah« (več o tem v Harting 1997), številni znanstveniki oblikovali znanstvene teze o pomenu pisanja in branja v duševnih krizah, tako da so povzeli posamezne izjave ljudi, ki se obračajo k njim po pomoč (npr. »s pomočjo svojih zapiskov lahko v sebi vzpostavim notranji red«, »pisanje dnevnika je bilo v tistem času edino sredstvo, ki mi je pomagalo, da sem predelala svoje notranje občutke žalovanja«), oblikovali znanstvene teze o pomenu pisanja in branja v psihičnih

krizah. Pisanje in branje je tako klientovo sredstvo za odkrivanje notranjih virov moči, s pomočjo katerega vzpostavlja notranje psihosocialne procese zdravljenja.

Tako je profesor Gerhard Rudolf, psihiater na Univerzi v Münstru, v Nemčiji, menil, da segajo korenine t.i. terapevtskega pisanja v samoanalizo Sigmunda Freuda. Obenem so ugotovili, da v primeru odločitve posamezne marginalne skupine o izdajanju svojega časopisa, ki ga v Sloveniji trenutno izdajajo brezdomci in ima naslov Kralji ulice, le-ta nagovori tudi širšo javnost. Ta ima tako možnost, da preko skupin s posebnimi potrebami dobi vpogled v njihovo situacijo in s tem lažje razume posamezne klišeje, fenomene, npr. različne oviranosti, psihične bolezni idr. ter se sooča z lastnimi strahovi.

Posameznih znanstvenih raziskav s tega področja nisem zasledila. Trenutno se s tem v nemškem prostoru največ ukvarja Lutz von Werden, ki je izdal številne knjige in članke.

Zaključek

Na koncu si zastavljam vprašanje: kaj pa kreativno pisanje in internet, ter socialno/svetovalno delo? Začetek 21. stoletja namreč opredeljujejo nova politika, nova ekonomija, informacijska družba, »tehno« znanosti in novi življenjski slogi, ki nedvomno vplivajo tudi na socialno/svetovalno delo. V postmodernih družbah so virtualni svetovi prav tako pomembni, kot je realni, materialni svet. V virtualnem svetu lahko oseba spreminja identiteto, je povezana z ljudmi po vsem svetu in »potuje« (surfing). Obenem je značilnost virtualnega sveta, da ustvarja zgolj navidezno enakost, kot je to izrekel Bill Gates (v Zaviršek 2003: 227): »Ena od čudovitih stvari v zvezi z informacijsko avtocesto je ta, da je virtualno enakost veliko enostavnejše doseči, kot pa resnično svetovno enakost.«

Številne raziskave o tem, kako ljudje vzpostavljamo stik s soljudmi, odkrivajo, da imajo nekateri raje neosebne stike. Tako se avtomatsko zastavi vprašanje, kaj pa internet? Vse več je namreč forumov, blogov, kjer si ljudje izmenjujejo svoje izkušnje, želje, težave, stiske. Ali bi lahko govorili o novih oblikah samopomoči? Nastaja nekakšen »tehnični svet trpečih ljudi« (Lang 2001: 9). S tehnološkim in družbenim razvojem interneta tako nastajajo nove potrebe in možnosti, tudi na področju dela z ljudmi, oziroma svetovanja.

Josef Lang (2001: 10) pravi: »O objektivni učinkovitosti svetovanja preko spleta vemo zelo malo.« Po njegovem odgovore preko spleta išče prav posebna skupina ljudi, ki jih imenuje »TALIS«, kar je akronim: »technisch« (tehnično – velikokrat za tehnične ljudi), »aktivistisch« (aktivistično – za tiste, ki so preobremenjeni z delom, ali pa pod stresom), »leiden« (trpeti, oziroma trpeče – tisti, ki iščejo pomoč), »isoliert« (izolirani – rešujejo probleme v lastnem »studiu«) in »schreibfreudig« (ljubitelji pisanja). (»TALIS« – Technisch; Aktivistisch; Leiden; Isoliert; Schreibfreudig).

Josef Lang (2001) je ugotovil nekatere značilnosti svetovanja preko spleta:

- uporabljaja se t.i. čisto e-mail svetovanje, ali pa zvok in slika;
- po takem načinu svetovanja posega t.i. skupina »TALIS«;
- svetovalne metode oziroma načini dela, ki so med ljudmi najbolj priljubljene in po njihovem mnenju tudi učinkovite: kognitivna oziroma vedenjska terapija, narativna terapija, kreativno pisanje, sistemska terapija;

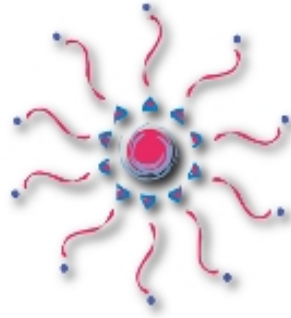
- večina t.i. »TALIS« oseb išče način, kako aktivirati svoje notranje vire moči;
- zastavlja se vprašanje glede vzpostavljanja zaupanja (ali se lahko vzpostavi pozitiven zaupniški odnos preko spleta);
- vprašanje plačila ponavadi prekine vzpostavljen svetovalni proces.

Skupaj z avtorjem se sprašujem, ali bo svetovanje preko spleta dobilo t.i. specialiste, oziroma specialistična izobraževanja, ali pa se bodo posamezni svetovalci kar sami okronali za »specialiste«. Radovedna sem, kako se bo razvijalo svetovanje preko spleta v prihodnje.

Zaključki tega poglavja

Kot zaključke poglavja Umetnostna izrazna sredstva podajam sklepne ugotovitve o umetnostnih izraznih sredstvih v obliki Tabele 1.1: Nekatere značilnosti posameznih umetnostnih izraznih sredstev. Na tem mestu bi rada povedala, da mislim tukaj na formalne začetke uporabe umetnostnih izraznih sredstev v terapevtske namene, saj segajo znanja o njihovih zdravilnih učinki že daleč v zgodovino, antično Grčijo, Rimsko cesarstvo ... Iz tabele je razvidno, da so večino umetnostnih izraznih sredstev začeli zelo intenzivno uporabljati v terapevtske namene v začetku 20. stoletja. Najdaljšo zgodovino oziroma tradicijo imajo gledališče-drama, likovnost in kreativno pisanje, najkrajšo pa fotografija in video. Najbolj odmevna avtorja, oziroma začetnika uporabe velike večine umetnostnih izraznih sredstev v terapevtske namene sta bila Sigmund Freud in Carl G. Jung. Večinoma sta jih uporabljala v psihoterapiji. Menila sta, da so posamezna umetnostna izrazna sredstva že sama po sebi terapevtska (zdravilna). Za to sta jih začela uporabljati v terapiji, kajti v medicini so se vse bolj zavedali, da zdravila ne morejo pozdraviti vseh bolezni. Od tod izvirajo še zmeraj zelo močne korenine uporabe umetnostnih izraznih sredstev predvsem v (psiho)terapevtske namene (na področju medicine in bolezni). Samo poimenovanje posameznih terapij je vezano na posamezno umetnostno izrazno sredstvo, ki je uporabljeno v terapevtske namene (npr. ples-gib → plesno-gibalna terapija, glasba → glasbena terapija, fotografija → foto terapija). Vsaka od umetnostnih terapij ima specifično razvojno zgodovino, metode, tehnike, svoje izrazoslovje in umetnostno izrazno sredstvo. Najbolj se je uporaba umetnostnih izraznih sredstev v terapevtske namene razširila v Severni Ameriki. K temu je prispevalo tudi dejstvo, da sta se v Evropi začeli obe svetovni vojni, zato je veliko zagovornikov posameznih terapij – zlasti v času druge svetovne vojne – emigriralo v Severno Ameriko. Tam so omenjene pristope teoretično in praktično razvijali, preizkušali in uporabljali v terapevtske namene. Šele po drugi svetovni vojni so se njihove izkušnje in spoznanja začela širiti v evropski prostor (Veliko Britanijo, Nizozemsko, Nemčijo, Skandinavijo itd.). Glede na geografsko-kulturno-sociološke razlike se je interpretacija posameznih umetnostnih izraznih sredstev nekoliko spremenila, zato prihaja do številnih razlik tudi v poimenovanju. Večina umetnostnih izraznih sredstev pomeni komuniciranje s pomočjo simbolov. Pretežno gre za neverbalno komunikacijo, ki lahko zelo uspešno dopolnjuje verbalno in s tem povečuje posameznikove možnosti in zmožnosti samoizražanja, samospoznavanja, psihofizičnih sposobnosti in spretnosti, socializacije, koncentracije, sprostitve, ozaveščanja, podoživljanja, reflektiranja, preokvirjanja, rekonstruiranja ... na kratko – aktiviranja notranjih virov moči (nezavednega). To pa je še kako pomembno v socialnem delu, kjer izhajamo s stališča, da naj postane udeleženec v problemu tudi udeleženec v rešitvi problema.

TABELA

(Internet 17)

»Bojevnik luči je pozoren na ljudi, ki mislijo, da poznajo pot.

Ti tako zaupajo v svojo zmožnost odločanja, da ne dojamejo ironije, s katero usoda piše življenje vsakega izmed nas: in vedno se pritožujejo, ko neizogibno potrka na vrata.

Bojevnik luči ima sanje. Te ga vodijo naprej. Vendar pa nikoli ne naredi napake, da bi mislil, da je pot lahka in vrata široka.

So trenutki, ko je treba ukrepati, in trenutki, ko je treba nekaj sprejeti. Bojevnik jih razlikuje.«

(Coelho 2000: 116)

1.3. SOCIALNO KULTURNO DELO IN KOMPETENCE

Pristop čimbolj raznolikega odzivanja socialne delavke, delavca na raznolikost uporabnikov njenih, njegovih storitev zahteva veliko samostojnosti strokovnjaka, saj se mora znajti in odgovoriti tukaj in zdaj, v vsakokrat novi, neponovljivi in nepredvidljivi socialni interakciji. Odgovornosti za svoje ravnanje ni več mogoče prelagati na smernice, navodila, kriterije, predpise stroke, oziroma delovne ustanove in nadrejene. Eden izmed raznolikih pristopov odzivanja je tudi uporaba umetnostnih izraznih sredstev pri delu z ljudmi, kar pa zahteva velik obseg spretnosti (kompetenc) socialnega delavca, delavke, kajti ne smemo pozabiti: »Ko socialno delo ponuja ljudem pomoč, bi se morali poklicni delavci najprej učiti tistih načinov pomoči, ki se že spontano dogajajo med ljudmi, ki jih želijo podpirati.« (Stritih 1995: 19)

V tem poglavju najprej na kratko spregovorim o socialno kulturnem delu, podam nekaj utemeljitev o smiselnosti uporabe umetnostnih izraznih sredstev v njem, nato oblikujem predlog kompetenc, ki jih potrebujeta socialni delavec, delavka, kadar pri svojem delu uporabljata umetnostna izrazna sredstva. Predstavljeni so nekateri primeri umetnostnih izraznih dejavnosti (gibno-plesne, dramske in likovne) in z njimi povezane kompetence, ki jih mora imeti izvajalce posamezne dejavnosti. Predhodno pa, zaradi lažjega nadaljnjega razumevanja, predstavim splošno definicijo o kompetencah in naredim kratek pregled ključnih kompetenc ter sistemske kompetentnosti.

1.3.1. Socialno kulturno delo

Znanost in umetnost v socialno kulturnem delu

Polštrak (1996: 407) je mnenja, da gre pri tako imenovanem »socialnem kulturnem delu« za srečanje dveh področij ustvarjalnosti, oziroma človekove dejavnosti, ki sta – vsaj v evropski ali zahodni kulturi – ločeni nekako od razsvetljenstva, oziroma Descartesa naprej. To sta znanost in umetnost. Znanost je bila dolgo, na podlagi Descartesovega dualizma »objektivno-subjektivno« in nanj vezanega dualizma »racionalno-emocionalno« – umeščena v polje racionalnega, razumskega, umetnost pa v prostor emocionalnega, čustvenega.

Slednje smo lahko videli že v prejšnjih poglavjih, pri čemer Poštrak (1996: 411) dodaja: »Vsaka človeška skupnost ali družbena skupina vzpostavlja svojo obliko, svojo inačico 'učlovečenja', torej socializacije in inkulturacije. Hkrati so antropološke študije razkrojile predpostavko o nekakšnih 'uradnih, univerzalnih ali prevladujočih kulturah', ter poudarile dejstvo, da se tudi znotraj dane skupnosti, družbe, države vedno znova ustvarja in izginja kopica različnih 'načinov življenja', 'kulturnih praks', 'strategij preživetja', 'družbenih konstrukcij realnosti' itn. Ne moremo torej reči, da v dani skupnosti obstajajo prevladujoča kultura in njej nasproti posamezne subkulture. Natančneje bo, če rečemo, da v dani subkulturi obstaja vrsta raznolikih načinov življenja, vezanih na starostno obdobje, spol, družbeni položaj, geografski prostor itn., tisto, kar naj bi bila uradna ali prevladujoča kultura, pa je vezano na vprašanja razporeditve družbene moči in vrsto drugih dejavnikov.«

Definicije socialno kulturnega dela

Milko Poštrak (1996: 408) poenostavljeno predstavi socialno kulturno delo kot trikotnik, katerega eno oglišče je teorija, drugo metode in tehnike, tretje praktične dejavnosti. Poleg znanja o socialnem delu so pomembna tudi znanja o metodah in tehnikah posameznih umetnostnih izraznih sredstev, ki so potrebna za prepoznavanje in spodbujanje ustvarjalnih zmožnosti ljudi. Sama praktična dejavnost pa se navezuje na uporabo teh teorij, metod in tehnik pri praktičnem delovanju. »Tako lahko preprosto povemo, da imamo s tem izrazom (socialno kulturno delo) v mislih 'uporabo ustvarjalnih tehnik v procesu svetovalnega dela'. Natančneje: v našem primeru gre za povzemanje načina dela, torej metod, ki jih četrto stoletja postopoma razvijajo na nizozemski šoli Hogeschool Nijmegen.« (Poštrak 1996: 407)

Lea Šugman Bohinc (1994: 317-318) opredeli socialno kulturno delo kot »socialno delo z igralno, gibalno-plesno, likovno, glasbeno in video dejavnostjo«. Omenja medije za ustvarjanje, kjer se uporabniki lahko spoznavajo, izražajo in sporazumevajo: ustvarjalni gib, ples, igra, gledališče, glasba, oblikovanje in risanje, video, fotografija ... Pojasnjuje pomembna teoretska in uporabna izhodišča za poznavanje in znanje na tem področju. Tako meni, da je za socialno delo pomembno prepoznavanje, spodbujanje in mobiliziranje ustvarjalnih zmožnosti ljudi. Pri tem pa morata socialni delavec, delavka uporabnikom pripraviti pogoje in okolje, kjer se lahko izrazijo in so ustvarjalni.

Zaključek

Socialno kulturno delo je področje znotraj socialnega dela. Sama ga razumem kot umetnostno dejavnost, s pomočjo katere ne svetujemo udeležnim v rešitvi problema, temveč jim prek občutka varnosti, sprejetosti, dajanja ljubezni in ustvarjalnosti, krepimo njihove vire, pogum, moč in voljo. Socialni delavec, delavka tako v okviru socialno kulturnega dela, z uporabo posameznih umetnostnih izraznih sredstev pomagata posamezniku pri razvijanju njegovega aktivnega, ustvarjalnega odnosa z okoljem, prispevata k njegovemu polnejšemu vključevanju v okolje, ga opolnomočata po poteh opogumljanja, usposabljanja, podpiranja ter usmerjanja k ustvarjalnejšemu uresničevanju njegovih temeljnih potreb, razvoju njegovih potencialov, in predvsem v smeri sožitja s samim seboj in s svojim okoljem. Pri tem izhajata iz posameznikovih temeljnih potreb, želja, osebnih in okoljskih potencialov, oziroma značilnosti njegovega specifičnega sociokulturnega okolja. Posameznika vodita k temu, da bi življenje živel polno in za sebe smiselno.

1.3.2. Definicija kompetenc

Znane so številne definicije o kompetencah. Sama sem se odločila za tisto, ki jo je leta 2003 podala evropska komisija (European Commission)⁴. V okviru evropske raziskave »Key competencies: A developing concept in general compulsory education« je kompetence opredelila kot tiste lastnosti, ki posamezniku omogočajo uspešno in učinkovito opravljanje dela, glede na zahteve različnih organizacijskih

---

4 European Commission (2003): »Key competencies: A developing concept in general compulsory education«. Eurydice. Dostopno na http://www.ms.z.si/eurydice/pub/eurydice/survey_5_en.pdf (26.04.2007).

vlog. Zlasti jih je zanimal pojem ključne kompetence. Ugotovili so, da je bil ta nekaj časa povezan samo s poklicnim usposabljanjem. V zadnjem času pa za ključne kompetence zanimanje narašča. K temu prispevajo vse večja internacionalizacija, razvoj znanosti in tehnologij, ter velika nepredvidljivost in kompleksnost možnih poklicnih karier v življenju posameznikov. Ni torej pomembno samo znanje kot takšno, temveč njegova uporaba. Gre za sposobnost učinkovitega delovanja v različnih danih okoliščinah, ki temelji na znanju, vendar se ne omejuje zgolj nanj, ampak se opira tudi na izkušnje, vrednote in dispozicijo, ki jih posameznik razvija skozi svojo izobraževalno, poklicno ter strokovno prakso.

Ključne kompetence:

Znanja in sposobnosti (branje, pisanje, računanje); generične spretnosti (komuniciranje, reševanje problemov, logično mišljenje, vodenje, analiziranje, kreativnost, motivacija, timsko delo, sposobnost učenja); stališča in osebne kompetence (radovednost, motivacija, kreativnost, skeptičnost, poštenost, navdušenje, samospoštovanje, zanesljivost, odgovornost, iniciativnost, vztrajnost); računalniška pismenost (pomeni ustvarjalno in kritično uporabo informacijske in komunikacijske tehnologije); socialne ali medosebne kompetence (nanašajo se na sposobnost posameznika, da vzpostavlja in vzdržuje odnose z drugimi ljudmi, v zasebnem in poklicnem življenju: komuniciranje, timsko delo, jezikovne spretnosti, zavedanje drugih kultur in tradicij ter njihovo spoštovanje, aktivno državljanstvo – ne temelji le na poznavanju pravic in dolžnosti, ki jih ima posameznik v dani skupnosti, ampak tudi na zaupanju in prevzemanju obveznosti, ki so potrebne pri uveljavljanju pravic in opravljanju dolžnosti).⁵

Sistemske kompetentnosti

V okviru razvoja nove paradigme v teoriji in praksi psihosocialne pomoči (Stritih in Možina 1998: 13) se je izoblikoval tudi koncept sistemske kompetentnosti, za katero sta značilna nova profesionalna in človeška drža:

- skromnost in relativnost lastne pozicije avtoritete; upoštevanje relativnosti lastnih konstrukcij realnosti;
- slovo fantazijam o omnipotentnosti, obvladovanju; razvijanje idej o sožitju;
- usmerjenost na ohranjanje virov in ne na popravljanje (zdravljenje) primanjkljajev; koevolucijski fokus;
- dogovarjanje – opuščanje totalnega načrtovanja in poudarjanje pomena neprestanega dogovarjanja, npr. tankočutno oblikovanje dogovorov v smislu majhnih, realno možnih korakov in spremljanje njihovega (ne)uresničevanja;
- postavljanje začasnih hipotez, ne pa trajnih resnic – odkritja niso absolutna, ampak vedno nujno relativna, relacijska;
- refleksija refleksije – pripravljenost, da vedno znova razmišljamo o svojem mišljenju, opazujemo svoje opazovanje, raziskujemo svoje raziskovanje (pristajamo na konstruiranje resničnosti drugega reda), kar pomeni, da pristanemo na to, da je resničnost stalno porajajoča, nikoli dokončno določena in vselej izraz dogovora vsaj dveh opazovalcev o nečem kot resničnem;

---

⁵ European Commission (2003): »Key competencies: A developing concept in general compulsory education«. Eurydice. Dostopno na http://www.msiz.si/eurydice/pub/eurydice/survey_5_en.pdf (26.04.2007).

- negovanje kompleksnosti na ravni posameznika, diad, skupin, organizacij, družb in celotne ekologije.

1.3.3. Gibalno-plesna dejavnost in kompetence

Naloga izvajalca gibalno-plesne dejavnosti

Naloga izvajalca gibalno-plesne dejavnosti je, da vzpostavi vzdušje v prostoru, ki bo ustvarjalno in igrivo. Navodila, ki jih podaja za delo, naj bodo enostavna, razumljiva in konkretna. Izvajalčeva naloga je, da je ves čas usmerjen v nenehno spodbujanje klientov, v povečanje gibalne abecede. Preden se loti dela s klientom, ga mora predhodno inspirirati, kar lahko doseže s pogovorom, z razmišljanjem o zadnji nalogi, opazovanjem ... Že izoblikovan stil izvajanja, oziroma podajanja večkrat ne ustreza zahtevam plesnega ustvarjanja, zato je naloga izvajalca, da ga prilagaja glede na obstoječe okoliščine. Skrbeti mora tudi za dopolnjevanje znanja z literaturo, novimi dognanji in obiski seminarjev. Vsako plesno vsebino, ki jo želi posredovati, naj bi vadil in osvojil (Zagorc 1992).

Naloga izvajalca je tudi organizirati dejavnost tako, da se posameznik v skupino lahko vključi in v njej uveljavi. Pri tem upošteva procese skupinske dinamike in se zaveda, da poteka notranja dinamika skupine na dveh ravneh: na zaznavni, zavedni ravni in na nezaznavni, nezavedni ravni (Kroflič in Gobec 1995).

Poleg tega je naloga izvajalca gibalno-plesne dejavnosti, da pomaga klientu najti, sprejemljivo identiteto in zadovoljno obliko vedenja zase in za okolico. Zato je pomembno, da vzdržuje čimbolj živ in aktiven pretok med notranjostjo in zunanostjo. Poudarek le na zavedanju lastne notranjosti, brez povezave s prostorom in z okolico, lahko klienta ohromi in odtrga od izmenjavanja z ostalimi udeleženci v dejavnosti (Bartenieff in Lewis 1990).

Izvajanje gibalno-plesne dejavnosti

Payne in MacDonald (v Payne 1992) pravita, da se gibalno-plesna dejavnosti lahko izvaja individualno, skupinsko, v majhnih skupinah, ali pa v kombinaciji. Že na začetku je potrebno, postaviti osnovna pravila prihajanja, odhajanja, vedenja med izvajanjem dejavnosti, ki se jih poskušajo vsi dosledno držati.

Prostor za izvajanje gibalno-plesne dejavnosti

Prostor naj bo stalen, miren, vse moteče dejavnike je treba odstraniti. Opremljen naj bi bil s stoli, kavčem, z različnimi blazinami, s preprogo, z ogledalom, raznimi instrumenti, s kamero, z videokasetami, s kasetofonom. Imel naj bi možnost zatemnitve, oziroma osvetlitve (Payne 1992).

Kompetence izvajalca gibalno-plesne dejavnosti

Kompetence izvajalcev gibalno-plesne dejavnosti so npr. poznavanje posameznih zvrsti plesa, poznavanje in uporaba ustreznih sprostitvenih vaj, poznavanje delovanja organizma v mirovanju in pri povečani obremenitvi ter naporu, spremljanje in vedenje o posameznikovih sposobnostih, poznavanje prilagojenih gibalno-plesnih dejavnosti, kadar delajo s posamezniki s posebnimi potrebami, organizacijske sposobnosti idr.

1.3.4. Dramska dejavnost in kompetence

Naloga izvajalca dramske dejavnosti

Naloga izvajalca dramske dejavnosti je znati najti ravnotežje med svobodnim delom znotraj fleksibilne, pa vendarle varne strukture, in med statično dramsko formulo. To lahko doseže na naslednji način: spodbuja, se umakne in dopusti spontan razvoj. Nadalje mora ponuditi in vzdrževati varen okvir, pri čemer je potrpežljiv in čaka, da vidi, kaj bo nastalo. (Jennings 1982)

Izvajanje/vodenje dramske dejavnosti

Pomembnost vodenja dramske dejavnosti je izpostavila Pink Tarenskeen (v Kroflič 1999). Po njenih spoznanjih vodenje vključuje pet bistvenih elementov: previdnost (smo nežni, skrbimo za nekoga); soočanje (s samim seboj in z drugimi); odgovornost (dajanje in sprejemanje odgovornosti za nekoga); lahkotnost, igrivost (sam proces, vaje, potekajo na lahkoten, igriv način); pomembnost potreb (lastne izvajalčeve potrebe in potrebe klienta; zanj je pomembno, da se zaveda, kdo je in kaj želi biti, oziroma kaj želi pri sebi spremeniti; to vprašanje je zelo bistveno, saj je pomembna razlika med tem, kaj potrebuje klient in kaj bi izvajalec želel preizkusiti; vedno se je treba zavedati, da so potrebe klienta pomembnejše). Posebej opozori še na dva pojma dramske dejavnosti: opazovanje (kaj čutiš – čista imitacija); interpretacija (kaj si misliš – individualnost).

Kompetence izvajalca dramske dejavnosti

Bistvene kompetence so, tako Landy (1986), kombinirane lastnosti čustvovanja (vživljanje v klientove potrebe, sposobnost izražanja njegovih lastnih čustev), razmišljanja (profesionalna distanca, refleksija), intuicija (spontano delovanje »tukaj in zdaj« v smeri pomoči klientu in izražanje v procesu dramske dejavnosti) in občutenja (prizemljenost), ki naj bi bile polno razvite. To je model, ki se ga ni mogoče »kar tako naučiti«, gre za t.i. »preizkusno stopnjo«, ob kateri lahko izvajalec ocenjuje, preverja razvoj sebe kot izvajalca dramske dejavnosti.

Sposoben mora biti, spustiti se v situacijo, biti del nje, hkrati pa se mora zavedati skupine in ji nuditi zadostno oporo ter potreben okvir. Prav tako naj se izvajalec zaveda vzdušja v skupini in naj se odziva na njegovo morebitno spremembo (Jennings 1982).

1.3.5. Likovna dejavnost in kompetence

Naloga izvajalca likovne dejavnosti

Naloge izvajalcev likovne dejavnosti so: načrtovanje dejavnosti za posameznika, za skupino; motiviranje otroka, skupine; organiziranje dejavnosti (priprava prostora, razdelitev del, materialov itd.); izvajanje dejavnosti z vodenjem, usmerjanjem, spodbujanjem pri novih tehnikah (navodila za delo, uporabo likovnih sredstev, nuditi individualno pomoč, pomoč brez spreminjanja – podpora; ustvarjalnosti pustiti prosto pot); dajati pohvalo in vzpodbudo; usmerjati v likovno prebujanje; usmerjati v likovno izražanje; usmerjati v likovno ustvarjalnost; usmerjati v likovno svobodo izražanja; usmerjati k poglobljanju v sebe, svoje želje, potrebe, svoje počutje, svoje strahove, napetosti; usmerjati h komuniciranju z okoljem; evalvirati napredke za posameznike in za skupino (Vogelnik 1996).

Izvajanje likovne dejavnosti

Likovne dejavnosti se izvajajo v skupini, individualno, ali v parih ali v manjši skupini. Uporabljajo se lahko kot aktivnosti usmerjenega prostega časa, torej kot interesne dejavnosti (Vogelnic 1996).

Kompetence izvajalca likovne dejavnosti

Izvajalec, ki izvaja likovno dejavnost, potrebuje za strokovno in uspešno delo naslednje: sposobnost poslušanja in vživljanja; poznavanje metod, tehnik in materiala; organizacijske sposobnosti (Vogelnic 1996).

Zaključek

Iz kratkih predstavitev gibalno-plesne, dramske in likovne dejavnosti, sklepam, da so bistvene naloge izvajalcev umetnostnih izraznih dejavnosti spodbujanje, organiziranje, izvedba in upoštevanje okoliščin. Izvajalci umetnostnih izraznih dejavnosti se pojavljajo v različnih vlogah: scenaristi, režiserji, koreografi, plesalci, glasbeniki, likovniki, dramatik, kostumografi, scenografi ... predvsem pa so spodbujevalci in organizatorji. Umetnostne izrazne dejavnosti v večini primerov izvajajo individualno, v skupini (veliki, majhni), kombinirano, in to v prostorih, ki omogočajo občutek varnosti (miren, stalen, brez motečih dejavnikov, okusno opremljen). Njihove kompetence so naslednje: psihične (sposobnost opažanja, reagiranja, vživljanja, vzpostavljanje stika); ustvarjalne (inventivne, prepoznavanje že znanih vsebin); organizacijske (organizator, opazovalec); glede na umetnostno izrazno sredstvo, ki ga uporabijo, npr. telesne (oblikovanje gibanja, motorične sposobnosti, občutek za ritem, poznavanje plesnih tehnik); glasbene (poznavanje inštrumentov, glasbenih tehnik); likovne (poznavanje likovnega materiala, metod in tehnik dela).

Ugotavljam, da so kompetence izvajalcev umetnostnih izraznih dejavnosti močno povezane z umetnostnim izraznim sredstvom (npr. gib-ples, glasba, drama, likovnost, fotografija, video, kreativno pisanje), ki ga uporablja in z namenom uporabe posameznih umetnostnih izraznih sredstev – bodisi, da jih uporablja v doživljajsko izkustvene ali pa terapevtske namene. Tako sklepam, da pri vseh izvajalcih umetnostnih izraznih dejavnosti, pa naj si bodo namenjene doživljajsko izkustvenim ali terapevtskim namenom, najbolj izstopa kompetenca vživljanja/empatičnosti. Za Rogersa (v Kroflič 1999: 91) je izvajalčeva empatičnost sposobnost, s katero poleg občutljivosti za potrebe in čustva posameznika čim bolj natančno dojame doživljanje posameznika. Izražanje s posameznim izraznim sredstvom pa lahko (tudi ob pomoči izvajalca posamezne dejavnosti) privede do besedne komunikacije: deloma že med samo dejavnostjo, deloma po nje.

1.3.6. Socialna delavka, delavec in kompetence

Socialno delo in uporaba umetnostnih izraznih sredstev

Ena od posebnih odgovornosti socialnega delavca v interakciji psihosocialne pomoči je njegov prispevek k oblikovanju načrta možnih (majhnih) korakov za sprožanje ustreznih sprememb. Uporabnike tako lahko prek umetnostnih izraznih sredstev usmerimo v sedanost in prihodnost, k opredelitvi možnega, uresničljivega, k izgradnji varovalnih sistemov, v katere vgradimo načrtovane korake, k sprejemanju jasnih, nedvoumnih dogovorov z razvidnimi nalogami, k preverjanju uresničenosti dogovorov itn. Strokovna odgovornost socialnega delavca je tudi ta, da oblikovani načrt možnih (majhnih) korakov vedno znova umesti v kontekst posameznikove celovitejše, dolgoročne vizije rešitve problema (Šugman Bohinc 2000: 195-196).

Opisi posameznikovih dosedanjih ustvarjalnih poskusov rešiti težavo so za socialno delavko zelo pomembni, saj obema odstirajo pogled na uporabnikove lastne vire (po)moči za premagovanje težav, kot tudi na njegove neučinkovite, paradoksalne vzorce reševanja problema. Prepoznane lastne vire (po)moči mora socialni delavec podpreti in spodbuditi k uporabi, neučinkovite vzorce poskusov obvladovanja problema pa razorožiti in konstruktivno spremeniti, tudi s pomočjo umetnostnih izraznih dejavnosti. Pri tem mora biti ravnanje socialnega delavca, delavke »osebno, konkretno, tukaj in zdaj«. »Osebno« poudari udeleženo socialnega delavca, delavke v dialogu, razgovoru, v umetnostnih izraznih dejavnostih, kar pomeni, da tudi socialni delavec, delavka podeli svojo izkušnjo. »Konkretno« socialnega delavca, delavko usmerja v to, da govorita o konkretnih situacijah, dogodkih in spremembah. »Tukaj in zdaj« pa jima nalaga, da se lotita problema v sedanosti, saj le tukaj in zdaj lahko načrtujemo prihodnost. Preteklost nas zanima samo zaradi nalog sedanosti in projekta prihodnosti (Čačinovič Vogrinčič 2006).

Strokovno ravnanje tako zahteva od socialnega delavca, delavke dobro poznavanje teorije socialnega in socialno kulturnega dela (umetnostnih izraznih sredstev), dobro usposobljenost za socialno delo in za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi, ali kot pravi Rosenfeld (v Čačinovič Vogrinčič 2002: 95) »znanje za ravnanje«. Socialni delavec, ki ni brez besed, ker ima »znanje za ravnanje«, zna dvoje: vzpostaviti in vzdrževati kontekst socialnega dela, oziroma kontekst socialno delovnega razgovora; podeliti »znanje za ravnanje« s posamezniki v procesu soustvarjanja interpretacij v razgovoru in tako omogočiti »prevajanje« v osebni ali lokalni jezik, enako pa tudi nazaj v jezik stroke za ustvarjanje nove zgodbe. »Znanje za ravnanje« pojasni, kako je mogoče in treba odpreti prostor za razgovor, tudi s pomočjo umetnostnih izraznih dejavnosti, in za razvoj nove zgodbe, obenem pa v dialogu vzdrževati osebno vodenje v ubesedene rešitve.

Socialna delavka tako lahko s pozornim spremljanjem sogovornika in s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev odkriva njegove notranje vire, notranje slike in zgodbe, iz katerih oseba gradi in dopolnjuje svojo lastno vizijo prihodnosti, saj bo iz nje dobivala veselje do življenja in voljo za delo. Po drugi strani mora biti socialna delavka sposobna videti položaj uporabnika v njegovem kontekstu. Ob tem bi morala upoštevati, da zagotovi in omogoči uporabnikom pridobitev različnih pozitivnih izkušenj pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi. Prav tako mora pridobiti občutljivost za specifične izkušnje uporabnikov in zagotoviti, da bodo umetnostne izrazne dejavnosti dostopne vsem.

Kontekst

Strinjam se z Leo Šugman Bohinc (2000: 149), da je pomembno razlikovati (filozofski) pomen besed od pomena konteksta, v katerem so bile te izrečene. Učenje o kontekstu je kot učenje o življenju, ki traja, dokler živimo.

Tako je pomembno spoznati, oziroma razumeti kontekst, s katerim pridejo osebe do socialne delavke. Na slednje opozarja Heiko Kleve (2006), ki v socialnem delu loči naslednje kontekste:

- kontekst institucije, kjer poteka svetovanje (javne, zasebne, profitne, neprofitne ...);
- kontekst napotitve; ta razjasni, od kod klient dejansko prihaja, oziroma kdo ga je napotil;
- kontekst sistema pomoči; ta osvetli, katere organizacije/svetovalci so že obravnavali klientov problem in s tem povezana različna pričakovanja v novem svetovanju;
- zgodovinski kontekst; ta opisuje dosednji potek oziroma zgodbo problema in dosedanje izkušnje z njegovim reševanjem;
- časovni kontekst; ta razjasnjuje, zakaj je ravno sedaj primerna določena oblika svetovanja, oziroma nudenja pomoči;
- kontekst zahtev; ta se navezuje na trenutna klientova pričakovanja glede aktualnega svetovanja;
- ciljni kontekst; ko klient določi svoje cilje;
- kontekst socialne delavke; sem sodijo tudi osebne lastnosti socialne delavke, ki prav tako določajo njene predstave in predsodke o klientu.

Ustvarjanje konteksta, v katerem uporabimo umetnostna izrazna sredstva

Socialni delavec gradi na odnosu zaupanja. Zato dejavno ustvarja pogoje, da se tak odnos lahko razvije, tudi s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev: pri načrtovanju in izvajanju dela izhaja iz uporabnikovih zaznav in teženj (zato sistematično posveča pozornost spoznavanju le-teh, ter spoštuje in upošteva sogovornikove pobude, neguje stik z njim); nudi pomoč pri zagovarjanju interesov uporabnika, pomaga pri izražanju njegovih mnenj, potreb in želja; vsakemu uporabniku nudi možnost izbire; odpira realne možnosti za uporabnikovo participacijo (za to, da si ta v čim večji meri sam oblikuje življenje); ščiti prostor njegove aktivnosti; skupaj z uporabnikom spremlja uresničevanje dogovorov in skupaj z njim tudi vrednoti svoje delo; seznanja posameznika z njegovimi pravicami in dolžnostmi.

Namen in učinkovitost umetnostne izrazne dejavnosti

Tovrstna umetnostna izrazna dejavnost lahko razveseljuje, sprošča, povzroča ugodje, prispeva k integriranosti posameznika v odnosih; poleg tega se zrašča z značilnostmi, kot so prostovoljstvo, spontanost, svoboda, izziv, priložnost za socializacijo, ter rast in razvoj; olajšuje delo z domišljijo, z nezavednim – prispeva lahko k nezavedni, a učinkoviti in trajni rešitvi problema (Šugman Bohinc 1994).

Nekateri vidiki socialno kulturnega dela, oziroma dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi (Šugman Bohinc 1994: 317-323):

- doživljajsko izkustveni in terapevtski vidiki socialno kulturnega dela: ljudje ob udeležbi delavnic dobivajo različne izkušnje, predvsem veliko emocionalnih, doživetja in izkustva za samospoznavanja, samopodobo, samopreizkušanje;
- krožni model načrtovanja in izvajanja umetnostne izrazne dejavnosti: gre za petstopenjski, sistematizirani krožni proces, ki vključuje možne povratne zveze, kar omogoča vedno nove izboljšave in učenje na morebitnih napakah; na prvi stopnji mora socialna delavka, delavec oceniti potrebe in interese uporabnikov; na drugi stopnji začne (ekipa) razvijati in načrtovati program aktivnosti, ki bi bile glede na ugotovljene prevladujoče interese in potrebe najbolj ustrezne; na tretji stopnji se program izvede v praksi (zanj je značilno, da se odvija v periodah, ki so podobne življenjskemu ciklu – predstavitev, »odskok«, dozorevanje, nasičenje, upadanje); na četrti stopnji ovrednoti program; na peti stopnji ga pregleda in dodela z vnosom popravkov ter sprememb;
- model socialnega kulturnega dela s skupino: individualno in skupinsko (prevladuje); socialno kulturno delo s skupino je lahko nestrukturirano (vsak v skupini dela svoje, skupna sta na primer čas in kraj srečevanja) in strukturirano (skupina izvaja skupno nalogo), ter kombinacija obeh; pogovor je pomemben del dela s skupino, obenem pa si prizadevamo v ekspertno-klientski sistem vključiti čim več pomembnih udeležencev;
- dejavniki socialno kulturnega dela s skupino, oziroma načrtovanje psihosocialne pomoči z umetnostnimi izraznimi sredstvi: sestava skupine (vodja, člani skupine, prostor, čas, material in pripomočki); težko spremenljivi dejavniki, ki vplivajo na skupino (prostorski, vpliv uporabnikov, čustva, občutki); cilji in nameni (razlogi, želje, pričakovanja); omejitve skupine in osnovna pravila; odprte, zaprte ali polodprte skupine; vloga vodje; običajni dnevni red srečanja (uvod in ogrevanje; izbira ustvarjalne dejavnosti ali teme; dejavnost; pogovor in sklep srečanja).

Kompetence socialnega delavca

Strinjam se z Leo Šugman Bohinc (1994: 317-323), ko govori o tem, da sodita med potrebna znanja, sposobnosti in lastnosti za izvajanje socialnega dela z umetnostnimi izraznimi dejavnostmi (vključno z znanji sodobnih psihoterapevtskih smeri in organizacijskih sposobnosti) tudi poznavanje in interes za določeno od umetnostnih izraznih sredstev in usposobljenost za delo z njimi.

Tako ugotavljam, da so kompetence socialnega delavca, delavke zelo različne in raznorodne: so spretnosti pogovarjanja, poslušanja, tudi psihoterapevtske spretnosti pa spretnosti ocenjevanja, dela v skupini in skupinskega dela, interaktivnega dela, kulturnega dela, načrtovanja, izvajanje načrtov, upravljanje s tveganjem, odpravljanja in zmanjševanja škode, zagovarjanja, krepitve moči, organiziranje storitev, so spretnosti dokumentiranja, pisanja, poročanja, znanstvenega evalvacijskega in osebnega praktičnega raziskovanja prakse, so spretnosti vodenja, pridobivanje sredstev (za delovanje organizacij, za posamezne projekte in uporabnike), so spretnosti poučevanja in obnavljanja, ter promocija svojega dela, opozarjanja na krivice uporabnikov itd. (Flaker 2003: 22-23).

V kontekstu socialne krepitve moči, tudi s pomočjo umetnostnih izraznih dejavnosti, pa Noack (v Schwarz 2004: 12-13) navaja pet aksiomov socialne krepitve, ki jih uvršča med kompetence socialne delavke, delavca: zaupanje v sposobnosti vsakega uporabnika, da se samoaktualizira (samouresniči); sprejemanje smisla sebe in spoštovanje uporabnikovih nekonvencionalnih (nevsakdanjih) življenjskih načrtov (zamisli); spoštovanje posameznikovih individualnih, avtopoetskih (samooblikovanih; samoustvarjenih) poti in njegovih ciljev; odpoved ekspertovim predsodkom in rešitvam problema; usmerjenost na posameznikovo življenjsko prihodnost.

Zaključek

Iz predhodnih poglavij lahko sklepam, da se od izvajalcev (tu mislim tudi na socialne delavce) umetnostnih izraznih dejavnosti pričakuje poleg znanj, ki so potrebna za tehnično delo (npr. poznavanje dela s kamero, razne tehnike oblikovanja ...), tudi znanja o vseh tehnikah, ki so potrebne za prepoznavanje in spodbujanje notranjih virov moči in s tem kreativnosti posameznika: npr. smisel za dramsko igro in gledališče; dobro razvita senzibilnost za glasbo in druga umetnostna izrazna sredstva; duh, poln energije, veselja, igrivosti in pozitivne naravnosti. Socialni delavec pa mora imeti še naslednje kompetence: smisel za humor; dobro razvite besedne spretnosti; dobro razvito občutljivost za spremljanje poteka duševnih procesov v posamezniku in skupini; dobro razvite spretnosti zaznavanja in opazovanja dogajanja ter odzivov posameznika in v skupini; fleksibilnost in sposobnost odzivanja in vključevanja; sposobnost sprejemanja povratnih informacij od udeležencev in sodelavcev; ljubezen do dela in zaupanje v sposobnosti ustvarjalnega reševanja vseh udeleženi v rešitvi problema.

Obenem pa se strinjam z Leo Šugman Bohinc (1994), da morajo iti socialni delavci, delavke, ki uporabljajo pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva, sami aktivno skozi proces ustvarjanja. To pa ne pomeni umetniškega ustvarjanja po družbeno priznanih (ali nepriznanih) estetskih merilih. Tako strokovnjaki kot sogovorniki (klienti, oziroma uporabniki) smo najprej ljudje, vsi ranljivi in nepopolni, svojski, vredni in nihče ni več vreden od drugega; je le drugačen. Vsakega bogatijo lastne navade, drugačne izkušnje. Od slehernega se lahko kaj naučimo. Stiske in težave rešujejo ljudje sami, ne rešujejo jih strokovnjaki – ti so le v pomoč in oporo.

Ob tem pa bi socialni delavci za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi lahko prevzeli odgovornost, tako za svoj osebni, kot profesionalni razvoj in spremljanje razvoja profesije (posebno na svojem delovnem področju in področju dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi); uvajali nove metode dela, ter delovali v skladu z aktualnimi strokovnimi dognanji; se po svojih močeh in interesih udejstvovali v izpopolnjevanju, dodatnem izobraževanju in raziskovalnem delu, ter s tem povečevali lastno profesionalno kompetentnost in prispevali k razvoju profesije, pa tudi k večji uporabi in prepoznavnosti umetnostnih izraznih sredstev v socialnem delu; skrbeli za svoj celostni razvoj; svoje izkušnje pri delu pa sprotno reflektirali na osebni nivoju; spodbujali razvoj in oblikovanje skupin in oblik dela, ki jim znotraj delovnih nalog omogočajo psihohigieno (podporne, intervizijske/supervizijske skupine, oziroma ustvarjalne dejavnosti); si s pomočjo evalvacije razjasnjevali svoje početje in s tem krepili svoje osebne in profesionalne kompetence, ter povečevali svojo poklicno identiteto in delo z umetnostno izraznim sredstvi; spoznavali in spoštovali lastne (osebne in profesionalne) meje in jih jasno izražali (k temu pripomorejo tudi

umetnostna izrazna sredstva); se v položaju konflikta vlog, ko različni uporabniki na eni strani in ustanove na drugi, od njih pričakujejo različne stvari, odgovorno opredelili in izjasnili.

(Internet 18)

»Bojevnik ve, da cilji ne opravičujejo sredstvo.

Življenje mu naloži neznano za neznano. Vsak trenutek je ovit v to čarobno skrivnost: bojevnik ne ve, od kod je prišel, niti kam gre.

Vendar tukaj ni po naključju. Razveseli se presenečenja, očarajo ga pokrajine, ki jih ne pozna. Velikokrat ga je strah, vendar pa je to za bojevnika povsem običajno.

Če misli zgolj na cilj, ne bo mogel biti pozoren na znake na poti. Če se osredotoči le na eno vprašanje, bo izgubil več odgovorov, ki ga spremljajo. Zato se bojevnik predaja.«

(Coelho 2000: 155)

1.4. ZAKLJUČKI IN PREDLOGI

Zaključki

Skozi primerjalno analizo pojmov, kot so umetnostna terapija, kreativna umetnostna terapija, pomoč z ustvarjalnostjo, pomoč z umetnostjo, socialno kulturno delo, sem ugotovila, da so ti pojmi v svojih definicijah med seboj zelo podobni, da ne odražajo vsebinskih razlik znotraj različnih terminoloških poimenovanj, kakor sem bila predvidevala na začetku. Ugotavljam pa, da različni, pa tudi isti strokovnjaki uporabljajo različna poimenovanja, ki v bistvu pomenijo enako dejavnost. To je ustvarjalna umetnostna dejavnost, ki jo na različnih področjih dela različno poimenujejo, npr. v zdravstvu se je zanjo uveljavil termin (umetnostna) terapija, v vzgoji in izobraževanju pomoč z umetnostjo, v socialnem delu socialno kulturno delo itd. Obenem sem skozi primerjalno analizo spoznala, da obstajajo povezave med umetnostjo in terapijo in da so te povezave vezane na to, ali gledam na umetnost kot na sredstvo ali kot na cilj terapije. Ko sem pogledala na umetnost kot na sredstvo terapije, sem spoznala, da so za ta namen razvili številne metode, npr. ples, glasbo, likovnost, gledališče, petje, ki so jih prenesli v kontekst klasične psihološke in psihiatrične obravnave. Tako so številne terapije poimenovali glede na metode, npr. glasbena terapija, likovna terapija, gibalno-plesna terapija. Ko sem pogledala na umetnost kot na cilj terapije, sem ugotovila, da so na razpolago številne metode, ki naredijo ustvarjalno dejavnost šele možno in je njihov cilj osvoboditev ljudi različnih blokad.

Opravljen analiza skozi zgodovinski razvoj umetnostne terapije prikazuje, da sta bili v preteklosti umetnost in zdravilstvo močno povezana. Tako so npr. v antični Grčiji, uporabljali celostni pristop zdravljenja, ki je vseboval tudi umetnost. Skozi zgodovino, predvsem z razvojem medicine znotraj naravoslovnih znanosti, so se te celostne metode porazgubile, oziroma so bile za veliko desetletij potisnjene ob stran. Konec 19. stoletja je prišlo do sprememb. Ljudje so si želeli čim bolj celostne obravnave. Umetnost se je začela vračati tudi v polje psihiatrije, kjer so bili kasneje postavljeni temelji umetnostne terapije. V 20. stoletju so se pobude za uporabo umetnosti, oziroma umetnostne terapije, prenesle tudi na druga področja. Zlasti je moč to opaziti v zadnji tretjini 20. stoletja. Tako danes zasledimo umetnostno terapijo v šolstvu, zdravstvu, socialnem varstvu, rehabilitaciji itd., kjer jo uporabljajo tako v terapevtske kot v neterapevtske namene. Moja kratka epistemološka analiza je pokazala, da so se skozi zgodovino oblikovali različni pristopi, smeri, osnovane na podlagi sklopa določenih predpostavk o naravi problema, njegovi identifikaciji in zdravljenju. Razlikujemo lahko t.i. medicinski pristop, ki temelji na objektivistični epistemologiji in kjer je način dela zelo strukturiran, analitičen in diagnostičen, in t.i. socialni pristop, osnovan na konstruktivistični epistemologiji in kjer je način dela veliko ohlapnejši, fleksibilen in manj strukturiran. Tako spoznam, da je socialno delo v današnjem času na prelomu dveh paradigem, t.i. moderne (objektivistične), kjer ima socialni delavec vlogo nevtralnega, osebno neudeleženega eksperta, ki ima rešitve za uporabnikove težave, stiske, probleme (nepristranski oziroma objektivni opazovalec), in postmoderne (konstruktivistične), kjer se socialni delavec dojema kot udeležen v opazovanju in tudi v opisovanju opazovanega sveta (vključuje sebe kot opazovalca v uporabniški sistem, ki ga opazuje, oziroma s katerim je v interakciji). Tako govorimo o etiki udeležnosti, nekateri o perspektivi moči, epistemologiji kibernetike II. reda, o soustvarjanju, soavtorstvu, partnerstvu idr. Socialni delavec in njegov sogovornik postaneta človeško enakovredna udeleženca v socialno delovnem odnosu in v

skupnem raziskovalnem (izvirnem) projektu pomoči. Pri skupnem raziskovanju zlasti uporabnikovih notranjih virov (po)moči pa so nam umetnostna izrazna sredstva lahko v veliko pomoč, saj moramo biti socialni delavci pozorni na sogovornikove specifične, konkretne izkušnje in pri tem upoštevati ter poskušati razumeti njegov besednjak.

Videli smo, da se posamezna umetnostna izrazna sredstva med seboj prepletajo, dopolnjujejo in učinkujejo (psiho)terapevtsko skozi umetniško delovanje subjekta. Zato veliko strokovnjakov govori o integriranem pristopu, katerega za kontekst socialnega dela predlagam tudi sama. Umetnostna izrazna sredstva namreč predstavljajo paleto tehnik, načinov, pristopov, ki so neodvisni od strokovnjakove teoretske usmeritve. Prav ta raznolikost in širina omogočata njeno uporabo v različnih teoretskih konceptih socialnega dela, pri različnih ciljnih skupinah, kjer lahko umetnostna izrazna sredstva uporabimo kot dopolnilno orodje pri svojem delu.

Spoznala sem, da lahko z uporabo umetnostnih izraznih sredstev v socialnem delu socialni delavci in delavke uporabniku povečujejo možnosti izbire in s tem omogočajo, da uporabnik raziskuje svoja osebna občutja, čustva, doživljanja in jih reflektira; se usmerja na pozitivne spremembe v razpoloženjskih in čustvenih stanjih; pridobi večji nadzor nad življenjem prek ugodnih izkušenj v procesu ustvarjanja; se uri v reševanju problemov in konfliktov; se uči komunikacijskih spretnosti, ki vodijo do njegovega boljšega počutja in boljših medčloveških odnosov. Namesto da bi »ustvarjalec« pripovedoval o svojih doživetjih in izkušnjah v preteklosti, skozi umetniški proces podoživlja svoje probleme in travme. Spomin na izkušnjo, o kateri pripoveduje, jo ohranja kot nedokončano dejanje preteklosti, ki ga ni mogoče asimilirati in integrirati. Če pa to izkušnjo upodobi v umetniškem izdelku, se lahko odmakne od nje, si jo ogleda kot dokončano dejanje in jo kot tako sprejme.

Obenem ugotavljam, da je prav tako pomembno prisluhniti viziji uporabnika, kar pomeni, da kot strokovni delavci vprašamo vsakega posameznika posebej, kako si predstavlja svoje življenje, kaj mu je v dani situaciji všeč, kako je do sedaj reševal svoje stiske in težave, kaj bi želel spremeniti, in kje mu lahko kot strokovni delavci pomagamo. Pomembno je, da so uporabniki tisti, ki povedo svojo zgodbo, definirajo, kaj želijo, in da jih strokovni delavci slišimo, ne pa interpretiramo namesto njih – da torej upoštevamo etiko udeležnosti. V življenju se nam pogosto dogaja, da nimamo nikakršnih želja v trenutku, ko nas nekdo povpraša zanje. Izgleda, kot da smo brez njih in ne potrebujemo ničesar. To se lahko zgodi tudi našim sogovornikom in sogovornicam, ko jih vprašamo po njihovih željah. V takih primerih si lahko pomagamo z vprašanji: »Če bi imela zlato ribico, ki bi ti izpolnila tri želje glede tvojega vsakdanjega življenja, kaj bi si želela?«, ali pa: »Če bi na loteriji zadela ogromno denarja, za kaj bi ga porabila?«. Taka in še mnoga druga, za konkretnega uporabnika posebej skonstruirana vprašanja, pomagajo sprostiti domišljijo in ljudi opogumijo, da povedo, česa si zares želijo, ne da bi najprej pomislili, da njihove želje tako ali tako niso uresničljive in je zato bolje, da so kar tiho, ter si ne želijo ničesar.

Videli smo, da je naloga umetnostnih terapevtov in vseh strokovnjakov, ki uporabljajo pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva (bodisi v doživljajsko izkustvene, bodisi terapevtske namene), da s svojim znanjem in razumevanjem teh sredstev, njihove govornice in psiholoških parametrov, uporabnika podpirajo, z njim sočustvujejo in ga usmerjajo k zelenim spremembam. Menim, da je potreben temeljit študij, ki strokovnjaka pripravi na večplastnost uporabe umetnostnih izraznih sredstev, ter

njegovo odgovornost do sebe in uporabnikov. Iz izkušnje kolegice Ratajeve sem spoznala, da so učni načrti na Nizozemskem zelo fleksibilni in da jih neprestano prenavljajo in prilagajajo spremembam ter izzivom na področju dela na Nizozemskem, kjer postajajo zdravstvena oskrba, izobraževalni sistem in socialna varnost vedno bolj prepleteni in medsebojno odvisni.

V svetu obstajajo tako javne kot zasebne univerze, inštituti itn., različne ustanove in združenja organizirajo delavnice, seminarje, ki ponujajo strokovna izobraževanja za delo z različnimi umetnostnimi izraznimi sredstvi. V Slovenji ima trenutno takšno vlogo Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, ki izvaja podiplomski specialistični študij Pomoč z umetnostjo. Izvajati so ga začeli zaradi potreb prakse, saj so ugotovili, da je uporaba umetnostnih izraznih sredstev razširjena na številnih področjih defektologije, socialne pedagogike, vzgojnega in terapevtskega dela v vrtcih, šolah, bolnišnicah in drugih ustanovah (rehabilitacijski centri), da pa ni sistematičnega izobraževanja za strokovno uporabo umetnostnih izraznih sredstev. Podiplomski specialistični študij Pomoč z umetnostjo tako v slovenskem prostoru omogoča tudi razvoj tovrstne pomoči, ki jo marsikje že izvajajo, vendar do sedaj le nenačrtno in neorganizirano, odvisno od zavzetosti samoizobraževanja posameznikov, ter od ozaveščenosti vodstvenega kadra v posameznih organizacijah.

Poklicni strokovnjaki v tujini imajo za delo s posameznimi izraznimi sredstvi možnost vključevanja v raznolika združenja, npr.: International Association for Play Therapy, National Association for Poetry Therapy, American Art Therapy Association, American Association for Music Therapy, American Dance Therapy Association, British Association of Art Therapists, Canadian Art Therapy Association, Quebec Art Therapy Association, Australian Art Therapy Association. Pri nas trenutno takšnih združenj še ni, zato se morajo delujoči na tem področju vključevati v prej omenjena tuja združenja. Obenem se tuja strokovna združenja umetnostnih terapevtov trudijo poenotiti predpise in standarde na svojem področju delovanja. Zaenkrat jim to ne uspeva, kajti domala vse države imajo svoje kulturno-zgodovinske posebnosti, ki generirajo razlike med poimenovanjem in delovnim področjem konkretnega poklica.

Izvedenih je bilo veliko raziskav o učinkih umetnostnih izraznih sredstev, predvsem s strani medicine. Raziskave v medicini v skladu s klasičnim znanstvenim eksperimentalnim načrtom oblikujejo tako, da veliko število bolnikov po naključju razdelijo v dve skupini. Prva, eksperimentalna skupina dobi »učinkovino, ki jo preiskujejo«, druga, kontrolna, pa po obliki, barvi in okusu podobno snov, ki je brez učinka. Za izvedbo take raziskave je nujno potrebno, da je »dvojno slepa«, kar pomeni, da ne zdravnik ne bolnik ne veda, v kateri skupini je bolnik. S tem se poskušajo izogniti »placebo učinku«, saj je znano, da prepričanje, da je dobil zdravilo, pri človeku lahko povzroči vse njegove učinke, ne da bi sploh dobil zdravilo. Potem raziskovalci izmerijo razlike med eksperimentalno (dejansko zdravljeno) in kontrolno skupino, ter izračunajo, ali so razlike statistično pomembne. Za dobre študije je značilno tudi to, da jih lahko ponovijo drugi raziskovalci in dobijo podobne rezultate. Medicina je v te namene razvila poligrafske merske instrumente, ki jih še danes uspešno uporablja: EKG, EEG, EMG. V današnjem času ti merski instrumenti merijo biološke reakcije na posamezno umetnostno izrazno sredstvo.

Nekako do devetdesetih let prejšnjega stoletja so zlasti na področju psihoterapevtskih raziskav, prevladovala študije primera in opis metod dela s

posameznim izraznim sredstvom. Od takrat dalje izvajajo številne raziskave na področju vzgoje in izobraževanja, kjer so razvili svoj način raziskovanja. Načrtovanja o raziskovanju so se s številnimi razpravami o učinkovitosti umetnostnih izraznih sredstev povečala. Raziskovalna vprašanja se vse bolj diferencirajo, zlasti glede učinkovitosti različnih postopkov, vezanih na določeno ciljno populacijo, glede učinkovitosti posamezne metode ipd. Cynthia Berrol (2000) v svojem članku opozarja na problem raziskovanja na področju umetnostno terapevtskega fenomena. Problem, oziroma težavo pri raziskovanju tega področja vidi v nasprotjih med umetnostjo in znanostjo. So pa številni strokovnjaki enotnega mnenja, da je potrebno izvesti znanstvene raziskave o učinkih in uporabi umetnostnih izraznih sredstev pri različnih populacijah ljudi, ob tem pa se sprašujejo, katere, oziroma kakšne vrste naj bodo te raziskave, in čemu naj služijo. Cynthia Berrol (2000) ponuja dve paradigmatiki metodi raziskovanja: kvantitativno, eksperimentalno obliko s statističnim postopkom ocenjevanja, oziroma obdelave podatkov, in kvalitativno, interpretativno, vsebinsko orientirano raziskovalno zasnovo. Ob tem poudarja, da sta za raziskovanje pomembni obe metodi.

Strokovnjaki tega področja se tudi zavedajo, da uspeh v priznavanju umetnostnih terapevtskih oblik leži zlasti v znanstvenih raziskavah, ki pa so, kot smo videli, zelo pomanjkljive. Razlog za to je mogoče težko dojemljiv celostni pristop umetnostnih terapij, ki upoštevajo človeka kot celoto (telo-duh-duša-enota). Znanost namreč zaenkrat ne more opazovati in raziskovati triade »telo, duha in duše« kot celote, zato učinke umetnostnih terapij lahko znanstveno razložimo samo pogojno. Obenem pa je tu še postmoderna koncept pojmovanja človeka, ki pravi, da ni ene same univerzalne realnosti, ki bi jo lahko objektivno opazovali z vseh strani.

Kadar pri socialnem delu uporabljamo umetnostna izrazna sredstva (kot možnost novega učenja; krepitve moči; sprostitve; preokvirjanja), si pomagamo z nekaterimi smernicami, ki socialnemu delavcu, delavki pomagajo udeleženo stopiti v socialno delovni odnos in povečajo njegovo učinkovitost. To lahko dosežemo s spodbujanjem dvosmerne komunikacije in s spodbujanjem uporabnika, da izraža svoje motive (želje, skrbi ipd.). Uporabnikom omogočimo izbiro umetnostnih izraznih dejavnosti in »učnih vsebin«. Izhajati je potrebno iz konkretnih življenjskih situacij, ki sta jih uporabnik in mogoče tudi socialni delavec, delavka že doživela. Socialni delavec, delavka naj izrazita tudi lastne motive. Potrebna je metakomunikacija. Uporabniki naj sami ocenijo svoje delo. Socialni delavec, delavka naj sprotno ovrednotita svojo lastno vlogo v procesu. Potrebno je vrednotenje skupaj z uporabnikom. Vsi akterji so v opazovanju udeleženi in na opazovano vedenje vplivajo. V procesih socialnega dela se spreminjajo tudi socialni delavci, delavke (vseživljenjsko učenje in nenehno pridobivanje, ter predelava novih izkušenj in spoznanj).

Razdelek zaključujem z mislijo, da ne obstaja prav nobena vnaprej pripravljena in izdelana rešitev za noben človeški problem. Vsak človek ima sposobnost ustvarjanja in spreminjanja sebe v danem okolju. Kreativnost je imanentna vsakemu živemu bitju. Prek nje daje svojemu življenju poseben pomen. Včasih posameznik s kreativnostjo odstopa od (ne)napisanih pričakovanj, pravil in vrednot svojega družbenega okolja. Upoštevajoč to izjavo, posameznik ustvari unikatne probleme, ki zahtevajo unikatne rešitve.

Predlogi

Na tem mestu podajam predlog kompetenc diplomanta socialnega dela. V predlogu podajam tako specifične kompetence, ki so vezane na uporabo umetnostnih izraznih sredstev v socialnem delu, kot splošne kompetence socialnega dela. Predlog sem izoblikovala na podlagi svojih teoretičnih spoznanj, pri tem pa so mi bili v veliko pomoč tudi sezname kompetenc delovnih terapevtov.⁶

Socialni delavec tako potrebuje naslednje spretnosti:

Znanje o socialnem in socialno kulturnem delu:

- pojasniti teoretične pojme, na katerih temelji socialno in socialno kulturno delo;
- združiti in uporabiti pomembno znanje iz humanističnih, psiholoških in socialnih znanosti;
- združiti kompleksno znanje iz pomembnih znanosti v odnosu do umetnostnih izraznih sredstev.

Poznavanje procesa pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi in strokovno sklepanje:

- skozi promocijo umetnostnih izraznih sredstev uporabnikom omogoči udeležbo v posameznih dejavnostih;
- za zadovoljevanje specifičnih potreb posameznika / skupine / organizacije / skupnosti izbere, prilagodi, razvije in uporabi ustrezna umetnostna izrazna sredstva (modele prakse in metode);
- ustrezno in učinkovito uporabi analizo in sintezo umetnostnih izraznih dejavnosti;
- v tesnem sodelovanju s posameznikom/skupino/organizacijo/skupnostjo uporabi primerne korake procesa umetnostne izrazne dejavnosti (vključno z opredeljevanjem potreb, postavljanjem ciljev, načrtovanjem, izvajanjem in analiziranjem);
- sposobnost empatije;
- uporabi in prilagodi proces umetnostnih izraznih dejavnosti tako, da ustreza uporabniku, namenu projekta sodelovanja in okolju, v katerem se odvija;
- zna aktivno iskati, kritično oceniti in uporabiti vrsto informacij.

Strokovni odnos in partnerstvo:

- z uporabo različnih komunikacijskih spretnosti (umetnostnih izraznih sredstev) in tehnik učinkovito komunicira, tako s posameznikom / skupino / organizacijo / skupnostjo;
- vzpostavi sodelujoče partnerstvo (mreženje) z uporabnikom, člani tima, predstavniki lokalnih skupnosti in z drugimi zainteresiranimi;
- zagovarja uporabnikovo pravico do izbire umetnostnih izraznih sredstev;
- prepozna in upošteva uporabnikova kulturna prepričanja, navade in različnosti;
- prepozna in obvlada skupinsko dinamiko ter medosebne odnose, vključno s stresom pri svojem delu;
- z namenom promocije umetnostnih izraznih sredstev na področju socialnega varstva, oziroma, ožje, socialnega dela, deluje kot dejavnik sprememb v družbi in okolju;
- spodbuja in vzdržuje razpravo o umetnostnih izraznih sredstvih v socialnem delu v strokovnem, akademskem, javnem in političnem okolju.

---

⁶ Delovna terapija: Specifične kompetence. Dostopno na http://www.enothe.hva.nl/tq/docs/questionnaires_slovenia.pdf (25.04.2007).

Strokovno avtonomijo in odgovornost pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

- vodi dokumentacijo;
- z namenom izboljševanja prakse izkazuje nenehno vseživljenjsko učenje;
- igra pro-aktivno vlogo v osebnem in strokovnem razvoju, tako sebe kot sodelavcev;
- v okviru spreminjajoče se narave socialnega in socialno kulturnega dela razpravlja o kompleksnosti uporabe umetnostnih izraznih sredstev, ki temelji na praktičnih dokazih;
- deluje na etični način, spoštuje uporabnika in upošteva strokovni etični kodeks;
- izkazuje samozaupanje s samoobvladanjem, samozavedanjem in zavedanjem lastnih omejitev.

Raziskovanje in razvoj socialnega in socialno kulturnega dela:

- prepozna potrebe po raziskovanju vprašanj, ki so povezana z umetnostnimi izraznimi sredstvi;
- izkazuje spretnosti v samostojnem iskanju, kritičnem presojanju in združevanju dognanj znanstvene literature;
- razume, izbira in zagovarja ustrezne oblike in metodologijo raziskovanja;
- kritično razpravlja o raziskovalni metodologiji;
- razloži, analizira, združi in kritično oceni ugotovitve raziskave;
- v raziskovalnem procesu, vključno z dostopom do informacij in njihovim razširjanjem, uporabi informacijsko tehnologijo;
- izkazuje inovativnost pri socialnem in socialno kulturnem delu;
- pomembnim zainteresiranim posreduje ugotovitve raziskave.

Management in promocija dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

- v skladu z uporabnikovimi potrebami in skupaj z njim določi posamezno umetnostno izrazno dejavnost;
- prepozna potrebe in aktivno sodeluje v promociji umetnostnih izraznih sredstev;
- oblikuje protokole dela z njimi;
- razume in uporabi načela financiranja in s tem zagovarja stroškovno učinkovitost dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi;
- pridobi in ohrani materialne vire ter opremo;
- nudi supervizijo študentom, sodelavcem, prostovoljcem in drugim;
- sodeluje v nenehnem procesu ocenjevanja in izboljševanja kvalitete dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi,
- pomembnim zainteresiranim sporoča rezultate dela;
- raziskuje porajajoče se trge in prevzema pro-aktivno vlogo pri prihodnjem razvoju programov dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi;
- razume in uporablja načela managementa v programih dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi, kot zaposlen ali samostojni delavec;
- prepozna, razpravlja in vpliva na razvoj socialnega varstva, oziroma, ožje, socialnega in socialno-kulturnega dela, družbe ter zakonodaje na lokalni, nacionalni in mednarodni ravni.

(Internet 19)

»Bojevnik luči pozna vrednost vztrajnosti in poguma.

Velikokrat ga med bojem zadenejo udarci, ki jih ni pričakoval. Zaveda se, da bo med vojno sovražnik zmagal v nekaj bitkah. Ko se to zgodi, izjoka svojo žalost in si odpočije, da se mu povrne energija. Vendar se zaradi svojih sanj takoj vrne v boj.

Dlje ko bo oddaljen, večje možnosti so, da se bo počutil šibkega, plašnega, prestrašenega. Če konjenik pade s konja in ga tisti hip ponovno ne zajaše, ne bo nikoli imel poguma, da bi to ponovil.«

(Coelho 2000: 123)

2. EMPIRIČNI DEL

2.1. PROBLEM

Poznavanje in uporaba metod umetnostne terapije je pri nas v postopnem uveljavljanju. V začetku devetdesetih let 20. stoletja se je nekaj predavateljev in praktikov iz Slovenije izobraževalo na področju umetnostne terapije na Nizozemskem. Pedagoška fakulteta, Univerze v Ljubljani se je v letih 1991–1995 vključila v mednarodni Tempusov projekt »Razvijanje študijskega programa umetnostne terapije«. Leta 1996 je bil program sprejet kot podiplomski, specialistični program Pomoč z umetnostjo. Podiplomski specialistični študij izhaja iz potreb prakse in obsega področja specialne pedagogike – defektologije, socialne pedagogike, vzgojnega, preventivnega in terapevtskega dela v vrtcih, šolah, bolnišnicah, centrih za rehabilitacijo, svetovalnih centrih, prevzgojnih zavodih in ostalih ustanovah (Kroflič 2003). Leta 1994 se je začelo intenzivno sodelovanje takrat še Visoke šole za socialno delo z oddelkom ustvarjalnih, izobraževalnih programov nizozemske Hogeschool Nijmegen in z nemško Hochschule für Sozialarbeit iz Dortmundu. Posledica tega sodelovanja je bila vpeljava izbirnega predmeta Socialno kulturno delo v učni program dodiplomskega študija. Leta 1998 se je uradno začel podiplomski, specialistični študij Pomoč z umetnostjo. Traja dve leti in zajema modul skupnega dela programa (150 ur) in modul izbirnega dela programa (300 ur; drama, likovnost, gib-ples in glasba), ter poteka v obliki delavnic, skupinskih konzultacij, supervizije in študijske prakse. Študij se zaključi z izdelavo in javnim zagovorom specialističnega dela. Diplomant, diplomantka prejmeta ob zaključku študija strokovni naziv specialist, specialistka za pomoč z umetnostjo.

Istega leta sta Simona Tancig in Mojca Vogelnic (1998) raziskovali poznavanje in uporabo metod dela umetnostne terapije v Sloveniji. Izhajali sta iz predpostavke, da je za uvajanje in kasnejše uveljavljanje novega področja pomembno ugotoviti obstoječe stanje. Tako je nastala raziskava z naslovom *Analiza stanja in potreb pomoči z umetnostjo na področju zdravstva, socialnega varstva in šolstva v Sloveniji*. V anketi so bili vključeni strokovnjaki iz institucij s področja zdravstva, šolstva in socialnega varstva. Rezultati so pokazali, da se je umetnostna terapija v našem prostoru šele začela uveljavljati. V največjem odstotku pristope umetnostne terapije v svoje delo vnašajo specialni pedagogi, pedagoginje in delovni terapevti, terapevtke, veliko manj pa socialni delavci, delavke.

V nalogi želim tako raziskati stanje in potrebe po umetnostnih izraznih sredstvih na področju socialnega varstva in, ožje, socialnega dela. Naloga zajema vprašanja o delu in praksi z umetnostnimi izraznimi sredstvi v Upravni enoti Kranj, in tudi vprašanja o izobraževanju in usposabljanju za uporabo umetnostnih izraznih sredstev na področju socialnega varstva.

Področje socialnega varstva temelji na socialni pravičnosti, solidarnosti in načelih enake dostopnosti ter proste izbire. Z ukrepi država zagotavlja dostojanstvo in enake možnosti ter preprečuje socialno izključenost. S sprejetjem Nacionalnega programa

socialnega varstva do leta 2005⁷ je določila okvir za petletni strateški razvoj celotnega področja socialnega varstva, ki vsebuje pet ciljev:

- izboljšati kakovost življenja;
- zagotoviti aktivne oblike socialnega varstva;
- razvijati strokovne socialne mreže pomoči;
- vzpostaviti in razvijati pluralnost izvajanja dejavnosti;
- oblikovati nove prijeme za obvladovanje socialnih stisk.

V skladu z Nacionalnim programom socialnega varstva do leta 2005 so centri za socialno delo postali stičišče različnih izvajalcev in usmerjevalcev uporabnikov v različne programe pomoči na področju socialnega varstva. Od takrat nastopajo tudi v vlogi povezovalcev sistema, spodbujevalcev novih programov in posredovalcev informacij v okviru javne službe (več o tem v Kuzmanič Korva). Da bi nalogo čim boljše uresničili, so na območju Upravne enote Kranj oblikovali Lokalno koordinacijsko skupino kot delovno skupino, v kateri načrtujejo in razvijajo smernice novih programov in skupnostnih akcij.

Za boljšo prepoznavnost vseh programov in aktivnosti so pripravili predstavitveno brošuro. Zato so zaprosili vse akterje, ki so se odločili za sodelovanje znotraj Lokalne koordinacijske skupine, da posredujejo določene podatke. Tako moram tukaj pripomniti, da so v mojo raziskavo vključeni le tisti programi oziroma ustanove, ki so se vključili v to sodelovanje.⁸

Glede na to, da sem raziskavo izvedla v Upravni enoti Kranj, se mi zdi smiselno, da omenim, katere občine spadajo k njej: Mestna občina Kranj, Preddvor, Cerklje na Gorenjskem, Naklo, Šenčur in Jezerško.

---

⁷ Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005. Dostopno na http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/nac_prog_soc_varstva.pdf (25.03.2007).

⁸ Predstavitev programov iz nevladnega in vladnega sektorja, ki delujejo na področju socialnega varstva Upravne enote Kranj (junij 2005). Kranj: Center za socialno delo Kranj.

2.2. NAMEN

Namen teoretičnega in empiričnega dela je:

- narediti pregled uporabljenih izrazov ter epistemološko analizo pojmov – umetnostna terapija, kreativna (ustvarjalna) umetnostna terapija, pomoč z ustvarjalnostjo, pomoč z umetnostjo, ustvarjalne kulturne dejavnosti, umetnostna izrazna sredstva – ter njihovih opredelitev, ki se pojavljajo v kontekstu socialnega dela in socialnega varstva;
- orisati uporabo nekaterih vrst umetnostnih izraznih sredstev: gib-ples, zvok-glasba, gledališče-drama, likovnost, fotografija, video, kreativno pisanje;
- predstaviti pojem socialno kulturno delo;
- uporabiti omenjena umetnostna izrazna sredstva v kontekstu socialnega dela in kompetenc socialne delavke, delavca;
- zbrati primere dobre prakse dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi na področju socialnega varstva in, ožje, socialnega dela;
- opozoriti na pomanjkljivo uporabo umetnostnih izraznih sredstev v socialnem varstvu in delu;
- izdelati predlog modela za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi v socialnem delu in za kontinuirano strokovno usposabljanje socialnih delavk, delavcev ter ostalih strokovnjakov, strokovnjakinj na tem področju.

2.3. DELOVNA OZIROMA RAZISKOVALNA VPRAŠANJA

Namesto tez bom postavila nekaj osnovnih raziskovalnih vprašanj, na katera bom skušala odgovoriti z raziskavo:

1. Kakšna je razširjenost uporabe umetnostnih izraznih sredstev v okviru služb nevladnega in vladnega sektorja, na področju socialnega varstva, v Upravni enoti Kranj?
2. Kateri so po mnenju anketirancev glavni cilji/nameni uporabe umetnostnih izraznih sredstev na ciljnim področju?
3. Kakšne so pozitivne in negativne izkušnje anketirancev z uporabo umetnostnih izraznih sredstev pri njihovem strokovnem delu?
4. Kakšni so pogoji anketirancev za izvajanje strokovnega dela s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev v posameznih ustanovah?
5. Kje vse vidijo anketiranci možnosti za uporabo umetnostnih izraznih sredstev na ciljnim področju?
6. Ali in kje so se anketiranci že strokovno izpopolnjevali v posameznih umetnostnih izraznih sredstvih in kakšne so njihove potrebe v zvezi s tem?
7. Katere koncepte, postopke, oziroma konkretna gradiva uporabljajo anketiranci za izvajanje dejavnosti na področju socialnega varstva, s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev?

Predlagana naloga izhaja iz naslednjih predpostavk:

- uporaba umetnostnih izraznih sredstev povečuje in krepi sogovornikove notranje vire moči za reševanje socialnih stisk in težav, povečuje pa tudi možnost ustvarjanja prostora in časa za konstruktivno komunikacijo med udeleženci v rešitvi problema;
- izvajalci dejavnosti na področju socialnega varstva s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev so pri strokovnem izpopolnjevanju pretežno prepuščeni svoji lastni iniciativi in iznajdljivosti.

2.4. METODE RAZISKOVANJA

2.4.1. Vrsta raziskave

Izvedla sem *kombinirano (kvalitativno-kvantitativno) raziskavo*, ki sem jo načrtovala v dveh delih.

V *prvem delu* sem izhajala iz zbranih podatkov Centra za socialno delo Kranj, ki je izdal brošuro programov služb znotraj nevladnega in vladnega sektorja, delujočih na področju socialnega varstva Upravne enote Kranj. V *drugem delu* sem na osnovi zbranih podatkov anketo dopolnila in popravila in jo v tem glavnem delu raziskave nato uporabila. V začetku sem uporabila vprašanja zaprtega, nato pa vprašanja odprtega tipa.

V nadaljevanju sem uporabila kvalitativni raziskovalni pristop. Osnovno izkustveno gradivo so besedni opisi, ki sem jih tudi analizirala. Pristop k raziskovanju je interpretativen in hermenevtičen – vednost raziskovalca se skozi stalno interpretacijo gradiva postopoma širi in dviga. Upoštevala sem naslednje osnovne postulate kvalitativne metodologije (Mayring 1993):

- *Postulat odkrivanja subjektivnosti.* Kvalitativno raziskovanje se usmerja na raziskovanje vprašanj, ki so pomembna v življenju udeleženi, in skuša razkriti njihov poseben, subjektiven odnos do njih. Gre za posebne, od človeka do človeka, od skupine do skupine, od kulture do kulture različne načine doživljanja položajev in ravnanj.
- *Postulat o pomenu podrobnega opisa.* Izhodišče za analizo je podroben in vsestranski opis predmeta raziskovanja na osnovi različnih virov.
- *Postulat o neogibnosti interpretacije.* Predmet raziskovanja ni nikoli do konca razpoznaven, ampak ga s širjenjem svoje interpretacije o njegovi naravi postopoma odkrivamo. Kvalitativno raziskovanje ne pozna ene same objektivne resnice, ampak množico možnih konstrukcij ali interpretacij.
- *Postulat raziskovanja v naravnih okoljih.* Pojave moramo raziskovati v njihovem naravnem, vsakdanjem okolju in ne v laboratorijskih pogojih. Takšno raziskovanje ohranja kompleksnost vsakdanjih situacij in daje zato stvarnejša spoznanja, ki so tudi bolj koristna za prakso.
- *Postulat o posploševanju.* Posploševanje raziskovalnih spoznanj moramo podrobno utemeljiti v vsakem posameznem primeru z navedbo pogojev, ki ga opravičujejo. Glavni namen kvalitativnega raziskovanja namreč ni posploševanje na celotno populacijo, pač pa odkrivanje novih pojmov, vzorcev ravnanj in novih vidikov opisanih pojavov.

Kvalitativna analiza je v bistvu ustvarjanje utemeljene (grounded) teorije. Gre za gradnjo teorije iz temeljev, iz empiričnih podatkov, za induktivno oblikovanje teorije s postopnim abstrahiranjem pojmov iz zbranega, izkustvenega gradiva. Ta postopek vključuje tudi preverjanje vsake nove trditve z nadaljnjimi primeri empiričnega gradiva. Postopka indukcije in dedukcije si neposredno sledita in se izmenjujeta v kratkih zaporedjih, analiza je torej sekvenčna (Strauss in Corbin 1990). Tehnično sestavljajo kvalitativno analizo različni postopki oblikovanja pojmov, klasifikacij, taksonomij, tipologij in povezovanja pojmov, kar je vse mogoče prikazati v različnih preglednicah in diagramih.

Koraki kvalitativne analize so naslednji (Mesec 1998):

- urejanje gradiva;
- določitev enot kodiranja;
- odprto kodiranje (reduktivno ali eksplikativno abstrahiranje pojmov iz empiričnih opisov, združevanje sorodnih pojmov v kategorije);
- izbor in definiranje relevantnih pojmov in kategorij;
- odnosno kodiranje (povezava kategorij v paradigmatški model odnosov);
- oblikovanje končne teoretične formulacije.

2.4.2. Merski instrument

Uporabila sem *strukturirani anketni vprašalnik*, ki ga je sestavljalo več sklopov vprašanj. V *prvem delu* so bila vprašanja, ki so se nanašala na osnovne podatke programov oziroma ustanov in na to, ali pri svojem delu sploh uporabljajo umetnostna izrazna sredstva. V tem delu sem tudi pridobila podatke o konkretnih osebah, ki pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva. (glej Prilogo A: Prvi del anketnega vprašalnika in Prilogo B: Analiza prvega dela anketnega vprašalnika)

Prikaz anketnih vprašanj v prvem delu:

- ime organizacije;
- naslov organizacije;
- kontaktna oseba in telefon;
- komu je program namenjen;
- vsebina programa;
- uporaba umetnostnih izraznih sredstev (da/ne).

Drugi sklop vprašanj, v katerem so sodelovali anketiranci, ki pri svojem delu dejansko uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, je obsegal podatke o uporabi umetnostnih izraznih sredstev, ki jih anketiranci izvajajo, in o njihovih izkušnjah s tem. (glej Prilogo C: Drugi del anketnega vprašalnika in Prilogo D: Analiza drugega dela anketnega vprašalnika)

Tretji sklop vprašanj je bil namenjen zbiranju podatkov o strokovnem izpopolnjevanju anketirancev s področja umetnostnih izraznih sredstev.

Razen redkih izjem sem se pri izbiri vprašanj odločila za vprašanja odprtega tipa. Čeprav imajo ta svoje slabosti in povzročajo precejšnje težave tudi pri statistični obdelavi odgovorov, sem se zanje odločila iz več razlogov:

- v strokovni literaturi obstajajo zelo različna poimenovanja umetnostnih izraznih sredstev;
- anketiranci so zelo heterogena populacija, z različnimi poklicnimi profili in strokovnimi izkušnjami;
- anketiranci so tudi zelo heterogena populacija glede stopnje izobrazbe in strokovnih izkušenj glede uporabe umetnostnih izraznih sredstev;
- pri nujenju psihosocialne podpore in pomoči se uporabljajo zelo različne oblike umetnostnih izraznih sredstev.

Ti razlogi so mi onemogočali, da bi oblikovala vprašanja zaprtega tipa, ki bi bila za vse anketirance enako pomembna. Z njimi bi težko zajela predmet preučevanja celostno in ustrezno z njegovo pojavno obliko ter vsebino.

2.4.3. Populacija

Izhajala sem iz petinštiridesetih programov oziroma ustanov in s petih področij socialnega varstva v Upravni enoti Kranj:

- področje otrok in mladostnikov;
- področje družine;
- področje duševnega zdravja in različne oviranosti;
- področje starejših;
- področje zdravja, preventive in dobrodelnosti.

Med raziskavo sem ugotovila, da se en program ne izvaja več, tako da sem vanjo vključila štiriinštirideset programov. Od teh se je odzvalo sedemintrideset, sedem pa jih je odklonilo sodelovanje v raziskavi. Od sedemintridesetih jih je petnajst odgovorilo, da pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, ostalih dvaindvajset pa, da ne.

2.4.4. Zbiranje podatkov

Podatke sem zbirala od konca meseca marca do sredine junija, in sicer: telefonsko, po e-pošti, po navadni pošti, ter na terenu. Vse skupaj je trajalo tri mesece. Spodaj podrobneje navajam potek zbiranja, da bi pojasnila osip ciljne vzorčne populacije.

Konec meseca marca sem najprej kontaktirala Center za socialno delo Kranj. Nato sem se v istem tednu srečala z osebo, ki je na Centru za socialno delo Kranj zadolžena za srečanja t.i. lokalnih koordinacijskih skupin. Bila je navdušena. Vprašala sem jo, če bi se lahko udeležila njihovih srečanj in predstavila svojo anketo. Ugotovila sem, da so sestanek imeli pred kratkim, in da bo naslednji šele po prvomajskih praznikih. Odločila sem se, da kar brez njihovega sodelovanja začnem s pridobivanjem podatkov, da se nato v mesecu maju udeležim sestankov lokalne koordinacijske skupine. Obenem smo se dogovorili, da bom v dnevnom redu, navedenem na vabilu, imela svojo točko. Na začetku prvega tedna v mesecu aprilu sem najprej poklicala vse nadrejene, se predstavila, kdo sem in kaj želim, kaj razumem pod tem pojmom, ter jih prosila, da sami izpolnijo prvi del anketnega vprašalnika, nato pa drugi del posredujejo osebi, za katero menijo, da pri svojem delu najbolj uporablja umetnostna izrazna sredstva. V primeru, da so oni sami ta oseba, naj tudi sami izpolnijo drugi del. Takoj po telefonskem pogovoru sem večini po e-pošti, nekaterim pa tudi po navadni pošti, poslala spremni dopis z razlago in navodili, ter oba anketna vprašalnika. Skoraj vsi so se pozitivno odzvali. Tako sem že konec tistega tedna dobila izpolnjene anketne vprašalnike – zlasti prvi del. Konec drugega tedna v mesecu aprilu sem spet poklicala vse nadrejene in tako izvedela za konkretne osebe, ki so izpolnjevale drugi del vprašalnika. Sredi tretjega tedna v mesecu aprilu sem dobila večino anket prvega dela, razen petih. Konec tretjega tedna v aprilu sem že imela kontaktne podatke o osebah, ki so izpolnjevali drugi del anketnega vprašalnika. Tako sem se v nadaljevanju v primeru nejasnosti obračala

nanje in oni name. V začetku četrtega tedna v mesecu aprilu sem še enkrat poklicala vseh pet nadrejenih, ki še niso izpolnili prvega dela anketnega vprašalnika. Od vseh sem dobila ustni odgovor, da ne želijo sodelovati v raziskavi, od dveh pa tudi pisnega. Čez nekaj dni sem poklicala še vse ostale, ki so izpolnjevali drugi del anketnega vprašalnika, in jim še enkrat povedala, kaj želim, obenem pa jim po e- in navadni pošti ponovno posredovala anketni vprašalnik. V štirih primerih sem se dogovorila, da pridem k njim, kar sem tudi storila. Konec četrtega tedna v aprilu sem kontaktirala Center za socialno delo Kranj in izvedela, kdaj bodo sestanki lokalne koordinacijske skupine. Na začetku drugega tedna v mesecu maju sem še enkrat poklicala vse, ki niso odgovorili na drugi del anketnega vprašalnika, in jim povedala, da bom prišla na sestanek koordinacijskih skupin ter jih povprašala, če oni pridejo. Večina jih je dejala, da ja. Čez nekaj dni sem se udeležila prvega srečanja lokalne koordinacijske skupine s področja otrok in mladostnikov, družine in s področja duševnega zdravja in različnih oviranosti. Le štiri osebe s področja duševnega zdravja in različnih oviranosti so se udeležile sestanka, vendar pa so mi prav vsi vrnili izpolnjene ankete. V naslednjih dneh sem poklicala še vse tiste, ki se niso udeležili tega sestanka, druge pa še enkrat povprašala, če se bodo udeležili sestanka, ki bo v začetku drugega tedna v mesecu maju. Z enimi sem se spet dogovorila, da pridem do njih. Tako sem šla na začetku tretjega tedna v Kranj in na sestanek lokalne koordinacijske skupine s področja družine, starejših in s področja preventive ter dobrodelnosti. Tokrat jih je prišlo pet: dva s področja starejših in trije s področja preventive in dobrodelnosti. Tako sem tam srečala še tiste, ki niso hoteli sodelovati v raziskavi. Eni so mi povedali, da vsak dan dobivajo ogromno anket, drugi – zlasti s področja starejših – pa, da se oni ne vidijo v tej raziskavi. Konec četrtega tedna v mesecu maju sem poklicala še enkrat vse tiste, ki niso odgovorili niti na prvi niti na drugi del anketnega vprašalnika. Pet jih je bilo še vedno enako odločenih, da ne bodo sodelovali. Sklenila sem, da jih ne bom več kontaktirala. Ostali so me prosili, naj jim dam nekaj dni časa. Zadnji teden maja in začetek junija sem dobila večino odgovorov na drugi del anketnega vprašalnika. Konec prvega tedna v mesecu juniju sem poklicala še enkrat vse tiste, ki se do sedaj niso odzvali in dobila sporočilo, da dve osebi ne bosta odgovarjali na drugi del anketnega vprašalnika, kar jima je odobril tudi kolegij, čeprav je v obeh primerih isti kolegij začetek aprila potrdil sodelovanje. Konec drugega tedna v mesecu juniju sem dobila še zadnje ankete in takrat sem tudi nehala z zbiranjem podatkov. Tako se mi je od skupaj štiriinštiridesetih programov odzvalo sedemintrideset, sedem pa ne.

2.4.5. Kombinirana (kvalitativno-kvantitativna) obdelava podatkov

Prvi del anketnega vprašalnika sem obdelala tako, da sem prikazala vse podatke o programih, ki jih navajam v Prilogi B: Analiza prvega dela vprašalnika.⁹ V tem delu sem zlasti preštela število tistih odgovorov, ki so na vprašanje »Ali v vaši ustanovi kdo od zaposlenih, prostovoljcev, zunanjih sodelavcev uporablja pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva?« odgovorili pritrdilo.

---

⁹ Zaradi številčnega prikaza udeleženih programov oziroma ustanov v raziskavi in zaradi lažje analize podatkov sem v Prilogi B: Analiza prvega dela anketnega vprašalnika, navedla ime programa oziroma ustanove, medtem ko kontaktnih podatkov, zaradi varstva podatkov, nisem navedla.

V drugem delu anketnega vprašalnika sem obdelala samo tiste odgovore, ki so bili pomembni z vidika problema moje naloge. Odgovore na vprašanja zaprtega tipa sem samo preštela, nisem pa jih podrobneje analizirala. Na posamezno odprto vprašanje ankete sem dobila veliko različnih odgovorov, ki so bili tudi zelo heterogeni. Ko sem jih popisala, sem jih grupirala v nekaj smiselnih kategorij. Pri tem sem skušala doseči, da število kategorij ne bi bilo preveliko. Po tem postopku je običajno ostalo nekaj odgovorov, ki jih ni bilo mogoče uvrstiti v postavljene kategorije in sem jih zato združila v kategorijo *ostalo*. (glej Prilogo D: Analiza drugega dela anketnega vprašalnika)

2.5. REZULTATI IN RAZPRAVA

2.5.1. Prvi del anketnega vprašalnika

V prvem delu anketnega vprašalnika (glej Prilogo A: Prvi del anketnega vprašalnika) in njegovi analizi povabljenih ustanov (glej Prilogo B: Analiza prvega dela anketnega vprašalnika)¹⁰ prikazujem odziv, oziroma sodelovanje v raziskovalni nalogi na osnovi petih področij socialnega varstva. To podrobneje prikazujem v spodaj navedeni Tabeli 2.1: Področja socialnega varstva in število udeleženih v raziskavi. Iz te tabele izhaja, da so se programi oziroma ustanove s posameznih področji socialnega varstva zelo številčno odzvale na raziskavo. Na prvi pogled bi lahko sklepali, da nekaj manj s področja duševnega zdravja in različne oviranosti, ker so v štirih primerih odklonili sodelovanje v raziskavi. Dodati je potrebno, da je bilo to najboljše področje (odzvalo se jih je enajst od skupno petnajst programov, oziroma ustanov). Od vseh štiriinštiridesetih programov, oziroma ustanov s petih področij socialnega varstva se jih na raziskavo odzvalo sedemintrideset, sedem pa jih je sodelovanje odklonilo. Iz Tabele 2.1. je razvidno, da je številčno največ programov oziroma ustanov v Upravni enoti Kranj na področju duševnega zdravja in različne oviranosti, nato sledi področje starejših, pa področje otrok in mladostnikov, za njim področje zdravja, preventive in dobrotelčnosti, in na koncu področje družine (tukaj upoštevam podatke Centra za socialno delo Kranj). Iz Tabele 2.1. je razvidno tudi to, katera področja socialnega varstva uporabljajo pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva: to so vsa področja, razen področja zdravja, preventive in dobrotelčnosti. V tabeli lahko preberemo, koliko programov oziroma ustanov s posameznega področja se je opredelilo, da pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva: s področja otrok in mladostnikov (Σ 8) 4, s področja družine (Σ 4) 4, s področja duševnega zdravja in različne oviranosti (Σ 15) 4, s področja starejših (Σ 10) 3 in s področja zdravja, preventive in dobrotelčnosti (Σ 7) 0.

---

¹⁰ Odgovorov anketirancev nisem lektorirala, ampak sem pustila besedilo tako, kot so ga oni napisali. Tako niso lektorirani njihovi odgovori, kadar jih citiram v tem poglavju, in v Prilogi B: Analiza prvega dela anketnega vprašalnika, ter v Prilogi D: Analiza drugega dela anketnega vprašalnika.

Tabela 2.1: Področja socialnega varstva in število udeleženi v raziskavi

PODROČJA SOCIALNEGA VARSTVA	UPORABA UMETNOSTNIH IZRAZNIH SREDSTEV			
	da	ne	ne želimo sodelovati	skupaj
1. Področje otrok in mladostnikov	4	3	1	Σ 8
2. Področje družine	4	/	(1)*	Σ 4
3. Področje duševnega zdravja in različne oviranosti	4	7	4	Σ 15
4. Področje starejših	3	5	2	Σ 10
5. Področje zdravja, preventive in dobrotelosti	/	7	/	Σ 7
SKUPAJ	Σ 15	Σ 22	Σ 7	Σ 44

Legenda:

da – pomeni, da uporabljajo pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva;

ne – pomeni, da so sami mnenja, da pri svojem delu ne uporabljajo umetnostnih izraznih sredstev;

ne želimo sodelovati – pomeni, da niso sodelovali v raziskavi;

* – program se ne izvaja več;

skupaj – prikazuje vseh pet področij socialnega varstva in skupno vsoto programov pri posameznem odgovoru.

○ **PRVO DELOVNO OZIROMA RAZISKOVALNO VPRAŠANJE**

»Kakšna je razširjenost uporabe umetnostnih izraznih sredstev v okviru služb nevladnega in vladnega sektorja, na področju socialnega varstva, v Upravni enoti Kranj?«

Kljub mogoče majhnemu deležu tistih, ki so se opredelili, da pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, ocenjujem, da je ta dosti večji, saj so zlasti programi oziroma ustanove s področja starejših imeli kar nekaj težav z razumevanjem namena raziskave. Slednje mogoče izhaja iz anketnega vprašalnika, ki je bil morda zastavljen malce preveč specifično.

Iz njihovih (tukaj mislim zlasti na društva upokojencev) vsebin programov izhaja, da skrbijo za t.i. prostočasne aktivnosti in za boljše počutje svojih članov (športna tekmovanja, folklorni ples, pevski zbori, obiski predstav, izdaja glasil ...). Zato menim, da bi jih lahko prištevala k programom, ki uporabljajo umetnostna izrazna sredstva in z njimi prispevajo h kakovostnejšemu življenju starostnikov, ter k preventivi, vendar pa omenjene uporabe teh umetnostnih izraznih sredstev sploh ne reflektirajo, oziroma jih drugače poimenujejo (prostočasne aktivnosti). Sama sem sicer tako telefonsko, kot po navadni in e-pošti, ter v nekaj primerih celo osebno, razložila namen raziskave, a jih očitno nisem animirala na pravi način. Obenem sem opazila, da jih je veliko imelo pomislek pred tem, ali uporaba umetnostnih sredstev v prostočasne namene dejansko pomeni tudi strokovno delo ali ne – oziroma, so to drugače ocenjevali in presojali.

Iz opisanega sem se naučila, da je za raziskovalce tega področja pomembno predhodno izvesti pilotsko raziskavo, oziroma se najprej vsaj seznaniti s posameznimi razumevanji in konteksti programov ter ustanov, ki naj bi še bolj

upoštevali to, kar sem pisala v poglavju 2.4.2 Merski instrument, ko sem utemeljevala, zakaj sem se odločila za vprašanja odprtega tipa.

2.5.2. Prvi del drugega dela anketnega vprašalnika

V prvem delu drugega dela anketnega vprašalnika (glej Prilogo C: Drugi del anketnega vprašalnika), ki ga sestavljajo vprašanja od številke 1 do 24, sem zbirala podatke tistih programov oziroma ustanov, ki so odgovorili pritrdilno na peto vprašanje, v prvem delu anketnega vprašalnika (glej Prilogo A: Prvi del anketnega vprašalnika) »Ali v vaši ustanovi kdo od zaposlenih, prostovoljcev, zunanjih sodelavcev, uporablja pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva?«. Pritrdilno jih je odgovorilo petnajst od skupno sedemintridesetih.¹¹

2. vprašanje: »Obkrožite ali delate v ustanovi kot:«¹²

a) zaposlen za nedoločen čas	5
b) zaposlen za določen čas	2
c) prostovoljec	5
d) zunanji sodelavec	1
e) ostalo (študentka)	1
f) ni odgovora	2

Iz odgovorov na drugo vprašanje je razvidno, da je enako razmerje med tistimi, ki so zaposleni za nedoločen čas, in tistimi, ki so prostovoljci. Obenem v dveh primerih niso odgovorili na to vprašanje, v enem pa je bil dodan odgovor »študentka«, iz katerega težko sklepam, ali je prostovoljka ali zunanja sodelavka, zato sem ga uvrstila v kategorijo e) ostalo. Za to skupino anketirancev lahko sklepam, da je velik del izvajalcev, ki pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, zaposlenih tako za (ne)določen čas, kot prostovoljcev.

3. vprašanje: »Navedite vašo izobrazbo.«

a) srednja šola	4
b) višja šola	1
c) visoka šola	2
d) univerzitetna	6
e) magisterij	2

Odgovori na to vprašanje, ki sem jih grupirala v zgoraj navedene kategorije, kažejo, da ima največ anketirancev univerzitetno izobrazbo, nato sledijo tisti, ki imajo srednjo ter visoko izobrazbo in dokončan magisterij, na koncu pa tisti z višjo izobrazbo. V enem primeru je prisotna tudi absolventka specialističnega študija Pomoč z umetnostjo, Pedagoške fakultete v Ljubljani.

¹¹ Ker je to število majhno, se mi v nadaljevanju ni zdelo smiselno prikazovati tabel in grafov v odstotkih, zato sem o teh številkah govorila opisno. Odgovore na odprta vprašanja pa sem analizirala kvalitativno in rezultate zapisala v obliki poskusne teorije.

¹² V nadaljevanju glej Prilogo D: Analiza drugega dela anketnega vprašalnika.

5. vprašanje: »Obkrožite, na katerem področju delate.«

a) področje otrok in mladostnikov	2
b) področje družine	1
c) področje duševnega zdravja in različne oviranosti	3
d) področje starejših	3
e) področje zdravja, preventive in dobrotelnosti	1
f) kombinirano	5

Iz odgovorov na peto vprašanje izhaja, da se jih je kar nekaj opredelilo za delo na več področjih. Tako sem tvorila še kategorijo f) kombinirano. Prevladujeta področji duševnega zdravja in različne oviranosti, ter področje starejših; omenjeno je skladno s tem, kar sem ugotovila v prvem delu analize, prvega dela anketnega vprašalnika¹³. Izstopata področji družine in pa zdravja, preventive in dobrotelnosti. Mogoče zato, ker so se ti anketiranci sami uvrstili v kategorijo kombinirano v več primerih, kot jih je uvrstil Center za socialno delo Kranj. Predvidevam, da je ta razlika¹⁴ posledica neujemanja med formalno razvrstitvijo Centra za socialno delo Kranj, oziroma formalno sistematizacijo delovnih mest, in pa med dejanskim delom, nalogami, potrebami v vsakdanji praksi.

6.a) vprašanje: »Napišite, kaj razumete pod pojmom – umetnostna izrazna sredstva.«

Na šesto (a) vprašanje sem dobila od večine anketirancev zelo poenotene odgovore: umetnostna izrazna sredstva so medij/sredstvo/dejavnost/način (glasba, petje, drama, ples, gledališče, pripovedovanje, pisana beseda, glas ...) izražanja (osebnosti, čustev, počutja, idej, notranjih vsebin idr.). To kaže na zelo enoten koncept razumevanja pojma umetnostnih izraznih sredstev.

6.b) vprašanje: »Napišite, kaj razumete pod pojmom – socialno kulturno delo.«

Tudi na to vprašanje sem dobila zelo smiselne odgovore. Grupirala sem jih v kategorije glede na splošnost, oziroma širino konteksta, na katerega se nanašajo:

a) širši socialni in kulturni kontekst (povezovanje dimenzije socialnega in kulturnega) posameznika, skupine, skupnosti	5
b) socialno kulturne dejavnosti, tehnike (izkustveni, vzgojni vidik)	4
c) psihosocialna pomoč z umetnostjo (terapevtski vidik)	1
d) kombinacije a) in b)	3
e) ni odgovora	2

¹³ Glej Tabela 2.1: Področja socialnega varstva in število udeležencev v raziskavi.

¹⁴ Tukaj mislim na razliko med razvrstitvijo Centra za socialno delo Kranj in anketirancev.

Večina socialno kulturno delo razume v širšem socialno-kulturnem kontekstu in ima v mislih uporabo socialno kulturnih dejavnosti (npr. giba, plesa, igre), tehnik, ki imajo lahko izkustveni, vzgojni ali psihoterapevtski učinek. Njihovi odgovori so tako zelo blizu teoretičnemu pojmovanju socialno kulturnega dela, ki sem ga nazorneje predstavila v poglavju 1.3. Socialno kulturno delo in kompetence.

7. vprašanje: »Napišite, kje, kdaj in kako ste se seznanili z uporabo umetnostnih izraznih sredstev.«

a) redno izobraževanje	8
b) specialistični študij	1
c) neformalno izobraževanje (tečaj, samoizobraževanje, seminar ...)	4
d) dopolnilno izpopolnjevanje na delovnem mestu	2

Iz odgovorov na sedmo vprašanje je razvidno, da se je večina anketirancev seznanila z uporabo umetnostnih izraznih sredstev v okviru rednega, oziroma formalnega izobraževanja: v osnovni, oziroma srednji šoli, na univerzi (zlasti na Pedagoški fakulteti, Fakulteti za socialno delo, Filozofski fakulteti in na Akademiji za likovno umetnost). Dva anketiranca sta se seznanila z uporabo umetnostnih izraznih sredstev na delovnem mestu, zato sem oblikovala kategorijo d) dopolnilno izpopolnjevanje na delovnem mestu. Ena anketiranka se je z uporabo umetnostnih izraznih sredstev, zlasti drame, seznanila na specialističnem študiju Zakonske in družinske terapije.

8. vprašanje: »Opišite, zakaj ste začeli uporabljati pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva.«

a) zaradi potreb dela	13
b) osebna preferenca	1

Iz zgoraj oblikovane kategorije odgovorov na osmo vprašanje izhaja, da je zelo velika večina anketirancev začela uporabljati pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva prav zaradi potreb dela. Tako pravijo: *ker je to del terapevtskega procesa; ker je to moje področje dela; dopolnilo klasičnemu razgovoru; lep in nevsiljiv način, kako nekomu pomagati; umetnostna izrazna sredstva odpirajo prostor za uporabnikovo reševanje problemov, aktivirajo ustvarjalnost in igro, ter dajejo lepoto težavam; za sprostitvev; kvalitetno preživljanje prostega časa; ker je umetnost kanal, preko katerega uporabniki uspešno izrazijo svoje sposobnosti in čustva; zaradi popestritve in obogatitve naših dejavnosti; v terapevtske namene – za lažje izražanje občutkov, čustev, lastnih potreb; ker med drugim pomenijo način dela delovnega terapevta; preko teh tehnik lahko v uporabniku spodbudiš proces rehabilitacije, zavedanja lastne vrednosti in vključevanja v družbo; to je delo delovne terapevtke in pristočasne aktivnosti; ker razvijajo kreativnost in ustvarjalnost.* Le en anketiranec je dejal: *zaradi veselja do plesa in spoštovanja ljudskega izročila*, zaradi njega sem oblikovala kategorijo b) osebna preferenca. En anketiranec pa na to vprašanje ni odgovoril. To samo potrjuje moj predlog, ki sem ga podala v teoretičnem delu in govori o smiselnosti uporabe umetnostnih izraznih sredstev v socialnem delu.

9. vprašanje: »Navedite, kje vse vidite možnost za uporabo umetnostnih izraznih sredstev na vašem področju dela.«

Na podlagi odgovorov na deveto vprašanja sem tvorila kategorijo »Področje dela« in znotraj nje podkategorije. Iz te kategorije je razvidno, da velika večina anketirancev vidi možnost za uporabo umetnostnih izraznih sredstev na vseh področjih socialnega varstva, še zlasti na področju duševnega zdravja in različne oviranosti, in področju otrok in mladostnikov. Ti odgovori so v skladu z rezultati, oziroma z njihovimi odgovori na peto vprašanje »Na katerem področju delate?« (glej tudi Tabela 2.1: Področja socialnega varstva in število udeleženi v raziskavi), kar kaže na zelo široke možnosti uporabe umetnostnih izraznih sredstev.

Kategorija »Področje dela«:

a) na vseh področjih	3
b) pri delu z otroki, mladostniki, starši	4
c) pri osebah s težavami v duševnem zdravju	4
d) pri delu z uporabniki nelegalnih drog	1

Možnost za uporabo umetnostnih izraznih sredstev vidi en anketiranec *pri kreativnih tehnikah*. Večina anketirancev je podala bolj splošne odgovore in vidi možnost uporabe umetnostnih izraznih sredstev: *pri skupinskem organiziranju prostočasnih aktivnosti; učenju novih veščin in spretnosti; pri izboljšanju skupinske dinamike; pri spoznavanju in povezovanju med uporabniki; pri premagovanju duševnih stisk s pomočjo sproščanja; pri spodbujanju kvalitete komunikacije; za sprostitev in stik s seboj; podpora v procesu žalovanja; v prepoznavanju odnosa do lastne nosečnosti (do sebe, svojega telesa, otroka, svojih materinskih kompetenc); pri prepoznavanju in izražanju strahov in stisk; pri vzpostavljanju stika s seboj – s svojim telesom, z željami in s potrebami, ter kot spodbudo in podporo v njihovem uresničevanju; individualno in skupinsko pripovedovanje o preteklosti; pri delu zaradi boljše motivacije, komunikacije, za razumevanje in sprejemanje novih čustvenih stanj in njihovo aktivno izražanje; pri delu v malih skupinah, s posameznikom; praktično na vseh področjih človekovega delovanja; pri izobraževanju.*

○ **PETO DELOVNO OZIROMA RAZISKOVALNO VPRAŠANJE**

»Kje vse vidijo anketiranci možnost za uporabo umetnostnih izraznih sredstev na ciljnem področju?«

Iz analize odgovorov na deveto vprašanje sklepam, da anketiranci vidijo možnosti na vseh področjih (na področju otrok in mladostnikov, družine, duševnega zdravja in različne oviranosti, starejših, zdravja, preventive in dobrodelnosti). Nekateri posebej navajajo ciljno populacijo ljudi, kot so: otroci, mladostniki, starši, osebe s težavami v duševnem zdravju, uporabniki nelegalnih drog. Nekateri pa odgovarjajo bolj splošno, saj vidijo možnost uporabe umetnostnih izraznih sredstev v popestritvi prostega časa, spodbujanju kvalitete komunikacije,¹⁵ tako skupine kot posameznika. Lahko bi govorila o zelo široki možnosti uporabe umetnostnih izraznih sredstev, ne le v kurativne, ampak tudi v preventivne namene.

¹⁵ Gej nanizane predloge v zgornjem odstavku.

10. vprašanje: »Navedite, katere koncepte, postopke oziroma konkretna gradiva uporabljate za izvajanje dejavnosti na svojem področju dela s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev.«

Glede na to, da zelo velika večina anketirancev ni navedla posebnega koncepta in postopka dela, nisem oblikovala samostojne kategorije. Omenjajo pa način dela (skupinsko – npr. delavnice, individualno), proces osvajanja znanja za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi (skozi praktične izkušnje), namen dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi (sprostitiv, prosto izražanje).

Čeprav mnogi anketiranci niso opisali *postopka dela* z umetnostnimi izraznimi sredstvi, po moje to ne pomeni, da ga nimajo, ampak je bilo mogoče vprašanje preširoko zastavljeno (obenem pa je šlo za odprto vprašanje). Odgovor na to informacijo sem dobila kasneje, v štirinajstem vprašanju, kjer sem jih še enkrat prosila »Na kratko opišite način (potek, proces skozi faze ipd.) svojega dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi.«

En anketiranec je odgovoril, da je postopek dela odvisen od tehnike, oziroma od uporabe posameznega umetnostnega izraznega sredstva, drugi pa meni, da je postopek dela odvisen od znanja izvajalca. Izrazito strokovno in določeno pa je odgovorila anketiranka, ki je po izobrazbi univerzitetna diplomirana psihologinja in specialistka zakonske in družinske terapije: *Koncepti so različni: individualno izvajam na klienta usmerjeno delo po Rogersu, pri čemer je bistveno doseganje lastnega uvida v težave in iskanje ustreznih rešitev; umetnostna izrazna sredstva uporabljam tudi za sproščanje napetosti, prepoznavanje čustev v problematičnih situacijah, za sproščanje telesa; služijo tudi kot oblika neverbalne komunikacije pri uporabi metode Emerging Body Language; uporabljam gibalne, plesne improvizacije v tišini ali ob glasbi, dihalne vaje, elemente psihodrame; glas kot dodatno izrazno sredstvo kombiniram z gibanjem in likovnostjo ...*

Kar se tiče odgovorov na podvprašanje desetega vprašanja glede *konkretnih gradiv*, sem oblikovala kategorijo »Uporabljena gradiva« in znotraj nje podkategorije.

Kategorija »Uporabljena gradiva«:

a) revije (domače in tuje)	4
b) leposlovje	1
c) dnevni časopis	1
d) internet	1
e) »ogled terena«	1
f) strokovna literatura	3
g) ni odgovora	3
h) ostalo	1

Iz kategorije »Uporabljena gradiva« izhaja, da jih večina uporablja domače (Unikat, Atelje) in tuje revije; strokovno literaturo (o umetnosti, o ljudskih plesih in pesmih) odvisno od posameznega umetnostnega izraznega sredstva, ki ga uporabljajo pri svojem delu; leposlovne knjige (književnost); dnevni časopis; internet; gredo na »teren«, kar pomeni, da si ogledajo razne izdelke na stojnicah in v trgovinah. En odgovor sem razvrstila v kategorijo h) ostalo, saj je anketiranec odgovoril: *Gradiv ne uporabljamo, uporabljamo le domišljijo.*

Iz analize odgovorov na deseto vprašanje sklepam, da anketiranci nimajo posebnih konceptov, postopkov, gradiv, kadar pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, kar sem že predvidevala v poglavju 2.3. Delovna, oziroma raziskovalna vprašanja. Obenem pa nekaj anketirancev poudarja, da so prepuščeni domišljiji in svojim idejam.

11. vprašanje: »Opišite, kako v svoji delovni praksi sami poimenujete uporabo umetnostnih izraznih sredstev (npr. delovna terapija, ustvarjalna skupina, delavnice ipd.).«

a) delavnica	9
b) skupina	2
c) ostalo	4

Kot izhaja iz zgornje kategorije, je večina anketirancev na enajsto vprašanje odgovorila, da uporabo umetnostnih izraznih sredstev poimenuje delavnice – tako s predpono ustvarjalne kot kreativne; nato sledijo odgovori skupina in kategorija c) ostalo, kjer prevladujejo *prostočasne dejavnosti* in *kreativna tehnika*, ter *prihajanje v stik s čutenji in njihova predelava s pomočjo vživljanja v in doživljanja dejanske ali namišljene situacije; pri individualnem delu pomoč z umetnostjo, pri skupinskem delu pa ustvarjalne dejavnosti*.

○ **SEDMO DELOVNO OZIROMA RAZISKOVALNO VPRAŠANJE**
»Katere koncepte, postopke, oziroma konkretna gradiva uporabljajo anketiranci za izvajanje dejavnosti na področju socialnega varstva, s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev?«

Iz analize odgovorov na deseto vprašanje sklepam, da anketiranci nimajo posebnih konceptov, postopkov, gradiv, kadar pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva. Kakor sem že predvidevala v poglavju 2.3. Delovna oziroma raziskovalna vprašanja, so več ali manj prepuščeni svoji lastni domišljiji, idejam in samoiniciativnosti.

12. vprašanje: »Navedite psiho-socialno stanje in okoliščine oseb, pri katerih uporabljate umetnostna izrazna sredstva.«

Odgovori na dvanajsto vprašanje se skladajo z odgovori na peto vprašanje: »Na katerem področju delate?«, in z devetim vprašanjem: »Navedite, kje vse vidite možnost za uporabo umetnostnih izraznih sredstev na svojem področju dela.«

a) pri vseh	1
b) pri otrocih, mladostnikih	4
c) pri uporabnikih metadona	1
d) pri osebah s težavami v duševnem zdravju	2
e) pri mamicah z dojenčki	1

f) pri osebah po poškodbi možganov (glave)	1
g) pri starostnikih	2
h) pri osebah s posebnimi potrebami	2
i) pri težko zaposljivih osebah	1
j) depresija, zavrtoost, obup, stiska, nemir, obtoževanje, nizka samopodoba	1
k) ostalo	3

Iz teh kategorij, ki so bolj podrobno oblikovane (predvsem zaradi povezave s teoretičnim delom, kjer smo videli, da se umetnostna izrazna sredstva uporabljajo pri osebah z različnimi psiho-socialnimi stanji), izhaja mnenje mnogih anketirancev, da bi ta način dela lahko uporabljali pri: *otročih in mladostnikih iz socialno šibkih družin; otrocih in mladostnikih z ulice, ki imajo ideje, pa ne vedo, kje in kako bi jih uresničili; otrocih in mladostnikih, ki imajo določene težave na področju izražanja čustev, potreb, agresij; otrocih, ki so žrtve različnih oblik nasilja; zasvojenih; osebah s težavami v duševnem zdravju, ki jih ponavadi pestijo tudi finančne težave; osebah s posebnimi potrebami; mamicah, ki so izgubile otroka; osebah po poškodbi možganov; težko zaposljivih osebah.* V kategorijo k) ostalo sem uvrstila odgovore: *Predvsem se oziram na želje, potrebe in možnosti posameznika. Nikoli pa se ne uporabljajo, če posameznik tega ne želi; Osebe, pri katerih uporabljamo umetnostna izrazna sredstva so: osebe z izkušnjo psihične bolezni; prostovoljci.* Zanimivo je, da le v enem primeru, kar prikazuje kategorija j), niso navedli posameznika, s katerim delajo, ampak dejansko psiho-socialno stanje.

13. vprašanje: »Obkrožite in pojasnite, katere oblike umetnostnih izraznih sredstev uporabljate.«

a) gib-ples	/
b) zvok-glasba	/
c) gledališče-drama	/
d) likovnost	5
e) fotografija	/
f) video	/
g) kreativno pisanje	/
h) kombinirano	9

Na to vprašanje jih je zelo veliko odgovorilo, *kombinirano*, kar pomeni, da uporabljajo integriran pristop (likovnost, dramo, ples, glasbo, kreativno pisanje, fotografijo, video); opisano se ujema z ugotovitvami, ki sem jih podala v teoretičnem delu.

To pojasnjujejo z naslednjimi komentarji:

Pri svojem delu uporabljam integriran pristop, saj sem ob študiju pridobila znanja in izkušnje za uporabo različnih umetnostnih izraznih sredstev, ter njihovo kombiniranje. Določena sredstva so tudi bolj ustrezna glede na problem, bolj 'ležijo' uporabniku. Uporaba različnih sredstev prehaja iz enega v drugo, včasih pa dve uporabljam tudi hkrati (npr. ples in glasba, likovnost in glasba).

Kreativne tehnike so moje področje dela.

Vzpodbujanje: učenja, zabave, psihičnega zdravja, kreativnosti, občutka lastne »vrednosti«; antistigmatizacija.

Na delavnicah rišemo, igramo vloge.

Drama v naši terapiji pomeni vživljanje in doživljanje neke realne ali nerealne situacije, v kateri se je/bi se moral/bi se rad, znašel uporabnik. V teh namišljenih situacijah iščemo čutenja in jih predelujemo. Predelujemo tudi posamezne odnose (npr. odnos z očetom, ki je ali ki ga ni bilo; kaj bi bilo, če bi bil; kaj bi rad, da bi rekel, če bi vedel; kaj otrok doživlja, če bi bil oče v čustvenem smislu) in situacije (npr. situacija spolne zlorabe, konflikta med očetom in mamo, želenega odnosa z možem, umrlo mamo).

Izbor glede na želje in potrebe uporabnikov, višino sredstev v ta namen in ustrezen kader.

Pripravljam in vodim umetniške delavnice.

Stanovalcem želimo ponuditi čimveč različnih prostočasnih aktivnosti, da si vsak lahko nekaj izbere.

Ponavadi uporabljam izrazna sredstva, ki meni osebno bolj ležijo, zato da jih lažje prilagajam otrokom. Za raznolik vpogled včasih uporabljam tudi ostale izraze, s pojasnilom, da zame prav tako predstavljajo učenje in seznanjanje s temi izraznimi sredstvi.

Z risanjem pridemo bolj v stik s svojimi čustvi in zmanjšujemo notranjo napetost, dramo uporabljamo pri igri vlog, da ljudje bolje reflektirajo dinamiko med osebami; kreativno pisanje pa za boljše izražanje.

Obenem pa en anketiranec uporablja predvsem likovnost, za kar pravi: Pomanjkanje kadra in s tem razpoložljivega časa, strah, zadrega, neugodje uporabnic pred določenimi izraznimi sredstvi.

Nekaj je takih, ki niso pojasnili izbor določenega umetnostnega izraznega sredstva. Sama sem upala, da bodo navedli še kakšna druga umetnostna izrazna sredstva, ki jih morda v teoretičnem delu poglavja 1.2. Umetnostna izrazna sredstva, nisem zajela. Obenem pa so odgovori anketirancev na trinajsto vprašanje potrdili moj predlog, ki sem ga podala v prej omenjenem teoretičnem delu poglavja, razširitve klasičnih (gib-ples, zvok-glasba, gledališče-drama, likovnost) umetnostnih izraznih sredstev s sodobnimi (fotografija, video, kreativno pisanje).

14. vprašanje: »Na kratko opišite način (potek, proces skozi faze ipd.) svojega dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi.«

Odgovori anketirancev na to vprašanje se zelo navezujejo na teoretičen del poglavja 1.3. Socialno kulturno delo in kompetence, zlasti na vidike socialno kulturnega dela z ustvarjalnimi dejavnostmi.

Kategorija »Čas«:

a) trimesečni proces (1 ura/teden)	1
b) na 14 dni ena umetniška delavnica	1
c) 2 do 5 × tedensko	1

Kategorija »Tema, oziroma vsebina«:

a) se navezuje na določene dogodke (npr. začetek pomladi, velika noč, valentinovo)	1
b) vsebine, ki jih odkriva uporabnik	1
c) pridobivanje občutka lastne vrednosti, razvijanje kreativnosti	1

Kategorija »Potek/postopek/faze«:

a) pridobivanje znanja; ugotovitev potreb s strani uporabnikov; uporaba znanja v praksi; evalvacija	1
b) sprostitvev, koncentracija (prepoznavanje konkretnega problema); izraz problema z umetnostnimi izraznimi sredstvi (prehod v prisposobljanje); prehod v realnost; prenos izkušenj iz ustvarjalnega dela na konkreten problem	1
c) ogrevanje; začetna sprostitvev; umiritev; faza ustvarjanja; zaključek	1
d) izbor ustrezne tehnike in materiala; seznanjanje z osnovami; razdelitev težavnosti dela glede na sposobnosti uporabnika	1
e) priprava; organizacija; predstavitev; učenje	1
f) razlaga (kaj se bo delalo in namen uporabe umetnostnih izraznih sredstev); usmerjanje ljudi v sebe in motiviranje k izražanju	1
g) priprava; izvedba; razstava, prireditvev	1
h) postavitvev načrta (kaj želimo narediti); priprava ustreznih pripomočkov	1
i) ideja; osnutek; prikaz uporabnikom; priprava materiala	1

- j) ostalo (paziti na to, da sam postopek izdelave ni prezahteven in ne predolg) 1
- k) ostalo (moja pomoč je mentorska, usmerjam delo; kadar se zaustavi, sem na voljo za vprašanja; pokažem, kako se določeno sredstvo lahko uporablja) 1

Odgovori anketirancev, ki sem jih grupirala v kategorijo »Potek/postopek/faze«, so zelo usklajeni s spoznanji teoretičnega dela poglavja 1.3. Socialno kulturno delo in kompetence, kjer sem omenjala, da je običajni dnevni red srečanja pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi naslednji: uvod in ogrevanje; izbira ustvarjalne dejavnosti ali teme; dejavnost; pogovor in sklep. Sam proces dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi pa je opisan kot petstopenjski in krožen.

Večina anketirancev uporablja umetnostna izrazna sredstva pri delu s skupino. Kakor smo videli v teoretičnem delu poglavja 1.3., je lahko delo v skupini strukturirano (skupina izvaja skupno nalogo), nestrukturirano (vsak v skupini dela svoje delo) in kombinacija obeh. Prav tako sem v teoretičnem delu ugotovila, da so dejavniki dela s skupino, oziroma načrtovanje dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi odvisni od: vodje, članov skupine, prostora, časa, materiala in pripomočkov.

15. vprašanja: »Kaj je po vašem mnenju in dosedanjih izkušnjah glavni namen/cilj uporabe umetnostnih izraznih sredstev?«

- a) sprostitev, čustvenost, dobro počutje 7
- b) izboljšanje kvalitete življenja 2
- c) spodbuda za dejavnost, spremembe, osebni razvoj 7
- d) rehabilitacija, reševanje težav in stisk 2
- e) socializacija, zadovoljevanje socialnih motivov 2

Iz odgovorov anketirancev in zgoraj oblikovane kategorije izhaja mnenje večine, da so glavni namen/cilj uporabe umetnostnih izraznih sredstev spodbujanje sprostitve, čustev (priti v stik s čutenji), dobrega počutja; spodbujanje interesa za dejavnost in s tem za lastno aktivizacijo; spremembe, osebni razvoj; nekaj anketirancev meni, da uporaba umetnostnih izraznih sredstev obogati in popestri prosti čas uporabnikov ter s tem prispeva k izboljšanju njihove kvalitete življenja; pomaga prebroditi težave in stiske (travme); izražanje čustev na socialno sprejemljiv način; vključevanje oseb v družbo, v »normalno« življenje, oziroma, kakor pravi eden izmed anketirancev – *antistigmatizacija in psihosocialna rehabilitacija.*

- **DRUGO DELOVNO OZIROMA RAZISKOVALNO VPRAŠANJE**
»Kateri so po mnenju anketirancev glavni cilji/nameni uporabe umetnostnih izraznih sredstev na ciljnem področju?«

Na tem mestu poskušam odgovoriti na drugo delovno oziroma raziskovalno vprašanje, ki ga navezujem tudi na teoretični del poglavij 1.2. Umetnostna izrazna sredstva in 1.3. Socialno kulturno delo in kompetence, kjer smo lahko videli, da so vidiki socialno kulturnega dela tako doživljajsko izkustveni, kot terapevtski (ljudje ob udeležbi tovrstne dejavnosti, oziroma uporabi umetnostnih izraznih sredstev na delavnicah doživijo različne izkušnje samospoznavanja, samopodobe, samopreizkušanja itd). Večina jih meni, da so glavni nameni/cilji umetnostnih izraznih sredstev vzpodbujanje čustvene in telesne razbremenitve, sproščenosti, nevtralizacije stresa, občutka zadovoljstva in koristnosti; vzpodbujanje izražanja čustev na bolj sprejemljiv način (socializacija); izboljšanje kvalitete življenja (obogati in popestri prosti čas uporabnikov); prispevanje h gradnji pozitivne samopodobe, samospoštovanja, samopotrditve, samozavesti; prispevanje k razvijanju sposobnosti usmerjanja energije v spremembe za bolj ustvarjalno reševanje težav in stisk; razvijanje spretnosti in sposobnosti; vključevanje oseb v družbo (antistigmatizacija); vzpodbujanje psihosocialne rehabilitacije.

16. vprašanje: »Kako ocenjujete odziv (verbalni, neverbalni) udeležencev interakcije, kadar pri svojem delu uporabljate umetnostna izrazna sredstva? Prosim, pojasnite izbran odgovor.«

Večina jih je na šestnajsto vprašanje odgovorila, da izrazijo zadovoljstvo.

a) izrazijo zadovoljstvo	9
b) izrazijo veliko zadovoljstvo	4
c) izrazijo nezadovoljstvo	/
d) izrazijo veliko nezadovoljstvo	/
e) izrazijo a) + c)	2

V nadaljevanju navajam konkretne odgovore anketirancev:

Vsako zavedanje, čeprav boleče, pripelje človeka v večji stik s sabo, kar samo po sebi (kljub bolečini) v večini primerov povzroči ugodje, počitek, mir.

Sprva zadržanost, dvom v svoje sposobnosti, nato zadovoljstvo ob uspehu.

Vedno pridejo z velikim zanimanjem, kaj bomo tokrat delali, med ustvarjanjem se nekateri domislijo še veliko možnosti, kako bi lahko kaj naredili. Na koncu so zelo ponosni na svoje izdelke in nase, da so zmogli ustvariti nekaj všečnega.

Večina želi sodelovati in take povabimo v ospredje. Nekateri ne želijo – njim predlagamo, da po svoje pripravijo prispevek. Izrazna sredstva neprestano (vsak teden) spreminjamo, tako da ugodimo željam – za vsakega nekaj.

Ustno mi potrjujejo, da so zadovoljni.

So zadovoljni, sproščeni.

Tudi če se nekega dela lotijo z določeno zadržanostjo, je končni cilj – zadovoljstvo posameznika, ponavadi dosežen, seveda tudi zaradi lastne odločitve, ali bo v procesu sodeloval, ali ne.

Stanovalci, ki so jim te aktivnosti blizu, se jih prostovoljno udeležijo in izražajo veliko zadovoljstvo na verbalen in neverbalen način.

Izrazna sredstva pogosto pomenijo ustvarjalno, praktično delo, sproščeno vzdušje itd.

Nekaj anketirancev je odgovorilo, da uporabniki izrazijo veliko zadovoljstvo, kar pojasnjujeta le dva:

Povedo: »To je bilo super, še bi, kdaj bo naslednja delavnica?«

Moje uporabnice vnaprej vedo, da bomo uporabljali umetnostna izrazna sredstva in so z rezultati zadovoljne. Navadno želijo še priti in pogosto tudi doma začnejo ustvarjati.

Dva anketiranca sta odgovorila, da uporabniki izrazijo tako zadovoljstvo kot nezadovoljstvo, kar pojasnjujeta s tem, da je odziv odvisen od dela in razpoloženja udeležencev. Odgovorov na kategoriji c) izrazijo nezadovoljstvo, oziroma d) izrazijo veliko nezadovoljstvo ni bilo. Iz tega lahko sklepamo, da umetnostna izrazna sredstva vzbujajo v ljudeh predvsem zadovoljstvo.

17. vprašanje: »Opišite, na katere težave ste morda naleteli pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi.«

a) slabi pogoji dela	1
b) težave, ki izvirajo iz strokovnjaka	1
c) težave, ki izvirajo iz uporabnika	5
d) kombinirano a) + c)	6
e) ni težav	2

Iz odgovorov na sedemnajsto vprašanje, ki sem jih grupirala v zgornje kategorije, izhaja, da anketiranci pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi naletijo na kombinirane težave, ki so povezane tako s pogoji dela (finance, prostor, čas), kot z omejitvami uporabnika. Veliko jih tudi meni, da težave izvirajo predvsem iz uporabnika (motorične in senzorne omejitve, nemotiviranost, nezaupanje, nesamozavest, premalo vztrajnosti, zmanjšana učljivost). Zanimivo je tudi to, da dva anketiranca pri svojem delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi nista naletela na nobene težave.

18. vprašanje: »Opišite pozitivne izkušnje pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi.«

Na osemnajsto vprašanje sem dobila zelo raznolike odgovore anketirancev. Eni se navezujejo na njihove lastne pozitivne izkušnje (strokovnih delavcev), drugi pa na pozitivne izkušnje uporabnikov. Tako sem oblikovala dve širši kategoriji in znotraj

njiu podkategorije. Pozitivne izkušnje se obenem v marsičem skladajo z odgovori na petnajsto vprašanje: »Kaj je po vašem mnenju in dosedanjih izkušnjah glavni namen/cilj uporabe umetnostnih izraznih sredstev?«.

Kategorija »Strokovni delavci«:

a) boljša kvaliteta življenja in samorealizacija	3
b) integracija/socializacija	1

Kategorija »Uporabniki«:

a) boljša kvaliteta življenja in samorealizacija	10
b) integracija/socializacija	2

Iz tega izhaja, da jih je večina razumela to vprašanje kot takšno, ki je namenjeno njihovim pozitivnim izkušnjam pri delu z uporabnikom, in ne toliko njihovim osebnim pozitivnim izkušnjam. Slednje lahko pojasnim z morda premalo natančno definicijo vprašanja.

Velika večina anketirancev meni, da se pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi izboljša kvaliteta življenja in samorealizacija uporabnikov (*lažje pridejo v stik s svojimi čustvi, zadovoljstvo, veselje, dvig samozavesti, porajanje novih idej, ponos, samozavest, sproščenost, smeh, premagajo strah, odkritje skritih talentov, povečanje motivacije, izboljšanje stanja, oziroma počutja posameznika, doseganje ciljev*). Nekaj jih vidi pozitivne učinke v integraciji, oziroma socializaciji uporabnikov (*povezovanje z vrstniki, zblíževanje s starši, povežeš se z uporabnicami, vključitev oseb v »normalno« življenje, dobri odnosi*).

19. vprašanje: » Obkrožite, ali imate pri svojem delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi organizirano supervizijo.«

Odgovori na devetnajsto vprašanje so zelo heterogeni in obenem morda kažejo na njegovo nerazumevanje. Večina je to vprašanje razumela povezano s splošno uporabo supervizije pri njihovem delu, in ne toliko v smislu supervizije pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi.

Razen v spodnjih dveh primerih so anketiranci to vprašanje razumeli na zgoraj omenjeni način:

Se mi zdi, da je prav tako. Za to je niti ne potrebujem. Če bi se na delavnicah pojavilo kaj takšnega, kar bi bilo potrebno izpostaviti, bi imela to možnost povedati na superviziji, ali na interviziji.

Na fakulteti je nekaj terminov supervizije, ki pa ni vezana konkretno na uporabo umetnostnih izraznih sredstev.

Sedem jih je odgovorilo, kot je razvidno iz spodnje kategorije, da imajo organizirano supervizijo, in osem, da je nimajo.

a) da	7
b) ne	8

Dva anketiranca tako pojasnujeta svoj odgovor, da nimata pri svojem delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi organizirane supervizije:

Uporabljam samoiniciativno, možnosti supervizije v zvezi s tem ni; le evalvacija ob koncu delavnice s sodelavko.

Nimamo prav posebej organizirane supervizije, niti ni potrebe, imamo mesečno splošno supervizijo.

Odgovore in utemeljitve tistih, ki so o uporabi supervizije odgovorili pritrdilno, sem uvrstila v naslednje kategorije:

a) 1 × mesečno	2
b) 2 × mesečno	1
c) ostalo	<i>enkrat tedensko skupinska in individualna supervizija; na 1,5 meseca; enkrat tedensko imamo zaposleni delovni sestanek z namenom supervizije; občasna supervizija v obliki svetovanja.</i>

Razvidno je, da veliko število anketirancev niti pri vsakdanjem delu ne uporablja supervizije.

20. vprašanje: »Opišite, kakšne so morebitne možnosti za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi v vaši ustanovi (prostor, čas, finančna sredstva za nabavo pripomočkov ...).«

Tudi odgovori na to vprašanje so bili zelo heterogeni. Poskušala sem jih združiti v tri širše kategorije in znotraj njih v ožje.

Kategorija »Prostor«:

a) zadovoljivo	5
b) pomanjkljivo	4
c) slabo	3
d) ni odgovora	3

Kategorija »Čas«:

a) zadovoljivo	6
b) pomanjkljivo	1
c) slabo	2
d) ni odgovora	6

Kategorija »Finančna sredstva«:

a) zadovoljivo	/
b) pomanjkljivo	3
c) slabo	7
d) ni odgovora	5

V enem primeru anketiranci pravijo, da so vsi pogoji za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi zelo dobri, v enem primeru pa, da imajo vse pogoje, a vidijo omejitve v sposobnostih uporabnikov. Ti odgovori so v skladu z odgovori na sedemnajsto

vprašanje: »Opišite, na katere težave ste morda naleteli pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi.«

Iz vseh treh kategorij je razvidno, da vidi večina anketirancev veliko težav v skromnih *finančnih sredstvih*, medtem ko jih prav tako večina meni, da so pogoji glede časa zadovoljivi. Odgovori glede *prostora* so sicer različni, a so odstopanja med njimi zelo majhna. Eni so tako menja, da imajo zadovoljive prostorske pogoje; drugi, da pomanjkljive (*poleti uporabljamo prostor pod soncem; srednje primeren; prostore imamo v najemu; izmenično smo v proizvodnji ali pisarni*); in eni celo, da imajo slabe prostorske pogoje (*prostor je na voljo po dogovoru; nimamo posebnega prostora; nimamo posebnega prostora – čajne kuhinje na oddelkih*).

○ **ČETRTO DELOVNO OZIROMA RAZISKOVALNO VPRAŠANJE**
»Kakšni so pogoji anketirancev za izvajanje strokovnega dela s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev?«

Na tem mestu poskušam odgovoriti na četrto delovno oziroma raziskovalno vprašanje. Na podlagi analize odgovorov na dvajseto vprašanje sklepam, da ima večina anketirancev težave s finančnimi sredstvi, medtem ko ne vidijo toliko težav v časovnih in prostorskih pogojih (če pa že, so zelo iznajdljivi). Na splošno lahko rečem, da so pogoji anketirancev za izvajanje strokovnega dela s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev še kar zadovoljivi.

21. vprašanje: »Obkrožite, kakšen je odnos večine vaših sodelavcev do uporabe umetnostni izraznih sredstev?«

Odgovor na to vprašanje je v zelo veliki večini *pozitiven*.

a) Pozitiven	14
b) Odklonilen	/
c) Nezainteresiran	1
d) ne poznajo	/

To anketiranci pojasnjujejo z naslednjimi odgovori:

Sodelavke so naklonjene oblikam pomoči, ki dopolnjujejo njihovo delo tam, kjer so njihove metode omejene, saj dviguje raven kakovosti dela v društvu.

Ko vidijo, kaj smo delali, so zelo navdušeni, tudi prispevajo kakšno idejo in so pripravljeni pomagati.

Vedno pokažejo zanimanje, interes, ponudijo pomoč.

Mentorji pri delavnicah pomagajo in sodelujejo. Uporabniki pa skupine večinoma pohvalijo in komaj čakajo na nas.

Večina sodelavcev je odprta za uporabo sredstev, ki pomagajo v terapevtskem procesu in pri ponazoritvah v delavnicah, skupinah, predavanjih ...

Ker skušamo skupaj povzdigniti tovrsten način dela in razmišljanja.

Sodelovanje s sodelavko na matičnem centru pri izvedbi delavnic. Evalvacija glede učinkov delavnic.

Od sodelavcev čutim podporo in spodbudo.

Ker delo z umetnostjo dobro vpliva na uporabnike, ki jih moji sodelavci odobravajo in imajo do njih pozitiven odnos.

Zaradi potrditve še preostalih sposobnosti, možnosti druženja in ustvarjanja ter aktivne soudeležbe.

Spodbujajo, podpirajo in svetujejo.

Le v enem primeru je sodelavec nezainteresiran, kar anketiranec pojasnjuje z odgovorom: Sodelavci ponavadi na to obliko dela gledajo zviška in ga smatrajo kot igračkanje.

22. vprašanje: »Obkrožite, kakšen je odnos vodstvenega kadra do uporabe umetnostnih izraznih sredstev.«

Zelo podobno strukturo odgovorov sem dobila na to vprašanje.

a) pozitiven	14
b) odklonilen	/
c) nezainteresiran	/
d) ne poznajo	1

Večina jih je odgovorila, da je odnos vodstvenega kadra do uporabe umetnostnih izraznih sredstev *pozitiven*, le v enem primeru, vodstvo teh sredstev ni poznalo. Glede na to, da se uporaba umetnostnih izraznih sredstev po mnenju nekaterih strokovnjakov (kar smo lahko videli tudi v teoretičnem delu poglavja 1.2. Umetnostna izrazna sredstva) šele uveljavlja v našem prostoru, je delež vodstvenih in ostalih delavcev, ki so naklonjeni uporabi umetnostnih izraznih sredstev, relativno velik, kar pomeni ugodno možnost za njihov nadaljnji razvoj in uveljavljanje.

Odgovor, da ima večina vodstvenega kadra *pozitiven odnos* do uporabe umetnostnih izraznih sredstev, anketiranci pojasnjujejo z naslednjimi odgovori:

Terapevti imamo zelo proste roke pri izbiri sredstev, ki omogočajo kvalitetnejši in pristnejši terapevtski proces, ter pri izbiri načinov predstavitev določene dinamike pri delavnicah, skupinah, predavanjih, superviziji ...

Ker je to način mišljenja.

Podpora (odobritev finančnih sredstev) za občasno uporabo tehnik.

Vodja se trudi za čim večjo uporabo umetnostnih izraznih sredstev preko zaposlenih in prostovoljcev.

Si prizadevamo za čimbolj pester in inovativen pristop k uporabi teh sredstev, to spodbujajo tudi vodje.

Sodelavke so naklonjene oblikam pomoči, ki dopolnjujejo njihovo delo tam, kjer so njihove metode omejene, saj pomoč dviguje raven kakovosti dela v društvu.

Ko smo uvajali umetniške delavnice, so pokazali, da to odobravajo, in da so dobrodošle.

Vodstvo odobrava kreativne delavnice.

Imam proste roke pri oblikovanju programa in oceni potrebnosti določenih aktivnosti.

Zaradi vzpodbujanja stanovalcev k čimbolj aktivnemu preživljanju prostega časa.

Če ne bi bil pozitiven, najbrž ne bi bilo podpore in spodbude z njihove strani.

*Le v enem primeru je bil anketiranec mnenja, da vodstvenega kadra ne zanima delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi, kar pojasnjuje z naslednjim odgovorom: *Imam občutek, da jih v prvi vrsti ne zanima.**

TRETJE DELOVNO OZIROMA RAZISKOVALNO VPRAŠANJE
»Kakšne so pozitivne in negativne izkušnje anketirancev z uporabo umetnostnih izraznih sredstev pri njihovem strokovnem delu?«

Na osnovi analize odgovorov na šestnajsto, sedemnajsto, osemnajsto, enaindvajseto in dvaindvajseto vprašanje poskušam na tem mestu odgovoriti na tretje delovno oziroma raziskovalno vprašanje. Večina anketirancev ima pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi predvsem pozitivne izkušnje, tako s strani uporabnikov, kot sodelavcev in vodstvenega kadra. Negativne izkušnje so zlasti vezane na pogoje dela (finance, prostor, čas) in omejitve posameznika, oziroma uporabnikov.

23. vprašanje: »Napišite karkoli, kar bi želeli sporočiti, pa do sedaj ni bilo zajeto v tem delu anketnega vprašalnika.«

To vprašanje je bilo mogoče v prvi vrsti neumestno, saj sem anketirance na koncu prvega dela drugega dela anketnega vprašalnika izzvala, da naj napišejo karkoli, kar bi želeli sporočiti, pa do sedaj po njihovem mnenju ni bilo zajeto v tem delu anketnega vprašalnika. Večina jih na to vprašanje ni odgovarjala. Vseeno pa sem dobila dva zanimiva odgovora, ki ju želim na tem mestu predstaviti, saj se strinjam z njima:

Spoznanja: Notranja motivacija je zelo pomemben dejavnik za izvajanje z različnimi izraznimi sredstvi.

Škoda je, da ljudje ravno zaradi nepoznavanja koristnosti izraznih dejavnosti v življenju veliko zamudijo.

2.5.3. Drugi del drugega dela anketnega vprašalnika

Drugi sklop vprašanj drugega dela anketnega vprašalnika so sestavljala zlasti vprašanja o njihovem strokovnem izpopolnjevanju za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi. Glede na to, da je na ta sklop vprašanj odgovarjalo le pet anketirancev, bom zelo težko naredila prvotno najavljeni model izobraževanja. Bom pa poskušala v nadaljevanju predstaviti predlog modela za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi oziroma predlagam ustanovitev inštituta. V mislih imam t.i. psihosocialni umetnostni inštitut oziroma socialno kulturno akademijo.

24. vprašanje: »Obkrožite, ali ste se že strokovno izpopolnjevali za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi.«

a) DA (Kje, kdaj in kako?)	5
b) NE	10

Od petnajstih anketirancev jih je odgovorilo pritrdilno le pet in med njimi le ena socialna delavka. Glede na to, da v nadaljevanju izhajam samo iz odgovorov teh petih anketirancev, se mi ni zdelo smiselno oblikovati kategorije. Pritrdilne odgovore s pojasnilom kje, kdaj in kako so se strokovno izpopolnjevali, prikazujem spodaj:

Udeležba na tečaju v okviru revije Unikat.

Na različnih tečajih.

Na PeF – specialistični študij Pomoč z umetnostjo, smer gib-ples; prvič vpisana v letu 2003/2004.

Na mnogih seminarjih za vodje folklornih skupin.

Na seminarjih, ob prebiranju strokovne literature.

Videti je, da se udeležujejo izpopolnjevanja prek tečajev in različnih seminarjev. Zanimivo bi bilo tudi vprašanje, ali vsi poznajo možnost specialističnega študija Pomoč z umetnostjo na Pedagoški fakulteti v Ljubljani.

Na nadaljnja vprašanja so odgovarjali samo tisti, ki so odgovorili pritrdilno na štiriindvajseto vprašanje. To je pet anketirancev.

25. vprašanje: »Napišite, v čem je bilo po vašem mnenju strokovno izpopolnjevanje 'dobro' (kakovostno, potrebno, navdihujoče ...).«

Na to vprašanje sem dobila štiri odgovore, vezane na:

➤ nove ideje

Nove ideje.

➤ metode in tehnike

Ker nas seznanjajo z obiljem metod in tehnik uporabe umetnostnih izraznih sredstev, ter s sorodnimi teoretičnimi in praktičnimi znanji, ki pomagajo sistematično in strokovno

uporabljati umetnostna izrazna sredstva v pedagoškem, terapevtskem in socialnem delu. Spoznaš nove tehnike.

Če sam obvladaš neko tehniko, jo lažje prenašaš na druge, jim znaš svetovati in jih motivirati.

➤ teoretično in praktično znanje

Ker nas seznanjajo z obiljem metod in tehnik uporabe umetnostnih izraznih sredstev, ter s sorodnimi teoretičnimi in praktičnimi znanji, ki pomagajo sistematično in strokovno uporabljati umetnostna izrazna sredstva v pedagoškem, terapevtskem in socialnem delu.

Iz pojasnil anketirancev sklepam, da je strokovno izobraževanje potrebno, oziroma »dobro«, saj tako dobijo nove ideje, izvedo več o različnih metodah in tehnikah dela uporabe umetnostnih izraznih sredstev, pridobijo več teoretičnega in praktičnega znanja.

26. vprašanje: »Navedite, kakšne so bile pomanjkljivosti strokovnega izpopolnjevanja.«

Na to vprašanje sem dobila le en odgovor: *Razpršenost in nekontinuiranost; pomanjkanje osnovnih praktičnih znanj komunikacije in stika z uporabniki.*

Slednje mogoče nakazuje na premalo kritično refleksijo anketirancev v zvezi s tem vprašanjem. Zgoraj navedeni odgovor je podala le anketiranka, ki je absolventka specialističnega študija Pomoč z umetnostjo.

27. vprašanje: »Navedite, česa bi si želeli od strokovnega izpopolnjevanja.«

Na to vprašanje so odgovorili le trije anketiranci, ki so podali naslednje odgovore: *Več možnosti za udeležbo in finančnih sredstev za izvedbo.*

Razpršenost in nekontinuiranost; pomanjkanje osnovnih praktičnih znanj komunikacije in stika z uporabniki.

Predvsem več časa za udeleževanje tovrstnih izpopolnjevanj.

Dva odgovora kažeta, da bi morali biti izpolnjeni predpogoji za udeležbo na strokovnem izpopolnjevanju: finančna sredstva in čas. To lahko navežem na analizo odgovorov na sedemnajsto in dvajseto vprašanje.

En odgovor absolventke specialističnega študija Pomoč z umetnostjo, pa dejansko utemeljuje, česa bi si želeli od strokovnega izpopolnjevanja, to je: več homogenosti in kontinuitete, ter praktična znanja o komunikaciji in stiku z uporabniki.

28. vprašanje: »Navedite, ali imate kakšen predlog za spremembe in izboljšave strokovnega izpopolnjevanja.«

Dobila sem en zelo jasen odgovor: *Komunikacijski trening, nemara predstaviti le nekaj osnovnih konceptov uporabe umetnostnih izraznih sredstev, in spodbuda, da se posameznikova praksa gradi na njih. Več supervizije.* In en nejasen odgovor: *To je opcija glede na preostala finančna sredstva.*

29. vprašanje: »Obkrožite in odgovorite, ali bi se želeli dodatno strokovno izpopolnjevati.«

a) DA (Zakaj, kje in kako?)	4
b) NE (Zakaj?)	/

Vsi anketiranci, ki so odgovorili na štiriindvajseto vprašanje, so odgovorili pritrdilno tudi na tega, razen enega, ki na to vprašanje ni odgovoril. Pritrdilne odgovore, da bi se želeli strokovno izpopolnjevati, navajam spodaj:

Ker sem radovedna in se rada učim, ustvarjalnost pri delu pa se tudi napaja iz novih znanj in izzivov. V tujini, upam, da s kakšno štipendijo.

Na enak način kot do sedaj.

Vedno potrebuješ nove ideje.

V okviru rednega strokovnega izobraževanja.

○ **ŠESTO DELOVNO OZIROMA RAZISKOVALNO VPRAŠANJE**

»Ali in kje so se anketiranci že strokovno izpopolnjevali iz posameznih umetnostnih izraznih sredstev in kakšne so njihove potrebe v zvezi s tem?«

Na osnovi analize odgovorov od štiriindvajsetega do devetindvajsetega vprašanja lahko le deloma odgovorim na šesto delovno oziroma raziskovalno vprašanje, saj sem dobila premalo podatkov, da bi lahko le-te posploševala. Iz teh odgovorov izhaja, da se je le malo anketirancev strokovno izpopolnjevalo, če pa so se že, je bilo to na tečajih in različnih seminarjih. Večina anketirancev namreč meni, da bi najprej morala biti izpolnjeni finančni in časovni predpogoj za udeležbo na strokovnem izpopolnjevanju. Iz tega sklepam, da se anketiranci za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi ne izpopolnjujejo posebej, čeprav si to želijo, in da so več ali manj prepuščeni lastni iniciativi, zainteresiranosti in kreativnosti. Tisti pa, ki so se udeležili strokovnih izobraževanj, menijo, da so ta potrebna, saj tako dobijo nove ideje, izvedo več o različnih metodah in tehnikah dela pri uporabi umetnostnih izraznih sredstev, pridobijo več teoretičnega in praktičnega znanja o njih, kar jim pomaga bolj sistematično in strokovno uporabljati umetnostna izrazna sredstva v pedagoškem, terapevtskem in socialnem delu. Predlagajo, naj bo strokovno izpopolnjevanje bolj kontinuirano in manj razpršeno, in naj bi ponujalo več praktičnih znanj o komunikaciji (komunikacijski trening), konceptih uporabe umetnostnih izraznih sredstev, stikih z uporabnikom in več supervizije. Želijo si tudi, da bi se lahko dodatno strokovno izpopolnjevali na enak način kot doslej (seminarji, delavnice, tečaji), v okviru rednega strokovnega izobraževanja in v tujini.

Primeri dobre prakse

V svoji nalogi sem želela predstaviti tudi nekatere domače primere dobre prakse, vendar lahko navedem le nekaj tujih primerov:

- izdaja CD-ja brezposelnih oseb;
- stenski koledar s provokativnimi slikami na temo »Ali so telesa brezdomcev lahko erotična?«;
- glasbeni projekti (glasba za mlade; otroški musical; glasbene delavnice za otroke iz različnih kulturnih okolij; glasbene skupine; otroški koncerti; radijske oddaje; glasba in folklorni ples za upokojenca; risanje po poslušanju glasbe; računalniška glasba; povezave z drugimi izraznimi sredstvi, kot npr. z gibom, plesom, govorom, likovnostjo);
- klovnji zdravniki »ClinicClowns«;
- gledališče v zaporih »Theater in Gefängnissen«;
- projekt gledališča z brezdomci;
- projekt gledališča z ljudmi, odvisnimi od alkohola (Projekt PRO-95 na Dunaju); v večini primerov izberejo gledališče zato, ker so mnenja, da se v njem srečajo vsa ostala umetnostna izrazna sredstva: lahko ustvarjajo glasbo, gibanje, govor, pišejo besedila, slikajo, oblikujejo, šivajo kostume za nastop idr. Ob tem pa rasteta posameznikova identiteta in motivacija, kar je znak, da se pri takih dejavnostih res odvija intenzivni proces.

Iz slovenskega prostora omenjam dva zelo uspešna in odmevna primera dobre prakse: dramska skupina iz Centra Dolfke Boštjančič, ki je že večkrat sodelovala na mednarodnem festivalu uličnih gledališč Ana Desetnica; brezdomci, ki izdajajo svoj časopis, z naslovom Kralji ulice.

Tako se lahko s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev izvajajo tudi širša družbena gibanja, npr. akcije proti socialni izključenosti, vsaki obliki političnega ogrožanja, ogrožanju človekovih pravic, omejevanju umetnosti in kulture itd. Lahko pa potekajo tudi akcije za svobodo mišljenja in izražanja, za mrežno sodelovanje, za vključevanje ljudi v družbeno dogajanje in sooblikovanje.

2.6. ZAKLJUČKI IN PREDLOGI

V tem poglavju podam nekatere skupne zaključke, vezane tako na empirični kot teoretični del moje raziskovalne naloge.

Uporaba umetnostnih izraznih dejavnosti v terapevtske namene se je najprej začela razvijati v tujini kot metoda dela v psihiatričnih bolnišnicah, pri delu z ljudmi, ki imajo težave v duševnem zdravju. Postopno razvijanje in vključevanja pomoči z umetnostnimi izraznim sredstvi tudi na druga področja dela, ter organiziranje različnih strokovnih usposabljanj in specialističnega študija Pomoč z umetnostjo, kažejo na vse večje zanimanje za razvoj takšnega načina dela pri nas. To dokazuje tudi razširjenost uporabe umetnostnih izraznih sredstev v Upravni enoti Kranj. Od skupnih štiriinštiridesetih ustanov, oziroma programov, se jih je sedemintrideset odzvalo na anketni vprašalnik, od teh jih je petnajst odgovorilo pritrdilno, da pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva. Največ težav z opredelitvijo so imeli anketiranci na področju dela s starejšimi. Večina jih je menila, da pri svojem delu ne uporabljajo umetnostnih izraznih sredstev. Ta težava pa izhaja predvsem iz našega različnega poimenovanja in razumevanja umetnostnih izraznih sredstev. Večinoma so jih opredelili kot t.i. prostočasne aktivnosti, s katerimi skrbijo za boljše počutje svojih članov.

Polovica anketirancev, ki pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, je zaposlenih za nedoločen čas, polovica je prostovoljcev. Obenem jih ima večina univerzitetno izobrazbo. Tako umetnostna izrazna sredstva pri svojem delu uporabljajo predvsem psihologi, socialni delavci, socialni pedagogi in delovni terapevti. Velika večina anketirancev meni, da delajo na več področjih hkrati, npr. na področju otrok in mladostnikov, na področju duševnega zdravja in različne oviranosti, ter na področju družine. Tako sem spoznala, da v praksi prihaja do različnega razumevanja delovnih nalog posamezne ustanove oziroma programa. Odstopanje, med formalno opredelitvijo nalog centra za socialno delo in anketirancev, je zlasti vidno na področju neprofitnega sektorja. Obenem pa to nakazuje, da so potrebni na področju socialnega varstva in ožje, socialnega dela, celostni pristopi dela z ljudmi, pri tem pa so umetnostna izrazna sredstva lahko strokovnjakom v veliko pomoč.

Velika večina anketirancev, ki pri svojem delu uporablja umetnostna izrazna sredstva, zelo poenoteno razume ta pojem. Zanje je sredstvo/medij/dejavnost (glasba, petje, drama, gledališče, fotografija, video, pripovedovanje zgodb ipd.) za izražanje čustev, občutkov, stisk, želja itd. Obenem jih velika večina pojem socialno kulturno delo vidi v širšem socialno kulturnem kontekstu, kjer jim pomeni povezovanje socialne in kulturne dimenzije (posameznika, skupine, skupnosti). Drugi razumejo socialno kulturno delo kot socialno kulturne dejavnosti z doživljajsko izkustvenimi nameni. Absolventka specialističnega študija Pomoč z umetnostjo pa razume socialno kulturno delo tudi kot terapevtsko, sama mu pravi psihosocialna pomoč z umetnostjo.

Večina anketirancev, ki uporablja pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva, se je z njihovo uporabo seznanila pretežno v okviru rednega (formalnega) izobraževanja, nekaj pa tudi v okviru neformalnega (tečajji, seminarji, delavnice ipd.). Pri svojem delu so jih začeli uporabljati kot dopolnilo klasičnemu načinu dela (razgovoru). Nekateri so spoznali, da umetnostna izrazna sredstva in njihove dejavnosti odpirajo pot za

uporabnikovo reševanje problema, aktivirajo njegovo ustvarjalnost. Iz tega sklepam, da se večina bolj nagiba k uporabi umetnostnih izraznih dejavnosti kot dopolnjujočega, klasičnega načina dela, kjer vse vrste funkcionalne uporabe umetnostnih izraznih sredstev uporabljamo v neterapevtske, vendar s terapijo povezane namene. Izvajalci teh aktivnosti večinoma tudi niso usposobljeni za terapevtsko pomoč z umetnostjo. Pomembnejši se jim zdijo procesi ustvarjanja, možnosti za svobodno izražanje čustev, misli in občutkov, ter posameznikovo osebno razumevanje ustvarjenega.

Anketiranci, ki uporabljajo pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva, vidijo možnosti njihove uporabe na vseh področjih socialnega varstva, pri delu z otroki, mladostniki, s starši, z osebami s težavami v duševnem zdravju, z uporabniki nelegalnih drog. Večina pa vidi njihovo uporabo zelo široko, npr. pri skupinskem organiziranju prostočasnih aktivnosti, učenju novih veščin in spretnosti, izboljšanju skupinske dinamike, prepoznavanju in izražanju strahov ter stisk, pri delu zaradi boljše motivacije, komunikacije, za razumevanje in sprejemanje novih čustvenih stanj itd. Obenem veliko anketirancev meni, da bi ta način dela lahko uporabljali pri otrocih in mladostnikih iz socialno šibkih družin; pri otrocih in mladostnikih z ulice, ki imajo ideje, pa ne vedo, kje in kako bi jih uresničili; pri otrocih in mladostnikih, ki imajo določene težave na področju izražanja čustev, potreb, agresij; pri otrocih, ki so žrtve različnih oblik nasilja; pri zasvojenih; pri osebah s težavami v duševnem zdravju, ki jih ponavadi pestijo tudi finančne težave. Iz tega je razvidno, kako široka je paleta možnosti uporabe umetnostnih izraznih sredstev, bodisi na različnih področjih dela, pri delu s skupinami uporabnikov v različnih psiho-socialnih stanjih, pa tudi v kurativne ali preventivne namene.

Ljudje s težavami v duševnem zdravju imajo ponavadi zelo ozke, okrjene socialne stike, so v družbi še vedno stigmatizirani in imajo manjše možnosti za vključevanje v širše družbeno življenje. Umetnostna izrazna sredstva se anketirancem predvsem na področju duševnega zdravja in različne oviranosti zdijo zelo dobrodošla in koristna zato, ker omogočajo poleg verbalnega izražanja še druge načine za izražanje individualnih potreb, občutkov in čustev, ter prispevajo k vzpostavljanju notranjega miru, doživljanju osebnostne celovitosti in h kakovostnejši socializaciji ter kvalitetnejšemu življenju in, kakor sami pravijo, k antistigmatizaciji. Tako anketiranci – zlasti na področju duševnega zdravja in različne oviranosti – pri delu z ljudmi s posebnimi potrebami, uporabljajo umetnostna izrazna sredstva za doseganje socialne integracije, spodbujanje tolerantnosti širše javnosti do drugačnosti, in za sprejemanje njihove ustvarjalnosti. Prek vključevanja v umetnostne izrazne dejavnosti imajo posamezniki možnosti za socialno rehabilitacijo, razvijejo svoje pozitivne vrednote in sposobnosti, ter doživljajo občutek sprejetja in samopotrditve.

Pri svojem delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi večina anketirancev ne uporablja posebnega, konkretnega gradiva, postopkov in načina dela. Prepuščeni so svoji iznajdljivosti in samoiniciativnosti, nekateri npr. uporabljajo domače in tuje revije, strokovno literaturo, ki je vezana na posamezno umetnostno izrazno sredstvo, dnevni časopis, internet ipd. Umetnostne izrazne dejavnosti izvajajo nekateri tri mesece skupaj, po eno uro na teden (gre bolj za individualno delo), nekateri se sestajajo na štirinajst dni in drugi dvakrat do petkrat tedensko (predvsem v obliki skupinskega dela – delavnic). Teme, na katere navezujejo dejavnosti, so zelo raznolike: od velike noči, začetka pomladi, valentinovega, pustovanja, do takih, ki jih uporabniki sami

predlagajo. Nekateri pa teme prav ciljno usmerjajo, npr. k pridobivanju uporabnikovega občutka lastne vrednosti, razvijanje uporabnikove ustvarjalnosti. Iz tega sklepam, da je vsak anketiranec razvil svoj način dela s posameznim umetnostnim izraznim sredstvom. Pri večini poteka delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi v več fazah, npr. – ugotovitev uporabnikovih potreb, priprava materiala, izvedba dejavnosti, evalvacija. Glede na način izvedbe posameznih umetnostnih izraznih dejavnosti pri večini anketirancev prevladuje skupinsko in manj individualno delo. Tisti, ki izvajajo individualno delo, omenjajo predvsem igro vlog.

Zelo veliko anketirancev v svoji delovni praksi imenuje umetnostno izrazno dejavnost – delavnica. Le-te uporabljajo tako pri delu z otroki, mladostniki, uporabniki metadona, pri osebah s težavami v duševnem zdravju, osebah po poškodbi možganov, starostnikih, težko zaposljivih osebah, mamicah z dojenčki, osebah s posebnimi potrebami, osebah z različnimi psihosocialnimi stanji, kot so npr. depresija, zavrtnost, obup, stiska, nemir, obtoževanje, nizka samopodoba. Pri tem pa upoštevajo uporabnikove specifične potrebe in želje. Večina anketirancev, ki uporablja pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva, je pozorna na uporabnikove želje, potrebe in njegove možnosti. Ne uporabljajo vseh ali posameznih umetnostnih izraznih sredstev, če jih uporabnik ne želi. Kar pomeni, da umetnostna izrazna sredstva uporabijo takrat, kadar začutijo, da je to obojestransko smiselno in koristno.

Večina anketirancev uporablja pri svojem delu več umetnostnih izraznih sredstev, niso omejeni samo na eno. Tako uporabljajo pri svojem delu integriran pristop. Nekateri zato, ker s tem pristopom uporabnikom ponudijo večjo izbiro prostočasnih aktivnosti, ali pa ustvarijo raznolike poglede za učenje. Tako velika večina anketirancev uporablja pri svojem delu vsa naštetá umetnostna izrazna sredstva: gib, ples, glasbo, likovnost, gledališče, dramo, fotografijo, video, kreativno pisanje.

Iz odgovorov anketirancev o namenih/ciljih uporabe umetnostnih izraznih sredstev pri njihovem delu, ugotavljam, da se njihova mnenja v glavnem ujemajo s teoretičnimi izhodišči in koncepti o namenih umetnostnih izraznih sredstev in umetnostne terapije, ki jih podrobneje navajam že v teoretičnem uvodu. Tako npr. večina pravi, da je glavni namen/cilj uporabe umetnostnih izraznih sredstev spodbujanje sprostitve, čustev, dobrega počutja ipd.

Mnogi anketiranci, ki pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, ocenjujejo, da uporabniki pri tem načinu dela izražajo veliko zadovoljstvo, verbalno ali neverbalno. Prav tako imajo zaposleni (sodelavci in nadrejeni) pozitiven odnos do takega načina dela in ga tudi v večini primerov podpirajo. Omenjeno prav tako kaže na to, da je ta način dela v praksi, tudi v Upravni enoti Kranj, že zelo prisoten. Tako velika večina anketirancev, ki uporablja pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva, ne vidi težav pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi pri zaposlenih, saj so ti zelo suportivni in razumevajoči do takega načina dela, temveč vidi težave v uporabnikovih omejitvah, predvsem pa v slabih finančnih, prostorskih in časovnih pogojih. Tako ocenjujejo, da so pogoji dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi v Upravni enoti Kranj še kar zadovoljivi. Veliko večino pestijo zlasti finančne in prostorske stiske, a so pri tem zelo iznajdljivi in ustvarjalni. Ugotavljam, da je veliko diskusij o kakovosti in merljivosti uspešnosti na področju socialnega dela. »Podeljevalci denarja« vse bolj zahtevajo merljivost rezultatov v socialnem delu. Pri delu z ljudmi, še zlasti v neprofitnem sektorju, ki je v veliki meri odvisen od t.i. razpisov, pa so rezultati

pogosto težko merljivi; npr. v poročilih ministrstvu, ali pa drugim akterjem je potrebno navesti številko dnevnega obiska (frekvence), ob tem pa nihče ne vpraša, ali je ta oseba sedaj kaj bolj samostojna, samozavestna, ali je pridobila orodja za učinkovitejša ravnanja itd. Po drugi strani pa se pričakovanje, da lahko zgolj denar vodi v rešitve socialnih in kulturnih kriz, v praksi socialnega dela ne potrjuje, finančna sredstva niso zadosten dejavnik uspešne podpore in pomoči ljudem v stiski. Prav tako menim, da če želimo v takih projektih meriti uspešnost socialnega dela z uporabo umetnostnih izraznih sredstev, potem za ta namen potrebujemo poglobljeni intervju z vsakim udeležencem – tako z izvajalcem kot z uporabnikom.

Izkušnje anketirancev, ki pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, so predvsem pozitivne. Opažajo, da se uporabnikom pri takem načinu dela izboljša kakovost življenja in poveča njihov občutek samorealizacije. Pri takem načinu pa imajo le redki organizirano supervizijo; bolj je prisotna neka vrsta intervizije. Kar kaže na to, kako je ta način dela pri večini anketirancev prepuščen njihovi lastni iznajdljivosti in samoiniciativnosti.

Mnenja o strokovni usposobljenosti za izvajanje umetnostnih izraznih dejavnosti so različna. Ugotavljam, da se nekateri anketiranci, ki uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, strinjajo s pomembnostjo strokovne usposobljenosti za izvajanje takega načina dela, naj bo to v obliki permanentnega izobraževanja, različnih tečajev, seminarjev in delavnic, v okviru specialističnega študija Pomoč z umetnostjo, ali študija v tujini. Nekateri menijo, da strokovna znanja o posameznem umetnostnem izraznem sredstvu niso primarnega pomena, bolj so pomembni proces dela, praktične izkušnje z umetnostnimi izraznimi dejavnostmi, osebne in poklicne kvalitete izvajalca, znanja o dinamiki skupine, o specifičnih potrebah uporabnikov ipd. Strinjam se z obema mnenjema. Pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi se mi zdijo pomembni tako kreativnost, inovativnost in iznajdljivost, ter osebna motiviranost in izkušnost socialne delavke, delavca, kot strokovna znanja o socialnem delu in posameznih umetniških izraznih sredstvih. Prav pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi imamo socialni delavci veliko možnosti in svobode, da povezujemo svoja praktična in strokovna znanja v učinkovito celoto.

Na podlagi celotne svoje raziskave sklepam, da se izvajalci, ki pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, razen redkih izjem, za delo z njimi niso niti posebej usposobili, niti se dodatno strokovno ne izpopolnjujejo, nimajo primerne strokovne supervizije in ne uporabljajo konkretnih konceptov dela, gradiv. Glede na to, da se moramo raznolikim posameznikom znati približati na raznolike načine, sem mnenja, da delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi zahteva strokovno predznanje. Med drugim bi morali kot strokovnjaki vedeti ne samo, kako ustvariti stik s posameznikom, kako razviti kontekst zaupanja, v katerem se človek lahko čustveno »odpre«, ampak tudi kako nadaljevati proces dela v smeri dogovorjenih zelenih ciljev z upoštevanjem, kako pomembno je čustveno odprtemu posamezniku omogočiti zapustiti kontekst dela v stanju ponovne čustvene stabilnosti.

V teoretičnem delu naloge smo lahko videli, da v nekaterih evropskih državah (Švedska, Nizozemska, Francija, Nemčija, Anglija) že potekajo razna strokovna izobraževanja (visokošolski in univerzitetni študiji), usposabljanja v obliki organiziranih seminarjev in delavnic, ki pa jih vodijo predvsem strokovnjaki iz Amerike, Anglije in Nizozemske. Tako je na »tujem tržišču« že na voljo ustrezna

ponudba dodatnega in nadaljevalnega izobraževanja in izpopolnjevanja za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi. Evropske univerze in visoke šole se povezujejo v Združenje za izobraževanje v umetnostnih terapijah ECARTe (European Consortium for Arts Therapies Education)¹⁶, v katerega se je doslej vključilo štirinajst držav (Belgija, Hrvaška, Estonija, Finska, Francija, Nemčija, Irska, Nizozemska, Poljska, Rusija, Španijo, Velika Britanija, Švedska), med njimi tudi Slovenija, Univerza v Ljubljani. Kljub temu pa menim, da bo potrebno v prihodnje narediti kar nekaj korakov v smeri celostnega reševanja te problematike in oblikovanja novih študijskih programov za izobraževanje iz dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi, saj bi bilo za potrebe sociale, zdravstva in šolstva temu vprašanju treba posvetiti več pozornosti, pridobiti dodatna sredstva in strokovno usposobljene kadre, ter oblikovati tudi dodiplomske študijske programe, ki bi študentom ponudili več teoretičnega znanja in praktičnih izkušenj, saj so te še kako potrebne za uspešno delovanje na tem področju.

Nekatere bistvene sklepe navajam v obliki alinej, saj se mi zdi tak način podajanja bolj pregleden:

- za delo z ljudmi, še zlasti v smislu perspektive moči, so znanja o umetnostnih izraznih sredstvih pomembna;
- samoiniciativno izobraževanje je po mnenju večine izvajalcev pomembnejše od formalnega;
- za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi so značilna delovanja s čuti, delo z notranjimi procesi človeka (motivacijski procesi, želje, hotenja, čustva) itd.;
- delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi je uporabno na vseh področjih socialnega varstva, vzgoje in izobraževanja, rehabilitacije itd., ter za vse generacije, prav tako pa so umetnostna izrazna sredstva uporabna vsak dan, kot sprostitvev pri prehitrem tempu življenja;
- udeleženci se pri uporabi posameznih umetniških sredstev sprostijo in strokovnim sodelavcem zaupajo svoje občutke, čustva, stiske in težave, ki jih spremljajo v vsakdanjem življenju;
- uporaba umetnostnih izraznih sredstev uporabniku in strokovnjaku omogoča drugačno razumevanje težav in skupno razvijanje alternativnih možnosti njihovega reševanja;
- pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi je izdelek drugotnega pomena, proces pa vpliva na dvigovanje kvalitete uporabnikovega življenja;
- tako kot v vseh ustvarjalnih dejavnostih in načinih psihosocialne pomoči, tudi pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi vsak strokovnjak razvije svoj osebni način dela in za doseganje zastavljenih ciljev, v procesu pomoči, uporablja različne kreativne medije, metode in tehnike;
- v procesu pomoči je pomembno, da je strokovnjak pozoren na občutek varnosti in zaupanja v odnosu z uporabnikom; tako si nekateri pomagajo pri vzpostavljanju ustrezne klime s humorjem in smehom;
- delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi je še bolj zanimivo, razgibano in učinkovito, če jih med seboj povezujemo; ponavadi se med seboj prepletajo in dopolnjujejo, saj vsako od njih s svojo posebnostjo prispeva k celovitosti in intenzivnosti dogajanja znotraj posamezne dejavnosti;
- izbira, oziroma odločitev o tem, katera umetnostna izrazna sredstva uporabiti v procesu pomoči, je povezana tudi z nameni in cilji dela na posameznem področju,

---

¹⁶ The European Consortium for Arts Therapies Education. Dostopno na <http://ecarte.info/> (25.07.2007).

in je obenem odvisna od izvajalčeve lastne motiviranosti ter izkušenosti v določenem umetnostnem izraznem sredstvu;

- večina strokovnih delavcev se nagiba k uporabi umetnostnih izraznih sredstev kot suportivne (podporne) oblike dela, ne pa toliko terapevtske;
- večina izvajalcev ni posebej strokovno usposobljena za terapevtsko delo z umetnostnim izraznimi sredstvi;
- v večini ustanov uporabljajo umetnostna izrazna sredstva tako pri skupinskem, kot pri individualnem delu;
- programi, v katerih uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, so predvsem namenjeni uporabnikom posamezne ustanove (npr. mladim, otrokom, osebam s težavami v duševnem zdravju, žrtvam in povzročiteljem nasilja, osebam z motnjo hranjenja, njihovim najbližjim);
- ker poskušamo udeležene v rešitvi problema razumeti čim bolj celostno, večplastno in interdisciplinarno, moramo biti strokovnjaki opremljeni z različnimi teoretičnimi in praktičnimi znanji, s tehnikami, pristopi in z veščinami;
- s povečanjem možnosti izbire med različnimi umetnostnimi izraznimi sredstvi, oziroma pristopi in načini reševanja problemov, sta socialna delavka in delavec lahko bolj ustvarjalna in svobodna pri skupnem odločanju z udeleženi v rešitvi problema;
- s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev se lahko zgodi preokvirjanje načinov uporabnikovega dotedanjega razumevanja, odkrivanje novih perspektiv, širitev izhodiščnega vprašanja, razvijanje možnosti za samospoznavanje, kjer ni bistvena vse večja vednost, ampak prebujanje, oziroma obujanje radovednosti;
- ponudbe dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi lahko bistveno prispevajo k dvigu kvalitete življenja, posameznika, skupnosti, organizacije in družbe;
- na umetnostna izrazna sredstva lahko gledamo v širšem kontekstu – kot na sredstva v funkciji preventive in socialne intervencije (kurative);
- umetnost nam odpira oči, nam omogoča jasneje uzreti določene plati življenja okoli nas; če se tudi mi naučimo gledati na svet z 'očmi umetnika', ki nam posreduje svojo miselno podobo resničnosti, nam svet postane zanimivejši;
- s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev se lahko naučimo: sposobnosti odločanja (s preučevanjem akcij in njihovih posledic); zavedati se svojih pravic in dolžnosti; sposobnosti komuniciranja (naučimo se poslušati, zastavljati vprašanja in smiselno odgovarjati); sočutja (ko se vživimo v vloge, spoznavamo občutke drugih in njihov pogled na svet); odprtosti;
- obenem nam umetnostna izrazna sredstva ponujajo bolj kakovostno preživljanje prostega časa in povečujejo možnost zaposljivosti in rehabilitacije;
- prek umetnostnih izraznih sredstev lahko strokovnjaki v veliki meri prispevamo k povečanemu samoodločanju in avtonomiji v življenju uporabnika in mu omogočimo izkušnjo, s pomočjo katere lahko oblikuje in poveča svoje samozaupanje in samoodločanje. Tako bi lahko govorili o procesu samoopolnomočanja. S pomočjo umetnostnih izraznih sredstev lahko človek uvidi, prepozna svoje notranje vire moči, ki jih nato vzame zares in jih začne dejansko uporabljati.
- rezultate svoje raziskave bom posredovala anketirancem in njihovim ustanovam, ter širši skupnosti (članek v reviji Socialno delo; občila javnega obveščanja; predstavitev ostalim zainteresiranim (ustanovam), ki niso sodelovali v raziskavi).

Predlogi

Na tem mestu navajam nekaj predlogov, kako v prihodnje bolj intenzivno uporabljati umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu, in svojo vizijo inštituta, oziroma akademije:

- Katero umetnostno izrazno sredstvo bo socialni delavec vzel kot svoje, je stvar njegovih osebnih nagnjenj in sposobnosti. Enako velja za njihovo aplikacijo. Dober, oziroma strokoven socialni delavec ob poglobljanju specifičnih usmeritev, denimo plesa, uporablja tudi elemente ostalih, saj ga k temu sili že raznolikost posameznikov, s katerimi se srečuje pri delu.
- Socialni delavci in delavke bi se morali na področju dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi dodatno izobraževati in jih postopoma vnašati v svoje strokovno delo (res je, da je na Fakulteti za socialno delo Univerze v Ljubljani v učnem programu dodiplomskega študija redni predmet Socialno kulturno delo), a menim, da je to premalo.
- Socialno delo mora biti odprto za različne pristope, poglede, nove metode in tehnike, ki prispevajo k povečanju možnosti izbire, oziroma ustvarjanja učinkovitih oblik psihosocialne pomoči.
- Obenem bi se morali socialni delavci in delavke več angažirati tudi na publicističnem področju, s čimer bi pripomogli k razvoju in širšemu prepoznavanju uporabe umetnostnih izraznih sredstev v socialnem delu.
- Prav tako bi lahko uporaba metod in tehnik, ki so se razvile v posameznih izraznih sredstvih, izboljšala življenjsko kvaliteto zaposlenih in prispevala k večji empatičnosti vodilnih delavcev. Tako bi lahko vodilni kadri s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev razvijali svojo občutljivost za dejanske potrebe zaposlenih in uporabnikov socialnih storitev.
- Umetnostna izrazna sredstva bi lahko uporabljali pri delu z revnimi populacijami, begunci, azilanti, žrtvami raznih katastrof, s skupinami žalujočih (metode neverbalnega izražanja so še posebej primerne za integracijo različnih etničnih skupin in multikulturnih družb), za integracijo oseb s posebnimi potrebami, za ljudi s težavami v duševnem zdravju in za bolj ali manj »zdrave« ljudi.
- Izkušstvo z delom z umetnostnimi izraznimi sredstvi bi si morali pridobiti vsi, ki delamo z ljudmi: od vzgojiteljev, učiteljev, profesorjev, socialnih delavcev in pedagogov, različnih terapevtov do zdravstvenega osebja.
- V prihodnosti naj bi vpeljali socialno-umetnostno-pedagoške, preventivne in intervencijske programe (zlasti v posebej ogroženih predelih mest).
- Izvajalci, ki pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, bi lahko imeli svoje prostore opremljene atraktivno. Lahko bi bili odprti za vsakogar in ponujali tako aktivno sodelovanje, kot pasivno sproščanje (npr. ob glasbi, gledališču, plesu, slikanju, branju, pisanju, ročnih delih, telesnih aktivnostih).

- Povečanje ponudbe dodatnega, če že ne rednega, izobraževanja za delo z umetnostnimi izraznim sredstvi; znano je namreč, da izobraževanja ne jemljemo več kot pojav, ki naj zajema le določeno obdobje rednega šolanja, temveč vse bolj kot vseživljenjski proces, in da učenje ni preprosto dodajanje novih predstav k prejšnjemu znanju in prepričanju, ampak reorganizacija starega znanja, ki šele omogoči integracijo novih elementov in konstrukcijo novih kognitivnih struktur, ter njihovo pomnjenje. (Socialni konstruktivizem poudarja tudi pomen kulturnega in družbenega konteksta učenja. Učitelj ni več posredovalec znanja, ki naj si ga učenec zapomni, temveč mu pomaga pri razvijanju njegovih kompetenc).
- Na isto situacijo lahko pogledamo iz treh različnih perspektiv: 1. s svojimi očmi, 2. s strani druge udeležene osebe, 3. iz perspektive neposredno udeležene, tretje osebe (ko si npr. ogleda video, fotografijo); premikanje med posameznimi zaznavnimi položaji nam daje kompleksnejši pogled na možne rešitve.
- Preokvirjanje: obstoječe prepričanje lahko postavimo v drug okvir, oziroma kontekst, s čimer pridobi novo pomensko perspektivo, ali pa prepričanje preoblikujemo tako, da samo kaže na večjo možnost izbire; s preokvirjanjem začne posameznik širiti svoj pogled na svet in ugotovi pozitivne strani negativnega stanja, ali vedenja.
- Uporaba virov (krepitev moči): posameznik naj bi prepoznal svoje notranje vire moči in se jih naučil učinkovito uporabljati, tudi preko umetnostnih izraznih sredstev; opremimo ga z »orodjem« za uspešnejše ravnanje.
- Dobro oblikovani cilj: da lahko cilje v resnici dosežemo, morajo biti: konkretni, pozitivno oblikovani, realno dosegljivi za posameznika, ki jih postavi, motivacijski; upoštevati morajo ekologijo (zunanje ali notranje dejavnike, ki so tej osebi pomembni), socialno-kulturni kontekst, in biti morajo takšni, da lahko dajejo povratno informacijo o njihovem uspešnem dosegu.
- Pri strokovnem delu upoštevajmo interdisciplinarnost. Le-ta mi pomeni sintezo dveh ali več disciplin, s čimer se vzpostavlja nova raven sporočanja. Interdisciplinarni prijem je tako lahko metoda uporabe obstoječega znanja iz različnih disciplin, za spoznavanje in raziskovanje skupnega interesnega področja, ali za razpravo o pomembnem problemu, ki se nanaša na eno ali več disciplin.
- Pri empiričnem raziskovanju je zelo smiselno narediti najprej pilotsko raziskavo in se vsaj predhodno seznaniti z razumevanji konkretnih pojmov, oziroma izrazov, ter s konteksti programov, oziroma ustanov. Zato morajo biti vprašanja zastavljena tako, da se v njih prepoznajo različni izvajalci, ki pri svojem delu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva. Obenem zamenjava vprašanj »Kaj?« z vprašanji vrste »Kako?« konstruktivistično epistemologijo zelo približa metodologiji.

Predlog inštituta, oziroma akademije

Na tem mestu bi rada prikazala ne toliko model izobraževanja, kot svoj vizionarski predlog modela za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi, oziroma ustanovitev inštituta.

– Interdisciplinarno, raziskovalno delo inštituta

V mislih imam t.i. psihosocialni, umetnostni inštitut, ali socialno kulturno akademijo, ki bi razvijala neodvisno, interdisciplinarno, raziskovalno delo na različnih področjih, kot so npr. sociologija, socialno delo, psihologija, antropologija, pedagogika, psihoterapija, umetnost.

– Organizacijske enote inštituta

Inštitut bi lahko sestavljali naslednji stebri, oziroma organizacijske enote: izobraževanje, raziskovanje, psihosocialna pomoč in svetovanje z umetnostnimi izraznimi sredstvi, supervizija in mentorstvo, doživljajsko izkustvene delavnice z umetnostnimi izraznimi sredstvi.

– Cilj inštituta

Cilj inštituta ne bi bil le kritično izražanje o delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi, temveč tudi aktivno poseganje v dogajanje v praksi, torej povezovanje praktičnih izkušenj z akademskimi raziskavami in refleksijo, ter z mednarodnimi spoznanji s praktično izobraževalnim in strateškim, psihosocialnim (svetovalnim) delom na različnih področjih javnega delovanja. Menim namreč, da je imaginacija velikokrat pomembnejša kot znanje, in da se samo tisti, ki nimajo domišljije, zatekajo v stvarnost. Inštitut si tako predstavljam kot zlitje interdisciplinarnih znanj in najprodornejše domišljije, oziroma kreativnosti.

– Ponudbe inštituta

Obenem bi inštitut ponujal nadaljnje izobraževanje, izpopolnjevanje, ki bi bilo povezano s posameznikovo izhodiščno izobrazbo (možnost kvalifikacije, oziroma specializacije), z željo po kreativnem ustvarjanju (možnost procesa spoznavanja samega sebe), s supervizijo, imel bi na razpolago knjižnico, ponujal seminarje, delavnice ...

– Študijske vsebine

Nadaljnje izobraževanje bi lahko zajemalo naslednje študijske vsebine: socialno psihologijo, dinamiko skupine, psihologijo (otroka, mladostnika, razvoja), zakonodajo, pravo, teoretične in praktične primere dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi, skupinsko delo, supervizijo, samospoznanja (izkustveno), odnos strokovnjak-uporabnik, komunikacijo, socialno kreativnost (kulturno, skupinsko, projektno delo), temelje psihologije (zlasti humanistične), metode in koncepte svetovanja, oziroma dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi, teorijo in prakso na temo umetnostnih izraznih sredstev (npr. gib-ples, zvok-glasba, gledališče-drama, likovnost, fotografija, video, kreativno pisanje), tehnike dela s posameznimi izraznimi sredstvi (npr. risanje, slikanje, modeliranje, pripovedovanje, pisanje), umetnostno pedagogiko, znanja o barvah in različnih snoveh (materialih), psihopatologijo, spoznanja nevropsihologije, metodiko in didaktiko, zgodovino umetnosti, antropologijo (kulturno in socialno), spremljanje prakse in supervizijo primerov, kibernetiko in epistemologijo ... Sam proces izobraževanja naj bi bil proces, v katerem »študentje« prevzemajo vlogo »profesorjev« in obratno (dialoško učenje).

– Proces izobraževanja

Razdeljen bi bil na tri dele: samodojemanje in samorefleksija; vzpostavljanje povezav; delovanje.

– Povezava prakse in teorije

Inštitut bi se ukvarjal zlasti s povezovanjem, oziroma s prenosom praktičnega znanja v teorijo, saj sem zlasti v empiričnem delu ugotovila, da strokovnjaki pri svojem delu kot dopolnilo klasičnemu načinu uporabljajo umetnostna izrazna sredstva, vendar ne nobenih posebnih postopkov, konceptov, literature; bolj so prepuščeni lastni kreativnosti, samoiniciativnosti in iznajdljivosti. Ob tem bi se moral inštitut povezati s sorodnimi inštituti, ali z akademijami v Slovenji, Evropi in širše, da bi tako omogočil formalno priznanje izobraževanja, oziroma študija.

(Internet 20)

»'Prvi korak v duhovnem razvoju je pogum,' je govoril Gandhi.

Svet se strahopetcem zdi poln groženj in nevarnosti. Ti iščejo lažno varnost življenja brez velikih izzivov in se oborožijo do zob, da bi branili tisto, kar se jim zdi, da imajo. Strahopetci si postavijo rešetke lastne ječe.

Bojevniki luči usmeri svoje misli onkraj obzorja. Ve, da mora sam nekaj storiti za svet, če ne tega ne bo storil nihče.«

(Coelho 2000: 142)

3. SKLEP

Trenutno smo pred velikimi izzivi, kako obvladovati številne spremembe, ki se dogajajo znotraj globalizacijske, informacijske družbe in jih zaznamujejo demografske spremembe (starajoča se družba), podaljševanje šolanja, medkulturni problemi (ustrahovanje, vojna), nova kuga (aids), bolezni (SARS). Tradicionalne strukture v malomeščanski družini (zakonu) se umikajo, oziroma lomijo, kar vodi v razpad klasične družine kot socialne ustanove. Zaradi vse manjše socialne varnosti (povečanje nezaposljivosti) se vse bolj zahtevata poklicna fleksibilnost in mobilnost. Postindustrijska družba tako prinaša s sabo številne spremembe, ki se jim moramo prilagajati tudi na področju socialnega dela. Od tod sledijo številne nove naloge, kajti pojavljajo se nove oblike psihičnih obremenitev in novi stresni pogoji ter z njimi povezane bolezni. Ravno tukaj bi lahko socialni delavci tudi z uporabo umetnostnih izraznih sredstev veliko prispevali. To potrjujejo izkušnje iz slovenske prakse, kjer je uporaba umetnostnih izraznih sredstev zelo razširjena na področju socialnega varstva in znotraj njega, na področju otrok in mladostnikov, družine, duševnega zdravja in različne oviranosti, na področju starejših, zdravja in preventive, in sicer z namenom spodbujanja sogovornika k samoiniciativnosti, prevzemanju lastne vloge v rešitvi problema, sprostitve, krepitve moči, čustvene in telesne razbremenitve, dobrega počutja, dviga kvalitete življenja, gradnje pozitivne samopodobe, samospoštovanja, samopotrditve itd.

Postmoderna paradigma in etika udeležnosti preprečujeta rabo tehnik in metod psihosocialne podpore in pomoči na način kuharskega recepta, ali priročniškega nasveta, ki ne upošteva konkretnega konteksta. Nasprotno, udeležence raziskovalnega delovnega projekta spodbujata k individualnim, raznolikim, novim, nepričakovanim odgovorom, tako na stara kot na nova vprašanja, ki jih razvijejo in izmenjujejo v dialogu in z umetnostnimi izraznimi dejavnostmi, kar od vseh ne zahteva le sposobnosti, znanja in izkušenosti, temveč tudi ustvarjalnost – občutljivost, pronicljivost, intuitivnost, odprtost, prožnost, domišljijo, izvirnost in iznajdljivost. Naštete lastnosti, ki naj bi imel tudi socialni delavec, prispevajo k preokvirjanju dane situacije v smeri zelene spremembe (Šugman Bohinc 2005).

Umetnostna izrazna sredstva zlasti v tujini vse bolj doživljajo splošno priznanje in veljavo ter vse pogostejše vključevanje v izobraževalno ponudbo. Zaradi svoje učinkovitosti in dobrih rezultatov delovanja na področju zdravstva, šolstva, socialnega skrbstva, so se v številnih državah po Evropi in svetu, ne samo v zahodni Evropi, Skandinaviji in Severni Ameriki, kjer so doživele svoj strokovni razcvet, začele izražati težnje po uveljavitvi in oblikovanju podobnih programov. Tukaj se odpirajo nova vprašanja za prihodnje raziskave in zastavljanje novih znanstvenih vprašanj. Trenutne znanstvene raziskave na področju umetnostne terapije so zelo pomanjkljive, so pa številni strokovnjaki na področju dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi vse bolj enotnega mnenja, da je potrebno izvesti znanstvene raziskave o učinkih in uporabi umetnostnih izraznih sredstev na različnih področjih dela z ljudmi, ob tem pa se sprašujejo, katere, oziroma kakšne vrste naj bodo te raziskave. Tako se nam v prihodnosti nedvomno obetajo zanimiva nova spoznanja o vplivu umetnosti na aktivacijo človekovih umskih, emocionalnih in vedenjskih potencialov.

V slovenski praksi zaenkrat prevladuje način dela z umetnostnimi izrazni sredstvi, ki poteka pretežno še nenačrtovano, neorganizirano in je odvisno od zavzetosti in samoizobraževanja izvajalcev, ter ozaveščenosti sodelavcev in vodstvenega kadra v posameznih ustanovah. To sta ugotovili tudi Tancigova in Vogelnika (1998). Konec devetdesetih let prejšnjega stoletja je Fakulteta za socialno delo vpeljala izbirni predmet Socialno kulturno delo v učni program dodiplomskega študija, Pedagoška fakulteta v Ljubljani je uvedla podiplomski, specialistični študij Pomoč z umetnostjo. Menim, da je to le začetni korak v smeri celostnega reševanja te problematike in oblikovanja novih študijskih programov za izobraževanje za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi. Za potrebe sociale, zdravstva in šolstva bi morali temu vprašanju posvetiti več pozornosti, pridobiti dodatna sredstva in strokovno usposobljene kadre, ter oblikovati tudi dodiplomske študijske programe. Le-ti bi prihodnjim strokovnjakom na tem področju ponudili še več teoretičnega znanja in praktičnih izkušenj. Prav tako je vzpostavitev baze znanja in strokovnjakov tako bistvena za nadaljnje projekte ter delo na tem področju. Poklicni strokovnjaki v tujini imajo za delo na tem področju možnost vključevanja v različna združenja, ki jih pri nas še ni. V tujini obstajajo že številni registri strokovnjakov, ki se v zadnjem času trudijo poenotiti predpise in standarde na njihovem področju delovanja. Če bomo hoteli stopiti ob bok najrazvitejšim državam in njihovim izobraževalnim sistemom, bo potrebna večja zavzetost strokovne javnosti, mobilizacija in podpora medijev, ter jasna vizija in želja po oblikovanju, vzpostavitvi in umestitvi umetnostnih izraznih sredstev v naš izobraževalni sistem.

4. SEZNAM LITERATURE

- Andersen-Waren, M., Grainger, R. (2000): *Practical Approaches to Dramatherapy*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Bartenieff, I., Lewis, D. (1990): *Body Movement: Coping with the Environment*. New York: Gordon and Breach Science Publishers.
- Berol, C. F. (2000): *The Spectrum of Research Options in Dance/Movement Therapy*. American Journal of Dance Therapy 22(1), 29-46. Dostopno na <http://www.kunsttherapie.de> (13.07.2007).
- Bunt, L. (1994): *Music therapy: an Art beyond Words*. London, New York: Routledge.
- Casson, J. (2007): *Creative psychotherapy*. Dramatherapy and psychodrama. Dostopno na <http://www.123webpages.co.uk/user/index.php?user=Casson&pn=104> (23.06.2007).
- Coelho, P. (2000): *Priročnik bojevnika luči*. Ljubljana: Vale-Novak. Zbirka Bukvice.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (1998): *Psihologija družine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2002): *Koncept delovnega odnosa v socialnem delu*. Socialno delo 41(2), 91-96.
- Čačinovič Vogrinčič, G. (2006): *Socialno delo z družino*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.
- Čačinovič Vogrinčič, G., Kobal, L., Mešl, N., Možina, M. (2005): *Vzpostavljanje delovnega odnosa in osebnega stika*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo. Zbirka Katalog socialnega dela.
- Delovna terapija: Specifične kompetence. Dostopno na http://www.enothe.hva.nl/tq/docs/questionnaires_slovenia.pdf (25.04.2007).
- Dewhurst-Maddock, O. (1999): *Zdravilna moč glasbe in zvoka*. Ljubljana: Tangram.
- European Commission (2003): *»Key competencies: A developing concept in general compulsory education«*. Eurydice. Dostopno na http://www.mszi.si/eurydice/pub/eurydice/survey_5_en.pdf (26.04.2007).
- *Fachlexikon der sozialen Arbeit* (1997): Frankfurt am Main: Deutscher Verein für öffentliche und private Fürsorge.
- Fausek, D. (1997): *A Practical Guide to Art Therapy Groups*. Haworth Press., U.S. Dostopno na http://www.vmhsales.com/books_6855489.html%20-%2037k%20- (13.07.2007).
- Flaker, V. (2003): *Oris metod socialnega dela: Uvod v katalog centrov za socialno delo*. Ljubljana: Fakulteta za socialno delo, Skupnost centrov za socialno delo Slovenije. Zbirka Katalog socialnega dela.
- Ford, M., P. (2007): *Art Therapy*. Dostopno na <http://www.answers.com/topic/art-therapy> (13.07.2007).
- Gorjup, T. (1998): *Likovni zapis kot notranja nujnost osvobajajočega udejanjanja*. Likovna vzgoja, 2(6), 28-32.
- Gorjup, T. (1999): *Likovne zakonitosti in aktivnosti delovne terapije: monografija*. Ljubljana: Država založba Slovenije. Zbirka Pedagoška obzorja.
- Gorjup, T. (2000): *Likovna terapija*. Likovna vzgoja 3(13-14), 31-32.

- Grubešič, S. (2001): *Vzpodbujanje ustvarjalnosti in socialnih spretnosti z metodo ustvarjalnega giba in plesa pri osebah z zmerno motnjo v duševnem razvoju*. Specialistična naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerza v Ljubljani.
- Gržinič, M. (1996): *V vrsti za virtualni kruh: Čas, prostor, subjekti in novi mediji v letu 2000*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Habe, K. (2006): *Nevrofiziološka in vedenjska raziskava o Mozartovem učinku pri slovenskih študentih*. Glasba v šoli 11(1), 2-10.
- Harting, R. (1997): *Schreiben und lesen in psychischen Krisen*. Vom Wissenschaftlichen Symposium in Münster. Lichtblick, 1/1997, 4. Jahrgang (Heft 10/11/12). Dostopno na <http://home.t-online.de/home/lichtblick-m-v> (20.04.2007).
- Houben, J., Smitskamp, H., Velde, J., Stappers, M. (1989): *The Creative Process*. Phaedon: University Hogeschool Midden Nederland.
- Internet 12 (2007): *Fotografija*. Dostopno na <http://de.wikipedia.org/wiki/Fotographie> (25.04.2007).
- Internet 14 (2007): *Video*. Dostopno na <http://hr.wikipedia.org/wiki/Video> (24.04.2007).
- Internet 15 (2007): *Videoterapija*. Dostopno na <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,910578,00.html> (24.04.2007).
- Internet 3 (2007): *America Dance Therapy Association*. Dostopno na <http://www.adta.org/about/index.cfm> (25.05.2007).
- Internet 5 (2007): *Glasba*. Dostopno na <http://sl.wikipedia.org/wiki/Glasba> (11.06.2007).
- Internet 6 (2007): *Glasbena terapija*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Music_therapy (11.06.2007).
- Internet 8 (2007): *Gledališče*. Dostopno na <http://de.wikipedia.org/wiki/Theater>, (26.06.2007).
- Internet 9 (2007): *Dramska terapija*. Dostopno na http://en.wikipedia.org/wiki/Drama_therapy (26.06.2007).
- Jennings, S. (1987): *Dramatherapy: theory and practice for teachers and clinicians*. London, Sydney: Croom Helm, Cambridge: Brookline books.
- Jeseničnik, T. (2007): *Ulična fotografija*. Dostopno na <http://www2.arnes.si/~uljff4/ofotografiji.htm> (25.03.2007).
- Kleve, H. (2006): *Kontextuelle Sensibilität*. Oder: Was ich von Britta lern(t)e. Dostopno na <http://sozialwesen.fh-potsdam.de/heikokleve.html> (15.12.2006).
- Kroflič, B. (1992): *Ustvarjanje skozi gib*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Kroflič, B. (1999): *Ustvarjalni gib – učinki ustvarjalnega giba na nekatere vidike intelektualnega, emocionalnega in socialnega razvoja otroka*. Tretja razsežnost pouka. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče. Zbirka Alfa 2/99.
- Kroflič, B. (2003): *Kako postati umetnostni terapevt?* Didaktika 12(68/69), 7-8.
- Kroflič, B., Gobec, D. (1995): *Igra, gib, ustvarjanje, učenje*. Metodični priročnik za usmerjene ustvarjalne gibalno-plesne dejavnosti. Novo mesto: Pedagoška obzorja.
- Kuzma, M. (2004): *Spodbujanje kognitivnega, čustvenega in socialnega razvoja s pomočjo glasbe: študija primera učenca s posebnimi potrebami*. Psihološka obzorja 13(1), 123-127.
- Kuzmanič Korva, D. (2005): *Centri za socialno delo – spodbujevalci sinergije na področju socialnega varstva*. Socialno delo 44(3), 195-200.
- Landy, R. J. (1986): *Drama Therapy: concepts and practices*. Springfield: Charles C. Thomas - Publisher.

- Lang, J. (2001). *Gut beraten mit Internet* - Psychologische Onlineberatung heute. Psychoscope (Zeitschrift der Förderung der Schweizer Psychologinnen und Psychologen – FSP). 6/2001 vol.22. S. 9-13. Dostopno na <http://onlineberatungen.com/gut%20beraten.pdf> (20.04.2007).
- Leitner, F. (2004): *Die Venus streikt – Gesund durch die Kraft der Poesie*. Münster: Daedalus Verlag.
- Levy, F. J. (1988): *Dance Movement Therapy – a Healing Art*. Reston: The American Alliance for Health, Physical Education, Recreation and Dance.
- Liebmann, M. (1986): *Art Therapy for groups: a handbook of themes, games and exercises*. London, Sydney: Croom Helm, Cambridge, Massachusetts: Brookline books.
- Londato Wilson, G. (2004): *Using Videotherapy to Access Curriculum and Enhance Growth*. Teaching – Exceptional Children 36(6), 32-37. Dostopno na <http://www.phototherapy-centre.com/home.htm> (13.06.2007).
- Mayring, P. (1993): *Einführung in die qualitative Sozialforschung*. Weinheim: Beltz, Psychologie-Verlags-Union.
- Mees-Christeller, E. (1992): *Umetnostna terapija v praksi*. Ljubljana: Kortina.
- Mesec, B. (1998): *Uvod v kvalitativno raziskovanje v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Misiano, V. (2004): *Exhibition as dream: from the editors*. Manifesta journal 3, 4-7.
- Mohorič, K. (2006): *Tudi glasba je lahko zdravilo - intervju s Špelo Loti Knoll*. Svobodna misel 44(19), 28-29.
- Moreno, J. L., Moreno, Z. T. (2000): *Skupine, njihova dinamika in psihodrama*. Ljubljana: Inštitut Antona Trstenjaka za psihologijo, logoterapijo in antropohigieno.
- Možina, M. (2004): *Kako plesati življenje in kako živeti ples: predstavitev plesa za razvijanje identitete*. Zbornik prispevkov – Kompetentni psihoterapevt. Tretji študijskih dnevi Slovenske krovne zveze za psihoterapijo. Rogla: Slovenska krovna zveza za psihoterapijo, 6. in 7. junij 2003, Rogla, Slovenije. Maribor: Slovenska krovna zveza za psihoterapijo, 2004, 125-133.
- *Nacionalni program socialnega varstva do leta 2005*. Dostopno na http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/nac_prog_soc_varstva.pdf (25.03.2007).
- *Navodila za urejanje magistrskih in specialističnih diplomskih del ter doktorskih disertacij* (2007). Dostopno na http://www.fdv.uni-lj.si/Podiplomski_studij/Pravila/Navodila_za_urejanje_del.htm (23.03.2007).
- Neumann, L., Römer, E., Frielinghaus, B. (2006): *Forschungsbericht zur Recherche Künstlerischer Therapien unter besonderer Berücksichtigung der Dramatherapie und des therapeutischen Theaters im Gesundheitswesen, in der Prävention in der Rehabilitation*. Dostopno na <http://www.soziales.fh-dortmund.de/neumann/Recherche%20Künstlerische%20Therapien.pdf> (13.06.2007).
- Nikolić, S., Begovac, B. (2000): *Autistično dijete: kako razumjeti dječji autizam*. Zagreb: Prosvjeta. Zbirka Biblioteka Svijet dječje psihe.
- Odell-Miller, H. (2007): *Glasbena terapija*. Uredništvo oddaj sakralne glasbe. Dostopno na <http://www.ognjisce.si/sakralna/sg220505.htm> (29.01.2007).
- Payne, H. (1992): *Dance Movement Therapy: theory and practice*. London: Tavistock, New York: Routledge.
- Petzold, G. H. (1990): *Überlegungen und Konzepte zur Integrativen Therapie mit Kreativen Medien und einer intermedialen Kunsttherapie*. V. Petzold, G. H., Orth, I. (1990). Die neuen Kreativitätstherapien. Paderborn: Handbuch der

- Kunsttherapie. Bd. 1, 588. Dostopno na <http://www.kunsttherapie.de> (13.06.2007).
- Poštrak, M. (1996): *Socialno kulturno delo*. Socialno delo 35(5), 407-415.
  - *Predstavitev programov iz nevladnega in vladnega sektorja, ki delujejo na področju socialnega varstva Upravne enote Kranj* (junij 2005). Kranj: Center za socialno delo Kranj.
  - Rataj, T. (2007): *Primerjalna analiza uporabe konceptov kreativnih metod v socialnem delu med Slovenijo in Nizozemsko*. Diplomaska naloga. Fakulteta za socialno delo Univerze v Ljubljani.
  - Rozman, M., Šolar, M. (1999): *VHT – video home training*. Socialno delo 38(3), 195-200.
  - Rozman, S. (2007): *Alternativna in komplementarna medicina pri zdravljenju raka*. Dostopno na <http://www.viva.si/clanek.asp?id=2985> (13.07.2007).
  - Simić, S., S. (2004): *Iskanje drugačnosti*. SRP (Svoboda, Resnica, Pogum) 61-64(12), 11-16.
  - Simpson, R. (2007): *Video interaction guidance (VIG)*. Dostopno na http://www.ltscotland.org.uk/inclusiveeducation/images/VideoInteractionGuidanceVIG_tcm4-364925_tcm-364925.pdf (27.04.2007).
  - Simpson, S. (2003): *The use of video conferencing in Mental Health*. Dostopno na <http://www.rcpsych.ac.uk/pdf/workplace2.pdf> (24.04.2007).
  - Sontag, S. (2003): *Where the stress falls: essays*. London: Vintage.
  - Strauss, A. L., Corbin, J. M. (1990): *Basics of Qualitative Research: Grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, Calif.: Sage Publications.
  - Stritih, B. (1995): *Prostovoljno delo kot prostor, v katerem se oblikujejo generativne teme*. Socialno delo 34(1), 5-20.
  - Stritih, B. (1996): *Pogled na socialno delo v sedanjosti za prihodnost*. Socialno delo 35(5), 385-394.
  - Stritih, B., Možina, M. (1998): *Nova strategija pomoči v socialnem delu*. Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
  - Šav, V. (2003): *Oris osnov dramske terapije*. Didaktika 12(68-69), 11-13.
  - Šugman Bohinc, L. (1994): *Socialno kulturno delo*. Socialno delo 33(4), 317-324.
  - Šugman Bohinc, L. (2000): *Kibernetika konverzacije – o spreminjanju razumevanja sebe in drugega skozi razgovor*. Doktorsko delo. Belo: Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologija, Univerze v Ljubljani. (Konceptualni del)
  - Šugman Bohinc, L. (2005): *Epistemologija podpore in pomoči*. Časopis za kritiko znanosti 33(221), 167-181.
  - Tancig, S., Vogelник, M. (1998): *Analiza stanja in potreb pomoči z umetnostjo na področjih zdravstva, socialnega varstva in šolstva v Sloveniji*. Annales: Series historia et sociologia 8(12), 151-168.
  - The European Consortium for Arts Therapies Education. Dostopno na <http://ecarte.info/> (25.07.2007).
  - Trampuž, D., Breclj – Kobe, M. (2004): *Sistemska/družinska/psihoterapija - kako začeti*. Zbornik prispevkov – Kompetentni psihoterapevt. Tretji študijskih dnevi Slovenske krovne zveze za psihoterapijo, 6. in 7. junij 2003, Rogla, Slovenija. Maribor: Slovenska krovna zveza za psihoterapijo, 2004, 77-79.
  - Vogelник, M. (1975): *Sodobni ples na Slovenskem*. Ljubljana: Kinetikon. Zbirka Knjižnica Kinetikon, 1.
  - Vogelник, M. (1994): *Ustvarjalni gib: plesno-gledališki priročnik*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije. Zbirka Umetnost in kultura, 117.

- Vogelnik, M. (1996): *Likovnost v skupini in umetnostna terapija: Priročnik za ustvarjalno dožemanje in uporabljanje oblik in barv za vsakogar*. Koper: Vita.
- Vogelnik, M. (2003a): *Likovna terapija – ustvarjalna likovnost v šoli*. Didaktika 12 (68/69), 9-10.
- Vogelnik, M. (2003b): *Pomoč z umetnostjo – umetnostna terapija*. Didaktika 12 (68/69), 5-6.
- Warren, B. (1993): *Using the Creative Arts in Therapy: a Practical Introduction*. London, New York: Routledge.
- Weiser, J. (1988b): *PhotoTherapy*. Using snapshots and photo-interactions in therapy with youth. In Schaefer, C. (Ed.), *Innovative interventions in child and adolescent therapy* (pp. 339-376). New York: Wiley (339-376). Dostopno na <http://www.phototherapy-centre.com/home.htm> (13.06.2007).
- Weiser, J. (2001): *PhotoTherapy techniques*: Using clients' personal snapshots and family photos as Counseling and Therapy tools (Invited feature article in "Special Double Issue: Media art as/in therapy"). *Afterimage: The Journal of Media Arts and Cultural Criticism* 2 (3), 10-15. Dostopno na <http://www.phototherapy-centre.com/home.htm> (13.06.2007).
- Weiser, J. (2007): *Phototherapy*. Dostopno na <http://www.phototherapy-centre.com/comparisons.htm> (24.04.2007).
- Werder, von L. (1992): *... triffst Du nur das Zauberwort*. Eine Einführung in die Schreib- und Poesietherapie und in die Arbeit literarischer Werkstätten. München/Weinheim.
- Werder, von L. (1996): *Erinnern, Wiederholen, Durcharbeiten. Die eigene Lebensgeschichte kreativ schreiben*. Berlin: Schibri-Verlag.
- West, P. (1984): *Dance Movement Therapy*. London: Jessica kingsley Publisher.
- Zagorc, M. (1992): *Ples – ustvarjanje z gibom*. Ljubljana: Fakulteta za šport Univerze v Ljubljani.
- Zaviršek, D. (2003): *Notranja nasprotja socialnega dela pri uresničevanju človekovih pravic v postmodernih družbah*. Socialno delo 42(4-5), 219-229.
- Zaviršek, D.; Zorn, J.; Videmšek, P. (2002): *Inovativne metode v socialnem delu - Opolnomočanje ljudi, ki potrebujejo podporo za samostojno življenje*. Ljubljana: Študentska založba. Knjižna zbirka Scripta.

5. SEZNAM TABEL IN SLIK

Slike:

Internet 1 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://libellae.blogspot.com/2006/03/erich-fromm-umetnost-ivljenja.html> (23.05.2007).

Internet 2 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://www.plesnedelavnice.blogspot.com> (25.05.2007).

Internet 4 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://www.mladinska.com> (25.05.2007).

Internet 7 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://www.highmore.k12.sd.us> (25.05.2007).

Internet 10 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://mojcas.blog.siol.net/2007/02/27/> (24.05.2007).

Internet 11 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://forumi.siol.net/showthread.php?t=4937&page=53> (26.05.2007).

Internet 13 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://www.3bote.com> (25.05.2007).

Internet 16 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://www.karin-e-leiter.net/vita/Vita.htm> (20.04.2007).

Internet 17 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://www.harmonija-zivljenja.com/index.htm> (23.05.2007).

Internet 18 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://www.oerestadgymnasium.kk.dk/Pr%C3%A6sentation/Stillingsopslag/Kompetence-%20og%20jobprofil%20for%20I%C3%A6rere%20ved%20%C3%98restad%20Gymnasium.aspx?lg=print> (25.05.2007).

Internet 19 (2007): *Slika*. Dostopno na <http://forumi.siol.net/showthread.php?t=4937&page=53> (26.05.2007).

Internet 20 (2007): *Slika*. Dostopno na http://www.ijs.si/ijsw/Raziskovalni_odseki (17.06.2007).

Tabele:

Tabela 1.1: Nekatere značilnosti posameznih umetnostnih izraznih sredstev

Tabela 2.1: Področja socialnega varstva in število udeleženi v raziskavi

6. PRILOGE

Priloga A: Prvi del anketnega vprašalnika

Priloga B: Analiza prvega dela anketnega vprašalnika

Priloga C: Drugi del anketnega vprašalnika

Priloga D: Analiza drugega dela anketnega vprašalnika

Priloga A: Prvi del anketnega vprašalnika

Spoštovana gospa, spoštovani gospod!

Sem Klavdija Kustec, absolventka podiplomskega študija na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, in v okviru svoje magistrske naloge (Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu) preučujem, kakšna je razširjenost uporabe umetnostnih izraznih sredstev v okviru služb nevladnega in vladnega sektorja na področju socialnega varstva in, ožje, socialnega dela v Upravni enoti Kranj. Ob tej priložnosti bi Vas prosila za sodelovanje v raziskavi.

Vaše sodelovanje bo zelo dragoceno. Omogočilo bo pridobiti vpogled v Vaše doživljanje in strokovno pojmovanje/usposabljanje dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi (likovnost, drama, ples, glasba, video, fotografija, kreativno pisanje, drugo). Vprašalnik, ki ga boste izpolnjevali, je anonimen. Podatki, ki jih bom pridobila z Vašo pomočjo, so zaupne narave in bodo služili izključno raziskovanju. Rezultati bodo znani le na ravni programov, kar pomeni, da Vaša identiteta ne bo prepoznana.

Naj omenim tudi, da Vam bom, v kolikor boste želeli oziroma v kolikor bi Vas zanimalo, v jeseni predstavila tudi rezultate svojega dela.

Za sodelovanje se Vam že vnaprej iskreno zahvaljujem,
Klavdija Kustec

Mentorica, doc.dr. Lea Šugman Bohinc

ANKETNI VPRAŠALNIK

1. Navedite ime in naslov ustanove, v kateri delate:

---

2. Navedite kontaktno osebo in telefon vaše ustanove:

---

3. Navedite in na kratko opišite, katere vse programe izvajate:

---

4. Navedite, komu je vaš program namenjen:

---

5. Obkrožite, ali v vaši ustanovi sploh kdo od zaposlenih, prostovoljcev, zunanjih sodelavcev uporablja pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva:

NE

DA

Priloga B: Analiza prvega dela anketnega vprašalnika

Področje otrok in mladostnikov

Št. 1

IME

Škrlovec – Dnevni center za mlade in družine

NASLOV

Slovenski trg 1
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Ciljna populacija Škrlovca (dnevni center za mlade in družine) so otroci, mladostniki in mladi od 10. do 20. leta starosti ter njihove družine, ki živijo v MO Kranj. V prvi vrsti želimo v dejavnosti Škrlovca vključiti tiste otroke mladostnike in mlade, ki se soočajo s težavami v procesu odraščanja oz. so prikrajšani za normalno družinsko življenje.

Podrobnejši opis ciljne populacije:

- *Otroci in mladostniki, ki živijo v družinah, ki se soočajo z/s; nasiljem, revščino in socialno izključenostjo, nezadostno socialno mrežo, dolgotrajnimi težavami v duševnem zdravju, kakršnokoli obliko zasvojenosti ali odvisnosti, neurejenimi odnosi med staršema, pomanjkanjem vzgojnih in socialnih veščin ter drugih informacij s strani staršev, težavami, ker izhajajo iz drugačnega kulturnega in jezikovnega okolja, neurejenim državljskim statusom itd.*
- *Otroci in mladostniki, ki; ne doživljajo dovolj pozitivnih vzpodbud s strani okolja, so obremenjeni s previsokimi pričakovanji staršev in okolja, so pomanjkljivo opremljeni z informacijami in s pomanjkljivimi socialnimi veščinami itd.*
- *Otroci in mladostniki, ki imajo težave v izobraževalno-vzgojnem procesu in s katerimi se šolski sistem neuspešno spoprijema; niso dokončali obveznega šolanja, niso vključeni v noben sistem izobraževanja, imajo učne težave zaradi pomanjkljivega znanja, nimajo izoblikovanih učnih in delovnih navad ter veščin, imajo težave s prekratnim časom koncentracije, imajo specifične učne težave (npr.: disleksija, grafomotorika itd.), imajo preveč neopravičenih izostankov od pouka, imajo težave pri ustreznem vključitvi v delo razreda (skupine) – motijo delo v skupini, imajo težave z nasiljem (vrstniškim, nad inventarjem, nad učitelji itd.), ne spoštujejo šolskega reda, itd.*
- *Mladoletniki - storilci kaznivih dejanj in so zaradi tega obravnavani v sodnem postopku.*
- *Otroci in mladostniki, ki (trenutno) bivajo v rejništvu, v vzgojnem zavodu (v stanovanjski skupini), v kriznem centru za mlade, itd.*
- *Otroci in mladostniki s t.i. »posebnimi« potrebami.*

VSEBINA PROGRAMA

Škrlovec je socialno preventivni program, ki deluje v okviru Centra za socialno delo Kranj in nudi psihosocialno pomoč otrokom, mladostnikom, mladim in njihovim staršem, ki se v svojem življenju soočajo z različnimi težavami in zaradi svoje stiske potrebujejo podporo ter pomoč.

Cilji so:

- preventivna funkcija (predvsem sekundarna preventiva),
- pomoč pri urejanju vsakdanjega življenja,
- neformalno izobraževanje in usposabljanje,
- organiziranje prostega časa,
- omogočanje identifikacije z vzori.

Osnovne dejavnosti:

- pomoč pri učenju, druženje in spremljanje,
- prostočasne delavnice,
- počitniške dejavnosti,
- tabori in mladinske mednarodne izmenjave,
- skupine za starše,
- svetovalno delo z mladostniki in družinami,
- drugo.

Spremljevalne dejavnosti:

- povezovanje z organizacijami, ki delujejo na področju dela z otroci, mladostniki in družinami v MO Kranj,
- povezovanje s Preventivnim programi za mlade Slovenije v katerega so vključeni CSD-ji v Ljubljani, MC Velenje in MKC Medvode,
- mednarodno povezovanje; mednarodne izmenjave mladih in prostovoljcev, itd.
- predstavitve Škrlovca širši javnosti.

Izvajalci dejavnosti:

- prostovoljci,
- pogodbeni (strokovni) delavci,
- strokovni delavci,
- drugi.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 2

IME

Vzgojni zavod Kranj

NASLOV

Šempeterska ulica 3
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- otrokom in mladostnikom, ki doma nimajo ustreznih pogojev za življenje in delo, okvirji domače institucije niso ustrezno strukturirani ali jih je otrok/mladostnik že prerasel,
- otrok/mladostnik ima težave pri odraščanju in prilagajanju na socialno okolje, doma ni ustrezne čustvene stabilnosti in podpore,
- neuspešnost v šoli in nemoč staršev ob tej situaciji,
- vedenjska problematika otroka/mladostnika.

VSEBINA PROGRAMA

Vzgojni zavod Kranj je vzgojna ustanova namenjena otrokom in mladostnikom od prvega razreda osnovne šole do polnoletnosti. Tako lahko vsakdo, ki želi, konča srednjo, poklicno ali pa kako drugo šolo po končani

osemletki. V glavnem se k njim zatečejo tisti, ki so bili zaradi kopičenja različnih težav doma in/ali v šoli v okolju odklanjani. Pomagajo jim, da končajo izobraževanje in se razvijejo v zdravo osebnost. Marsikateri mladostnik se po končani osnovni šoli odloči, da bo ostal pri njih še v času nadaljnega šolanja. Njim, kot tudi drugim mladostnikom, ki še niso bivali pri njih in se znajdejo v različnih težavah, je namenjena srednješolska stanovanjska skupina v Kranju. Pogoj za vključitev vanjo je poleg tega, da se mladostnik šola, seveda tudi njegova želja, pripravljenost za bivanje v njej. To pomeni tudi, da se mora držati osnovnih pravil, ki veljajo v skupini.

Življenje in delo potekata v obliki stanovanjskih skupin. Vsaka skupina šteje osem otrok, štiri vzgojitelje in gospodinjo, v mladostniški skupini ni gospodinje. Vzgojitelj je prisoten ves čas: dopoldne, popoldne in ponoči. Hiša je ves dan odprta, tudi med počitnicami in prazniki. Med vikendi nekateri otroci odhajajo domov, nekateri pa ostajajo v skupini. Takrat organiziramo izlete, športne dejavnosti, doživljajsko pedagogiko in še kaj. Otroci/mladostniki sodelujejo pri organizaciji vikendov in se učijo prijetno preživeti prosti čas. Pri svojem delu skušajo čim bolj sodelovati s starši. Z njimi se pogovarjajo, dogovarjajo, usklajujejo, skupaj krpajo porušene odnose. Če obstajajo možnosti, otroci čez vikende, praznike in počitnice odhajajo domov.

Posebnosti osnovnošolskih skupin:

- z otrokom se o njegovih problemih pogovarjajo,
- učijo ga odkritosti in ga usmerjajo k samostojnemu reševanju težav, otrok aktivno sodeluje pri načrtih in postavljanju ciljev,
- otroku pomagajo k realnemu sprejemanju njegove družinske, socialne in čustvene situacije,
- iščejo nove načine, ki so otrokovi rasti bližje in mu pomagajo prebroditi najhujše trenutke,
- z otrokom iščejo njegova močna pozitivna področja, kjer se lahko v svetu pokaže kot enak med enakimi.

Posebnosti mladostniške skupine:

- življenje v skupini temelji na samostojnosti, odgovornosti in na iskrenosti,
- mladostnik si lahko življenje in delo organizira zelo samostojno, vendar se mora držati dogovorov,
- mladostniku pomagajo pri težavah, pri odločanju se z njim veliko pogovarjajo,
- sodelujejo z domačo okolico in imajo redne stike s šolo.

Otroci in mladostniki obiskujejo redne osnovne šole, srednješolci pa se lahko šolajo na katerikoli srednji šoli, če seveda izpolnjujejo pogoje za vpis. Tako niso ločeni od ostalih, niso povezani le z vrstniki iz zavoda oziroma skupine v kateri bivajo, ampak si lahko najdejo prijatelje tudi med sošolci.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 3

IME

Center za odvisnosti Kranj

Program za pomoč, terapijo in socialno rehabilitacijo (Center za socialno delo Kranj)

NASLOV

Planina 42
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- osebam zasvojenimi z ilegalnimi drogami ter njihovim družinam

VSEBINA PROGRAMA

V Centru za odvisnosti Kranj:

- omogočajo prve stike, ki so lahko v obliki individualnih razgovorov ali svetovanja po telefonu,
- nudijo neposredno delo z zasvojenimi z drogami ali njihovimi družinskimi člani,

- pomagajo pri vzpostavitvi abstinence in drugačnega načina življenja v domačem okolju,
- pripravijo zasvojene z drogami za vključevanje v terapevtske skupnosti in druge visokopražne programe,
- pomagajo pri integracijskih procesih in oblikovanje skupin za samopomoč,
- izvajajo preventivne dejavnosti, ki potekajo na osnovnih in srednjih šolah v obliki delavnic in predavanj.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 4

ZPMS - Društvo prijateljev mladine Kranj

NASLOV

Slovenski trg 1
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Otrokom, mladostnikom, staršem, družinam.

VSEBINA PROGRAMA

Zveza prijateljev mladine Slovenije je nevladna, prostovoljna, nepridobitna, humanitarna, in človekoljubna organizacija, ki dela v dobrobit otrok, mladostnikov in družin. Prispeva k uresničevanju otrokovih pravic, opredeljenih v Konvenciji o otrokovih pravicah, Ustavi republike Slovenije, zakonih ter priporočilih in deklaracijah, ki zadevajo otroke, mladostnike in družine. Posebno pozornost namenja otrokom s posebnimi potrebami. Delovanje ZPMS temelji na razvijanju vrednot prostovoljnega dela in negovanju dobrih medčloveških odnosov. Društvo prijateljev mladine Kranj je sestavni del ZPMS in svoje aktivnosti izvaja na lokalni mestni ravni, delno povezovalno tudi na medobčinski, Tomšičeva 14, 4000 Kranj vključeni pa smo tudi v sklop dejavnosti, projektov in akcij na nacionalni ravni. Pri delovanju DPM Kranj in uresničevanju programa sledimo temeljnemu izhodiščem, s katerimi želimo prispevati k:

- dvigu kakovosti življenja otrok, mladostnikov in družin
- promociji uresničevanja Konvencije o otrokovih pravicah
- oblikovanju otrokom, mladostnikom in družinam naklonjenega javnega mnenja
- zmanjšanju socialne izključenosti otrok in družine
- soustvarjanju pogojev za enake možnosti kakovostnega preživljanja prostega časa za vse otroke
- vzpodbujanju vseh družbenih, političnih in socialnih dejavnikov k pozitivni naravnosti do življenja otrok, mladostnikov in družin
- razvijanju temeljnih vrednot prostovoljnega dela
- utrjevanju in razvijanju sodelovanja z društvi in organizacijami iz nevladnega in vladnega sektorja v Mestni občini Kranj in širše.

Društvo prijateljev mladine Kranj bo svoje aktivnosti izvajalo pri pripravi in organizaciji Otroških parlamentov, zaščiti otrokovih pravic, dejavnosti v okviru Zveze družin, Bralne značke, Vesele šole, Sejmov rabljenih šolskih knjig in potrebščin, namenjenih osnovnošolcem in srednješolski mladini, "Tedna otroka", letovanju otrok iz socialno šibkejših družin v času zimskih in poletnih počitnic skupaj s Pinesto Kranj v akciji "Pomežik soncu – omogočimo počitnice vsem otrokom", programom preživljanja "Veselih počitnic" v zimskem in poletnem obdobju za otroke in mladostnike, "Veselemu decembru", akciji "Evropa v šoli", socialno – humanitarnim dejavnostim v akcijah "Podari objem", "Vsi smo bili otroci" in oblikovanju predlogov za "Pomoč otrokom v stiski".

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 5

IME**Združenje staršev in otrok Kranj (Parents and children association)****NASLOV**

Maistrov trg 13
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Združenje je bilo ustanovljeno z namenom sodelovati na socialnem, vzgojnem, pedagoškem, izobraževalnem, umetniškem in prostovoljnem področju. Sodelovati s tistimi, ki imajo ideje, pa jih ne morejo uresničiti. Predvsem pa z aktivnim sodelovanjem za oživitev kranjskega mestnega jedra (celoletne brezplačne ustvarjalne delavnice v mestnem jedru) povezati otroke in starše v skupnem ustvarjanju. Tako je program namenjen otrokom, mladim, mladostnikom in njihovim staršem iz socialno slabše situiranih družin, otrokom z ulice, mladim žrtvam nasilja, predšolskim otrokom, vsem, ki so zainteresirani nekaj narediti na področju izobraževanja, kreativnega dela, ekologije.

VSEBINA PROGRAMA

Program društva je namenjen malčkom, predšolskim, šolskim otrokom in mladini, ki jim je ustvarjanje v veselje in zadovoljstvo. Vključuje pozornost in sodelovanje staršev, ki so na vseh ustvarjalnih delavnicah dobrodošli. Delo v takšnih skupinah je sproščeno, komunikacija spontana in preprosta, teme pa dopolnjujejo vzgojno izobraževalni program v vrtcih in šolah, kar pripomore k ustvarjanju pogojev za razvoj pozitivnih lastnosti otrok. Izvajamo: kreativne delavnice, taborje, likovne kolonije, malo šola risanja in slikanja, kreativne delavnice kot pomoč pri premagovanju travm, pomoč s kreativnimi delavnicami otrokom in mladim, žrtvam različnih oblik nasilja, ustvarjalne delavnice za otroke z ulice, ekološke delavnice, uporaba naravnih materialov, sproščanje, igralne veščine, izobraževanje učiteljev likovnega pouka.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 6

IME**Klub Študentov Kranj**

Oddelek sociala in zdravstvo

NASLOV

Glavni trg 20
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Študentom

VSEBINA PROGRAMA

Znotraj pestrega programa predstavljamo dva programa, ki tečeta znotraj oddelka Sociale in zdravstva:

- program mlade mamice, kjer skupaj z Območnim združenjem Rdečega križa vsako leto priskočijo na pomoč študentom – staršem v obliki bonov, za otroško trgovino Baby center v Kranju v vrednosti 40.000 tolarjev,
- krvodajalske akcije.

Dejavni smo tudi na področju organizacije okroglih miz in praznovanju vsebinsko različnih mednarodnih dni.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA
NE BOMO ODGOVARJALI

Št. 7

IME

Art center, zavod za kulturo mladih

NASLOV

Glavni trg 20
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Primarno mladim, ki si želijo kulturno udeleževati, narediti prve odrske kilometre ali sodelovati pri organizaciji kulturnih prireditev.

VSEBINA PROGRAMA

Art center je zavod, zadolžen za organizacijo in izvedbo številnih odmevnih prireditev v mestni občini Kranj ter širši okolici. Med najodmevnejše projekte vsekakor sodita festivala Teden mladih, največji slovenski mladinski festival in poletni festival Carniola, ki v mesto Kranj privabi številne umetnike s celotnega sveta.

Velik poudarek dajemo na razvoju mladih perspektivnih umetnikov, katerim nudimo različne oblike promocije, organizacije nastopov in ostalih oblik pomoči.

Mladim nudimo možnost udeležbe na vrhunskih glasbeno-umetniških dogodkih (La Traviata, New Swing Quartet & APZ France Prešeren,...) po izjemno ugodnih cenah, saj se zavedamo finančne stiske večine mladih.

V prihodnosti bomo pospešeno razvijali mladinsko kulturo v novem mladinskem klubu Artist, ki bo odprl številne nove možnosti razvoja mladinske kulture na Gorenjskem. Tako bo mogoče snemanje demo posnetkov mladih glasbenih skupin, na voljo bo prostor, v katerem se bodo lahko odvijale številne delavnice, predavanja ter okrogle mize, ki bodo preko aktivnega sodelovanja mladih, reševale mladinsko problematiko.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE – smo le organizatorji ne pa izvajalci dela z umetnostno kreativnimi mediji

Št. 8

IME

Pinesta d.o.o. (Turizem in gostinstvo)

NASLOV

Stritarjeva 8
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

otroci, mladostniki, družine

VSEBINA PROGRAMA

Pinesta d.o.o organizira letovanje otrok v zdravstvenih kolonijah, in sicer v obliki:

- individualnega družinskega letovanja,
- letovanja hendikepiranih skupin,
- šole v naravi,
- aktivne rekreacija odraslih,
- priprave športnih ekip,
- tečajev vseh vrst.

Letovišče je odprto od maja do septembra. V centralni stavbi letovišča je kuhinja z dvema jedilnicama in spalnice, del bivalnih zmogljivosti je namenjen tudi za potrebe invalidov. Ob centralni stavbi so še bungalovi, ki so namenjeni predvsem za individualno letovanje. Med zgradbami so športna in otroška igrišča.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE – smo le organizatorji in ne uporabljamo umetnosti na spraševan način

2.2. Področje družine

Št. 9

IME

Združenje Naravni začetki

Združenje za informiranje, svobodno izbiro in podporo na področju nosečnosti, poroda in starševstva

NASLOV

Kranjska cesta 2
4208 Šenčur

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- ženskam, ki si želijo zanositi, nosečnicam, porodnicam, ženskam po porodu, mladim materam;
- materam, ki doživljajo različne oblike stisk ob porodu;
- očetom in bodočim očetom, otrokom, sorojencem, svojcem;
- strokovni javnosti: socialnim delavkam, medicinskim sestram, babicam, zdravnicam in zdravnikom; patronažni službi, psihologom
- širši javnosti.

VSEBINA PROGRAMA

Program deluje na področju nosečnosti, poroda, poporodnega obdobja, obporodnih stisk, starševstva, družinskega življenja, zdravja žensk. Združenje Naravni začetki izvaja naslednje aktivnosti:

- Delavnice Pričakujem otroka – priprave na rojstvo otroka

Informiramo o različnih izkušnjah, utečenih in alternativnih postopkih v porodnišnicah, seznanjamo o pravicami, pogovarjamo se o realnih in idealnih možnostih, dobijo podporo, da svoje želje in potrebe artikulirajo in tudi realizirajo. Pomagali vam bomo načrtovati in izdelati načrt porodne in poporodne skrbi. Spodbudili vas bomo k aktivni fizični in psihični pripravi na nosečnost, porod in življenje z otrokom s primeri in predlogi. Delavnice se odvijajo v prijetnem okolju majhne skupine, kjer udeleženske/ci aktivno sodelujejo, kjer upoštevajo posamezne potrebe in želje, spoštujejo individualna prepričanja in kjer se pletejo tople medsebojne vezi. Izposojajo literaturo. Možnost individualnega svetovanja. Teme delavnic so:

1. srečanje Nosečnost in informiranje
2. srečanje Porod
3. srečanje Spremljevalci/ke pri porodu
4. srečanje Izzivi poporodnega obdobja

Sklop delavnic se odvrti enkrat mesečno.

Dodatne možnosti:

Vadba za nosečnice – priprava na porod vaje za boljše počutje v nosečnosti, psihofizična priprava na porod, porodni položaji, dihalne vaje, sproščanje.

Srečanje staršev in bodočih staršev - izmenjava izkušenj in podpora.

Delavnica Dotik - dotik in masaža v nosečnosti, med porodom in po njem.

- ZAČETNICA – podporna skupina za mamice z dojenčki

Kako naj združujem nove naloge matere, rekreativke, ljubice, partnerice, prijateljice? Ali je tudi tvoj otrok tako zahteven? Kdaj se bom spet enkrat pošteno naspala? Bom diplomirala iz materinstva ali bom padla na izpitu?

V prijetni skupini je iskanje odgovorov na nove izzive po rojstvu otroka mnogo lažje.

Podporne skupine za matere z otroki, imenovane Začetnica, rastejo skupaj s samozavestjo mater. Matere si izmenjujejo izkušnje in informacije o malčkih, posebno pozornost pa posvečajo času zase. Prebrodijo marsikatero stisko, si odgovorijo na številna vprašanja in dvome, si zaupajo in se podpirajo.

-mamaZOFA, telefon za pomoč pri obporodnih stiskah:

Se v nosečnosti ali po porodu ne počutite dobro, vas grabi tesnoba, ste obupani nad svetom in seboj, ne morete

Na kratko:

- Priprave na porod in življenje z otrokom (delavnice, individualno svetovanje po elektronski pošti, osebno in na forumu);
- Pomoč, podpora in svetovanje v obporodnih stiskah (delavnice, individualno svetovanje po telefonu, elektronski pošti, na forumu in osebno);
- Samopomočne skupine za podporo mamam z dojenčki;
- Delavnice, podporne in študijske skupine za strokovne delavce.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 10

IME

Zakonski in družinski inštitut Krog

NASLOV

Kališka ulica 19
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Posameznikom, zakoncem, družinam, ki potrebujejo strokovno informiranje, svetovanje in pomoč v primeru vseh vrst zlorab, odvisnosti, psihičnih težav, pomoč pri srečevanju z življenjskimi izzivi ter pri osebni rasti.

Program je namenjen ljudem:

- ki so se znašli v stiski in sami ne vedo naprej
- ki se srečujejo z izzivi v medosebnih odnosih/družini
- ki se spopadajo s težavami v zvezi z razvezo, smrtjo v družini, brezposelnostjo, boleznijo, drogo, alkoholom, motnjami hranjenja, spolno, čustveno in fizično zlorabo, samomorom, depresijo in drugimi psihičnimi težavami
- ki želijo izboljšati samopodobo in samozavest
- ki želijo izboljšati svoje odnose s soljudmi (partnerjem, starši, otroki, sodelavci, prijatelji...)
- ki želijo izboljšati svoje zdravje in kvaliteto življenja,
- ki želijo poglobiti in razširiti svojo duhovnost.

VSEBINA PROGRAMA

Zakonski in družinski inštitut Krog je družinski center, ki se ukvarja s terapevtsko obravnavo posameznikov, parov in družin, ki se znajdejo v življenjski stiski ali želijo le strokovni nasvet. Program temelji na programu Frančiškanskega družinskega inštituta iz Ljubljane, ki ga je strokovno zasnoval p.Christian Gostečnik s sodelavci po zgledu programov, ki potekajo v ZDA in jih podpira AAMFT (American Association for Marital and Family Therapy). Gre za sistemsko relacijski pristop oz. terapijo, ki zagotavlja globinsko preoblikovanje notranjih čustvenih vzorcev medsebojnih odnosov, kar omogoča trajno spremembo vedenja in odnosov. Vsebina programa je namenjena :

- vsem vrstam zlorabe (čustvena, spolne, telesne),
- odvisnosti (od hrane, odnosov, dela, substanc)

- težave s komunikacijo znotraj družine in z okoljem
- vse vrste psihičnih težav (čustvene, vedenjske, kognitivne), poseben poudarek na poporodne depresiji
- celostno (družinsko) obravnavanje motenj pri razvoju otrok (obravnavanje vseh vrst simptomov kot so čustvene in vedenjske težave, močenje postelje, motnje hranjenja, delikvenca, agresivnost, nemirnost, nespečnost).
- pomoč in podpora pri soočanju z življenjskimi izzivi, spremembami, tragedijami (nosečnost, odvajanje od odvisnosti, prihod otroka, smrt zakonca, otroka, staršev, izguba službe, ločitev).

Nudimo oziroma imamo programe:

- psihološka pomoč in terapija (zakonska indružinska terapija)
- telefonsko terapevtsko svetovanje
- skupine (za ženske, za moške, za samske, za ločene, pri nasilju/zlorabi...)
- delavnice (šola za starše – aktivno starševstvo, večeri za odnos, telesna samopodoba, samozavest, dinamika v podjetju)
- supervizija (individualna, skupinska, program za preprečevanje/odpravljanje poklicne izgorelosti, timsko delo...)
- predavanja (družinska dinamika in družinski izzivi, vrednote, partnerski odnosi in izzivi partnerstva, specifični problemi vzgoje, življenjski krog družine, dinamika med družino in službo, dinamika v podjetju...)

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 11

IME

Program za motnje hranjenja

NASLOV

Klub študentov Kranj

Mladinska ulica 2
4000 Kranj

Zakonski in družinski inštitut Krog

Tomšičeva 14
4000 Kranj

Nosilec programa je Klub študentov Kranj v sodelovanju z Zakonskim in družinskim inštitutom Krog.

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- osebam, ki imajo motnje hranjenja (bulimia, anorexia, kompulzivno prenažjedanje).
- osebam, ki imajo težave s samopodobo, ki se izraža v pretirani obsedenosti s hrano, telesom in zunanjim videzom
- svojcem in bližnjim oseb z motnjami hranjenja
- pedagoškim delavcem

VSEBINA PROGRAMA:

SKUPINA ZA MOTNJE HRANJENJA:

Je terapevtska skupina odprtega tipa. Srečanja potekajo pod strokovnim vodstvom zakonskega in družinskega terapevta. Uporabniki se lahko v skupino vključijo kadarkoli v letu. Obiskujejo jo lahko samostojno, vzporedno s terapijami (individualnimi ali družinskimi) ali pa se v skupino vključijo po zaključenem terapevtskem ciklusu. Namen skupine je, da si osebe s podobnimi problemi delijo svoje izkušnje, raziskujejo svoje navade in vzorce

hranjenja, odkrivajo kako je hrana povezana z drugimi področji njihovega življenja, se medsebojno spodbujajo in se učijo bolj neposrednega zadovoljevanja lastnih potreb.

INDIVIDUALNE TERAPIJE*:

Terapije so namenjene osebam, ki bi rade bolj poglobljeno spoznale dinamiko motnje hranjenja, obsedenosti s hrano in telesnim videzom. Cilj terapij je odstranitev simptomov, prevzemanje odgovornosti za lastna dejanja ter bolj učinkovito soočanje s stiskami, ki jih je doslej oseba reševala z odrekanjem ali zlorabljanjem hrane. * Potekajo lahko vzporedno s obiskovanjem skupine in družinske terapije.

DRUŽINSKE TERAPIJE:

Še posebno je priporočljivo, da se v primeru mladoletnih oseb v obravnavo vključi tudi starše in ostale člane družine. Namen terapije je izboljšanje komunikacije med družinskimi člani, ozaveščanje nezavedne čustvene dinamike, ki narekuje odnose v družini, osvetliti vloge, ki jih imajo posamezni člani v sistemu in prepoznati vplive zakonskega konflikta na nefunkcionalno vedenje otrok.

PREDAVANJA NA TEMO »MOTNJE HRANJENJA«:

Na šolah organiziramo predavanja na temo »motnje hranjenja« za učence, dijake, njihove starše in za pedagoške delavce.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 12

IME

Društvo za pomoč ženskam in otrokom žrtvam nasilja Varna hiša Gorenjske

NASLOV

Slovenski trg 1
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Program Varne hiše Gorenjske (v nadaljevanju VHG) je namenjen ženskam, ki so žrtve psihičnega, fizičnega in/ali spolnega nasilja in se želijo, same ali z otroki, umakniti v varen prostor.

VSEBINA PROGRAMA

Varna hiša, ki je nastala na pobudo gorenjskih centrov za socialno delo, je last 17-ih gorenjskih občin. Program, ki ga vodijo strokovne delavke s področja socialnega varstva, je sofinanciran s strani MDDSZ, gorenjskih občin in donatorjev.

1) pomoč ženskam in otrokom, ki doživljajo nasilje:

V VHG se ženskam in otrokom nudi varen prostor, kamor se lahko umaknejo pred nasilnežem. Čas bivanja je omejen do enega leta. Pomembno je, da se v tem času občutkov nemoči, strahu, krivde, ki jih ženska doživlja v nasilnem odnosu, razbremeni in se postopoma usmeri v realno prepoznavanje lastne moči in možnosti za nadaljnje življenje, življenje v skladu s svojimi željami in potrebami. Na tej svoji poti je deležna veliko podpore in pomoči s strani strokovnih-svetovalnih delavk VHG.

Svetovalno delo, individualno ali skupinsko, temelji zlasti na pridobivanju samozavesti, krepitvi samopodobe, vzpostavitvi nove socialne mreže. V VHG se srečajo in bivajo skupaj z ženskami, ki so ravno tako preživele nasilje in z njimi lahko podelijo svoje izkušnje. Gre za prenos osebno doživetih izkušenj. Nemalo izkušenj »na lastni koži« so si nabrale ženske, ki so same šle skozi preizkušnjo nasilja in z njimi lahko pomagajo drugim, ki so ravnokar izstopile iz kroga nasilja.

Žensko v času bivanja v VHG seznanjamo z možnostmi, s pravicami in informacijami. Pri reševanju svoje situacije oziroma da bi dosegla načrtovane učinke programa, se ženska na podlagi zastavljenega individualnega programa, povezuje z drugimi institucijami: centrom za socialno delo, zavodom za zaposlovanje, osnovno šolo,

občinsko upravno enoto, policijo, tožilstvom, sodiščem, Rdečim križem, Karitasom. Če je potrebno, žensko v institucijo tudi spremljamo.

Program vključuje tudi otroke, in sicer v oblikah: individualno svetovanje, skupinsko svetovanje, učenje novih vedenjskih vzorcev, čustvenih razbremenitev, nenasilne komunikacije, razreševanje konfliktov, pomoč pri učenju, ustvarjalne delavnice in druženje.

2) druge vsebine:

- prizadevamo si za spodbujanje kvalitetnega razvoja institucionalne pomoči ženskam in otrokom, žrtvam nasilja, preko informiranja in osveščanja strokovne javnosti, ter konkretnega sodelovanja z različnimi ustanovami in institucijami,
- obveščamo in osveščamo laično in strokovno javnost o problemih nasilnih odnosov, o potrebnosti uveljavljanja nenasilnih odnosih predvsem v družinah in partnerskih zvezah
- opravljamo raziskave, ki so potrebne za opravljanje dejavnosti
- spremljamo zakonodajo, ki ščiti žrtve nasilja in preganja storilce; po potrebi dajemo predloge za spremembe teh predpisov
- sodelujemo s sorodnimi organizacijami in društvi po Sloveniji in v zamejstvu, ter izmenjujemo izkušnje z njimi
- pri izvedbi posameznih nalog sodelujemo z zunanjimi strokovnjaki in sodelavci.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 13

IME

Center za pomoč žrtvam kaznivih dejanj

Ne deluje več v UE Kranj

2.3. Področje duševnega zdravja in posebnih potreb

Št. 14

IME

Varstveno delovni center Kranj

Enota Kranj

NASLOV

Kidričeva cesta 51
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

varovancem – odraslim osebam z motnjo v duševnem in telesnem razvoju

VSEBINA PROGRAMA

Poslanstvo Varstveno delovnega centra Kranj je ohraniti in doseči:

- čim boljše aktivnost in avtonomijo varovancev,
- integracijo in osebno dostojanstvo skozi vseživljenjsko učenje,
- možnost izbire in dostopnosti,

- individualizacijo in normalizacijo (večanje izbire, razvijanje udeležbe, poglobljanje odnosov, stopnjevanje druženja),
- enakopravno vključevanje v našo družbeno stvarnost.

Dejavnost je socialno varstvena storitev: Vodenje, varstvo in delo pod posebnimi pogoji in je namenjena:

- ohranjanju pridobljenih znanj in delovnih spretnosti,
- razvoju novih sposobnosti,
- pridobivanju delovnih navad,
- vključevanju v skupnost in okolje.

Delo pod posebnimi pogoji zajema:

- lastni program: lesna in papirna galanterija, poslikave na steklo in svilo, oblikovanje gline, etc,
- kooperantska dela.

Prihodek od teh dejavnosti je namenjen za skupne prireditve in nagrade varovancev. Poleg tega izvajajo tudi dejavnosti za dvig kakovosti življenja varovancev:

- kulturne dejavnosti,
- športno rekreativne dejavnosti,
- družabne dejavnosti.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA ne bomo odgovaljali

Št. 15

IME

HUMANA, Združenje svojcev pri skrbi za mentalno zdravje

- Center za svetovanje, združevanje in pomoč svojcem oseb s psihozo
- Delovni center za uporabnike psihiatričnih uslug

NASLOV

Oldhamska 14
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- svojcem oseb, katerih družinski član zboli za psihiatrično boleznijo; nudimo skrb in podporo družinskim članom obolelih, saj so pogosto izčrpani od kroničnega stresa, ki vodi v depresijo, izgorevanje in psihosomatiko
- težko zaposljivim osebam.

Izvajamo pa programe:

- Center za svetovanje, združevanje in pomoč svojcem oseb s psihozo
- Delovni center za uporabnike psihiatričnih uslug
- Veselje do življenja: prostovoljstvo in antistigmacija
- Socialna vključenost: za težje zaposeljive osebe.

VSEBINA PROGRAMA

Aktivnosti Združenja HUMANA zajemajo rehabilitacijsko in komunikacijsko povezavo svojcev, katere izvajajo skozi program : Centra za svetovanje, združevanje in pomoč svojcem oseb s psihozo ter skozi Delovni center za uporabnike psihiatričnih uslug. V okviru programa izvajamo:

- *Redno svetovalno in izobraževalno delo skupine svojcev.* Skupino, ki je namenjena terapevtski dejavnosti svojcev vodi usposobljena oseba. Izrednega pomena za svojce so izkušnje drugih svojcev in premagovanje njihovih težav. Podobne stiske in problemi omogočajo drugim svojcem lažje reševanje težav in prenašanje bremena. (izmenjava izkušenj, informacije o zdravlilih in obvladovanje stranskih učinkov, nova zdravila, poznati simptomi bolezni in reagirati v skladu s tem, zmanjševanje občutkov krivde, neustreznega izražanja čustev, negativna in neustrezna reakcija na bolezen, zmanjševanje družinskega stresa, pomoč pri razumevanju bolezni in

bolnikovih potreb s strani družine, zmanjševanje socialne izolacije, ojačanje starševske oz. zakonske koalicije, povečana toleranca do negativne simptomatike, postopno povečanje odgovornosti in samostojnosti bolnika, reintegracija v normalno okolje, izboljšanje duševnega zdravja družine in zmanjšati psihološko breme, ventilacija nakopičenih negativnih čustev...

- *Predavanja in izobraževanja* svojcev s strani zunanjih strokovnih delavcev. Medicinski model nastanka bolezni, različne oblike zdravljenja ter rehabilitacije, pomen vzdrževalnega medikamentoznega zdravljenja, krepitev motivacije za zdravljenje svojca, aktualne življenjske teme, ki omogočajo razumevanje bolezni in pozitivno naravnost do življenja.

- *Skupne aktivnosti svojcev* (enotno in močnejše nastopanje v javnosti, vpliv na spremembo odnosa v družbi do duševno bolnih, tesnejši stik s stroko, sodelovanje z zdravstvenimi, socialnimi in upravnimi ustanovami, uveljavljanje pravic in pomoč pri integraciji v družbeno skupnost, obveščanje javnosti o problemih s katerimi se srečujejo svojci in uporabniki, organizacija dela za delovno usposabljanje).

- *Uvedba delovnega terapevta*, v smislu socialno zdravstvene podpirne mreže na terenu oz. po domovih v obliki patronažne službe. Vse preveč je bolnikov, ki so odmaknjeni in nimajo poguma ne volje sodelovati v dnevni centrih. Delovni terapevt jim lahko nudi oblike druženja, podpore in načrtovanje skrbi na domu. Svojem pa pomaga v kriznih situacijah.

- *Ustanovitev Odbora svojcev oseb s težavami v duševnem zdravju Slovenije*, katere cilje je vzpostaviti mrežo vseh aktivnih svojcev v Sloveniji iz vseh nevladnih organizacij, ki se ukvarjajo s področjem duševnega zdravja in v svoje sredine vključujejo svojce. Namen odbora je doseganje boljše medsebojne povezanosti, tesnejšega sodelovanja in usklajenega delovanja svojcev in njihovih organizacij. Oblikovanje skupnih ciljev in prioritet dela ter enotnega programa pri urejanju skupinske problematike. Aktivno sodelovanje pri zakonodaji na področju duševnega zdravja in konstruktivni vpliv na pristojne inštitucije in organizacije Republike Slovenije. Zavzemanje za izboljšanje zdravstvenih storitev in izboljšanje življenjskih pogojev oseb s težavami v duševnem zdravju.

- *Delovno – rehabilitacijski center*, kateri deluje kot delovni center za bolnike, kjer izvajamo delovno rehabilitacijo in delovni trening za bolnike in težje zaposljive osebe. Izvajajo lažja dela montiranja in sestavljanja za znanega naročnika. Mnenja svojcev so namreč enotna in podpirajo dejstva, da si bolniki le z delom lahko povrnejo zdravje in samozaupanje v lastne sposobnosti ter vključitev v družbo.

- *Skupine za pomoč in samopomoč* v obliki rednih organiziranih tedenskih srečanj uporabnikov in težje zaposljivih oseb, ki jih vodita strokovni sodelavki prof. defektologije in psihologinja. Skupine potekajo po pripravljenem programu, zajemajo pa aktualne življenjske teme in problematiko, ki jo želijo prisotni obravnavati. Skupine so namenjene tudi terapevtski dejavnosti posameznikov, ki to želijo in njihovi trenutni potrebi.

Združenje Humana je pravnomočni član mednarodne organizacije svojcev v Evropi (EUFAMI). Sodelujemo na njihovih mednarodnih konferencah in izvajamo skupen poenoten program in skupne cilje.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 16

IME

ŠENT – Slovensko združenje za duševno zdravje

Center za duševno zdravje v skupnosti Gorenjska
Enota ŠENT`K

NASLOV

Tomšičeva 13
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

socialni in psihološki rehabilitaciji oseb s težavami v duševnem zdravju

VSEBINA PROGRAMA

Enota ŠENT`K deluje v Kranju in izvajajo dva programa:

1. *Program dnevnega centra*, ki poteka v obliki:

- skupinskega dela:
- Sprostitvene dejavnosti
- Izobraževalne dejavnosti
- Trening komunikacije ter socialnih veščin, urjenje čustvene inteligence
- Kreativne delavnice
- Rekreativne dejavnosti
- Ročne spretnosti
- dve skupini za samopomoč (za svojce ter uporabnike)
- organizacija izletov, ogledi raznih prireditev, tabori, letovanja, rekreacija

- individualnega dela:
- svetovanje
- individualno načrtovanje

V dnevnem centru je na voljo uporaba računalnika, čitalnica z dnevnim časopisjem, mini knjižnica ter pestra izbira družabnih iger. Vsak uporabnik ima pravico do brezplačnega pravnega svetovanja.

2. *Program zaposlovanja in delovnega usposabljanja*, ki zajema storitve:

- razvijanje socialnih veščin in spretnosti,
- pomoč pri iskanju ustreznega dela,
- usposabljanje oz. pomoč pri usposabljanju na konkretnem delovnem mestu,
- pomoč pri izboru ustreznih poklicnih ciljev,
- spremljanje rehabilitanta pri usposabljanju ter izobraževanju,
- svetovanje in motiviranje rehabilitantov za njihovo aktivno vlogo,
- psihosocialna rehabilitacija,
- spremljanje rehabilitanta na delovnem mestu po vključitvi v delo,
- analiza konkretnega delovnega mesta in okolja,
- priprava mnenja o ravni rehabilitantovih sposobnosti, znanj, navad in interesov.

Programi se izvajajo preko naslednjih področij dela:

- keramična delavnica
- izdelava voščilnic iz suhega cvetja
- peka glinenih izdelkov
- čiščenje
- pomoč pri administraciji
- enostavno delo
- urejanje knjižnice in čitalnice
- vodenje socialne mreže

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 17

IME

Ozara Slovenije, Nacionalno združenje za kakovost življenja, Enota Kranj

NASLOV

Kidričeva 6
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- ljudem s težavami v duševnem zdravju
- ljudem v duševnih stiskah
- svojem zgoraj naštetih ljudi

VSEBINA PROGRAMA

Ozara deluje na področju skrbi za duševno zdravje v Republiki Sloveniji. S programi želimo aktivno prispevati k razvoju in uveljavitvi služb skupnostne skrbi v Sloveniji. S programi si Ozara prizadeva za preprečevanje psihičnih ovir in socialnega izključevanja.

Ozara Kranj izvaja naslednje programe:

- *Pisarna za informiranje in svetovanje (PIS)*: je organizirana oblika psihosocialne pomoči in podporam; namenjena je informiranju in svetovanju. Na željo uporabnikov se podamo na teren ter jih obiščemo na njihovem domu. S terenskim delom pokrivamo širše območje Gorenjske, katero sega od Radovljice do Medvod ter od Tržiča do Gorenje vasi. Po potrebi nudimo tudi spremstvo, zagovorništvo, urejamo različne zadeve ter nudimo podporo pri izdelavi in implementaciji individualnega načrta.
- *Skupina za samopomoč* je odprtega tipa in vodena s strani strokovnega delavca. Njen osnovni namen je nudenje samopomoči ter medosebno podporo. Članom omogoča, da se skupaj z vrstniki, s podobnimi izkušnjami, pogovarjajo o težavah v vsakdanjem življenju. Srečanja so usmerjena na konkreten problem, na terapevtsko dejavnost lahko pa so le družbene narave.
- *Internetno svetovanje*: poteka v sodelovanju s Centrom mladih Kranj.
- *Dopolnilni programi (DP)*: zajemajo najbolj različne aktivnosti, ki se vrstijo čez cel mesec-družabne igre, umetniške delavnice, izleti, ogledi kulturnih prireditev, skupina za samopomoč idr.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 18

IME

SOŽITJE – Društvo za pomoč osebam z motnjami v duševnem razvoju Kranj

NASLOV

Kidričeva cesta 51
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- osebam z motnjami v duševnem razvoju (OMDR), staršem teh oseb in članom

VSEBINA PROGRAMA

Društvo Sožitje Kranj je bilo ustanovljeno leta 1968 in deluje na območju sedmih občin: Kranj, Cerklje, Naklo, Šenčur, Preddvor, Jezersko in Tržič. V društvu združujejo moči starši, strokovni delavci in občani. Društvo skrbi za ozaveščanje širokega kroga ljudi o sposobnostih in potrebah ljudi z motnjami v duševnem razvoju. Organizira predavanja in različna družabna srečanja, na katerih si družine izmenjujejo izkušnje, se sprostijo in poveselejo. Starše mlajših otrok spodbujamo, naj se udeležijo začetnih in nadaljevalnih seminarjev. Na njih se srečajo z različnimi strokovnjaki in spoznajo družine, ki so pred podobno življenjsko preizkušnjo kot oni. Od dolgoročnih nalog društva je ustanovitev bivalne skupnosti na območju mestne občine Kranj.

Izvajamo pa sledeče programe:

- usposabljanje OMDR za samostojno življenje
- izobraževanje in usposabljanje družin z otrokom, ki imajo motnje v razvoju
- informativna in publicistična dejavnost
- rekreacija in šport
- programi za usposabljanje in razbremenitev družin v lokalnih društvih – vikend seminarji
- izvajanje oblik samopomoči v lokalnih društvih
- vseživljenjsko učenje.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 19

IME

Medobčinsko društvo gluhih in naglušnih za Gorenjsko AURIS

NASLOV

Huje 23/a
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem, ki imajo težave s sluhom

VSEBINA PROGRAMA

- Glasilo "IZ SVETA TIŠINE"
- interno glasilo "Prisluhnite",
- namen TV Slovenija oddaja "Prisluhnimo tišini" 2x mesečno,
- novice in obvestila iz društev na teletextu stran 724,
- tolmač: svojim članom zagotavlja društvo Auris usluge tolmačev za gluhe in naglušne osebe, v skladu z Zakonom o uporabi slovenskega znakovnega jezika,
- razpis tečaja znakovnega jezika: začetni in nadaljevalni tečaj, na katerega se prijavijo kandidati, ki so dopolnili 18 let in imajo najmanj V. stopnjo izobrazbe,
- strokovno svetovanje in pomoč pri uveljavljanju pravic in obveznosti za gluhe in naglušne osebe, ki izhajajo iz življenja in dela,
- področje kulture: v društvu deluje gledališka skupina "Tihi šum", katera ima enkrat na teden vaje v prostorih društva Auris,
- izobraževanje: organiziranje računalniških tečajev, tečaji angleškega jezika, tečaji slovenskega jezika,
- šport in rekreacija: treningi za nastop na državnih prvenstvih, rekreativni pohodi,
- skupine za samopomoč za naglušne in gluhe člane,
- tehnični pripomočki: na zalogi imajo baterije za slušne aparate vseh velikosti.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE BOMO SODELOVALI

Št. 20

Medobčinsko društvo slepih in slabovidnih Kranj

NASLOV

Cesta Staneta Žagarja 27
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Program je namenjen slepim in slabovidnim uporabnikom in njihovim svojcem.

VSEBINA PROGRAMA

Področje dela Medobčinskega društva slepih in slabovidnih za Gorenjsko obsega:

- svetovanje,
- izobraževanje,
- študijski krožki,
- časopisi in literatura,
- zdravstvene storitve,
- učenje računalništva,
- tečaji brajeve pisave,
- tehnični pripomočki,
- šport in rekreacija,
- radioamaterstvo,
- letovanja,
- šah,
- kultura,
- aktiv žena,
- izleti,
- skupina za pomoč in samopomoč kasneje oslepelih,
- tehnični pripomočki (izvajamo 23 programov).

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 21

IME

KORAK, Zavod za varstvo in rehabilitacijo po poškodbi glave Korak, Kranj

NASLOV

Jelenčeva ulica 15
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Osebam, ki so iz različnih vzrokov utrpeli poškodbo na možganih, njihovim svojcem ter deloma širšemu okolju

VSEBINA PROGRAMA

Cilji programa so:

- razviti in ohraniti najvišjo možno stopnjo samostojnosti,
- izboljšati kvaliteto življenja,
- omogočiti nadaljevanje rehabilitacije v poškodovančevem okolju.

Program izvaja socialnovarstvene storitve vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji in zdravstven storitve, kot dodaten program izvajamo tudi:

- programe s področja delovne terapije, psihosocialne rehabilitacije, zdravstvene nege,
- različne pedagoške programe,
- fizioterapijo.

Delo poteka individualno in v skupinah.

Organiziramo tudi:

- tabor,
- preventivne programe,
- izlete,
- družabna srečanja,
- srečanja za svojce,
- po potrebi: pomoč družini na domu.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 22

IME

Center Sonček Kranj, Zveza društev za cerebralno paralizo

NASLOV

Tomšičeva 14
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- osebam z invalidnostmi, ki iščejo informacije, nasvet, zaposlitev ali možnosti preživljanja prostega časa

VSEBINA PROGRAMA

Osrednja dejavnost centrov Sonček je program varstva, vodenja in zaposlitve pod posebnimi pogoji (VDC), vendar je zasnova centra širša od tega programa. Programi so naslednji:

- program zaposlovanja pod posebnimi pogoji,
- program usposabljanja in zaposlovanja v okviru invalidskih podjetij,
- izobraževalni, kulturni, družabni in drugi programi, katerih cilj je druženje različnih uporabnikov, ne glede na invalidnost ter odprtost v socialno okolje.

K programu Centrov Sonček sodi tudi Sončkova svetovalna služba, igralnica z izposojevalnico igrač, programi namenjeni družinam, dnevni prevozi s kombiji za zaposlene v centrih ter prevozi ob koncu tedna za otroke in mladostnike, ki so v zavodih. V Centru Sonček Kranj pa poleg tega nudimo še prostočasne aktivnosti, občasno varstvo, usposabljanje in zaposlovanje v okviru invalidskega podjetja Sonce d.o.o., etc.

UMETNOSTNA IZRAZNA SRDSTVA

NE BOMO SODELOVALI

Št. 23

IME

Humanitarni zavod Kranj Vid

NASLOV
Planina 3
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami iz vse Slovenije

VSEBINA PROGRAMA

Zavod Vid je bil ustanovljen leta 1994 kot prvi humanitarni zavod v samostojni Sloveniji in deluje v skladu z Zakonom o zavodih, Zakonom o socialnem varstvu in Nacionalnim programom razvoja socialnega varstva do leta 2005.

Dejavnosti potekajo na področju konkretnih pomoči otrokom in mladostnikom s posebnimi potrebami po vsej Sloveniji:

- z nakupom ali doplačilom invalidskih pripomočkov,
- krijemo tudi del stroškov operacije ali zdravljenja v tujini,
- s finančnimi sredstvi omogočamo šolanje strokovnjakov, ki obravnavajo otroke, katerim pomagajo,
- v zadnjem času se na nas obrača vedno več mladih, ki pri svojem šolanju in delu potrebujejo prilagojene računalnike in komunikacijske pripomočke.

V prihodnje bomo pomagali otrokom:

- v obliki individualne pomoči posameznikom,
- sponzorirali in podpirali bomo nove zdravstvene in terapevtske programe,
- podpirali programe zdravstva in rehabilitacije po poškodbi glave,
- ustanovili bi radi poseben sklad za pomoč posameznikom, prek katerega bi s štipendijami pomagali otrokom iz rejniških družin in strokovnjakom, ki se bodo izobraževali na področju socialno terapevtske in medicinske pomoči otrokom,
- skrbeli bomo za razvoj in popularizacijo dobrodelnosti,
- še naprej bomo izdajali »Vidove novice«, glasilo, v katerem pišemo o delu zavoda, o njihovih akcijah, o socialnih temah in dogodkih v Sloveniji.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 24

IME

Medobčinsko društvo invalidov Kranj

NASLOV
Begunjska 10
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsakem, ki je zaradi bolezni ali telesne okvare izgubil polno sposobnost za delo in mu je priznana invalidnost (delovni invalidi)

VSEBINA PROGRAMA

Medobčinsko društvo invalidov Kranj je bilo ustanovljeno leta 1969 in pokriva delovne invalide iz šestih občin: Cerklje, Jezersko, Kranj, Naklo, Šenčur in Preddvor. V svojem programu zajemamo naslednje socialne dejavnosti:

- obisk na domu nepokretnih in težko pokretnih invalidov ter obdaritev,
- obiskovanje težje obolelih članov, ki se že dalj časa zdravijo doma ali v bolnici,
- pomoč invalidom v izrednih primerih,
- prispevki k nakupu ortopedskih pripomočkov,
- pomoč socialno ogroženim invalidom (v živilih), ki iz kakršnihkoli vzrokov, (brezposelnost) nimajo sredstva za najnujnejše vsakodnevne življenjske potrebe,
- posredovanje pri pristojnih službah za odpravljanje arhitektonskih ovir za težke invalide - "vozičkarje",
- ohranjevanje zdravja: organizacija letovanj na morju ali v toplicah, organizacija enodnevnih izletov, srečanja invalidov s pobratenim društvom Maribor,
- šport in rekreacija
- sodelovanje in obveščanje,
- prireditve.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 25

IME

Društvo civilnih invalidov vojn Gorenjske

NASLOV

Župančičeva 4
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem civilnim invalidom vojn iz območja Gorenjske

VSEBINA PROGRAMA

Programi so usmerjeni predvsem v reševanje socialne problematike, predvsem pa za skrb za človeka ter njegovo življenje. Cilj je:

- zagotoviti invalidu dostop do ohranjanja zdravja,
- izobraževanje poklicnih in socialnih programov ter vseh drugih možnosti, ki so na voljo ne-invalidnim osebam.

Rdeča nit programov je področje socialno-zdravstvenega delovanja v smislu preventivnega delovanja oz. tam, kjer je problem že nastopil. Skozi obisk na domu oz. v domovih, kjer invalidi bivajo ugotavljamo dejansko stanje, v katerem invalid živi. Invalidu tako nudimo:

- prvo pravno pomoč pri reševanju socialnih stisk,
- posredujemo probleme ustreznim institucijam ali mu pomagamo na drug način (finančna pomoč),
- usposabljanje invalidov za čim bolj neodvisno življenje, saj je odvisnost invalida od zakonca ali družine zelo velika, zato vzpodbujamo invalida k lastni ustvarjalnosti ter k preventivni skrbi za ohranjanje zdravja invalidov,
- športno udejstvovanje invalidov: predvsem v funkciji socialnega vključevanja invalidov; organiziramo športne aktivnosti v panogah, ki so primerne za invalide društva in sicer: športno streljanje z zračno puško, stezno in vrtno kegljanje, šah, pohodništvo,
- vključevanje članov v kulturno življenje v njihovem okolju in širše,
- ogled kulturnih in zgodovinskih znamenitosti.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE BOMO SODELOVALI

Št. 26

IME

Društvo paraplegikov Gorenjske

NASLOV

Ulica Lojzeta Horvata 4c
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem invalidom po poškodbi hrbtenice

VSEBINA PROGRAMA

Društvo paraplegikov Gorenjske je eno izmed društev v Sloveniji, ki združuje invalide po poškodbi hrbtenice. Posledice so: paraplegija, tetraplegija, parapareza in tetrapareza. V društvo je vključenih čez 102 članov. Društvo opravlja pomembno vlogo pri varovanju invalidov, saj po končanem zdravljenju in rehabilitaciji, skrb za te invalide prevzame posamezno pokrajinsko društvo, ki jim pomaga pri:

- vključevanju v okolje in družbo,
- pri nabavi ortopedskih pripomočkov,
- pri ponovni zaposlitvi,
- odpravi arhitektonskih ovir v bivalnem in delavnem okolju ter pri drugih pomembnih stvareh, ki so pomembne za zdravo in aktivno življenje paraplegikov.
- enkrat letno izdamo glasilo "Naša Polja".

Vsako leto prirejamo tradicionalne prireditve:

- Novoletno srečanje za vse člane društva in njihove svojce,
- vsakoletni piknik za vse člane in njihove svojce,
- turnir v košarki na vozičkih,
- prijateljski turnir v tenisu z delavci zdravilišča Laško.
- Programi, ki potekajo skozi vse leto so:
- pomoč novim članom,
- družabne prireditve,
- usposabljanje za aktivno življenje,
- program ohranjanja zdravja,
- prevozi članov,
- prilagajanje okolju,
- kulturne dejavnosti,
- športne dejavnosti,
- psihosocialne dejavnosti.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 27

IME

Klubi zdravih alkoholikov - KZA

NASLOV

Slovenski trg 1,
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem, ki so zaključili osnovno zdravljenje alkoholne odvisnosti in njihovim svojcem

VSEBINA PROGRAMA

Pri rehabilitaciji v procesu zdravljenja alkoholikov imamo predvsem za cilj - usposobiti v obdobju alkoholizma prizadetega človeka in njegovega partnerja za trezno, realno in zdravo življenje. To usposabljanje ima dve dimenziji :

- obnovitev alkoholikovih sposobnosti, ki so v alkoholnem propadanju opešale ali pa izginile,
- usposobitev zdravljenca tudi v tistem, v čemer ni bil popoln že pred nastopom alkoholizma, oziroma je bil alkoholizem posledica teh pomanjkljivosti.

To lahko dosežemo le s popolnim sklopom usklajenih aktivnosti, ki v največji možni meri omogočajo obnavljanje in vzpostavljanje psihičnih, telesnih, socialnih in profesionalnih funkcij. Opraviti moramo tudi obsežno rekonstrukcijo neustreznih izkušenj zdravljenca in njegovega partnerja, saj so le-te povzročile začetek neprimerne vedenja. Pri tem moramo realno oceniti preostale sposobnosti in življenjski elan osebe, ki so jo vključili v zdravljenje. Rehabilitacija alkoholikov v procesu zdravljenja zahteva veliko časa, saj je tudi alkoholizem nastajal vrsto let.

Prvi pogoj za uspešno zdravljenje in rehabilitacijo je popolna abstinenca zdravljenca. V prvi fazi rehabilitacije zdravljenec in partner črpata moči za urejanje čustvenih in prijateljskih odnosov, za kulturno in družbeno udejstvovanje prav iz abstinence. V drugi fazi se slika obrne in moč za abstinenco črpata iz prenovljenih in obogatitih odnosov. Pri tem ima veliko vlogo dispanzerska skupina oziroma klub zdravljenih alkoholikov.

Tu so člani na različnih stopnjah družbene in družinske rehabilitacijske uspešnosti. Gre za izmenjavo izkušenj, za podporo, ki jo nudijo drug drugemu, in za pozitivno identifikacijo manj uspešnih z bolj uspešnimi. To je najbolj nazoren način, da posameznika prepričajo, da je uspešna rehabilitacija možna. Ob splošnem napredku posameznega člana tudi skupina ne more ostati ravnodušna, zato se aktivno ukvarja s posameznikom in mu nudi pomoč pri rehabilitaciji.

Terapevtski cilj, ki ga v KZA zasledujemo, je nadaljevanje in dograjevanje osebnostne, zdravstvene, družinske, delovne in splošne družbene rehabilitacije zdravljenega alkoholika in njegove družine ob vzajemni pomoči vseh članov. V KZA se srečujejo člani, ki so dosegli različno raven rehabilitacije. Med seboj si izmenjujejo pozitivne in negativne izkušnje, nudijo drug drugemu oporo in, kar je najvažnejše, posamezniki se lahko zgledujejo po uspešno rehabilitiranih članih in pričnejo verjeti v možnost, da bodo tudi sami uspeli.

Pomembno je, da člani aktivno sodelujejo in prevzemajo odgovornost za vsebino sestankov in dogajanje v klubu. Le na ta način bo z obiskovanjem kluba pridobili nekaj zase.

V medsebojnih odnosih zagotavljamo varstvo osebnih podatkov in zasebnost članov ter opazovalcev. KZA obsega tudi izven-sestankovansko dejavnost, kot je:

- športno (rekreacija, lažji in zahtevni izleti v gore, dvodnevni tabor z učno delavnico, hoja v naravo, sprehodi, nabiranje gozdnih sadežev),
- kulturno (obisk gledališča, obisk kulturnih prireditev, izleti povezani z obiskom kulturnih, naravnih in drugih znamenitosti)
- družbeno udejstvovanje (piknik, praznovanje Novega leta, pustovanje).

Sledijo raznovrstna predavanja iz zdravstva o odvisnostih, o zdravem življenju (prehrani, rekreaciji, premagovanju stresnih situacij, partnerskih odnosih, zdravih zeliščih) ter o naši širši in ožji okolici. Predavanja pripravljajo člani kluba sami, strokovno sodelavec, povabimo pa tudi zunanja predavatelje. Enkrat mesečno je na vrsti predavanje z diapozitivi, ogled filma na videokaseti ali branje zanimivega članka in razprava na to temo. Odločimo se tudi za branje kakšno zanimive knjige, katero preberejo in se o njeni vsebini pogovorijo.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 28

IME

AA - Anonimni alkoholiki

NASLOV

Gorenjskega odreda 4
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsakomur, ki želi prenehati piti ter njegovim ali njenim svojcem

VSEBINA PROGRAMA

Anonimni alkoholiki so moški in ženske, ki so uvideli in si priznali, da je zanje alkohol postal problem. Ker so vsi člani alkoholiki, gojijo drug do drugega čisto posebno razumevanje, saj so bolezen alkoholizma občutili na lastnem telesu. V skupnosti so se naučili zaustaviti jo, tako, da živijo dan za dnem čisto brez alkohola. Anonimni alkoholiki se redno srečujejo in med seboj izmenjajo izkušnje in spoznanja. S stalnim stikom z zdravljenimi AA-prijatelji, z občutkom pripadnosti skupnosti in prijateljstvu je možno premagati silno potrebo po pitju. Alkoholik začne urejati svoje življenje po programu "Dvanajstih korakov".

Dvanajst izročil pa predstavlja kažipot za delovanje skupine tako znotraj kot izven skupnosti. Pomembna je tudi anonimnost, saj bo ostala identiteta posameznika in njegov problem v krogu AA.

AA razlikuje tri vrste sestankov:

- zaprta srečanja: srečujejo se le alkoholiki in vsi, ki imajo iskreno željo, da bi prenehali piti.
- odprta srečanja: udeležujejo se svojci alkoholikov, prijatelji, sorodniki ali drugi zainteresenti,
- javna informativna srečanja, katere se udeležijo vsi, ki jih delo v AA zanima: zdravniki, terapevti, socialni delavci, psihologi, duhovniki,...

AL-ANON so družinske skupine kot skupnost sorodnikov in prijateljev alkoholikov, ki delijo medsebojne izkušnje, moč in upanje, v želji, da bi reševali skupne probleme. Menijo, da je alkoholizem družinska bolezen in da s spremenjenimi odnosi lahko pospešimo zdravljenje.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

2.4. Področje starejših

Št. 29

IME

Dom upokojencev Kranj

NASLOV

Cesta 1.maja 59
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Dejavnost je namenjena vse starejšim občanom nad 65 let, kronično bolnim in invalidom. Pomoč na domu je namenjena tudi invalidom mlajšim od 65 let, dnevno varstvo pa vsem, ki so sami doma in jim je dolgčas.

VSEBINA PROGRAMA

Dom upokoencev Kranj je bil ustanovljen leta 1973. V okviru rednih dejavnosti opravljajo naloge:

- nastanitev in oskrba starejših oseb
- začasno varstvo (do tri mesece)
- dnevno varstvo
- pomoč na domu (*gospodinjska pomoč, pomoč pri vzdrževanju osebne higiene, pomoč pri ohranjanju osebnih stikov*)
- razvoz kosil na domove
- izposoja ortopedskih pripomočkov, pranje, ...

Storitev Pomoč na domu izvajajo v Mestni občini Kranj, občini Naklo ter občini Šenčur. V okviru programa nudimo:

- gospodinjsko pomoč: prinos enega pripravljene obroka hrane, kosila, nabava živil in priprava hrane v stanovanju, osnovno čiščenje bivalnih prostorov,
- pomoč pri vzdrževanju osebne higiene: pomoč pri hranjenju, pomoč pri vstajanju iz postelje in leganju v posteljo, pomoč pri oblačenju, slačenju, pomoč pri umivanju, kopanju,
- pomoč pri ohranjanju osebnih stikov: pogovori, sprehodi, skupni nakupi, obiski zdravnika, prijateljev, etc.

Storitev skupine starih ljudi za samopomoč, v okviru medgeneracijskega društva »z roko v roki«, pa izvajamo enkrat tedensko. Temeljna dejavnost v skupini je pogovor o temi, ki ljudi povezuje. Vzoredna dejavnost v skupini pa so petje, branje, telovadba, izleti, srečanja z gosti, molitve, ples, ustvarjalne delavnice, pohodi, etc.

Dnevno varstvo je namenjeno: vsem, ki so stari več kot 65 let, so sami doma in jim je dolgčas, si željo druženja ter vsem, ki čez dan oz. ob odsotnosti svojcev ne morejo več poskrbeti za sebe in vsem, ki so odvisni od pomoči druge osebe.

V okviru dnevnega varstva poteka dan:

- PRIHOD – s svojci ali negovalko
- ZAJTRK
- AKTIVNOSTI – jutranja kavica, branje, družabna srečanja, vključevanje v skupinske aktivnosti v Domu, obisk prireditve, pikniki, praznovanje rojstnih dni, sprehod, druženje v parku, obisk frizerja, pedikerja, ...
- KOSILO
- AKTIVNOSTI PO KOSILU – počitek, klepet ob kavici, sprehod, ...
- ODHOD domov – s svojci ali z negovalko iz pomoči na domu
- Poleg tega imate tudi:
- možnost vključevanja v vse organizirane aktivnosti v domu – izleti, pikniki, udeležba v različnih skupinah, kulturne in družabne prireditve,
- storitve zdravstvene nege (aplikacija zdravil in isnulina, prevez, etc),
- pedikerske in frizerske usluge.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 30

IME

Dom starejših občanov Preddvor

NASLOV

Potoče 2
4205 Preddvor

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- starostnikom, starejšim od 65 let, ki zaradi starosti ali bolezni ne morejo živeti doma

VSEBINA PROGRAMA

Dom starejših občanov Preddvor je bil ustanovljen že leta 1948. Posebej ponosni smo, da se je v našem gradu Turn, kjer ima naš dom prostore, rodila 09.07.1933 in v njem živela prva slovenska pisateljica in skladateljica, Josipina Urbančič – Turnograjska, zavedna Slovenka, ki se je v tistih časih zavzemala za enakopravnost žensk. V njen spomin so v pritličju gradu uredili posebno sobo.

Nahajamo se v neokrnjeni naravi pod gorami Kamniško – savinjskih Alp in starostnikom poleg prelepe narave nudimo:

- nastanitev v opremljenih in vzdrževanih prostorih,
- ustrezno prehrano, prilagojeno starostnikom, in različne diete,
- pranje in likanje perila,
- zdravstveno nego,
- rehabilitacijo – fizioterapijo in delovno terapijo,
- aktivnosti za prijetnejše preživljanje prostega časa,
- pomoč pri urejanju osebnih zadev in svetovanje v življenjskih stiskah,
- frizerske storitve,
- pedikuro.

V domu delujejo: ambulante splošne medicine, fizikalne medicine in rehabilitacije ter psihiatrična ambulanta. Za zunanje uporabnike nudimo prehrano, frizerske in pedikerske storitve ter merjenje krvnega pritiska in sladkorja v krvi za občane Preddvora.

Že vrsto let potekajo v domu srečanja stanovalcev v okviru skupin starih ljudi za samopomoč. Enkrat tedensko se pod vodstvom prostovoljk iz Kranja in zaposlenih v domu zberejo stanovalci in skupaj čim bolj kvalitetno preživijo čas. Vsebino dela na skupinah pripravljajo in vodijo voditeljice same, za posamezne teme pa poskušajo čimbolj aktivirati tudi stanovalce. V skupinah se pogovarjajo o različnih življenjskih področjih:

- dogodki iz preteklosti;
- pomembne osebnosti;
- narodni običaji, prazniki in njihov izvor;
- aktualni dogodki;
- uganke;
- izkušnje v življenju in drugo.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 31

IME

Društvo upokojencev Kranj

NASLOV

Tomšičeva 4

4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- upokojencem iz občine Kranj

VSEBINA PROGRAMA

Društvo upokojencev Kranj deluje od leta 1946. Dejavnost je opredeljena na:

- športno-rekreacijske dejavnosti: 12 športnih sekcij (planinski in pohodniški izleti, balinanje, plavanje, namizni tenis, tenis, šah, smučanje, tek na smučeh in sankanje, streljanje, kolesarjenje,
- kulturne dejavnosti: ženski pevski zbor "Lipa", moški pevski zbor "Peter Lipar" in literarno recitacijska skupina, skupina za ročna dela, ki organizira tudi razstave in modne revije,
- izobraževalne dejavnosti: v okviru Društva upokojencev deluje Univerza za tretje življenjsko obdobje,
- pravno svetovanje,

- zabavne in družabne aktivnosti: vsako nedeljo je ples; prireditve: Silvestrovanje, Martinovanje, razstava pirhov, prireditve "Pokaži kaj znaš" in "Kako poznamo naš Kranj", pustne zabave, ter turistične in kopalne izlete.

Na socialnem področju Društvo upokojencev Kranj, v okviru svojih možnosti, ureja stanovanjsko problematiko članov ter obiskuje starejše in bolne člane. Vsem članom nad 90 let pošlje ob rojstnem dnevu čestitke, stare več kot 95 let pa člani komisije obiščejo in skromno obdarijo.

Sodelujemo s Krajevno skupnostjo, z Domom upokojencev Kranj in v Preddvoru, z Rdečim križem, Univerzo za tretje življenjsko obdobje, s kranjskimi sindikati in drugimi upokojenskimi društvi Gorenjske ter z Zvezo društev upokojencev Slovenije.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE BOMO ODGOVARJALI

Št. 32

IME

Univerza za tretje življenjsko obdobje

NASLOV

Društvo upokojencev Kranj
Tomšičeva ulica 4
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem starejšim občanom - upokojencem

VSEBINA PROGRAMA

Univerza za tretje življenjsko obdobje deluje v okviru Društva upokojencev Kranj od meseca septembra 2003. Delo poteka v obliki manjših izobraževalnih in ustvarjalnih skupin od začetka oktobra do konca maja. Teme skupin so obogatene tudi z obiski razstav, ekskurzij,.. Izvajanje programa omogoča učenje in osebno rast starejših občanov, saj učenje in umsko delo nista omejena le na mladost in odraslost.

V okviru Univerze so trenutno organizirane naslednje izobraževalne oz. ustvarjalne skupine:

- Angleški jezik – začetni in nadaljevalni tečaj
- Nemški jezik – nadaljevalni tečaji
- Italijanski jezik
- Francoski jezik
- Zgodovina in etnologija
- Umetnostna zgodovina
- Likovno ustvarjanje – risanje in kiparstvo.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE BOMO ODGOVARJALI

Št. 33

IME

Društvo upokojencev Jezersko

NASLOV

/

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

Tel.: 04/2545-140

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem starejšim občanom – upokojencem iz občine Jezersko

VSEBINA PROGRAMA

Glavna cilja njihovega programa sta:

1. izboljšanje kakovosti življenja svojih članov z najrazličnejšimi aktivnostmi,
2. posvečanje pozornosti starejšim in bolnim članom.

V okviru programa delujemo na treh področjih:

- športno področje: tedensko organizirana vadba za člane društva v prostorih OŠ Preddvor, pohodi v bližnjo okolico ter vodeni planinski izleti na Češko kočo,
- kulturno-družabno področje: sodelovanje na kulturnih prireditvah v občini (ljudske pevke, dramska sekcija društva, sodelovanje pri izvedbi Ovčarskega bala na Jezerskem),
- socialno področje: obsega vse starejše, ki praznujejo okrogle obletnice, sedemdeset-, osemdeset- in devetdesetletnike, katere obiščemo in obdarimo. Načrtujemo srečanje jubilaritov, obiskujemo dom za starejše občane, organiziramo silvestrovanje, sodelujemo v očiščevalnih akcijah.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 34

IME

Društvo upokojencev Naklo

NASLOV

Društvo upokojencev Naklo

Ulica bratov praprotnik 1

4202 Naklo

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem starejšim občanom – upokojencem iz občine Naklo in iz drugih občin

VSEBINA PROGRAMA

Ukvarjamo se z gospodarstvom, kulturo, družabništvom, športno-rekreativnim in socialno-humanitarnim področjem. Znotraj društva delujejo štiri komisije:

- komisija za šport in rekreacijo: telovadba v OŠ Naklo, pohodi v naravo, smučanje, kegljanje, balinanje, tenis, šah, kolesarjenje,
- socialno-zdravstvena komisija: glavna naloga je skrb za ostarele in bolne člane. Ob koncu leta obdarimo člane, enkrat letno za osemdeset-in devetdesetletnike organiziramo brezplačen enodnevni izlet v neznan ter občasna zdravstvena predavanja,
- komisija za turizem in kulturo: organizacija letovanj in izletov,
- folklorna skupina.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

DA

Št. 35

IME

Društvo upokojencev Cerklje

NASLOV

Slovenska cesta 8
4207 Cerklje na Gorenjskem

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem starejšim občanom – upokojencem iz občine Cerklje

VSEBINA PROGRAMA

Društvo upokojencev Cerklje izvaja naslednje aktivnosti:

- športno-rekreativne dejavnosti: pohodi, planinarjenj), kolesarjenje,
- družabne dejavnosti: organiziramo razvedrilne in družabne prireditve kot: martinovanje, pustovanje, piknik, izleti na Primorsko, turistične in kopalne izlete in letovanja, krožek ročnih del,
- socialno-humanitarne dejavnosti: vse, ki praznujejo okrogle obletnice ter osemdeset in devetdeset let obiščemo in obdarimo, tudi ob Novem letu ter v mesecu maju za starostnike, člane, ki so stari več kot osedeset let, organiziramo brezplačen izlet.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 36

IME

Društvo upokojencev Šenčur

NASLOV

Beleharjeva cesta 2
4208 Šenčur

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

Tel.: 04/2511-895

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem starejšim občanom – upokojencem iz občine Šenčur

VSEBINA PROGRAMA

Dejavnosti društva so usmerjene v ohranjanju fizičnega in psihičnega stanja naših članov. Izvajamo naslednje dejavnosti:

- športno-rekreativne: pohodi, kolesarjenje, kegljanje, balinanje, udeležba regijskih tekmovanj v kegljanju in kolesarjenju,
- socialno-humanitarne dejavnosti: starejše, ki praznujejo okrogle obletnice, osemdeset in devetdeset let obiščemo in obdarimo, kakor tudi ob koncu leta. Vsako leto organiziramo izlet za najstarejše člane stare nad sedemdeset let,
- družabne: organiziramo družabne prireditve (martinovanje, pustovanje), udeležba na srečanjih, organizacija letovanj, izletov.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 37

IME

Društvo upokojencev Preddvor

NASLOV

Dvorski trg 18
4205 Preddvor

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem starejšim občanom – upokojencem iz občine Preddvor

VSEBINA PROGRAMA

Izvajamo naslednje aktivnosti:

- športno-rekreativne: pohodi,
- družabne dejavnosti: razvedrilne in družabne prireditve (martinovanje, pustovanje, silvestrovanje, piknik), izleti, krožek ročnih del,
- kulturne dejavnosti: ženski pevski zbor Josipina Turnograjska in recitatorska skupina,
- socialno-humanitarne dejavnosti: vsi člani, ki praznujejo okrogle obletnice, osemdeset, petinosemdeset, devetdeset obiščemo skupaj z županom. Ob koncu leta obiščemo vse bolne člane ter organiziramo izlet za najstarejše člane društva. Znotraj društva deluje tudi hortikultura skupina, ki ureja okolico Preddvora.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 38

IME

Medgeneracijsko društvo z roko v roki

NASLOV

(Krožijo po domovih za starejše v UE Kranj)

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem starejšim in starim ljudem

VSEBINA PROGRAMA

Program (starih ljudi za samopomoč) je nastal v okviru Združenja za socialno gerontologijo in gerontagogiko Slovenije. Kot nevladna in neprofitna organizacija delujejo v javnem interesu na področju socialnega varstva in med drugim pridobiva in usposablja prostovoljce in voditelje skupin starih ljudi za samopomoč ter jih povezujejo v regionalne in nacionalne mreže.

Značilnosti skupine:

- skupina šteje največ deset oseb,
- srečujejo se enkrat tedensko,
- delo vodi in organizira usposobljen voditeljski par, praviloma iz srednje generacije.

Temeljna dejavnost v skupini je pogovor, vzporedne dejavnosti pa: petje, branje, telovadba, izleti, srečanja z gosti, molitve, ples, ustvarjalne delavnice, pohodi.

Cilj za v bodoče: Skupino naključnih posameznikov po določenem času preoblikovati v prijateljsko skupino, kjer nemoteno poteka proces zadovoljevanja materialnih potreb po:

- temeljnem medčloveškem odnosu,
- doživljanju smisla starosti in
- povezanosti vseh treh generacij.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

2.5. Področje zdravja, preventive in dobrodelnosti

Št. 39

IME

Območno združenje Rdečega križa Kranj (OZ RK Kranj)

NASLOV

Bleiweisova 16
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Programi so namenjeni vsem, ki nas potrebujejo:

- Krvodajalstvo: Zbiranje prostovoljcev, da darujejo kri za ljudi, ki jo potrebujejo: za bolnike, poškodovance.
- Zdravstveno prosvetna vzgoja: osnovnošolci, dijaki, odrasli; skratka vsi, ki se zavedajo odgovornosti za svoje zdravje: otroci iz marginalnih skupin.
- Prva pomoč: bodoči vozniki motornih vozil, delavci v delovnih in družbenih organizacijah, pripadniki enot PP za Civilno zaščito, gasilci...
- Socialna dejavnost: vsi, ki so se znašli v težki materialni situaciji: odrasli in otroci, brezdomci.
- Letovanje otrok in starejših: letovanje je namenjeno otrokom iz socialno šibkih družin in starejšim občanom, ki so se tudi znašli v težki materialni situaciji.
- Pomoč starejšim občanom: starejši, osamljeni in bolni.

VSEBINA PROGRAMA

OZ RK Kranj uresničuje svoje cilje z nalogami, ki jih ima opredeljene v Statutu, del nalog, ki so tudi opredeljene v Statutu pa izvaja kot javno pooblastilo, to so predvsem:

- Krvodajalstvo: pridobivanje krvodajalcev, organizacija krvodajalskih akcij, pridobivanje prostovoljcev – darovalcev delov človeškega telesa;
- Prva pomoč: organiziranje tečajev in izpitov iz prve pomoči; 10-urni tečaji prve pomoči za voznike, tečaji za bolničarje 70 ur, tečaji za delovne organizacije 10 in 16 ur, tečaji oživljanja, obnovitveni tečaji prve pomoči. Tečaje vodijo zdravniki, praktični del usposabljanja pa izvajajo medicinske sestre, zdravstveni tehniki, študenti medicine. Vsi z licenco predavatelja prve pomoči.
- Zdravstvena vzgoja: osveščanje, vzpodbujanje in organiziranje ljudi na področju zdravstvene vzgoje;
- Delo z mladimi: vzgojno izobraževalne dejavnosti otrok in mladostnikov; učencem na razredni stopnji pripravimo delavnice o osebni higieni, zdravi prehrani, o preprečevanju nezgod pri igri, o prvi pomoči (kako nuditi, ukrepati ob nezgodi ter vsebini torbice prve pomoči, poškodbi glave in hrbtenici ter nujni ukrepi), delavnice o spolni vzgoji (o dozorevanju in odnosu do telesa – spolna identiteta), zlorabe legalnih drog. Za predmetno stopnjo pripravimo delavnice o preprečevanju konfliktnih situacij ter oblikovanje čustvene inteligence, tehniki oživljanja po ABC sistemu, spolni vzgoji, oblikovanje samopodobe.

- Delo s prostovoljci: izobraževanje in usposabljanje prostovoljcev za izvajanje programov, delo s starejšimi;
- Socialna dejavnost: sodelujemo s pristojnimi občinskimi in državnimi organizacijami pri izvajanju socialne politike, pomagamo socialno ogroženim osebam in družinam; ljudem iz socialno šibkih družin pomagamo z oblačili, katere darujejo občani, s prehrabnimi paketi in pralnim praškom ter posameznimi finančnimi pomočmi: otrokom pomagamo s šolskimi potrebščinami in igračami, katere zbirajo po osnovnih šolah med mladimi člani Rdečega križa.
- Delo v izrednih razmerah: ukrepi za sprejemanje in nastanitev evakuiranega prebivalstva, sodelujemo s pristojnimi organi za izvajanje zdravstvene in človekoljubne pomoči;
- Poizvedovalna služba: obveščanje, evidentiranje in poizvedovanje za žrtvami oboroženih spopadov in prizadetih v naravnih in drugih nesrečah;

Rdeči križ deluje v skladu z ženevskimi konvencijami in dodatnima protokoloma k ženevskim konvencijam o zaščiti žrtev spopadov ter sklepi mednarodnih konferenc Rdečega križa. V skladu s temeljnimi načeli Rdečega križa pomagamo pri preprečevanju in lajšanju trpljenja ljudi, zaščiti življenja in zdravja, krepitvi gibanja za zdravo življenje ter varovanju in spoštovanju človekovih pravic. Delo opravljamo na območju šestih občin: Mestne občine Kranj, občine Šenčur, Jezersko, Cerklje, Naklo, Preddvor. Naloge so razvrščene v dejavnosti, ki se med seboj dopolnjujejo.:

1. Krvodajalstvo
2. Zdravstveno prosvetna vzgoja
3. Prva pomoč
4. Socialna dejavnost
5. Letovanje otrok
6. Pomoč starejšim občanom
7. Mednarodno sodelovanje
9. Krajevne organizacije Rdečega križa
10. Ostale aktivnosti

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 40

IME

WWOOF - Društvo za prostovoljno delo na ekoloških kmetijah

NASLOV

Pajerjeva 10
4208 Šenčur

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Približevanje ekološkemu kmetovanju in naravi ljudem, povezovanje ekoloških kmetij s prostovoljci, pomoč delovno-intenzivnemu načinu kmetovanja.

VSEBINA PROGRAMA

WWOOF je kratica, ki pomeni »Willing working on Organic Farms« ali »World wide Opportunities on Organic Farms« ali v slovenščini »Prostovoljno delo na ekoloških kmetijah« oz. »svetovno razširjena priložnost na ekoloških kmetijah«. Je svetovna mreža izmenjave, ki nudi brezplačno nastanitev v zameno za pomoč biološkim pridelovalcem. Delo obsega pomoč kmetu na ekološki kmetiji (Npr.: sejanje, izdelava domačih ročnih izdelkov, delo na vrtu, priprava komposta, sekanje dreves za les, plevelje, žetev, izdelava ograj, zidanje, pakiranje, molža, hranjenje živali, izdelava tofu sira, izdelkov iz seitana, nabiranje zdravilnih zelišč, izdelava naravnih kozmetičnih izdelkov...) in je odlična za priložnost za:

- pridobivanje izkušenj glede biodinamične pridelave iz »prve roke« ter izmenjava pogledov in mnenj biodinamičnega pridelovanja,
- bivanje na deželi oziroma izkušnja življenja na kmetiji,
- kulturna izmenjava,

- biti del ekološkega gibanja, ki je delovno intenzivno in se ne poslužuje umetnih gnojil, herbicidov ali pesticidov,
- ustvarjanje novih vezi med vaškimi in mestnimi prebivalci.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 41
IME

Društvo bolnikov z osteoporozo Kranj

NASLOV

Jezerska c. 41
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- bolnikom z osteoporozo in njihovim svojcem

VSEBINA PROGRAMA

Programi društva so naslednji:

- predavanja na temo osteoporozo,
- meritve mineralne kostne gostote z ultrazvokom,
- merjenje mineralne gostote kosti-DXA v sodelovanju z Diagnostičnim centrom Medicus iz Ljubljane,
- posvetovalnica za osteoporozo,
- teden zdravljenja osteoporoze v sodelovanju z Dolenjskimi toplicami in v termah Dobrna,
- organizirane terapevtske vadbe, katere skupaj trajajo 8 mesecev. Vadba je prirejena za ljudi z osteoporozo in je strokovno vodena. Skupina šteje od 15 do 20 ljudi in poteka enkrat tedensko, od tega sta dve skupini vodeni v bazenu.
- Glasilo društva "Naša sončnica". Prvo glasilo, ki je namenjeno tako članom kot tudi vsem tistim, ki jih zanima naše delo. Namen ima obveščanje članov društva ter osveščanja širše javnosti,
- dan odprtih vrat – predstavitev društva,
- sodelovanje z mediji: članki, intervjuji, oglasi o delovanju društva in razlaga o osteoporozni ter o aktualnih dogodkih v društvu,
- svetovni dan osteoporoze 20. oktober,
- izleti: terapevtski izleti, kopalni zleti,
- pohodne ture,
- družabna srečanja, pohodi: ker je hoja najboljša preventiva pri osteoporozni, so pohodi vključeni v skoraj vseh enodnevnih izletih, sledijo pikniki, novoletno praznovanje.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 42

IME

Društvo diabetikov Kranj

NASLOV

Gospodsvetska 10
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

- vsem sladkornim bolnikom iz UE Kranj

VSEBINA PROGRAMA

Društvo diabetikov Kranj je bilo ustanovljeno leta 1976. Pokriva območje UE Kranj: MO Kranj, občine Cerklje, Preddvor, Naklo, Šenčur, Jezersko. Izvajamo programe svetovanja, pomoči in rehabilitacije različnim kroničnim bolnikom in uporabnikom posameznih zdravstvenih storitev.

Smo nosilec ideje o ustanovitvi prvega Centra za diabetes v Sloveniji, za nudenje optimalne zdravstvene storitve vsem našim članom in vsem sladkornim bolnikom gorenjske regije.

Glavne naloge Društva diabetikov Kranja so:

- združiti diabetike s ciljem medsebojne strokovne pomoči in zaščite njihovih zdravstvenih in socialnih interesov,
- da bi bilo preventivno delovanje in zdravljenje pravočasno ter dosegljivo vsem sladkornim bolnikom,
- v sodelovanju z Ambulanto za sladkorne bolnike voditi statistiko o številu vseh sladkornih bolnikov, o načinu njihovega zdravljenja,
- pomoč bolnikom z nasveti, strokovnimi predavanji glede prehrane, nege, fizične aktivnosti in oblikah zdravljenja,
- javnost preko medijev seznanjati o značilnostih te bolezni sodobnega časa.

Izvajamo tudi:

- športne programe: pohodi, sankanje, smučarski teki, kolesarjenje, rafting,
- družabna srečanja in izleti, prednovoletna srečanja,
- proslava Svetovnega dneva diabetikov.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 43

IME

Visit-A d.o.o. (Zdravstveno - socialno zasebno podjetje z lastnimi programi)

NASLOV

Cvetlična ulica 4
4202 Naklo

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Izboljšanje psihičnega počutja bolnikov, učenje kakovostnega življenja za vsakega in konkretna strokovna pomoč bolnikom in svojcem ob bolezni.

VSEBINA PROGRAMA

POMOČ BOLNIKOM NA DOMU:

- delovna terapija na domu (rehabilitacija po kapi, po poškodbi, učenje samostojnosti)
- zdravstvena nega
- pomoč družini na domu (laična nega)
- motiviranje bolnikov
- podpora svojcem
- svetovalna pomoč: informacije v zvezi z boleznijo.

IZOBRAŽEVANJE IN SVETOVANJE:

- Opravljanje individualnih razgovorov – motivacija, pozitivna samopodoba, pomoč pri reševanju različnih stisk (zdravstvenih, socialnih, osebnih); (bolniki/ce, brezposelni/ne, podjetniki/ce, športniki/ce, ljudje, ki želijo v življenju nekaj več) trening psihičnih in fizičnih sposobnosti – prerezporeditev na ustrezna delovna mesta;
- Izvajanje delavnic o pozitivni komunikaciji;
- reševanje individualnih zapletov na področju odnosov in komunikacije v skupini;
- Izvajanje delavnic z namenom izboljšanja odnosov, delovne klime in s tem povečevanje delovne storilnosti;
- Vzpostavljanje motivacije za delo, delovne navade in vzpostavitev novega načina življenja;
- Spodbujanje k nastanku in vzdrževanju pozitivne samopodobe

PREVENTIVNE AKTIVNOSTI V PODJETJIH:

- izdelava splošne ocene obremenitev zaposlenih na različnih delovnih mestih;
- prilagajanje in izvajanje delavnic pravilnega dvigovanja bremen glede na specifična delovna mesta (zmanjševanje števila del. invalidov zaradi okvare hrbtenice in zmanjševanje bolniške);
- ergonomija delovnega prostora;
- vodenja preventivnih vaj na delovnem mestu;
- izdelave projektov za dolgoročno izboljšanje počutja zaposlenih;
- motiviranje zaposlenih;
- vodenje ustrezne komunikacije v delovni sredini.

PROMOCIJA ZDRAVJA:

- pisanje člankov, ki jih redno objavljamo v podjetjih;
- vodenje samopomočnih skupin za bolnike in invalide;
- spodbujanje in motiviranje posameznikov v stiski;
- antistresni programi.

AKTIVNOSTI NA PODROČJU INVALIDNIH OSEB:

- individualni razgovor o delovni vlogi posameznika (Worker Role Interview):
- ocenjevanje lastnih sposobnosti in omejitev
- pričakovanje uspeha pri delu
- prevzemanje odgovornosti
- predanost delu
- cilji v zvezi z delom
- interesi
- poistovetenje z vlogo delavca in vplivi drugih vlog
- delovne navade
- zaznavanje delovnega in širšega socialnega okolja
- ocenjevanje funkcionalnega, psihosocialnega in kognitivnega stanja posameznika
- vodenje psihosocialnih delavnic za težje zaposeljive osebe (8-12 oseb):
- iskanje novih vedenjskih in življenjskih vzorcev
- učenje socialnih vlog v ožjem in širšem okolju - resocializacija
- trening socialnih spretnosti
- usposabljanje na delovnem mestu in urejanje odnosov v posamezni delovni skupini
- učenje novih spretnosti in vzpodbujanje že obstoječih sposobnosti oseb
- obvladovanje stresnih situacij in pomoč pri reševanju konfliktnih situacij.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 44

IME

Zdravstveni dom Kranj

NASLOV

Gospodsvetska cesta 10
4000 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

Področje zdravstvene dejavnosti: osnovno zdravstveno varstvo – preprečevanje bolezni in poškodb, odkrivanje bolezni, postavljanje diagnoz, izvajanje terapije in vodenje rehabilitacije.

VSEBINA PROGRAMA

Med strokovne dejavnosti sodijo:

- splošna medicina (zdravstveno varstvo vseh prebivalcev – družinska medicina, zdravstveno varstvo odraslih – splošna medicina, varstvo udeležencev NOV)
- specialistična ambulantna dejavnost
- medicina dela prometa in športa
- zdravstveno varstvo žensk, predšolskih otrok in mladine
- mentalno zdravje otrok, mladine, odraslih in ostarelih
- patronažno varstvo družin in nega bolnika na domu
- fizioterapija
- rentgenska in ultrazvočna diagnostika
- laboratorijska diagnostika
- splošna dežurna služba
- zdravstvena vzgoja

Med zdravstveno vzgojne programe prištevamo:

- posvetovalnica za mlade
- šola za starše
- programi svetovanja za zdravje (delavnice):
  - Ohranjanje zdravja (Ali poznate dejavnike, ki neugodno vplivajo na zdravje?)
  - Dejavniki tveganja (Kaj vemo o zvišanem krvnem tlaku, sladkorju, holesterolu?)
  - Test hoje (Merjenje telesne zmogljivosti s preizkusom hoje na 2 km)
  - Zdrava prehrana (Zdrav način prehranjevanja, pravilna priprava in sestava hrane, nepravilnosti v prehrani, ...)
  - Zdravo hujšanje (Imate zvišano telesno težo, ki ogroža vaše zdravje?)
  - Telesna dejavnost – gibanje (Ste dovolj telesno aktivni?)
  - »Da, opuščam kajenje« (Bi radi opustili kajenje?)
  - Individualno svetovanje za spremembo vedenja povezanega z zdravjem – (kajenje; alkohol – »zmerno pitje«).

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE

Št. 45

IME

Zavod za zdravstveno varstvo Kranj**NASLOV**

Gospodsvetska ulica 12
4001 Kranj

KONTAKTNA OSEBA IN TELEFON

/

KOMU JE PROGRAM NAMENJEN

/

VSEBINA PROGRAMA

Dejavnost Zavoda obsega socialno medicinsko dejavnost z zdravstveno statistiko in zdravstveno vzgojno dejavnostjo; dejavnost higijene in zdravstvene ekologije z laboratorijsko diagnostiko živil, vode in drugih parametrov okolja ter spremljanje nalezljivih bolezni z laboratorijsko diagnostiko povzročiteljev nalezljivih bolezni pri ljudeh. Za potrebe državne in lokalne skupnosti vodimo zbirko podatkov izvajalcev zdravstvene dejavnosti. V antirabični ambulanti koordiniramo dejavnosti zdravstvene in veterinarske službe za zaščito prebivalstva pred steklino ter izvajamo cepljenje proti steklini za posameznike, ki so jih poškodovale stekle ali na steklino sumljive ali neznane živali. Organiziramo in izvajamo neobvezna cepljenja: proti gripi, proti klopnemu meningoencefalitisu, hepatitisu B in cepljenja potrebna pred potovanjem v tujino.

Dejavnosti lahko strnemo v:

- obvladovanje nalezljivih bolezni: epidemiologija nalezljivih bolezni, ambulantna dejavnost, mikrobiološke preiskave krvi, urina in drugih bioloških vzorcev;
- socialna medicina, analitika in promocija zdravja: analiza statističnih podatkov, zdravstvena vzgoja, organizacija izobraževanj, ZORA, etc.
- higijena in zdravstvena ekologija: higijena prehrane, varnost in zdravje pri delu; mikrobiološke in kemijske analize živil, vode in drugih vzorcev, etc.
- Izvajamo tudi:
- testiranje na okužbo z HIV virusom.
- preventivne zdravstvene preglede delavcev in druge storitve s področja varovanja zdravja pri delu,
- informiranje in obveščanje o državnem programu zgodnjega odkrivanja predrakavih sprememb materničnega vratu ZORA.

UMETNOSTNA IZRAZNA SREDSTVA

NE – edino, kar uporabljamo avdio-vizualne pripomočke na seminarjih in predstavitev

Priloga C: Drugi del anketnega vprašalnika

Spoštovana gospa, spoštovani gospod!

Sem Klavdija Kustec, absolventka podiplomskega študija na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, in v okviru svoje magistrske naloge (Umetnostna izrazna sredstva v socialnem delu) preučujem, kakšna je razširjenost uporabe umetnostnih izraznih sredstev v okviru služb nevladnega in vladnega sektorja na področju socialnega varstva in, ožje, socialnega dela v Upravni enoti Kranj. Ob tej priložnosti bi Vas prosila za sodelovanje v raziskavi.

Vaše sodelovanje bo zelo dragoceno. Omogočilo bo pridobiti vpogled v Vaše doživljanje in strokovno pojmovanje/usposabljanje dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi (likovnost, drama, ples, glasba, video, fotografija, kreativno pisanje, drugo). Vprašalnik, ki ga boste izpolnjevali, je anonimen. Podatki, ki jih bom pridobila z Vašo pomočjo, so zaupne narave in bodo služili izključno raziskovanju. Rezultati bodo znani le na ravni skupine, kar pomeni, da Vaša identiteta ne bo prepoznana.

Naj omenim tudi, da Vam bom, v kolikor boste želeli oziroma v kolikor bi Vas zanimalo, v jeseni predstavila tudi rezultate svojega dela.

Za sodelovanje se Vam že vnaprej iskreno zahvaljujem,
Klavdija Kustec

Mentorica: doc.dr. Lea Šugman Bohinc

ANKETNI VPRAŠALNIK

1. Navedite ime in naslov ustanove, v kateri delate:

---

2. Obkrožite ali delate v ustanovi kot:

- a) zaposlen za nedoločen čas
- b) zaposlen za določen čas
- c) prostovoljec
- d) zunanji sodelavec

3. Navedite vašo izobrazbo:

---

4. Navedite naziv vašega delovnega mesta:

---

5. Obkrožite, na katerem področju delate:

- a) področje otrok in mladostnikov
- b) področje družine
- c) področje duševnega zdravja in različne oviranosti
- d) področje starejših
- e) področje zdravja, preventive in dobrotelčnosti
- f) drugo.

6. Napišite, kaj razumete pod pojmom:

a) umetnostna izrazna sredstva

---

b) socialno kulturno delo

---

7. Napišite; kje, kdaj in kako ste se seznanili z uporabo umetnostnih izraznih sredstev:

---

8. Opišite, zakaj ste začeli uporabljati pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva:

---

9. Navedite, kje vse vidite možnost za uporabo umetnostnih izraznih sredstev na vašem področju dela:

---

10. Navedite, katere koncepte, postopke oz. konkretna gradiva uporabljate za izvajanje dejavnosti na vašem področju dela s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev:

---

11. Opišite, kako v svoji delovni praksi sami poimenujete uporabo umetnostnih izraznih sredstev (npr. delovna terapija, ustvarjalna skupina, delavnice ipd. ...):

---

12. Navedite psiho-socialno stanje in okoliščine oseb, pri katerih uporabljate umetnostna izrazna sredstva:

---

13. Obkrožite in pojasnite, katere oblike umetnostnih izraznih sredstev uporabljate:

- a) gib-ples
- b) zvok-glasba
- c) gledališče-drama
- d) likovnost
- e) fotografija
- f) video
- g) kreativno pisanje
- h) drugo

Prosim pojasnite izbrani odgovor:

---

14. Na kratko opišite način (potek, proces skozi faze ipd.) svojega dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

---

15. Kaj je po vašem mnenju in dosedanjih izkušnjah glavni namen/cilj uporabe umetnostnih izraznih sredstev:

---

16. Kako ocenjujete odziv (verbalni, neverbalni) udeležencev interakcije, kadar pri svojem delu uporabljate umetnostna izrazna sredstva:

- a) izrazijo zadovoljstvo
- b) izrazijo veliko zadovoljstvo
- c) izrazijo nezadovoljstvo
- d) izrazijo veliko nezadovoljstvo
- e) drugo

Prosim pojasnite izbrani odgovor:

---

17. Opišite, na katere težave ste morda naleteli pri svojem delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

---

18. Opišite pozitivne izkušnje pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

---

19. Obkrožite, ali imate tudi pri svojem delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi organizirano supervizijo:

DA, in sicer:

- a. 1x mesečno,
- b. 2x mesečno,
- c. drugo _____

NE (prosim, pojasnite) _____

20. Opišite, kakšne so morebitne možnosti za delo z umetniškimi izraznimi sredstvi v vaši ustanovi (prostori, čas, finančna sredstva za nabavo pripomočkov...):

---

21. Obkrožite, kakšen je odnos večine vaših sodelavcev do uporabe umetnostnih izraznih sredstev:

- a) pozitiven
- b) odklonilen
- c) nezainteresiran
- d) ne poznajo
- e) drugo

Prosim pojasnite izbrani odgovor:

---

22. Obkrožite, kakšen je odnos vodstvenega kadra do uporabe umetnostnih izraznih sredstev:

- a) pozitiven
- b) odklonilen
- c) nezainteresiran
- d) ne poznajo
- e) drugo

Prosim pojasnite izbrani odgovor:

---

23. Napišite karkoli, kar želite sporočiti, pa do sedaj ni bilo zajeto v tem delu anketnega vprašalnika:

DRUGI DEL

24. Obkrožite, ali ste se že strokovno izpopolnjevali za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

NE

NA VPRAŠANJA OD ŠTEVILKE 25 DO 29 ODGOVARJAJO SAMO TISTI, KI SO POD ŠTEVILKO 24 ODGOVORILI PRITRDILNO.

25. Napišite, v čem je bilo po vašem mnenju strokovno izpopolnjevanje "dobro" (kakovostno, potrebno, navdihujoče ...):

---

26. Navedite, kakšne so bile pomanjkljivosti strokovnega izpopolnjevanja:

---

27. Navedite, česa bi še želeli od strokovnega izpopolnjevanja:

---

28. Navedite, kakšen predlog za spremembe in izboljšave strokovnega izpopolnjevanja:

---

29. Obkrožite in odgovorite ali bi se želeli dodatno strokovno izpopoljevati v delu z umetniškimi izraznim sredstvi:

DA (Zakaj, kje in kako?)

NE (Zakaj?)

Priloga D: Analiza drugega dela anketnega vprašalnika¹⁷

3. Navedite vašo izobrazbo:

uni. dipl. psihologinja; specialistka zakonske in družinske terapije

magisterij

uni. dipl. soc. del.

turistični tehnik; absolventka fakultete za socialno delo

uni.dipl. psih; absolventka specialističnega študija Pomoč z umetnostjo na Pef v Ljubljani

uni.socialna delavka

gostinski poslovodja

višja šola/organizator poslovanja v turizmu

uni. dipl. psihologinja

uni. soc. pedagoginja

magister poslovno organizacijskih znanosti

visoka šola

dipl. delovna terapevtka

gim. maturant

srednja šola

a) srednja šola	4
b) višja šola	1
c) visoka šola	2
d) univerzitetna	6
e) magisterij	2

6. Napišite, kaj razumete pod pojmom:

a) umetnostna izrazna sredstva

Umetnostna izrazna sredstva so zame umetniški mediji, preko katerih človek izraža/materializira/udejani svoje notranje vsebine.

Izražanje s pomočjo glasbe, likovnosti, plesa,...

Izražanje sebe, svojega doživljanja, zaznavanja s pomočjo različnih tehnik (npr. ples).

Ples, petje, drama idr., glasba, gledališče, ustvarjanje likovnih izdelkov iz najrazličnejših materialov, ples.

---

¹⁷ Tukaj prikazujem predvsem analizo odgovorov na odprta vprašanja in na posamezna zaprta vprašanja, v primeru, da so imela zame relevanten pomen.

So izrazna sredstva, ki jih običajno uporabljamo v različnih umetnostnih zvrsteh: na primer plesni gib, govornjena beseda/pripovedovanje, pisana beseda, glas, zvok, fotografija, slikarska, gledališka, video izrazna sredstva itd. izraz vključuje različne medije (gib, ples, glasba, drama, fotografija, film, video, likovnost, kreativno pisanje, pripovedovanje zgodb....), ki tistemu, ki jih uporablja, omogočijo ustvarjalno predstavljanje svojih izkušenj in doživljanja

Izražanje preko različnih oblik umetnosti

Platno, barve, glina, keramika, steklo, kamni ter drugi materiali, ki jih lahko krasimo, Oblikujemo se z njimi, izražamo, glasbila, lutke.

Različne zvrsti in tehnike umetniškega izražanja (glasba, gledališče,...)Različne tehnike umetniškega dela. Sredstva skozi katere se izražajo umetnostne dejavnosti – film, glasba, slikarstvo, pisanje, ples, ročne spretnosti, drama, fotografija, film, drama, likovnost, ustvarjalne spretnosti, fotografija, ples, glasba–petje in igranje na inštrumente, izdelava vizitk

Risanje, kreativno pisanje, pantomima... Vse načine na katere ljudje izražajo svojo osebnost, čustva in počutje.

Sredstvo za izražanje osebnih občutkov, idej, zamisli

Dejavnosti kot so ples, likovnost, gledališče, pisanje, ...

Sredstva prek katerih se človek lahko izraža (beseda, slika, ples, petje, ipd.).

Glasba, ples, petje, slikanje, pisanje...recitiranje, kulturne prireditve.

Sredstva, ki so namenjena umetniškemu izražanju, različni materiali, mediji, vsebine, ki razvijajo umetniško doživljanje in ustvarjanje.

/

b) socialno kulturno delo

Socialno kulturno delo je zame delo, ki v celoti zajema človeka kot odnosno bitje. Svojo odnosnost pa izraža na konstruktiven in ustvarjalen način, ki ga lahko imenujemo kultura.

Delo umeščeno v socialno-kulturni prostor.

Uporaba različnih tehnik (npr. lutke) za podajanje določenih (npr. vzgojnih) vsebin.

Psihosocialna pomoč z umetnostjo -s pomočjo umetnostih izraznih sredstev pomagati ljudem s težavami pri sproščanju, odkrivanju samega sebe in svojih sposobnosti.

Delo, ki povezuje socialno in kulturno funkcijo v različnih razmerjih in ciljnih usmeritvah -Vstopanje socialnega dela na področje kulture in obratno, da bi dosegli razšritev oz obogatitev obeh področij

Umetniško ustvarjanje z različnimi kategorijami ljudi: otroci, starejši,...

Ljubiteljsko ali profesionalno ukvarjanje s kulturo - Pomoč uporabnikom pri izvedbi različnih tehnik

Delo na socialnem oziroma kulturnem področju: delo z ljudmi, svetovanje, pomoč, seznanjanje, ozaveščanje ljudi s pomenom kulture v vsakodnevnem življenju.;Ozaveščanje ljudi o pomenu kulturnega udejstvovanja

Socialno delo pri katerem ljudem približamo kulturo, jih seznanimo z njo.

Pod tem razumem vodenje in vključevanje ljudi, ki so vključeni v programe socialnega dela, da se kreativno, kulturno udeležujejo in ustvarjajo.

Povezava umetnostno izraznih sredstev s socialnim statusom posameznika.

/

Kulturno udejstvovanje v okviru neke skupnosti.

Obisk razstav, izobraževanja, vključevanje v izvedenski kulturni prostor, povezave z izvedenskimi kulturnimi skupinami.

Delo, ki razvija boljše razumevanje in doživljanje različnih kulturnih in socialnih kontekstov, ter preko vsebin in akcij vpliva na socialno-kulturno okolje in klimo.

/

7. Napišite; kje, kdaj in kako ste se seznanili z uporabo umetnostnih izraznih sredstev:

Uporabljam le dramo, ki sem jo spoznala tekom terapevtskega treninga v specialističnem študiju.

Pri študiju na Akademiji za likovno umetnost, skozi dolgoletno delo.

Samoiniciativna uporaba lastnih, predhodnih znanj v socialno delo glede na izražene želje in potrebe uporabnikov. Uporaba zadnjih 10 let; pridobljena znanja na različnih delavnicah, tečajih, ipd.

Z njimi se spoznavam že celo življenje: preko staršev, medijev, predmetov v šoli... s samo uporabo teh sredstev pa sem se bolje seznanila na začetku šolanja na fakulteti za socialno delo, ko sem v okviru prostovoljnega dela začela voditi umetniške delavnice za mladostnike. potrebne informacije, kako s tem začeti, pa sem dobila iz različnih revij in kasneje od sodelavke, ki se je s tem tudi bolj profesionalno ukvarjala. na fakulteti pa smo imeli tudi predmet socialno kulturno delo.

Skozi osebne izkušnje (učenje, izvajanje in ustvarjanje) na področju sodobnega plesa ter na študiju Pomoč z umetnostjo na Pef.

Na fakulteti za socialno delo.

Izobraževala sem se na različnih tečajih.

Z uporabo sem se seznanila ob prihodu v Humano, ki sem jo najprej obiskovala prostovoljno kot poslušalka in uporabnica. Od leta 2002, od leta 2006 pa umetnostna izrazna sredstva uporabljam kot mentor pri ustvarjalnih delavnicah in v skupini za samopomoč.

Tekom študija na filozofski fakulteti in na internetu.

Na pedagoški fakulteti, pri izbirnih predmetih.

V študentski folklorni skupini »Franc Marolt«.

Nekaj informacij sem pridobila med študijem, največ pa kasneje z delom in izobraževanjem.

Pri svojih hobijih (ples, igranje instrumenta...), skozi lastno iniciativnost, branjem, spremljanjem kulturnega dogajanja.

V šoli, na faksu, hobiji, prosti čas,...

V organizaciji v kateri delam, pred dvema letoma, ko sem se zaposlila.

8. Opišite, zakaj ste začeli uporabljati pri svojem delu umetnostna izrazna sredstva:

Ker je to del terapije oz. terapevtskega procesa.

Ker je to moje področje dela in mišljenja.

Razlog je bil dopolnilo klasičnemu razgovoru, kot eden od možnih načinov komunikacije in izražanje samega sebe na drugačen način, kot ga do sedaj uporabniki niso bili vajeni in jim je pomenil novo izkušnjo pri spoznavanju samega sebe.

Zdi se mi, da je to lep in nevsiljiv način, kako nekomu pomagati, kako doseči povezanost med člani skupine in pokazati ljudem, da se skozi to da doživeti veliko lepega in veliko novega tudi spoznati (o sebi in o drugih).

Ker mi le-ta omogočajo na različne in ustvarjalne načine vstopati v notranji svet posameznikov, s katerimi delam, olajšujejo komunikacijo, nudijo lažji uvid v lastne probleme pri uporabnikih in odpirajo prostor za njihovo reševanje, saj aktivirajo ustvarjalnost in igro v zvezi s temi problemi. Umetnostna izrazna sredstva dajejo lepoto tudi težavam, ki se jih z njihovo pomočjo razrešuje.

Za sprostitev, zaposlitev otrok v času, ko imajo matere delavnice, kvalitetno preživljanje prostega časa

Ker je umetnost kanal preko katerega uspešno uporabniki izrazijo svoje sposobnosti in čustva

Da socialno –vključene osebe na zanimiv in raznolik način pritegnemo k sodelovanju in učenju spretnosti in medsebojnih odnosov; da se te osebe naučijo kaj novega – ples, učenje flavte, gledališče (vseživljenjsko učenje); da skozi umetnostna izrazna sredstva izražajo sebe, svoje talente, se predstavijo.

Zaradi popestritve in obogatitve naših dejavnosti oziroma izboljšanja našega programa.

V terapevtske namene, za lažje izražanje občutkov, čustev, lastnih potreb.

Zaradi veselja do plesa in spoštovanja do ljudskega izročila.

Ker med drugim pomeni način dela delovnega terapevta. S tem, ko ugotoviš človekove želje, potrebe in sposobnosti, mu lahko tudi preko teh tehnik spodbudiš proces rehabilitacije, zavedanja lastne vrednosti in vključevanja v družbo.

To je delo delovne terapevte in prostočasne aktivnosti; tega si stanovalci želijo.

Ker se mi zdi, da razvijajo kreativnost in ustvarjalnost.

/

9. Navedite, kje vse vidite možnost za uporabo umetnostnih izraznih sredstev na vašem področju dela:

Na vseh področjih mojega dela.

Vedno in povsod pri delu z otroki, mladimi in njihovimi starši ne glede na položaj v družbi.

Skupinsko delo z uporabniki nelegalnih drog (prostočasne aktivnosti, učenje novih veščin in spretnosti).

Pri izboljšanju skupinske dinamike, pri spoznavanju in povezovanju med uporabniki, pri premagovanju duševnih stisk s pomočjo sproščanja.

Umetnostna izrazna sredstva uporabljam pri spodbujanju kvalitetne komunikacije mamic z dojenčki, za sprostitev in stik s seboj pri mamicah, kot podporo v procesu žalovanja po izgubi otroka v nosečnosti. Njihovo uporabnost vidim tudi v prepoznavanju odnosa do lastne nosečnosti (do sebe, svojega telesa, otroka, svojih materinskih kompetenc, prepoznavanje strahov,...), sproščanju in povezovanju z otrokom v nosečnosti; pri mamicah dojenčkov in mlajših otrok se jih lahko uporablja pri prepoznavanju in izražanju stisk, ki izvirajo iz materinstva, in njihovem razreševanju, pri vzpostavljanju stika s seboj – s svojim telesom, svojimi željami in potrebami ter kot spodbudo in podporo v njihovem uresničevanju oz. zadovoljevanju

Izražanje čustev in notranjih stanj pri uporabnicah in otrocih, individualno in skupinsko, pripovedovanje o preteklosti.

Pri kreativnih tehnikah.

Glasbeno-kulturna delavnica: razvijanje čutov za umetnost skozi učenje, igranja flavte, izdelovanje voščilnic, pisanje pesmi, pisanje spisov, pesmi in risanje za prispevke v Iskricah (društveno glasilo), dramsko udejstvovanje (gledališke igrice), učenje osnov družabnega plesa.

Pri delu z uporabniki, predvsem zaradi boljše motivacije, komuniciranje, za razumevanje in sprejemanje novih čustvenih stanj in njihovo aktivno izražanje, kar vodi v boljši stik s sabo in razumevanje čustvene napetosti ter in kakovosti življenja.

Delo v malih skupinah, s posameznikom preko različnih ustvarjalnih delavnic (likovnih, plesnih, glasbenih).

/

Praktično na vseh področjih človekovega delovanja, seveda pa je največ odvisno od človekovih želja in sposobnosti.

Skupinske prostočasne aktivnosti.

Pri izobraževanju otrok, mladostnikov, konceptih prostočasnih dejavnosti, kot alternativa učno manj sposobnim otrokom, kot pripomoček za osvajanje raznolikih konceptov in različnih pogledov na eno stvar...

Povsod.

10. Navedite, katere koncepte, postopke oz. konkretna gradiva uporabljate za izvajanje dejavnosti na vašem področju dela s pomočjo umetnostnih izraznih sredstev:

Gradiv ne uporabljamo, uporabljamo le domišljijo.

Gre predvsem za koncept, ki nastane pri delu skozi dolgoletno prakso.

Postopki so odvisni od konkretne tehnike, gradiva revija Unikat, ostalo glede na potrebe, ideje v trgovini HobbyArt (pripomočki za ustvarjanje).

Revije: atelje, ideja, unikat idr., knjige o umetnosti, včasih kakšno idejo dobim ob listanju dnevnih časopisov, ob pregledovanju izdelkov na stojnicah in v trgovinah. kakšno idejo pa dobim tudi od uporabnikov, ki povedo, kaj bi radi delali.

Koncepti so različni: individualno izvajam na klienta usmerjeno delo pa Rogersu, pri čemer je bistveno doseganje lastnega uvida v težave in iskanje ustreznih rešitev; umetnostna izrazna sredstva uporabljam tudi za sproščanje napetosti, prepoznavanje čustev v problematičnih situacijah, za sproščanje telesa; služijo tudi kot oblika neverbalne komunikacije pri uporabi metode Emerging Body Language; Uporabljam gibalne plesne improvizacije v tišini ali ob glasbi, dihalne vaje, elemente psihodrame, glas kot dodatno izrazno sredstvo kombiniram z gibanjem in likovnostjo...

Predvsem koncept sprostitev, prostega izražanja, skupinskega ustvarjanja in s tem povezovanja.

Delavnice.

Znanje mentorjev: o plesu, igranju glasbil, kreativnosti-iskanje literature za izvajanje glasbeno-kulturne delavnice.

Uporaba raznovrstne literature od pripomočkov, revij (domaćih/tujih), strokovne literature itd. Tega gradiva je precej samo poiskati ga je treba. Uporaba interneta ter direktno od izvajalcev oziroma ponudnikov različnih dejavnosti.

Obstoječa literatura, revije.

Ustrezna strokovna literatura o ljudskih plesih in pesmih.

/

/

Različne, računalnik, sredstva likovnega umetniškega izražanja, literaturo (književnost), film, glasbo, slikovno gradivo itd.

Ideje.

11. Opišite, kako v svoji delovni praksi sami poimenujete uporabo umetnostnih izraznih sredstev (npr. delovna terapija, ustvarjalna skupina, delavnice ipd. ...)

Prihajanje v stik s čutenji in njihova predelava s pomočjo vživljanja v in doživljanja dejanske ali namišljene situacije.

Kreativne delavnice.

Ustvarjalna skupina.

Umetniške delavnice

Pri individualnem delu pomoč z umetnostjo, pri skupinskem delu pa ustvarjalne dejavnosti.

Ustvarjalna delavnica.

Kreativne tehnike.

Glasbeno/kulturna delavnica (učenje flavte, gledališka skupina, ustvarjalna delavnica). Učenje osnov družabnega plesa, Skupina za pomoč in samopomoč – v sklopu le-te imamo pisanje spisov, tekmovanje v risanju

Ustvarjalne delavnice.

Ustvarjalne delavnice.

Folklorna skupina.

Kreativna delavnica.

Prostočasne aktivnosti v okviru delovne terapije.

Ustvarjalne delavnice.

Ustvarjalne delavnice.

12. Navedite psiho-socialno stanje in okoliščine oseb, pri katerih uporabljate umetnostna izrazna sredstva:

Ta "prijem" uporabljamo pri vseh naših dejavnostih (terapije, predavanja, skupine...).

Otroci, mladi, mladostniki iz socialno šibkih družin, otroci z ulice, mladi, ki imajo ideje pa ne vedo kje in kako bi jih uresničili, otroci, žrtve različnih oblik nasilja

Uporabniki, ki so stabilni na substitucijski terapiji (metadon). Npr. Z namenom, da bi imeli možnost aktivno reševati svojo socialno problematiko, smo pripravili program za integracijsko skupino. Del aktivnosti so bile tudi ustvarjalne tehnike. Z vključitvijo v skupino so izpolnili pogoj za pridobitev DSP, hkrati pa smo jim ponudili možnost vstopa v program, kjer so se kot dolgotrajni prejemniki denarne pomoči lahko aktivirali k spremembi načina življenja.

To so osebe s težavami v duševnem zdravju. Večina od njih je bila že večkrat hospitalizirana v psihiatrični bolnišnici. Večina ima slabe odnose s svojimi družinskimi člani, ponavadi pa jih pestijo tudi finančne težave. Nekateri se slabše znajdejo v družbi. Pri individualnem delu so mamice, ki so izgubile otroke med nosečnostjo in ki so ob ostalih oblikah pomoči želele tudi na ustvarjalen način izraziti in si olajšati svojo stisko – so žalujoče ženske, ki so pogosto v slabih odnosih z okolico, ki ne razume njihove stiske.

V skupini Začetnica so uporabnice mamice z dojenčki, ki doživljajo stisko ali negotovost zaradi nove vloge in različnih nalog, ki jih ta prinaša, želijo pa se tudi družiti z ostalimi mamicami in pridobiti informacije o dobri skrbi za otroka.

Depresije, zavrtost, obup, stiska, nemir, obtoževanje, nizka samopodoba.

Osebe po poškodbi možganov.

Osebe pri katerih uporabljamo umetnostno izrazna sredstva so :

- osebe s posebnimi potrebami
- osebe z izkušnjo psihične bolezni
- težko zaposljive osebe
- prostovoljci.

Osebe s težavami v duševnem zdravju.

Otroci, mladostniki z določenimi težavami na področju izražanja čustev, potreb, agresij.

Za starostnike.

Starostne spremembe na področju upada psihičnih, fizičnih in kognitivnih funkcij.

Predvsem se oziram na želje, potrebe in možnosti posameznika. Nikoli pa se ne uporabljajo, če posameznik tega ne želi.

Otroci s posebnimi potrebami.

Vsi.

13. Obkrožite in pojasnite, katere oblike umetnostnih izraznih sredstev uporabljate:

a) gib-ples	/
b) zvok-glasba	/
c) gledališče-drama	/
d) likovnost	5
e) fotografija	/
f) video	/
g) kreativno pisanje	/
h) kombinirano	9

Prosim pojasnite izbrani odgovor:

Pri svojem delu uporabljam integriran pristop, saj sem ob študiju pridobila znanja in izkušnje za uporabo različnih umetnostnih izraznih sredstev ter njihovo kombiniranje. Določena sredstva so tudi bolj ustrezna glede na problem, bolj ležijo uporabniku. Uporaba različnih sredstev prehaja iz enega v drugo, včasih pa ju uporabljam tudi hkrati (npr. ples in glasba, likovnost in glasba)

Pomanjkanja kadra in s tem razpoložljivega časa, strah, zadrega, neugodje uporabnic pred določenimi izraznimi sredstvi.

Kreativne tehnike so moje področje dela.

Vzpodbujanje: učenja, zabave, psihično zdravje, kreativnost, občutek lastne »vrednosti«, antistigmatizacija.

Na delavnicah rišemo, igramo vloge.

Z risanjem pridemo bolj v stik s svojimi čustvi in zmanjšujemo notranjo napetost, dramo uporabljamo pri igri vlog, da ljudje bolje reflektirajo dinamiko med osebami; kreativno pisanje pa za boljše izražanje.

Drama v naši terapiji pomeni življenje in doživljanje neke realne ali nerealne situacije, v kateri se je/bi se moral/bi se rad znašel uporabnik. V teh namišljenih situacijah iščemo čutenja in jih predelujemo. Predelujemo tudi posamezne odnose (npr. odnos z očetom, ki je ali ki ga ni bilo, kaj bi bilo, če bi bil, kaj bi rad, da bi rekel, če bi vedel, kaj otrok doživlja, če bi bil oče v čustvenem smislu ipd.) in situacije (npr. situacija spolne zlorabe, konflikta med očetom in mamo, želenega odnosa z možem, umrlo mamo itd.).

Izbor glede na želje in potrebe uporabnikov, višino sredstev v ta namen in ustrezen kader.

Pripravljam in vodim umetniške delavnice.

/

Stanovalcem želimo ponuditi čimveč različnih prostočasnih aktivnosti, da si vsak lahko nekaj izbere.

Ponavadi uporabljam izrazna sredstva, ki meni osebno bolj ležijo, zato da jih lažje prilagajam otrokom. Za raznolik vpogled včasih uporabljam tudi ostale s pojasnilom, da ravno tako tudi zame predstavljajo učenje in seznanjanje s temi izraznimi sredstvi.

/

14. Na kratko opišite način (potek, proces skozi faze ipd.) svojega dela z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

Zakonska in družinska terapija po sistemsko – relacijskem modelu deluje na treh ravneh: sistemski, interpersonalni in intrapersonalni, vključujemo tudi telo (senzacije, drža, izraz...) in duhovno komponento (smisel). V trimesečnem procesu terapije (ena ura tedensko) skušamo uporabnika pripeljati do potlačenih čutenj, ki ga nezavedno ovirajo in mu povzročajo stisko v sedanjem življenju. Ko pride v stik s čutenji, se jih zave in ovrednoti in jih v novem (terapevtskem) odnosu predela. Tako razširi svoje zavedanje lastnega stanja, kar mu omogoči, da na stare situacije odreagira na nov način (z novim samozavedanjem, samozavestjo, v stiku s čutenji...).

Podobno, a na bolj direktiven način to želimo doseči tudi v ostalih dejavnostih (skupine, delavnice, predavanja...). Pri delavnicah uporabljamo tudi igro vlog.

Pridobivanje znanja, ugotovitev potreb s strani uporabnikov, uporaba znanj v praksi, evalvacija.

Vsaki 14 dni pripravim eno umetniško delavnico. Na vsaki se dotaknemo druge teme (če se le da, se navezuje na dogodke, ki ta čas spremljajo – npr. začetek pomladi, velika noč, valentinovo...). Pri izbiri izdelkov pazim predvsem na to, da sam postopek izdelave ni prezahteven in ne predolg. Če se le da, skušam ustvarjanje razdeliti na različne podfaze, ki so različno zahtevne, da se lahko vsi izkažejo kot uspešni in zmožni. Skrbim za to, da bolj spretni pomagajo manj spretnim, da pohvalim vsak trud. Na koncu izdelke tudi postavimo na vidno mesto in jih fotografiramo.

Individualno delo: sprostitvev, koncentracija - prepoznavanje konkretnega problema – izraz problema z umetnostnimi izraznimi sredstvi (prehod v prisposodbljanje) – igra, ustvarjanje znotraj sveta prisposodob, ki pomeni raziskovanje različnih plati problema - prehod v realnost in prenos izkušenj iz ustvarjalnega dela na konkreten problem. Včasih le sledim vsebinam, ki jih odkriva uporabnik in omogočim, da jih izrazi, kar mu nudi katarzo in uvid, pa tudi zadovoljstvo nad ustvarjanjem in ustvarjenim. Skupinsko delo je uvajanje mamice v petje ples, prstne igre in ustvarjalno glasovno komunikacijo z dojenčki. Sledim potrebam in željam mamice

Ogrevanje, začetna sprostitvev, umiritev, faza ustvarjanja in zaključek.

Izberem ustrezno tehniko in materiale, seznanim z osnovami, razdelim težavnost dela glede na sposobnosti uporabnika; izvajamo individualno in v skupini.

V okviru socialne vključenosti potekajo (v delovnem centru) delavnice, kjer težje zaposljive osebe pridobivajo občutek lastne vrednosti, razvijajo kreativnost in umetnostno (kulturne) talente, se zabavajo, razvijajo in se vključujejo v družbo. Z umetnostno izraznimi sredstvi izvajajo psiho-rehabilitacijo. Delavnice potekajo 2x do 5x tedensko na različne teme in vključujejo različna umetnostna izrazna sredstva. V skupinah je od štiri do osem oseb. Potek delavnice je – priprava-organizacija-predstavitev-učenje (na koncu leta se predstavimo publiki z nastopom).

Najprej razložim in povem kaj bomo delali, kaj je namen uporabe teh sredstev (risanje, drame, kreativnega pisanja) potem pa poskušam ljudi usmeriti v sebe in jih motivirati k izražanju, povem tudi, da tukaj ni ničesar prav ali narobe.

/

Učenje novih plesov, ponavljanje naučenega na vajah, predstavljanje na nastopih.

/

Skupinsko delo s pripravami, izvedbo, razstavami, prireditvami...

Postavimo si načrt, kaj želimo narediti. Pripravimo ustrezne pripomočke. Delo je po možnosti skupinsko, kjer posamezniki poznajo svoj del, razen kadar gre za individualno risanje. Moja pomoč je večinoma mentorska, usmerjam delo, kadar se zaustavi, sem na voljo za vprašanja, pokažem, kako se določeno sredstvo lahko uporablja, itd.

Ko pridobim idejo najprej naredim osnutek oziroma vzorec in uporabnikom pokažem, kako naj delajo. Nato pripravim material, da se delo lahko začne.

15. Kaj je po vašem mnenju in dosedanjih izkušnjah glavni namen/cilj uporabe umetnostnih izraznih sredstev:

Priti v stik s čutenji, jih ozavestiti, ovrednotiti, preučiti, predelati, razširiti repertoar reakcij.

Omogočiti ustvarjanje vsem otrokom, mladim in njihovim staršem, ne glede na versko pripadnost, socialni položaj v družbi, pomagati mladim prebroditi travme

Učenje novih spretnosti in nova oblika izražanja ter spoznavanja samega sebe.

Sproščanje, doseganje občutka lastne vrednosti, dvig samospoštovanja, vključenost v skupino, spoznavanje svojih omejitev in predvsem svojih zmožnosti, treniranje miselnih funkcij in ročnih spretnosti.

Omogočiti osebni ustvarjalni izraz posamezniku v stiski- da stisko izrazi (je ne preleva le v sebi) in se doživi kot da jo s svojimi ustvarjalnimi silami lahko obvlada; reševanje konkretnih problemov se mi zdi drugotno.

Odkrivanje lastne kreativnosti in sprostitvev.

Izražanje čustev na socialno sprejemljiv način, vzpostavljanja občutka zadovoljstva in koristnosti.

Razvijanje talentov vključenih oseb, spoznavanje sebe; vseživljenjsko učenje ključnih oseb; spoznavanje kulture, glasbe, umetnosti; vključevanje oseb v družbo, v normalno življenje, anitistigmacija in psiho-socialna rehabilitacija.

Sprostitvev, boljši stik sam sabo; razvijanje spretnosti in sposobnosti, motiviranje.

Obogatiti in popestriti prosti čas uporabnikov, predvsem pa pomoč pri vključevanju v vsakdanje (normalno) tokove življenja in delovanja.

Gradnja pozitivne samopodobe, samopotrditve, sprostitvev.

Rekreacija in sprostitvev.

Izražanje samega sebe, dokaz lastne vrednosti, zadovoljstva posameznika.

Usposabljanje posameznika, prostočasna dejavnost, socializacija, izražanje,...

Namenjena so razvijanju človekove osebnosti, izražanju, spoznavanju raznolikih poti izražanja idej, sproščanju, relaksaciji in uživanju.

Povečanje ustvarjalnega dela, sprostitvev.

16. Kako ocenjujete odziv (verbalni, neverbalni) udeležencev interakcije, kadar pri svojem delu uporabljate umetnostna izrazna sredstva:

a) izrazijo zadovoljstvo	9
b) izrazijo veliko zadovoljstvo	4
c) izrazijo nezadovoljstvo	/
d) izrazijo veliko nezadovoljstvo	/
e) izrazijo a) + c)	2

Prosim pojasnite izbrani odgovor:

Vsako zavedanje, čeprav boleče, pripelje človeka v večji stik s sabo, kar samo po sebi (kljub bolečini) v večini primerov povzroči ugodje, počitek, mir.

Sprva zadržanost, dvom v svoje sposobnosti, nato zadovoljstvo ob uspehu.

/

Večno pridejo z velikim zanimanjem, kaj bomo tokrat delali, med ustvarjanjem se nekateri domislijo še veliko možnosti, kako bi lahko kaj naredili. Na koncu so zelo ponosni na svoje izdelke in nase, da so zmogli ustvariti nekaj všečnega.

Moje uporabnice vnaprej vedo, da bomo uporabljali umetnostna izrazna sredstva in so z rezultati zadovoljne. Navadno želijo še priti in pogosto tudi doma začnejo ustvarjati.

Povedo: »To je bilo super, še bi, kdaj bo naslednja delavnica.«

Uporabniki izražajo tako zadovoljstvo kot nezadovoljstvo glede na svoje počutje in zahtevnost dela

Večina želi sodelovati, tiste povabimo v ospredje. Nekateri ne želijo –njim predlagamo, da po svoje pripravijo prispevek. Izrazna sredstva neprestano (vsak teden) spreminjamo, tako da ugodimo željam, da je za vsakega nekaj.

Ustno mi potrjujejo, da so zadovoljni .

Odziv je različen, nekateri so zelo zadovoljni, nekateri ne - odvisno od dela in razpoloženja

/

So zadovoljni, sproščeni.

Tudi če se nekega dela lotijo z določeno zadržanostjo, je končni cilj – zadovoljstvo posameznika, ponavadi dosežen. Seveda tudi zaradi lastne odločitve, ali bo v procesu sodeloval ali ne.

Stanovalci, katerim so te aktivnosti blizu, se jih prostovoljno udeležijo in izražajo veliko zadovoljstvo na verbalen in neverbalen način.

Izrazna sredstva pogosto pomenijo ustvarjalno, praktično delo, sproščeno vzdušje, itd.

/

17. Opišite, na katere težave ste morda naleteli pri svojem delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

Edina težava je, da se človek noče vživeti, ker je preboleče in se s temi vsebinami ne bi rad soočil.

Pri posameznih primerih se pokaže težje »vklapljanje« v skupinsko delo, pomanjkanje prostora.

Dvom v svoje sposobnosti pri izbrani tehniki.

Težko se je odločiti, kaj bi lahko delali, saj se moram prilagajati sposobnostim uporabnikov, skrbeti za to, da bomo izdelek naredili v določenem časovnem terminu in da potrebni material ni preveč drag, saj smo finančno omejeni. Težko je tudi zmotivirati več uporabnikov, da bi hodili na te delavnice

Pogrešam strokovno metodično supervizijo za pomoč z umetnostjo.

Ni bilo težav, zaradi izbire sredstev za katere se je vedelo, da ne bodo prinesli težav.

Motorične in senzorne omejitve naših uporabnikov.

Da kdo ni želel sodelovati, da ni bilo finančnih sredstev za izvedbo delavnice, velike razlike v željah – v zahtevnosti tehnike

Predvsem je uporabnike na začetku težko vključiti oziroma motivirati. Potrebno je kar precej energije, da jih sploh aktiviramo. Pomemben je osebni pristop.

Začetna neaktivnost, nezaupanje, nesamozavest.

Zmanjšana učljivost, finančne – pri nabavi narodnih oziroma ljudskih noš.

Premalo vztrajnosti in pogost občutek, da tega ne bodo zmogli.

Prostorske, finančne, znanje, fizična oviranost stanovalcev.

Nemotiviranost otrok, ki se jim zdi, da se ne znajo dobro izražati z določenimi sredstvi, občasne finančne težave pri pridobivanju materialov, časovna pedagoška omejenost, prostorska omejenost,...

Na nobeno.

18. Opišite pozitivne izkušnje pri delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

Človek ob uporabi drame lažje pride v stik s svojimi čutenji, jih lažje predela in si lažje predstavlja situacijo, v kateri bo lahko odreagirala na želeni način, saj je drama zelo slikovita in "dramatična" po doživljanju, zato na človeku, ki je dejansko akter v svoji drami, pusti močan in dolgotrajen vtis.

Veliko zadovoljstvo udeležencev, dvig samozavesti, odpiranje zaprtih ventilov, povezovanje z vrstniki, zблиževanje s starši v kritičnih trenutkih

Zadovoljstvo bo uspehu, ponos, samozavest.

Na koncu, ko si ogledamo svoje izdelke, je vedno čutiti zadovoljstvo in veselje. Kadar drug drugega pohvalimo, se vidi, da jim to zelo godi, saj ima večina precej nizko samozavest. Ena uporabnica, ki zase govori, da je nespretna, da ničesar ne bo zmogla, je zelo vesela, ko vidi, da veliko stvari zmore in zna.

Takojšen dober stik z uporabnico (-cami), veselje in užitek ob prebujanju ustvarjalnosti v človeku, možnost lastne ustvarjalnosti; moja aktivna soudeležnost v različnih vlogah...

Povežeš se z uporabnicami na prav poseben, »prvinski«način.

Veliko zadovoljstvo uporabnikov ob prodaji, predstavitev naših izdelkov

Zadovoljstvo, sproščenost, smeh in veselje prisotnih oseb ob izvajanju in še dolgo po izvedbi delavnice. Uspeh pri učenju, odkritje skritih talentov, vključitev oseb v »normalno« življenje.

Ljudje premagajo strah in ovire pri ustvarjanju; zadovoljni so s svojimi izdelki, sprostijo se, poveča se jim motivacija. Napredek pri vključevanju v dejavnosti, zadovoljstvo (obojestransko), izboljšanje stanja oziroma počutja posameznika

Sprostitev, zbistritev misli in uma.

Dober odziv uporabnikov in dobro počutje uporabnikov, saj na večino umetnostna sredstva delujejo pozitivno.

Zadovoljstvo uporabnikov, doseganje ciljev, dobri odnosi.

Vesetje in ponos na samega sebe, ko imajo pred seboj končni izdelek.

Zadovoljstvo ob dokončanem in uspelem projektu, razstavi, ipd.

/

19. Obkrožite, ali imate tudi pri svojem delu z umetnostnimi izraznimi sredstvi organizirano supervizijo:

DA , in sicer:

1x mesečno,

2x mesečno,

drugo: enkrat tedensko skupinska in individualna supervizija

NE (prosim, pojasnite)_____

(DA) , in sicer:

(1x mesečno,)

2x mesečno,

drugo _____

NE (prosim, pojasnite)_____

DA , in sicer:

1x mesečno,

2x mesečno,

drugo _____

NE (prosim, pojasnite) Uporabljam samoiniciativno, možnosti supervizije v zvezi s tem ni; le evalvacija ob koncu delavnice s sodelavko.

DA , in sicer:

1x mesečno,

2x mesečno,

drugo _____

NE (prosim, pojasnite) se mi zdi, da je prav tako. za to je niti ne potrebujem. če bi se na delavnicah pojavilo kaj takšnega, kar bi bilo potrebno izpostaviti, pa bi imela to možnost povedati na superviziji ali pa na interviziji

DA , in sicer:

1x mesečno,

2x mesečno,

drugo _____

NE (prosim, pojasnite) Na fakulteti je nekaj terminov supervizije, ki pa ni vezana konkretno na uporabo umetnostnih izraznih sredstev,

DA , in sicer:

1x mesečno,

2x mesečno,

drugo: na 1,5meseca

NE (prosim, pojasnite)_____

DA , in sicer:

1x mesečno,

2x mesečno,
drugo _____

NE (prosim, pojasnite) **Nimamo prav posebej organizirane supervizije za organiziranje spupervizije, niti ni potrebe, imamo mesečno splošno supervizijo.**

DA , in sicer:

1x mesečno,
2x mesečno,
drugo _____

NE (prosim, pojasnite) _____

(DA) , in sicer:

1x mesečno,
2x mesečno,
drugo _____

NE (prosim, pojasnite) _____

(DA) , in sicer:

1x mesečno,
2x mesečno,
drugo: **1x tedensko imamo zaposleni v Humani delovni sestanek z namenom supervizije**

NE (prosim, pojasnite) _____

DA , in sicer:

1x mesečno,
2x mesečno,
drugo _____

(NE) (prosim, pojasnite) ___/ _____

DA , in sicer:

1x mesečno,
2x mesečno,
drugo _____

(NE) (prosim, pojasnite) ___/ _____

DA , in sicer:

1x mesečno,
2x mesečno,
drugo _____

(NE) (prosim, pojasnite) ___/ _____

DA , in sicer:

1x mesečno,
2x mesečno,
drugo občasna supervizija v obliki svetovanja

(NE) (prosim, pojasnite) ___/ _____

DA , in sicer:

1x mesečno,

2x mesečno,

drugo _____

(NE) (prosim, pojasnite) _____ / _____

20. Opišite, kakšne so morebitne možnosti za delo z umetniškimi izraznimi sredstvi v vaši ustanovi (prostori, čas, finančna sredstva za nabavo pripomočkov ...):

Pri našem načinu dela z umetniškimi izraznimi sredstvi ne potrebujemo posebnih sredstev, na voljo pa je prostor, table za ponazoritev, papir in pisala...

Pri nas skozi vse leto potekajo kreativne delavnice, poleti pa se poslužujemo prostora pod soncem. Finančna sredstva so vedno dobrodošla, tudi v materialu

Prostor je na voljo (prostor za ustvarjalno delavnico, eventuelno tudi prostor za ostale izrazne tehnike – npr. ples). Finančna sredstva so omejena; izbor tehnik glede na potrebe ter sredstva.

Prostor je srednje primeren, saj imamo prenizko mizo in prostor, ki je dovolj velik le za manjšo skupino (do 6). Čas ni problem. Finančna sredstva pa so omejena, na kar moram gledati pri izbiri teme in pri nabavi materialov. Nekaj materiala prinesem tudi od doma. To me omejuje.

Prostor je na voljo po dogovoru in je primeren za individualno delo, predvsem likovne dejavnosti, manj pa za dramske, plesne in uporabo glasu. Prostor za skupinsko delo se organizira posebej, po potrebi. Delam kot prostovoljka, stroške materialov krijem s prispevkom uporabnic.

Nimamo posebnega prostora. Kolikor so pač da v jedilnici, pisarni, dnevni sobi, časa zmanjkuje, ker je veliko individualnih pogovorov, pri sredstvih pa moramo biti tudi pazljive,

Imamo vse pogoje, omejitve predstavljajo sposobnosti uporabnikov

Prostori – delavnice potekajo v delovnem centru (prostore imamo v najemu)- izmenično s konkretnim delom za proizvodnjo ali celo v pisarni. Upamo na boljše prostor od občine. Čas za delavnice je porazdeljen čez cel teden. Čas se že najde. Finančna sredstva – komaj, da preživimo. Ni sredstev za delavnice oziroma jih je zelo malo. Zberemo sredstva od vključenih oseb – sami iz žepa. Prostor, čas in pripomočke imamo. Udeleženci so zelo kreativni in imajo možnost to izraziti.

Za prostor ni problem, časa imamo ponavadi dovolj, finančna sredstva pa velikokrat primanjkujejo in so včasih kar problem.

Možnosti so; tako prostorske kot časovne, tudi nabava pripomočkov je urejena.

Zelo dobri.

Posebnih prostorov za to v domu ni, zato se vse aktivnosti odvijajo v delovni terapiji oz. v čajnih kuhinjah na oddelkih.

Za enkrat ustrezne, lahko bi bilo bolje, a se prilagajamo danim možnostim.

Precej ugodne, večino stvari se da realizirati vsaj na amaterski ravni,...

/

21. Obkrožite, kakšen je odnos večine vaših sodelavcev do uporabe umetnostnih izraznih sredstev:

a) pozitiven	14
b) odklonilen	/
c) nezainteresiran	1
d) ne poznajo	/

Prosim pojasnite izbrani odgovor:

Sodelavke so naklonjene oblikam pomoči, ki dopolnjujejo njihovo delo tam, kjer so njihove metode omejene, saj dviguje raven kakovosti dela v društvu.

Ko vidijo, kaj smo delali, so zelo navdušeni, tudi prispevajo kakšno idejo in so pripravljeni pomagati.

Vedno pokažejo zanimanje, interes, ponudijo pomoč.

Mentorji pri delavnicah pomagajo in sodelujejo. Uporabniki pa skupine večinoma pohvalijo in komaj čakajo na nas.

Večina sodelavcev je odprta za uporabo sredstev, ki pomagajo v terapevtskem procesu in pri ponazoritvah v delavnicah, skupinah, predavanjih...

Ker skupaj skušamo povzdigniti tovrsten način dela in razmišljanja

Sodelovanje s sodelavko na matičnem centru pri izvedbi delavnic. Evalvacija glede učinkov delavnic.

Od sodelavcev čutim podporo in spodbudo.

/

Ker delo z umetnostjo dobro vpliva na uporabnike, ki jih moji sodelavci odobravajo in imajo do njih pozitiven odnos.

/

Sodelavci ponavadi na to obliko dela gledajo zviška in ga smatrajo kot igračkanje.

Zaradi potrditve še preostalih sposobnosti, možnosti druženja in ustvarjanja ter aktivne soudeležbe.

Spodbujajo, podpirajo in svetujejo.

/

22. Obkrožite, kakšen je odnos vodstvenega kadra do uporabe umetnostnih izraznih sredstev:

a) pozitiven	14
b) odklonilen	/
c) nezainteresiran	/
d) ne poznajo	1

Prosim, pojasnite izbrani odgovor:

Terapevti imamo zelo proste roke pri izbiri sredstev, ki omogočajo kvalitetnejši in pristnejši terapevtski proces, ter pri izbiri načinov predstavitev določene dinamike pri delavnicah, skupinah, predavanjih, superviziji...

Ker je to način mišljenja.

Podpora (odobritev finančnih sredstev) za občasno uporabo tehnik.

Vodja se trudi za čim večjo uporabo umetnostnih izraznih sredstev preko zaposlenih in prostovoljcev. Si prizadevamo za čimbolj pester in inovativen pristop k uporabi teh sredstev, to spodbujajo tudi vodje.

Sodelavke so naklonjene oblikam pomoči, ki dopolnjujejo njihovo delo tam, kjer so njihove metode omejene, saj dviguje raven kakovosti dela v društvu.

Ko smo uvajali umetniške delavnice, so pokazali, da to odobravajo in da je to dobrodošlo.

Vodstvo odobrava kreativne delavnice.

Imam občutek, da jih v prvi vrsti ne zanima.

/

/

/

Imam proste roke pri oblikovanju programa in oceni potrebnosti določenih aktivnosti.

Zaradi vzpodbujanja stanovalcev k čimbolj aktivnemu preživljanju prostega časa.

Če ne bi bil pozitiven, najbrž ne bi bilo podpore in spodbude iz njihove strani.

23. Napišite karkoli, kar želite sporočiti, pa do sedaj ni bilo zajeto v tem delu anketnega vprašalnika:

Spoznanja: Notranja motivacija je zelo pomemben dejavnik za izvajanje z različnimi izraznimi sredstev.

Škoda je, da ljudje ravno zaradi nepoznavanja koristnosti izraznih dejavnosti v življenju veliko zamudijo.

TRETJI DEL

24. Obkrožite, ali ste se že strokovno izpopolnjevali za delo z umetnostnimi izraznimi sredstvi:

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

NE Razen, kar je bilo v sklopu terapevtskega treninga (specialistični študij zakonske in družinske terapije)

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE)

DA (Kje, kdaj in kako?) Udeležba na tečaju v okviru revije Unikat.

NE

DA (Kje, kdaj in kako?) Na različnih tečajih.

NE

DA (Kje, kdaj in kako?) Na Pef – specialistični študij Pomoč z umetnostjo, smer gib-ples; prvič vpisana v letu 2003/2004

NE

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE)

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE)

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE) – Edino učenje flavte.

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE)

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE)

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE)

DA (Kje, kdaj in kako?) Na mnogih seminarjih za vodje folklornih skupin.

NE

DA (Kje, kdaj in kako?) Na seminarjih, prebiranju strokovne literature

(NE)

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE)

DA (Kje, kdaj in kako?) _____

(NE)

NA VPRAŠANJA OD ŠTEVILKE 25 DO 29 ODGOVARJAJO SAMO TISTI, KI SO POD ŠTEVILKO 24 ODGOVORILI PRITRDILNO.

25. Napišite, v čem je bilo po vašem mnenju strokovno izpopolnjevanje "dobro" (kakovostno, potrebno, navdihujoče ...):

Nove ideje.

Ker nas seznanja z obiljem metod in tehnik uporabe umetnostnih izraznih sredstev ter s sorodnimi teoretičnimi in praktičnimi znanji, ki pomagajo sistematično in strokovno uporabljati umetnostna izrazna sredstva v pedagoškem, terapevtskem in socialnem delu.

Spoznaš nove tehnike.

Če sam obvladaš neko tehniko jo lažje prenašaš na druge, jim znaš svetovati in motivirati.

/

26. Navedite, kakšne so bile pomanjkljivosti strokovnega izpopolnjevanja:

Razpršenost in nekontinuiranost ; pomanjkanje osnovnih praktičnih znanj komunikacije in stika z uporabniki.

/

/

/

/

27. Navedite, česa bi še želeli od strokovnega izpopolnjevanja:

Več možnosti za udeležbo in finančnih sredstev za izvedbo

Razpršenost in nekontinuiranost ; pomanjkanje osnovnih praktičnih znanj komunikacije in stika z uporabniki (Zgoraj navedeno in specifike dela s skupinami)

/

Predvsem več časa za udeleževanje tovrstnih izpopolnjevanj.

/

28. Navedite, kakšen predlog za spremembe in izboljšave strokovnega izpopolnjevanja:

Komunikacijski trening, nemara predstaviti le nekaj osnovnih konceptov uporabe umetnostnih izraznih sredstev in spodbuda, da se posameznikova praksa gradi na njih. Več supervizije.

To je opcija glede na preostala finančna sredstva

/

/

/

29. Obkrožite in odgovorite ali bi se želeli dodatno strokovno izpopolnjevati v delu z umetniškimi izraznim sredstvi:

DA (Zakaj, kje in kako?)

Ker sem radovedna in se rada učim, ustvarjalnost pri delu pa se tudi napaja iz novih znanj in izzivov. V tujini, upam, da s kakšno štipendijo.

NE (Zakaj?)

DA (Zakaj, kje in kako?) **Na enak način kot do sedaj.**

NE (Zakaj?)

DA (Zakaj, kje in kako?) **Vedno potrebuješ nove ideje.**

NE (Zakaj?)

DA (Zakaj, kje in kako?) **V okviru rednega strokovnega izobraževanja.**

NE (Zakaj?)

Tabela 1.1: Nekatere značilnosti posameznih umetnostnih izraznih sredstev

	GIB-PLES	ZVOK-GLASBA	GLEDALIŠČE - DRAMA	LIKOVNOST	FOTOGRAFIRANJE
ČASOVNI OKVIR	Štirideseta leta 20. stoletja.	Štirideseta leta 20. stoletja.	Dvajseta leta 20. stoletja.	Zgodnja dvajseta leta 20. stoletja.	Končna sedemdeseta leta 20. stoletja.
PREDSTAVNIKI	Sigmund Freud, Carl G. Jung, Marian Chace, Rudolf Laban, Rudolf Steiner, Günter Ammon, Liljan Espenak, Trudi Schoop, Elke Wilke, Hilarion G. Petzold.	Robert Burton, Paul Nordorff, Clive Robbins, Kenneth Bruscia, Leslie Bunt, Mercedes Pavlicevic, Lisa Summer, Helen Odell-Miller.	Aristotel, Francis Bacon, Sigmund Freud, Carl G. Jung, Jacob L. Moreno, Melanie Klein, Sue Jennings, Mooli Lahad, Alida Grise, Robert Landy.	Sigmund Freud, Carl G. Jung, Ambrose Tardieu, Karl, William in Charles Menninger, Edith Kramer, Hanna Yaxa Kwiatowska, Margaret Naumburg.	Oliver W. Holmes, Fryre Gassan, S. Krauss, S. Walk, Wolf, Z. Jud W.
OSNOVNI POJMI	Ustvarjalni gib; izraznost plesa; zdravilni učinki; psihoterapija; plesno-gibalna terapija; simbolična komunikacija.	Skrite sile; zdravilni učinki; psihoterapija; glasbena terapija; (ne)verbalna komunikacija.	Vloga; igra; več jazov; dramatizacija; psihoterapija, dramska terapija; psihodrama; (ne)verbalna komunikacija.	Likovni material; zdravilni učinek; psihoterapija; likovna terapija; vizualni simboli; (ne)verbalna komunikacija.	Interpretacija psihoterapevtske terapije; komunikacijske podobnosti.
GEOGRAFSKA RAZŠIRJENOST	Severna Amerika, zahodna Evropa, Skandinavija, Avstralija.	Severna Amerika, Severozahodna Evropa, Avstralija.	Severna Amerika, Južna Amerika, Zahodna Evropa, Skandinavija, Avstralija.	Severna Amerika, Evropa, Skandinavija, Avstralija.	Severna Amerika, Kanada, Avstralija.
NAMEN	Vzpodbujanje samoizražanja; socialnih in motoričnih spretnosti/sposobnosti; sproščanja napetosti.	Vzpodbujanje doživljanja in delovanja; občutka zadovoljstva; samoaktualizacije.	Razvijanje osebne ustvarjalnosti; doživetje osebne katarze; vzpodbujanje osebnostne rasti.	Vzpodbujanje govornice; socializacije; koncentracije; samoodkrivanje.	Vzpodbujanje samospoznavanja; rekonstrukcija (samo)rekonstrukcije.